

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

AZƏRBAYCAN FOLKLORU KÜLLİYYATI

IV cild

NAĞILLAR

IV kitab

BAKİ - 2007

AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

REDAKSİYA HEYƏTİ

Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri doktoru (**sədr**);
İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri doktoru, professor;
Teymur Bünyadov, akademik;
Məhərrəm Cəfərli, filologiya elmləri doktoru, professor;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Paşa Əfəndiyev, filologiya elmləri doktoru, professor;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi;
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (**məsul katib**);
Kamal Talıbzadə, akademik.

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. **Hüseyn İSMAYILOV**
f.e.n. **Oruc ƏLİYEV**

NƏŞRİNƏ MƏSUL: f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru külliyyatı, IV cild, Nağılar (IV kitab), Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2007, 400 səh.

4603000000
A ----- Qrifli nəşr
N – 098 – 2007

©Folklor İnstitutu, 2007

KÖYNƏK

O vaxtlar bir ovçu olub. Ovçular da cürbəcür olub. Kamil ovçu öz ölümünü bilirdi. O vaxt ki, bu adam ova gedəndə ki, bunun qabağında duracaq, onda onun buna güllə atmağa ixtiyarı yoxdu. Hə, onda ovçu biləcək ki, bunun işi tamamdı, qayıdacaq evə, yoldaşına deyəcək ki, yerimi üzü qıbləyə sal. Mən getməliyəm. Bax, belə ovçuya kamil ovçu deyirlər.

Bu da özünü tanıyandan ta bu günə qədər ovçuluqla məşğul olurdu. Heç bir sənətin dalınca getməmişdi. Elə bir yer qalmamışdı ki, bu orada ov eləməsin.

O vaxtlar Qaradağ deyilən bir yer vardı. Bunun yönü düşdü ora. Qaradağnan bir dağ qabaq-qabağa olur. Dərənin arasında – dağın belində ot heç vaxt bitmir. O birində isə ot dizə çıxır, üstündən heç vaxt gül-çiçək əskik olmur. Bu da öz-özünə baxdı, heç bir şey anlamadı. Bu olsun tilsim. Ovçu gəldi kənddə ağsaqqallardan, özündən qabaqkı ovçulardan soruşdu ki, bu nə haqq-hesabdı. Bildi ki, o yer tilsimdi. Axşam söhbət düşəndə oğullarına belə bir vəsiyyətlə elədi. Dedi, nəbadə-nəbadə, ovçuluq sənətinin dalınca gedəsiniz. Özünü də ayrıca bir sənət tapın. Ancaq, ey hana, birdən ovçuluq dalınca getsəniz, onda o Qaradağa üz çevirməyin. Bunun sizə tapşırıram.

Aradan bir müddət keçəndən sonra gəldi bunun əcəli tamam oldu. Uşaqlar atalarının vəsiyyətinə görə toru, yay-oxu yığışdırdılar. Dedilər, atamız vəsiyyət edib, da biz ovçu olmağıq. Bu uşaqlar elə ki, gəlirdilər camaatın yığnaq yerinə, ovçulardan söz düşürdü. Uşaqlar da öz atalarının adını eşidəndə qəmgin olurdular. Cavan ovçular deyirdilər ki, o filankəs kimi ovçu indi hanı?

O ovçunun böyük oğlu dedi, bu qədər atamızı tərifləyirlər, onun məharətindən danışirlər, necə olar bilər ki, bizlərdən birimizsə də onun yolunu davam etdirməyək. Böyük oğlan gəldi anasının yanına.

Dedi:

– Ay ana, istəyirsə, dünya dağılsın, atamın sənətinin dalınca gedicəyəm.

Bu atasının torunu, yay-oxunu götürüb ova çıxdı. Dedi indi ki, camaat görür mən ova getdim, da əliboş qayıtmaya-çağam ki. Gəl elə bir yerə get ki, əliboş qayıtma. Elə atamın dediyi tilsimli Qaradağa gedim.

Bu yol başladı düz tilsim dağa. Gördü, doğurdan, dağın birinə at tüpürsə, dişi çıxar. Birində də gül bülbülü çağırır, elə bil cənnətdi. Bu yavaş-yavaş çıxdı dağın başına. Sol tərəfdə hərləndi gördü ki, bir ceyrandı, otlayır. Dedi, hə atam yəqin ki, bunun deyirmiş. Nə əməl varsa elə bu ceyrandadı. Bu da ceyran donunda məleykə idi, bu dağda hərlənirdi. Gədə dizini yerə vurub yaya ox qoydu, istədi ki, ceyranı vura. Hara vuracaqdı, yay-oxu açılan kimi ceyran götürüldü. Ceyran sıldırım qayalardan üzüaşağı götürüldü. Bu da ceyranın ardınca. Ceyran girdi bir mağaraya. Gədə dedi, yaxşı oldu, mağaranın qabağına çıxan kimi vuraram. Gəldi ki, mağaranın ağzında bir qaradı. Elə bir qaradı ki, alt dodağı yernən gəlir, üst dodağı göynən gəlir. Bir belə saqqızı qaldırır belə salır, qaldırır elə salır.

Dedi:

– Ay qarı, ceyranı neylədin?

Dedi:

– Ceyran nədi, qadan alım?

Dedi:

– Ay qarı, bilmirəm, ceyranı ver.

Dedi:

– A bala, irəli gəl sən ceyranımı verim.

Gördü ki, bir iri qazandı, içində qara ərİştə bişirir, yanında da bir qazan su.

Dedi:

– A bala, sən bir cavan adamsan, gəl bu ərİştəni ye, bu suyu da iç, ondan sonra gəl güləşək. Əgər mənı yıxdın, ceyran sənı, yox, mən yıxdım, onda mən bilərəm.

Gədə bir belə baxdı, gördü bir qoca qaradı.

Dedi:

– Yaxşı, buna razıyam.

Bu oturdu, yaxşıca qara ərİştəni yedi, sildi-süpürdü, bir qazan suyu da içdi. Qarı baxdı ki, neçəsi gəlib ərİştəni yeyib, suyu iç bilməyib. Bu da hamısını eləmişdi bir daş.

Gədə dedi:

– Qarı, hazırsanmı?

Dedi:

– Hazıram.

Tutaşdılar. Bu çəkdi, o çəkdi, gədə qatladı qarını, qoydu dizinin altına. Qılınıcı sıyırdı ki, başını kəsə, qarı ağladı.

Dedi:

– Ay qarı, niyə ağlayırsan?

Dedi:

– Əlini saxla, bircə kəlmə söz deyim, ondan sonra kəs.

Dedi:

– De.

Dedi:

– Mən əhd-peyman bağlamışam, kim mənı arxamı yerə qoysa, ona gedəm. İndi sən mənı arxamı yerə qoydun, mən də sənə ərə getməliyəm.

Gədə dedi:

– Bunun iştahına bax, bu da ərə getmək istəyir.

Dedi:

– Qarı, sənı öldürmürəm, hara istəyirsən çıx get. Əmma sənı ala bilmərəm.

Qarı qalxanda oldu bir dənə məleykə. Mağara burun şöləsindən işıqlandı.

Dedi:

– Mən ceyran donunda dağlarda gəzirdim. Neçə ildi ki, bu dağda hərlənirəm. Çoxları mənı ardımca düşüb gəlib mənı yıxa bilməyib, daş olub. İndi sən gəldin, yıxdın. Mən sənə ərə getməliyəm. Ancaq bu mağarada yaşamalayıq, gündüzlər gedib ov elə, axşamlar gəl bura. Əgər razısansa, budur, razı

deyilsənsə, gedə bilərsən.

Gədə gördü ki, bu keçiləsi şey döyül. Nə isə, gədə qaldı burda. Bu gündüz gedib ov eləyirdi, axşamlar gəlirdi məleykənin yanına. Bir gün gədə baxdı ki, bu bütün paltarlarını yuyur, ancaq alt paltarını yumur. Bir gün belə, beş gün belə, gədə dedi:

– Məleykə, sən niyə alt paltarını yumursan?

Dedi:

– Sən belə şeyə qarışma.

Dedi:

– Yox, gərək yuyasan, – dedi, – gedirəm ova, mən gələ-nə qədər əgər köynəyi yumasan, da qutardım səniyən.

Məleykə fikirləşdi ki, köynəyi elə beləcə ipdən asım. Əri nə biləcək ki, yuyub ya yumayıb. Elə də elədi. Köynəyi çıxarıb atdı ipin üstünə.

İndi sana hardan xəbər verim. Mağrub padşahın oğlu ilə Maşrub padşahın oğlundan. Bunlar siğə qardaş idilər. Bu Mağrub padşahın oğlu gəlirdi Maşrub padşahın oğlunun yanına. Bunlar bizim kimi kasıb-kusub deyildilər. Bu öz siğə qardaşına qiymətli sovqat aparırdı. Gəldi çatdı qardaşının yanına. Bir neçə gün burda qalıb, çalıb-çağırır, yeyib-icdilər. Nə isə, Maşrub padşahın oğlu qardaşlığını yola saldı. Dedi ki, gətirin görək qardaşlığın mənə nə gətirib. Gətirdilər gördülər ki, xeyli qiymətli şey-şüy var. Vaxt gəldi bu Maşrub padşahın oğlu Mağrub padşahının oğlunu görməyə getdi. Arada dərya var idi. Bu da sovqat düzəltdi, götürdü özünən, oturdular gəmiyə.

Sana hardan xəbər verim, məleykənin köynəyindən. Köynək ipdə idi. Boğanaq nə təhər qalxdısa, köynəyi götürdü. Qız bir də eşiyə çıxdı ki, köynək yoxdu. Bura köynək, ora köynək, hara çatacaq, köynək yoxdu. Boğanaq götürdü köynəyi, gətirdi saldı bir dəryaya. Bunlar gəmi ilə gedirdilər, gördülər dəryanın üzündə bir köynək var. Baxdılar ki, bunun qiyməti yoxdu. Maşrub padşahının oğlu dedi, elə yaxşı oldu, aparıb verərəm qardaşıma. Bunun əvəzi olmaz. Bu köynəyi qoydu

sovqatların altına.

Gəlib çatdılar Mağrub padşahlığına. Burada neçə gün yeyib-ichmək, çalıb-çağırmaq, da gəl görəsən. Nə isə, gün gəldi, bunlar qayıtdılar. Mağrub padşahının oğlu dedi gətirin görüm qardaşlığım mənə nə gətirib. Baxdılar bu filan şey, bu yaxşıdı, o yaxşıdı, axırda köynək çıxdı. Köynək çıxanda bu tir-tab yerə dəydi. Bu ilmi ölübsən, bildirmi. Da hər şeyi buraxdılar, ağlaşma, şüyən, bunu ayıldılar.

Dedilər:

– A bala, nə olubdu?

Dedi:

– Gərək o köynəyin yiyəsi tapıla.

Dedilər:

– A bala, dəli deyilsən ki, divanə deyilsən ki. Bə biz nə edək, onu haradan tapaq? Gedək qoy qardaşlığına deyək ki, bu köynəyin yiyəsini tap. Bə bizə nə deyərlər.

Dedi:

– Olmaz ki, olmaz.

Nə qədər elədilər, nə əməl elədilər, əmələ gəlmədi. Şah çar çəkdi ki, belə bir köynəyin yiyəsini kim tapıb gətirsə, ona özü ağırlığında qızıl verəcəm. O vaxt küp yeridən bir qarı vardı. Küp yeridən qarı dedi ki, gedim şahın yanına, bir ənam alım gətirim, uşaqlarım yesinlər. Dedi, taparam, taparam, tapmaram da, qoy şah məni öldürsün. Heç olmasa, uşaqlarıma bir şey qalar. O vaxt şahların qapısında elçi daşı, sənətkar, dilənçi daşları olardı. Bu gəldi oturdu car daşının* üstündə. Şah bunu gördü.

Dedi:

– Ay vəzir, deyəsən o qarı qarırıbdı, gəlib oturub car daşının üstündə. Apar ona bir qədər ayından-oyundan ver çıxıb getsin.

Vəzir gəldi dedi:

– Ay qarı, darıxıbsan, orada oturubsan, gəl bu tərəfə.

Dedi:

– Əzizin qarıxsın, mən niyə qarıxıyam, car çəkilib, mən də gəlib oturmuşam car daşının üstündə.

Vəzir gəldi əhvalatı şaha xəbər verdi.

Şah dedi:

– Nə çıxsın, qarıdan çıxacaq. Ay vəzir, onu bura gətir.

Qarını gətirdilər.

Şah dedi:

– Ay qarı, nədi, nə istəyirsən?

Dedi:

– Nə olacaq, sən car çəkibsen, mən də gəlmişəm. O deyən mən də. İndi mənə bir az xərclik ver, qırx gün də möhlət. Gətirərəm, gətirərəm, gətirmərəm də boynum fərmanda.

Dedi:

– Vəzir, get xəzinədən bu qədər pul ver qarıya.

Vəzir gətirdi qarıya pul verdi. Qarı gəldi evə. Pul verdi uşaqlarına, çəkdi küpü nizamladı, atıldı mindi küpə. Qarı bütün dünyanı hərləndi, ancaq köynəyin yiyəsini tapa bilmədi. Gəldi oturdu bir yerdə, çox fikirləşdi ki, daha hara qaldı, yadına düşdü ki, Qaradağ qalıb. Qarı bu dəfə küpü qaldırdı buraya. Baxdı gördü ki, bir yerdə tüstü qalxır, küpü endirdi. Gördü ki, tüstü mağaradan çıxır. Küpü bir pünhan yerdə gizlətdi, əlini dalına qoyub gəldi mağaranın ağzına. – Ay ev yiyəsi, ay ev yiyəsi, – deyib səslədi. Məleykə eşiyə çıxdı. Qarının özünün bunun gözəlliyinə ayağı yandı.

Dedi:

– Ay bala, mənə bir gecəliyə qonaq eləyərsənmi?

Bu məleykəydi, baxdı ki, bu qarıdan əməl əskik döyül.

Dedi:

– Ay qarı, bizdə qonaq saxlamırlar.

Qarı nə illah elədisə, məleykə onu mağaraya buraxmadı.

Qarı nə qədər feyli vardı, işə saldı, gördü yerim ki, yerim.

Dedi, qarı, mən sənə dedim axı, qonaq saxlamıram. Qarı baxdı

*Car daşı – əski inama görə, şah saraylarının həyətidə car, carçı daşı olarmış.

ki, iynə sap tutmur, dedi, bunun əri var, mən gözləyim, onda ona yalvar-yapış eylərəm, mənə içəri salar. Bu köynək itəndən gədə ilə məleykə arasında bir az sərinclik yaranmışdır. Bu məleykə ərinə demişdi ki, sən niyə mənim başıma bu oyunu açırdın? Qarı oturdu elə buradaca, axşamacan məleykənin əri-ni gözlədi. Gədə o tərəfdən gələndə qarı yüyürüb onun ayaqlarına sarmaşdı, elə yalvarmağa başladı ki, yağı görsə, yazığı gələrdi.

Dedi:

– Ay qarı, bir yavaş, nə olub?

Dedi:

– A bala, mənə bir gecəliyə qonaq saxla.

Gədə içəri girdi. Dedi, aaz, qarını niyə içəri buraxmırsan? Qarı da çöldə eşidirdi. Məleykə dedi:

– Qoy rədd olsun getsin. Bu çox hiyləgər qarıdır. Bu da olmasın köynəyin işi, – deyəndə qarı çox sevindi. Dedi, allah sənə çox şükür, tapmışam. Bu qarını açanda qarı özünü ilan kimi verdi içəri. Gəldi oturdu qarının yanında. Gecə burada qaldı.

Sabah açıldı. Üzünü xeyirli sabahlar açılsın. Gədə gejdənnən çıxıb getdi ova. Qız qaldı evdə. Qarıq yazıq beləcə oturdu qarının ağzında.

Qız dedi:

– Ay Allahın məzlumu, burda niyə oturubsan?

Qarı dedi:

– A bala, Allah sana gözəllik verib, ancaq ağıl verməyib. Sana elə bir xeyir verəcəydim ki, ömründə belə şey görməmiş olasan.

Dedi:

– O nə xeyirdi?

Dedi:

– İndi gəl, göstərim.

Məleykə, qarı ilə çıxdı çölə. Qarı bunu hərləyə-hərləyə gətirdi küpün yanına. Küpün də dibinə bir muncuq salmışdı.

Qız dedi:

– Ay qarı, bu nədi?

Dedi:

– A bala, mən də bilmirəm.

Dedi:

– Ay qarı, bunun dibində muncuq var.

Dedi:

– Götür, a bala, sənın qismətindi.

Bu belə əyilib muncuğu götürəndə qarı bunun qılçından qaldırdı, qız guppultu ilə düşdü küpün içinə. Qarı mindi bunun üstünə. Qız belə baxdı ki, küp qalxıb havaya, ala buludnan gedir. Qarı düz bunu gətirdi çıxartdı şahlığa. Şəhərə xəbər yayıldı ki, deməzsən, qarı köynəyin sahibini gətirib. Camaat əndərقات-əndərقات gəlib bunun gözəlliyinə tamaşa edirdilər. Şahın oğlu dedi ki, toyumuz tutulsun. Gördülər ki, doğurdan da köynəyin sahibi bir özgə gözəldi. Bunun gözəlliyi də, ləyaqəti də necə var, elədi. Şahın özü də bununla çox maraqlandı. Vəzirə ömr elədi ki, filan vaxtı toydu.

Bunlar toy tədarükündə olsun, sana xəbər verim yazıq ovçudan. Ovçu gəldi gördü ki, oho, qız nə gəzir, zad nə gəzir, lələ köçüb yurd ağlayır, dönüb-dönüb bir də ağlayır. Ta haraya çatacaqdı. Oturdu bir xeylaq ağladı. Baxdı ki, qızın nişanəsi bircə dənə üzük qalıb. Bu üzüyü barmağına keçirtti, ağlaya-ağlaya üzünü çevirdi bir bərri-biyabana.

Bunlar toy tədarükündə olsunlar, bu da qızı axtarmaqda. Nağıl yüyürək olar. Axtara-axtara gəlib çıxdı bu toy olan şəhərə. Da bu fikirdən, xəyalıdan, acliqdan özünü o qədər itirmişdi ki, nə dilnən deyiləsiydi, nə də kitaba yazılası. Elə sürünə-sürünə şəhərə girəndə baxdı ki, bir qarıdı, damın üstündə oturub.

Dedi:

– Ay qarı, mənı qonaq eləyərsənmi?

Dedi:

– A bala, qonaq Allahın qonağıdı, niyə eləmirəm, gəl içəri.

Qarı buna çaydan-zaddan verdi.

Dedi:

– A bala, heç bura adamına oxşamırsan, özün də niyə bu gündəsən?

Dedi:

– Ay qarı mən gəzərgiyəm, – dedi, – indi ki, gəlib sənın evinə çıxmışam, sirrimi bir oğul kimi sana açıram.

Bu başına gələn əhvalatı mən sizə danışan kimi qarıya danışdı. Qarı dedi, ha, indi Allah mənım üçün yetirdi.

Dedi:

– A bala, mən onu elə düzəldim ki, incitnən-küncüt kimi. O nə danışdı?

Gədə qarıya çox yalvardı. Dedi, sabah gedib şahlığa sana bir xəbər gətirəmə. Axşam oldu, yıxılıb yatdılar.

Sabah açıldı, xeyirli sabahlar açılsın üzünüzə. Qarı qədəm qoydu şahlığa. Qız sirapərdənin dalında oturmuşdu. Burada yeyənə bax, içənə bax, tutana bax, vurana bax. qarı qapıdan girdi içəri. Elə bir oyun çıxartdı ki, hamı çönüb qarıya baxdı. Qarı belə hərlənə-hərlənə gəlirdi ki, qız üzüyü gördü. Qarının ətəyindən yapışdı ki, ay qarı, bir buraya gəl.

Qarı dedi:

– Yavaş, tələsirəm, bunun yiyəsi evdə oturub.

Dedi:

– Ay qarı, bəs nə qayıraq?

Dedi:

– Nə qayıracığam, işi elə düzəldəcəyəm ki, incitnən-küncüt kimi.

Qız bir ovuc qızılı basdı bunun ovçuna.

Qarı dedi:

– İndi bilirsən nə var?

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– Sabah onu gətirəcəyəm sənın yanına. Gecə qalsın

burada, nə tədbir tökərsiniz, o sizin öz işinizdi, gejdən də gəlib aparacam. Gədəyi də qız paltarında gətirəcəyəm. Bu adamlar bilmirlər ki, mənim qızım var, ya yox. Deyəcəyəm ki, mən bu qızın xatiri üçün öz qızımı gətirmişəm onun yanına. Onda sən bu qızları çıxardarsan, deyərsən ki, bu gecə qarının qızı ilə qalacam. Orada nə söhbətiniz var, eləyin.

Qarı gəldi qapıdan girdi, gördü ki, yazıq gədə ölü qoyun kimi gözüünü döyür ki, qarı nə xəbər gətirəcək. Qarı qapıdan girəndə gədə ilan kimi dil çıxartdı. Qarı üzünü-gözüünü turşudub dedi ki, xalxa adam rast gələndə, mənə də yazıq-yuzuq rast gəlir. Gədə çıxardıb buna bir az pul verəndə, qarının gözləri güldü. Dedi, elə düzəltmişəm ki, hər şey hazırdı. İndi di durma, get bazardan bir dəst qız paltarı al. Gədə alıb gətirdi. Qarı bunu geyindirdi, üzünə ürbənd salıb çəkə-çəkə gətirdi şahlığa, qızın yanına. Gəldi ki, hamı yığılıb, yeyən, içən, vuran, tutan. Qapıdan girəndə hamı belə baxdı. Qarı dedi:

– Kim mənim bu qızımı görüb?

Dedilər, heç kim.

Dedi:

– Bax, bu qərib qızın xatirinə bu qızımı gətirmişəm. Yoxsa mən qızımı evdən çölə çıxartmıram.

Qarı bunun qolundan tutub hərləyə-hərləyə gətirib qızın dizinin gözündə otururdu.

Qarı oynayıb, hərlənib, çıxıb getdi. Gədə qaldı qızın yanında. Qız qaravaşlara dedi:

– Siz çıxın gedin. Mən bu qarının qızınan qalacam.

Qaravaşlar getdi, qız qaldı gədəynən. Təzədən ac dəvə qanqala, naçax suya, arı bala sarmaşan kimi, burada bir-birinə sarmaşıdılar.

Gədə dedi:

– A bədbəxtin qızı, bura oranın yeri deyil, gəl oturub fikirləşək, görək neynirik, burdan necə çıxırıq.

Qız dedi:

– Bilirsən nə var?

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– Buradan çıxan kimi gedərsən bazara, bir cüt at alarsan, gecəni bölərsən, düz saat üçdə çəkərsən atları, burada dayanarsan. Mən çıxacam. Minərik əldən çıxarıq, da ayrı çarə yoxdu.

Sabah açıldı, xeyirli sabahlar açılsın üzünüzə. Qarı gəldi o yana-bu yana hərlənib, durdu qızın qabağında. Qız gətirdi qarının ovcuna bir xışma qızıl basdı.

Qarı dedi:

– Qadan alım, da ver qızımı aparım.

Dedi:

– Ay qarı, özün bilərsən.

Qarı gədənin qolundan tutub gətirdi evə. Gədə paltarını dəyişdi, özünü verdi bazara. Necə ki, qız demişdi bir cüt at aldı. Çəkdi bir pünhan yerdə bağladı. Bu atları qız dediyi vaxt çəkdi şahlığa.

Bu atları çəkməkdə olsun, sana xəbər verim, şahlıqdan. Vəzir, vəkil, qaylənqorçu yığışıb bir yerdə söhbət eləyirdilər ki, gecənin bir vaxtı oldu, dedilər, dağılışaq. Dağılışanda vəzirin yolu bu qızın otağının yanından keçirdi. Vəzir gördü ki, qızın qapısında bir qaraltı var. Yaxın gəlib gördü ki, bir oğlandı. İki atnan, atların cilovunu keçirib qoluna, burada da yatıb. Dedi, sən öl, burada bir iş var. Vəzir cilovu oğlanın qolundan çıxardıb beləcə tutdu. Bir dəqiqə keçməmiş qız qapını açdı. Dedi, tut vəzir tutdu. Dedi, min gedək.

Bunlar minib getdilər. gədə buradaca yatıb qaldı. Qızla vəzir gecənin bir yarısı başladılar qaçmağa. Di qaçaq, asta qaçana göy İmam qənim. İşıqlaşana yaxın qız baxdı ki, oğlan nə gəzir, arxasınca gələn vəzirdi.

Dedi:

– Ayə, sən haradan gəldin?

Vəzir dedi:

– Mən günahkar deyiləm, sən dedin tut, mən də tutdum,

dedin, min gedək, mən də mindim, gəldik.

Dedi:

– Ey Xudavəndi-aləm, mənim bəxtimə bir bax. Dedi, da keçib, sana heç nə deyə bilmərəm. İndi atı tut, bir subaşına çıxım qayıdım.

Bu meşənin daldasına doğru aralandı. Elə ki, qız meşənin arxasına keçdi, götürüldü bir bərri-biyabana. Vəzir də tuthatut ki, qız gələcək. Qız hardaydı. Vəzir baxdı ki, geri qayıtmağa əlac yoxdu, bu da ağzını çevirdi bir bərri-biyabana.

Qız gəldi çıxdı bir şəhərə. Baxdı ki, qız xeylağı burada nə edəcək. Getdi pul verdi, bir dəst oğlan paltarı aldı. Geyinib özünü verdi şəhərə. Gündüzlər şəhərdə hərlənirdi, axşam da gedib ona-buna qonaq olurdu. Beləcə gününü keçirirdi. Bir gün dedilər ki, şah naxoşdu. Aradan bir neçə gün keçdi, şah öldü. Car çəkdilər ki, filan günü şah seçəcəklər, dövlət quşu uçuracaqlar.

Həmən gün camaat yığıldı meydana. Vəzir çıxdı minbərə. Quşun o üzündən, bu üzündən öpüb dedi, ay Allahın heyvanı, bu məxluqdan elə bir adam seç ki, gəlib bizi idarə eləsin. Quş hərləndi-fırlandı, gəldi düşdü bunun çiyninə. O ordan bir qapaz, bu burdan bir qapaz, dedilər, ə, bu kimdi, hardan gəlib çıxdı. Da ağsaqqal-qarasaqqal dedilər ki, öldürməyin. Bir də buraxın. Bir də buraxdılar. Bir də düşdü bunun çiyninə. Üçüncü dəfə buraxdılar. Quş hərləndi, fırlandı, genə düşdü bunun çiyninə. Vəzir bunu çıxartdı minbərə.

Dedi:

– Ay camaat, quş üçüncü dəfədi ki, bunun çiyninə düşür. Da bizim də inamımız bu quşadı.

Cıqqeyi götürdü qoydu bunun başına, elədilər bunu şah. Əmma, bilmədilər ki, bu qızdı. Şah olandan sonra bu başladı elə bir şahlıq eləməyə ki, gecə millət yatana qədər deyirdi, ay Allah, bizim gözümüze daş dəysin, amma bu şahın ayağına daş dəyməsin. Bu ədalətli bir şah oldu. Bir gün ölü bayramı vaxtı şah car çəkdirdi ki, bütün məxluq qəbiristanlığa gedəcək.

Dedilər, ayə, belə şah olmaz. Bizim dirimizin də, ölümünün də qədrini bilir. Molla gəldi, Quran oxudu.

Qız dedi:

– Ay camaat, gəlin burada bir ev tikək. Gələn gəlib burada bir az yemək yesin, bizim övlərimizə rəhmət oxusun.

O saat yeddi yol ayrıcında bir ev tikdilər. Şah burada öz şəklini vurdurdu, bir cavan oğlan da gətirib ora qarovula qoydu. Burada heç kimin heç nə yeməyə ixtiyarı yox idi, təkcə qonaqlardan başqa. Şəklini də elə vurdurdu ki, qapıdan çıxan onu görsün. Oğlana da tapşırırdı ki, bu şəkllə baxıb ah çəkəni də, güləni də, ağlayanı da mənim yanıma gətirərsən. Dedi, baş üstə.

Sana hardan xəbər verim, bu vəzirdən. Vəzir geri ha qayıdası deyildi. Atı satdı. Da dadanmış ağız, öyrənmiş boğaz. İndi də yoxsulluq. Birtəhər vəzir gəlib çıxdı yeddi yol ayrıcına. Oğlan vəziri görüb, tez gəldi bunun yanına. Dedi, salam, bəli, salam.

Dedi:

– Ay əmi, hara gedirsən?

Dedi:

– A bala, elə bu şəhərə gedirəm.

Dedi:

– Ay əmi, gəl burada yemək ye, dincəl, sora gedərsən.

Dedi:

– A bala, yemək-zad yemirəm, qoy yolumnan gedim.

Dedi:

– Ay əmi, qorxma, yemək pulsuzdu. – Vəzir gəldi, girdi içəri, Allah verəndən yedi. Qapıya sarı çıxanda şəkli gördü, bir ah çəkdi. O ah çəkəndə oğlan bunun qolundan tutdu.

Dedi:

– Düş qabağıma.

Dedi:

– A bala, niyə?

Dedi:

– Artıq-əskik danışma, düş qabağıma.

Düz gətirdi bunun şahlığa. Qız baxdı gördü ki, vəziridi. Dedi, aparın salın zindana, bir az çörəkdən-zaddan verin ki, ölməsin.

Aradan bir az keçmişdi, indi sana kimdən xəbər verim, bunun ərindən. Bu gecə vaxtı yatmışdı, ayıldı. Gördü ki, at da yoxdu, qız da yoxdu. O saat qalxıb ağzını çöyürdü bir bərribiyabana. Nağıl yüyürək olar. Bu da hərlənib, fırlanıb gəlib çıxdı bura. Bu o qədər gəzmışdi ki, da ölürdü. Oğlan gətirdi bunu yedirdi, bu da qalxıb otaqdan çıxandan gözü qızın şəklinə sataşdı. Özündən asılı olmadı, gözündən su töküldü. Gədə dedi, neynirsən, dedi, heç, bu şəkil mənə tanış gəldi.

Dedi:

– Onda düş qabağıma.

Dedi:

– Məni hara aparırsan?

Dedi:

– O sənin işin deyil, hara deyirəm, ora gedirik.

Gədə bunu götürüb gətirdi şahlığa. Qız baxdı ki, oho, öz əridi. Dedi, aparın bunu qonaq otağına. Qız gördü ki, bunun ölən yeridi, başladı hər gün bunun yeməyini artırmağa. Baxdı ki, əri özünə gəldi. dedi, hə, indi vaxtdı.

Dedi:

– Vəzir!

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Car çəkdir ki, bütün camaat yığılsın dar ağacının yanına.

O vaxt adamlar mühüm xəbər üçün dar ağacının yanına yığıldılar. Vəzir bir car çəkdi. Bütün camaat yığıldı meydana. Qız ömr etdi, vəziri də, ərini də gətirdilər. Oturtdu ikisini də yanaşı. Soruşdu, qalx, de görüm sən şəklə baxıb, niyə ah çəkdin. Düzünü danış, bu camaat da eşitsin. Düz danışmasan, boynun fərmandadı.

Nə təhər mən sana nağıl eləmişdim, bu da camaata danışdı. Dedi, qıznan o vaxta qədər at sürdük, ta hava işıqlaşdı. Qız qayıdıb baxdı ki, mən o adam deyiləm. Mənə dedi ki, bu atı tut, indi gəlirəm. Atı verdi mənə, çıxıb getdi. İndi də gəlir, indi də gəlir. Orda vəzirlikdən oldum, burda da qızdan. Bu dərdə hələ mənəm ki, dözmüşəm. Mən deyiləm, sənsən, ah çəkməyib, nə edərdin. Ondan sonra qız öz ərini qaldırdı. Nə təhər mən nağıl eləyən kimi, bu da bura qədər nağıl elədi.

Qız dedi:

– Ay camaat, indi hamısını eşitdiniz. Bu mənim ərimdi. Bu da vəziridi.

Ağsaqqal, qarasaqqal dedi ki, da vəzirin nə günahı var, gəl bunu azad elə getsin.

Qız vəzirə bir az xərclik verib, onu azad elədi, özü də addadı o biri otağa. Həmə köynəyi saxlayırdı, o köynəyi altdan geyib-üstədən qıfıllandı, üstədən geyib-altdan qıfıllandı. Yerləş elədi məxluqun üzərinə. Düz gəldi durdu ərinin yanında. Dedi, ay camaat, sizə əyandı, bu danışdı, vəzir danışdı, həmin qız mənəm, beləcə sizə şahlıq eləmişəm. İndi özünü şah seçin bilərsiniz, da mən ərimi tapmışam.

Camaat dedi:

– Amanın günüdü, sən heç yana getmə, qoy sən ərin bizə şah olsun, sən də qal.

Ondan sonra camaat cıqqeyi qoydu gədənin başına. Gədə oldu şah. O da oldu onun arvadı. Qırx gün, qırx gecə təzədən toy elədilər. Onlar orada şah olsunlar, biz də burada şah olduq.

TƏPƏGÖZ CANAVAR

Rəvayətə görə, bir şah olur. Bu şahın da adı yadımdan çıxıb. Bu şah çox ədalətli imiş. Bir gün şah öz-özünə tək-tənha fikirləşir ki, ayə, görəsən, bu qədər məxluqun içində bir nəfər tapılar ki, sabahnan düşmən qapını kəsəndə onun qabağına çıxsa bilsin. Bəlkə bir düşmən gəldi, onun qarşısına çıxsa bilən varmı, ya yox.

Bu vəzir, vəkili, qoçu bəylərini çağırıb bir yerə topladı. Məsələni onlara açdı. Dedi, bəs onda neyləyək? Belə qərara gəldilər ki, bir nişan qoysunlar, çoxlu ənam boyun olsunlar. Car çəksinlər ki, kim nişanı vursa, ənamı alacaq. Beləliklə, nişanı vuranları seçək.

Şah dedi, vəzir car çək. Vəzir car çəkdi. Hamı əli tutan də, tutmayan da yığışdı meydana.

Şah dedi:

– Ay camaat, mən sizi ona görə bura toplamışam ki, sizi sınaqdan keçirmək üçün bir nişan qoyacağım.

Şah bir dənə nişan qoydu. Nə qədər əhali vardısı, güllə atdı, onu vura bilmədi. Bu şahın çox pisinə gəldi. Dedi, ay da-di-bidad, bə sabahnan mən kimə cavab verə bilərəm? Mənim bu qədər əhalimin içindən bir nəfər də olsun nişanı vura bilmir.

Dedi:

– Vəzir, bə necə olacaq? Bir bax gör şəhərdə qalan olmadı ki?

Dedilər, filan qarının oğlu qalıb. Bunun atası vaxtilə ovçu olub. Özü də vəzirlə düşmənçiliyi var idi. Bunu da heç kim bilmirdi. Nə isə, dedilər, filan qarının evində bir uşaqdan başqa heç kim qalmayıb. Şah dedi, çağırın gəlsin.

Həmin bu gədeyi çağırıdılar.

Vəzir dedi:

– Bala, haqq-hesab belədi. Bu qədər əhali bu nişanı vura bilmədi. Sən də ovçu oğlusan, gör neynirsən. – Deyir, tərəqqi-

ni tənəzzülü, gədə tufəngi götürən kimi nişanı vurdu.

Şah dedi:

– Məni istəyən buna xələt.

Əmma, şah bilmirdi ki, bunun atası ilə vəzir düşmən olub.

Dedi:

– Vəzir, apar bunu xəzinəyə, bu uşağın nə qədər qüvvəsi çatır, qoy xəzinədən pul götürsün.

Vəzir gətirdi buna xəzinədən bir arşın qara ləstik* verdi. Anası evdə oturmuşdu. Uşaq əlində qara ləstik sevinə-sevinə girdi içəri.

Dedi:

– A bala, bu nədi?

Dedi:

– Heç, ana, hal-qəziyyə belə.

Dedi:

– Bay, sən nə etdin?

Anası gətirdi bu qara ləstiki qoydu yaxtana.

Dedi:

– A bala, da keçib, əmma bunun işi çox uzun çəkəcək. Sənin bu nişan vurmağın başımız hələ çox ağrıyacaq. Da mənim umudum qaldı o kişiye, ətəyindən tutmuşam. Da özü bilər necə eliyər.

Sana kimdən xəbər verim, vəzirdən. Vəzir gecə-gündüz fikirləşirdi ki, ay Allah, mən neyləyim, bunu məhv edirəm. Belə çəkdi, elə çəkdi, həməni dediyim təpəgöz canavar bunun yadına düşdü. Dedi, gəl sən, bunu göndər təpəgöz canavarın dalcıca. Bu, təpəgöz canavarı da haradan tapacaqdı. Qoy getsin tələf olsun.

Sabah ertəydi, gejdənnən vəzir özünü verdi şahın yanına. Dedi salam, bəli, salam.

Dedi:

– Ay vəzir, sən bu vaxtı gəlməzdin, nə işdi?

Dedi:

– Ay şah, bir məqsədə gəlmişəm. Bir şey fikirləşmişəm ki, tarixdə belə şey olmayıb.

Dedi:

– Nə təhər?

Dedi:

– Şah sağ olsun, təpəgöz canavar var, onun dərisi öz-özünə alışıb-yanır, aləmə işıq saçır. Onu gətirərsən, bax bu rəfə belə hərləmə düzərsən, da bura işıq lazım deyil, öz-özünə hər rəng çalacaq.

Şah dedi:

– Bə onu kim gətirər?

Dedi:

– O nişançı.

O saat şah qasid göndərdi gədeyi çağırırdı. Gədə, anası oturmuşdu evdə, qasid gəldi. Dedi, şah səni çağırır. Anası dedi, get, a bala, gör nə deyir. Gədə gəldi şahlığa. Baxdı ki, şah, vəzir oturub məsləhət eləyirlər. Dedi, salam, bəli, salam. Baş əydi, ədəb yerində durdu.

Dedi:

– Şah sağ olsun, bizim üçün nə qulluq?

Dedi:

– Sağ ol, bala, qul sahibi olasan. Gedərsən təpəgöz canavarın dərisini gətirərsən.

Bu uşaq heç təpəgöz canavarın adını da eşitmişdi.

Dedi:

– Ay şah, bə sən nə deyirsən, ancaq təpəgöz canavar nədi? – deyəndə vəzir dedi, o nə deməkdi, gətirməlisən. Sən özünü bilməməzliyə vurma.

Şah da vəzirin bu sözündən qəzəbləndi, dedi, cəllad, cəllad yeddi yerdə ləbbey dedi, dedi vur bunun boynunu. O saat qəylənqorçu, bunun atası ilə çörək kəsmişdi, yeridi irəli.

Dedi:

– Ay şah, mən təpəgöz canavarın dərisini gətirdərəm, buna möhlət ver.

Gədeyi çəkdi eşiyə, dedi, a bala, vəzirin sənin atanla düşmənçiliyi var. mən sənin atanla çörək kəsmişəm, ölsəm də o çörəyi itirən deyiləm. Gəl sən çıx torpaqdan hara gedirsən, get, mən zəmində, qoy məni öldürsünlər.

Gədə gəlib bu əhvalatı anasına deyəndə, anası dedi, oğul, indi ki, belə oldu, əgər mənim südümü əmmisənsə, düşmənin qabağından qaçma. Elə bilərəm ki, səni heç doğmamışam. Get şaha deginən mənə qırx gün möhlət ver, gətdim, gətirmədim boynum fərmanda.

Gədə qayıtdı şahlığa, qəylənqorçu dedi, ayə, niyə qayıtdın? Bunlar səni öldürəcəklər.

Gədə dedi:

– Düşmənin qabağından qaçmazlar, əmi.

Nə isə, bu girdi şahlığa.

Dedi:

– Şah sağ olsun, mənə qırx gün möhlət ver. Gətdim, gətdim, gətirmədim boynum fərmanda.

Gədə qayıtdı anasının yanına. Anası köhnə düyünçəni açdı, oradan ərinin beşatılanını çıxarıb oğluna verdi.

Dedi:

– Bala, gedərsən filan dağın başında bir bulaq var, oradan su çıxıb göllənir, o təpəgöz canavar hər gün orada o bulağa gəlib su içir. O bulağın yanında özünə bir yer qayırsan. Beşatılanı çıxararsan, o gələcək, o yan-bu yana baxacaq, enəcək bulaqdan su içməyə. Onda onun kəlləsindən vurarsan. Da ayrı əlacı yoxdu, nə onu tuta bilərsən, nə də başqa cür öldürə bilərsən.

Bu beşaçıları verdi oğluna. Gədəni saldı yola. Gədə qədəm qoydu, həmən dağa. Anası deyən bulağı tapdı, hərlənib özünə bir pünhan yer seçdi. Beşaçıları da bulağın özünə tuşladı. Həmən anası dediyi vaxt baxdı ki, o yerdən həqiqətən də bir yalquzaq çıxdı. Öz-özünə təəccüb elədi. Bu yalquzaq o yan-bu yana baxdı, endi düz bulağın başına. Başladı su içməyə. Gədə beşaçıları düz bunun kəlləsinə, gözünün ortasına atdı.

Canavar aşdı. Anası tapşırırmışdı ki, onun aşığını mənə gətirərsən. Qalxdı, rahatca canavarı soydu, anası nə demişdisə, elədi, özü də dəriyə bürünüb şəhərə gəldi. Biri görüb o yana, biri bu yana qaçdı. Vəzir baxdı gördü ki, dərinə gətirdi.

Şah dedi:

– Vəzir, bilirsən nə var? Aparırsan bunu xəzinəyə, nə götürür, qoy götürsün.

Vəzir apardı buna bircə arşın qırmızı ləstik verdi. Gədə gətirdi bunu da verdi anasına. Anası yaxtanı açdı, bunu da qoydu ora.

Sana hardan xəbər verim, bu gədənin atasının üç döy dostu vardı. Gədə bunları bilmirdi, əmma anası bilirdi.

Genə vəzirin yerinə qor doldu. Dedi, ayə, mən nə təhər eləyim ki, bunu məhv eləyim. Öz-özünə dedi ki, gəl şahın yadına sal ki, fil sümüyündən otaq tikdir. Buna nə qədər fil lazımdı, bunu haradan tapacaq. Gədə, tapmaz, qayıdıb gələr, şah boynunu vurdur.

Genə özünü saldı şahın yanına. Salam, bəli, salam.

– Vəzir, nədi?

Dedi:

– Şah sağ olsun, təpəgöz canavarın dərisini görürsən necə işıq saçır. O yer yoxdu ki, oradan adam gəlib ona tamaşa eləməsin. Sənin adın bütün dünyaya yayılıb. İndi də gəl fil sümüyündən bir ev tikdir, misli-bərabəri olmasın.

Şah dedi:

– Onu kim bacarar?

Vəzir dedi:

– Dərinə gətirən oğlan.

Şah oğlanı çağırmağa qasid göndərdi. Oğlan dedi, nə var? Qasid dedi, şah səni çağırır. Anası o saat bildi ki, vəzirin kələyidi. Dedi, a bala, get, düşmənin qabağından qaçma. Gədə gəldi, gördü yenə də yığılıblar. Salam, bəli, salam. Dedi, şah mənim üçün nə buyurur?

Dedi:

– A bala, görək mənə fil sümüyündən bir otaq tikdirəsən. Dedi:

– Ay şah, mən axı bilmirəm fil nədi? Onu haradan tapmaq lazımdı?

Şah dedi, da qurtardım, qulağım heç nə eşitmir. Gətirməsən, boynunu vurduraram. Genə yazıq qəylənqorçu gəldi, bunun qoluna girdi, çəkdi qırağa, dedi, ay bala, vəzir sənin atanla düşməndi, səni məhv etməyə çalışır. Gəl aradan çıx, mən zəmində.

Gədə gəldi anasına deyəndə, anası dedi, a bala, düşmənin qabağından qaçma, deyinən gətirərəm. Get qırx gün möhlət al. Gədə gəldi, qırx gün möhlət aldı. Anası boxçasını çıxartdı, açıb bir qədər zəhər götürdü. Dedi, a bala, həmən o təpəgöz canavarı tapdığın bulağın sol tərəfində də bir bulaq var. Fillər oradan su içirlər. Gedərsən o bulağın ağzını bağlayarsan, orada özünə somya* qayırsan. Göl dolanda bu zəhəri tökərsən. Fillər günorta gəlib oradan su içəndə yığılıb öləcəklər. Onda gəlib şah deyərsən fillər hazırda, necə gətirərsən, özün bilərsən.

Gədə gəldi dağa, anası necə demişdi, elə də elədi. Günorta fillər endi gölə. İçən yığıldı, içən yığıldı, da filin dalı kəsildi. Gədə bir xeylaq gözlədi, gördü da fil qalmadı. Belə çıxanda, gördü dağ dağın üstünə yığılıb. Oradan üz qoydu şəhərə. Qayıtdı gəldi şəhərə, dedi, şah sağ olsun, gedib daşıya bilərsiniz.

Şah dedi:

– Vəzir!

Dedi:

– Nədi?

Dedi, buna da sorğu-sual yoxdu. Xəzinə bunundu. Bunu ötür xəzinənin üstünə.

Vəzir bu dəfə gətirdi gədəyə beş manat pul verdi. Gədə bunu da gətirdi verdi anasına. Anası bunu da qoydu yaxtana.

Somya – ovçuların düzəltdiyi gizli yer

Genə vəzirin kürkünə bit düşdü. Dedi, ay Allah, bə mən neyniyim? Bu günü-gündən hörmət qazanır. Vəzir fikir-fikir eliyəndən sonra axır müddətində dedi ki, gəl şahın ağına sal, təpəgöz canavarın dərisini gətirdin, fil sümüyündən otaq tikdirdin, bütün dünya tamaşaya durub, gəl ulduzlu dəryanın qırağından Çin padşahının qızını da gətir. Onu da gətirib bu otaqda yatırırsan, da bunun qiyməti olmaz. Bu nə dillə deyiləsidə, nə də kitaba yazılardı.

Vəzir gejdənnən genə özünü saldı şahın yanına.

Şah dedi:

– Vəzir, nə var?

Dedi:

– Şah sağ olsun, mən fikirləşmişəm ki, belə bir qurğubüsata heç nə gərək deyil. Ancaq yeganə ulduzlu dəryanın qırağındakı. Çin padşahının qızını gətirtəsən, hər şey düzələr.

Dedi:

– Vəzir, onu kim gətirəcək?

Dedi:

– Bu şeyləri gətirən.

Şah genə qasid göndərdi, bu oğlanı gətirdi. Gədə baş əydi, ədəb yerində durdu.

Dedi:

– Şah sağ olsun, bizim üçün nə qulluq?

Dedi:

– A bala, qul sahibi olasan. Bir şey var, onu da eləsən, da misli-bərabərin olmaz.

Gədə dedi:

– Ay şah, o nədi?

Dedi:

– Ulduzlu dəryanın qırağındakı Çin padşahının qızını gətirməlisən.

Gədə dedi:

– Şah sağ olsun, mən onu hardan tapım, necə gətirim?

Bunlar ov kimi bir şeydi, gətirdim, bə bu canlı insandı.

Şah dedi qulağım eşitmir, gedə bilərsən. Genə yazıq qəylənqorçu bunu çəkdi eşiyə, dedi, a bala, mən sənə demirəmmi aradan çıx. Mən zamində.

Gədə genə gəldi anasının yanına. Anası baxdı gördü ki, bunun çıxış yolu yoxdu. Bunun gedib gəlməyi çəkdi qiyamətə. Neyləsin, nə məsləhət versin.

Dedi:

– A bala, indi ki, belədi, düşmənin qabağından qaçma.

Gətirdi köhnə düyünçələrin hamısını tökdü ortaya. Dedi-yim kimi, atasının üç döy dostu vardı. Ağ döy, qara döy, sarı döy. Onlar o vaxt kişiye bazubənd vermişdilər ki, əgər oğlun olsa, dara düşüb bir şeyə ehtiyacı olsa, gəlib bizi tapsın, biz onu muradına yetirərik. Bu bazubəndi çıxarıb bağladı oğlunun qoluna. Dedi, gedərsən filan yerə, orada ağ döy olur, onu qaparsan, sana çarə etsə, bu döylər edəcək. Da bunun ayrı əlacı yoxdu.

Ana-bala ağlaşıb-öpüşüb ayrıldılar. Gədə yön çöyürdü ağ döyün qalaçasına. Anası ona demişdi ki, döy nəfəs çəkəndə səni gətirib salacaq qulağına. Nəfəs verəndə səni yapışdıracaq qapıya, qorxma, oyananda bazu-bəndi göstər. Nağıl yüyürək olar. Gədə yolnan gəlib çıxdı ağ döyün qalaçasına. Girdi içəri. Baxdı döy yatıb. Bu nəfəsin çəkdi, gədə girdi, bunun qulağına verdi, getdi yapışdı qapıya, yox, yox, oyandı. Gədəyi gördü, dedi, ey bəni-adəm iysi gəldi, şaqqıdı-badam iysi gəldi. Döy qalxdı, dedi, bəni-adəm nə yaxşı öz ayağıynan gəlib. Dedi, nə qəşəng kabablıqdı. Döy buna sarı cumanda, gədə bazu-bəndi göstərdi. Dedi, ba, bu mənim qardaşım oğludu ki, gədəyi saldı ağzına, hərlədi, elə selikli-zadlı qoydu yerə. Gədə başına gələnləri ağ döyə danışdı. Döy dedi, oğlum əyləş. Dedi, sən o dediyin yerə mən gedə bilmərəm. Səni aparım qardaşımın yanına, bəlkə o apara bildi.

Ağ döy gədəyi qoydu qulağına, qalxdı ərşi-ələya. Düz qardaşı sarı döyün qalaçasına, bu da qalaçada rahat yatırdı, ağ döy gurultuynan-nərilətiynən endi bunun qalaçasına. Bu qalaça-

ya enəndə sarı döy qorxulu-qorxulu ayağa qalxdı. Qalxanda qalaçanın bir tərəfə yatdı.

Dedi:

– Ay qardaş, mən bunu nə vaxta tikəcəm?

Ağ döy gədeyi qulağından çıxaranda sarı döy dedi, ay qardaş, sən qadını alım, nə qəşəng kabablıq gətirmisən. Nə vaxtdandı ağzına bəni-adəm əti dəymir. Ağ döy dedi, elə sənə kabablıq gətirmişəm, belə deyəndə oğlanın bazu-bəndini göstərdi. Sarı döy az qaldı huşunu itirsin. Dedi, bu ki, mənim qardaşımın oğludur. Bu da gədəni götürüb qoydu ağzına, o tərəf-bu tərəfə hərledı, selikli-melikli qoydu yerə. Ağ döy başladı gədəyin başına gələnləri qardaşına danışmağa.

Dedi:

– Qardaş, burdan belə sən gətirmisən, burdan elə mən aparacağam.

Bu da gədəyi götürdü qoydu qulağına, qalxdı ərşə. Dedi, oğlum, yer nə boyda görünür. Dedi, xırman boyda. Bir az da qalxdı, dedi, oğul, yer nə boyda görünür? Dedi, xəlbir boyda. Dedi, hə, indi çatdıq. Endilər qara döyün qalaçasına. İkisi də nəriltili-gurultu ilə enəndə, qara döy nə təhər qalxdısa qalaça tamam uçdu. Ox, dedi, mənə niyə xəbər eləmədiz, belə naqafil gəldiniz. Bə mən bunu nə vaxt tikəcəm? Belə deyəndə sarı döy gədəyi çıxarıb qoydu yerə. Ox, dedi, indi ki, qardaş belə şey gətiribsen, belə qalaçadan yüzünü də dağıdaram. Bunu da tanış etdilər. Bu da gədəyi saldı ağzına, hərleyib selikli-melikli qoydu yerə. Dedi, qardaşlar, oradan bura siz gətiribsiniz, buradan da o tərəfə mən aparacağam. Bu da gədəyi qoydu qulağına. Bu üç döy üçü də qalxdılar ərşə. Üz qoydu ulduzlu dəryanın qırağına. Çin padşahının ölkəsinə. Az qalmışdılar ki, örüşə çatalar, çöldə bunları naxırçı gördü, üz qoydu şəhərə. Şəhərə xəbər çatdı ki, üç döy gəlib. Şah qorxusundan özünü verdi yorğan döşəyə. Döylər yavaş-yavaş qədəm qoydular şahlığa. Xəbər getdi ki, öyün yıxılmasın döylər şahlığa gəlir. Şah elə yorğan-döşəyin altında düşdü əsməcəyə. Döylər daxil oldular şəhərə. Da çölə

kim çıxeydi. Elə bil şəhər min ildi ki, köçüb. Bunlar gəldilər şahlığa. Dedi, ayə, bura necə yerdi, elə bil hamı köçüb. Sarayda bir-iki adam tapdılar, onlar da dedilər, şah xəstədi, qalxmağa imkanı yoxdu. Döylər baxdılar ki, şah yıxılıb yorğan-döşəyə. Bunlar bildilər ki, şah qorxudan eləyir. Bəli, bunları gətirdilər içəriyə. Salam, bəli, salam. Şah elə yorğanın altından dedi:

– Bizim üçün nə qulluq?

Döylər dedilər:

– Şah xəstələnsə də, xəstələnməsə də biz oradan-buraya iş üçün gəlmişik sən ilə söhbətimiz var.

Şah dedi:

– Nə söhbət?

Dedilər:

– Gəlmişik sən ilə qohum olaq.

Şah dedi:

– Qohum nədi, zad nədi?

Dedilər:

– Bilmirik, qızını bax bu oğlana verəcəksən.

Şah dedi:

– Mənim gözüüm üstə.

Şəhərə xəbər yayıldı ki, deməzsən, bunlar gəliblər şahla qohum olmağa. Qızı gətirdilər ki, a bala, səni bu oğlana veririk, əmma demədilər ki, səni şahla aparırıq. Neçə gün burada toy oldu. Ordan nə qədər qoşun götürdülər, döylər də qızla gədəyi qoydular bu şahın torpağına.

Şaha xəbər gəldi ki, bə deməzsən, oğlan qızı gətirdi. Vəzir köynəyinə od düşdü. Dedi, ayə, bu necə getdi, necə gəldi. Şahın da xəbəri yox idi ki, gədəyi məhv etmək üçün səfərə göndərib. Camaat töküldü, qoşun yeridi, gəcavə gəldi, qıznan gədəyi gəcavəyə qoyub gətirdilər şahlığa. Gətirdilər həmə bu fil sümüyündən olan otaqda oturdular. İçəri girəndə ağ döylə sarı döy qabaq-qabağa oturdular. Qara döy qapını kəsdi. Nə içəri girəni qoydular çölə çıxmağa, nə çölə çıxanı qoydular içəri girməyə. Vəzir, vəkil, hamısı qaldı içəridə. Ağ döy dedi, şah

sağ olsun, başlayaq söhbətə. O saat bu oğlanın anasını da bura gətirdilər, yaxtan da arvadın yanında idi. Dedilər, şah sağ olsun, bu oğlan o nişangahı vuranda nə verdin? Dedi, vəzirə dedim, apar qoy xəzinədən nə istəyirsə götürsün. Vəzirə dedilər, nə verdin sən? arvad yaxtandan bir arşın qara ləstəyi çıxartdı. Dedi, şah, verdiyin xələt bu du. Dedi, mən vəzirə belə deməmişəm. Dedilər, o bu qədər məxluqun içində sənə nişanını vuran olmadı, bu vurdu, bəs yoxlamadınmı ki, vəzir ona nə verdi. Vəzir gecə yata bilmədi, yerinə qor doldu. Bunu göndərdi təpəgöz canavarın dərisini gətirməyə. Bütün dünya dəriyə baxmağa gəldi. Bəs onda sənə ənamın nə oldu? Arvad tez yaxtandan qırmızı ləstəyi çıxartdı. Dedi, ay başına dönüm, ənam bu du. Qara döy qapını kəsmişdi. Gahdan bir qapıdan başını içəri soxanın başını üzüb bunlara sarı atırdı. Dedilər:

– Ay şah, adam qalmadı, qara döy qırdı.

Sarı döy dedi:

– Ay şah, narahat olma, bə toy nə təhər olar, toy elə-belə də keçər də.

Ağ döy dedi:

– Şah, bəs bu adam sana fil sümüyündən otaq tikdirdi, onda sən buna nə verdin?

Arvad əlini atıb yaxtandan beş tükəni çıxartdı, dedi, başına dönüm, şahın verdiyi bu du. Vəzir bu dəfə gədəni məhv etmək üçün min illik yola-ulduzlu dəryanın qırağında ki Çin padşahının qızını gətirməyə göndərdi. Bə bunu fikirləşmədin ki, necə gətirəcək, necə gedəcək. Vəziri qoydu ayağının altına, çəkib iki şaqqa elədi. Şahın qorxudan dodağı çatladı. Ağ döy əlini atıb şahın boğazını üzdü. Qızla gədəyi çəkдилər meydana. Dedilər, ay camaat, bu əziyyət çəkdi, bunun özünə qismət oldu. Qız da bunundu, öy də bunundu, şəhər də bunundu. Təpəgöz canavarın dərisi də, fil sümüyündən olan otaq da bunundu.

Həmən döylər ovçunun oğluna qırx gün, qırx gecə to elədilər. Onlar orada şad oldular, biz də burada şad olduq. Siz sağ, mən salamat.

ƏHMƏD ŞAHIN NAĞILI

Biri varıydı, biri yoxuydu, keçmiş zamannarda Əhməd-nən Hümmət adında iki yoldaş varıydı. Onlar bir oturur, bir durur, birgə gün keçirərdilər. Aralarından su da keçməzmiş. Yedikləri də, içdikləri də biriymiş. Allah verənnən, azdan az, çoxdan da çox yeyif, bir qarnı aj, bir qarnı tox gün keçirərdilər.

Bir gün Əhməd dedi:

– Aya Hümmət, bu kasıfçılıq bizi tamam üzdü. Deyirəm gəlsən, gedək yaxınlıqdakı şəhərə. Bəlkə özümüzə bir gün ağladır.

Əhməd deyir:

– Qardaş, getməyinə gedək, ancaq qorxuram ki, kasıfçılığın daşını atannan sonra bir-birimizi tanımayax. Pul dediyin şey ki, var ha, dostu-dostdan eliyir bu pul. Adam da var ki, əlinə pul kür kimi gəlir. Amma yazığın boğazından getmir ki, getmir. Yığır, gizlədir, o da qalır arvadın təzə ərinə.

Hümmət deyir:

– Əhməd, düz deyirsən, bir iş var ki, adam varlananda gözü ayağının altını seşmir. Dostu düşmənnən ayıra bilmir.

Hə, əzizlərim. Əhmədnən Hümmət dərş-kors eliyə-eliyə bu minvalla xeyli yol getdilər. Gethaget axırda gəlif bir şəhərin qırağına çatdılar. Gördülər ki, o qədər adam toplaşmış ki, iynə atsan, yerə düşməz. Onlar özdərini verdilər camaatın arasına. Hümmət bir nəfərə yaxınlaşıf soruşdu:

– Qardaş, xeyir ola. Bu qədər camaat niyə yığışmış?

Oğlan dedi:

– Ölkənin şahı ölüf. Təzə şah seçmək üçün şahlıq quşu uçururlar. Quş kimin çiyinə qonsa, o adam da, şah olajax.

Əhməd dedi:

– Hümmət, yaxşısı budu ki, gəl yolumuza rəvan olax.

Hümmət dedi:

– Əhməd, qardaş, bir az dayan görək bu şah neyə olur?

Bir az keçməmişdi ki, quşu uçurmağa başladılar. Quş

havaya qalxıf hərlənə-hərlənə gəlif Əhmədin çiyinə qondu. Camaat baxanda gördü ki, quş bir yolçunun çiyinə qonuf. Hamı gülməkdən özünü saxlaya bilməyif, qarnını tutdu.

Quş uçuranlar quşu Əhmədin çiyinnən götürüf yenidən uçurtmax üçün meydanın ortasındakı taxtın üstünə qalxdılar.

Əhməd dedi:

– Hümmət, tez ol qaçıf aradan çıxax. Quş bir də çiynimi-zə düşsə, camaat bizi öldürəjək.

Əhmədlə Hümmət qaçmaqda olsun, quş uçmaxda. Quş meydanda dövrə vuruf Əhmədnən Hümmətin dalısınca uçuf çatan kimi yenə Əhmədin çiyinə qondu. Əhmədnən Hümməti tutub meydana gətirdilər. Ağsaqqallardan biri irəli yeri yif dedi:

– Bu yolçuları buraxın. Atalar üçəcən deyib. Bir də uçurax. Quş bu dəfə də həmin adamın çiyinə qonsa, demək şah olur.

Nə başınızı ağrıdım. Üçüncü dəfə də quş meydanda dövrə vuruf Əhmədin çiyinə düşdü. Əhmədi tez gəcavəyə qoyuf iqamətgaha tərəf yollandılar. Hamamnan sonra, onun başına şahlıx taji qoyuf taxta çıxartdılar.

İndi sizə kimdən danışax, kimdən deyək, Hümmətdən. Hümmət Əhmədin şah seçilməyinnən çox sevindi. Əli-ayağı yerə dəymirdi. Eləcə qulağı səsdəydi ki, indicə Əhməd onu yanına çağırax. Bu minvalnan xeyli gözdədi. Gördü kü, yox, heş bu, Əhmədin yadına düşmür də. Düz altı ay bu xəyalnan gəzən Hümmət bir gün şah sarayının qapısına gəlif gözətçilərə dedi:

– Mən şahı görmək istiyirəm.

Əli qılinc-qalxannı keşikçilərdən biri Hümmətin döşünnən geri itələyif dedi:

– Sən hara, şah hara? Hər yoldan ötən şahın yanına gedə bilməz.

Bu minvalnan Hümmət qırx gün şahın iqamətgahı ətrafında hərrəndi ki, bəlkə özü gedif-gələndə məni gördü. Hümmətin bu qədər şah sarayının həndəvərində hərrəndiyini görən

keşikçilərdən biri şahın hüzuruna gedif, təzim elədi və dedi:

– Şah sağ olsun, düz qırx gündü ki, bir adam səni görmək istiyir.

Şah onun adını-zadını öyrənənnən sonra dedi:

– Buraxın gəlsin.

Hümməti şahın hüzuruna apardılar. Hümmət salam verif küsülü-küsülü dedi:

– Aya Əhməd, a sən o başına qoyduqları taj boş qalsın, bəs sən deyirdin bir-birimizi unutmayax. İndi yeddi-səkkiz aydı k, mən tək-tənha yoxsullux içində qalmışam. Sən də bu mərətə qalmışı başına qoyuf keş çəkirsən. Bəs demirsən yazıx Hümmət harada qaldı?

Əhməd şah gülə-gülə dedi:

– Qardaş düz deyirsən. Bu zəhrimar vəzifə çox axmax şey imiş. Səni tamam unutmuşdum.

Hümmət dedi:

– Qardaş, nə oluf sənə? Sən verdiyin sözü heş yadına salmırdın?

Əhməd şah:

– Ay axmaq, hardan yadıma salaydım. Elə bilirsen sən olsan məni indi axtarıf tafmışdın?! Onu bil ki, şahlıx yaman şeydi. Bizim kimi görməmiş adam da lap özünü itirir. Az qalır k, vəzir-vəkilə də salam verməsin.

Hümmət dedi:

– İndi, de görüm, mən neyləməliyəm?

Əhməd şah vəziri çağırır və tapşırır ki, Hümməti filan mahala xan təyin eləyirəm. Savahdan göndərin getsin.

Bəli, Hümmət böyük bir mahalın xanı olur. Hamı başına and içir. Heç kəsi incitmir. Kim üstünə nə iş gəlsə, yerində düzəldir. Tafşırır k, qulluxçular bir nəfəri incitsə, əlimnən qurtarmıyax. Ancax əmr verir ki, ölü düşəndə mənətsiz dəfn etməsinnər. Qulağına deməli sözüm var.

Camaatın da xannan narazılığı elə təkcə ölünün dəfn işi imiş. Söz düşəndə deyərmişdər:

– Əşi, kişinin səxavətinə, adamlığına söz yoxdu. Rəiyyətin qədrini bilir. Bircə bu ölünün qulağına nə dediyini annıya bilmirik. Elə olur ku, xan gəlif çatmır. Üç günlə ölünü dəfn edə bilmirik.

Hümmət xannığını eləməkdə olsun, indi sizə xəvər verim, Əhməd şahdan. Əhməd şah vəzirini yanına çağırır dedi:

– Vəzir, deyirəm bir çıxım ölkəni dolanım. Görüm xalqın vəziyyəti, dolanışığı nejdə?

Nə başınızı ağrıdım, Əhməd şah ölkəni xeyli dolaşandan sonra axır k1, gəlif Hümmətin xan olduğu mahala çıxır. Baxır k1, hər yerdə razılıx edillər. Amma ölünün qulağına söz demək işində bir balaca gileylənirlər. Əhməd şah Hümmətin yanına çatır, onun görüf-öpuşənnən sonra deyir:

– Halaldı, qardaş, camaat səndən çox razıdır. Ancaq dedilər ki, ölünün qulağına nə isə deyirsən. Mən də çox fikirəşdim, bir şey qana bilmədim. O nə adətdi ki, elə dəb qoyufsan?

Hümmət dedi:

– Vallah, hər nə soruşursan, soruş. Bircə o məsələni soruşma, demiyəjəm.

Əhməd şah daha da maraqlanır k1, yəqin bir şey bilir, özü demir. Əl çəkmir ki, de görüm, ölünün qulağına nə deyirsən?

Hümmət isə matahı baha söz kimi iki ayağını bir başmağa diriyir ki, demərəm.

Axırda Əhməd şah deyir:

– Əşşi, bizim sirrimiz ayrı ha deyil, demirsən. Mən ölüm de görüm, ölünün qulağına nə deyirsən?

Hümmət ciddi görkəm alarax deyir:

– Ölülərə deyirəm ki, a yazıqlar, görün nə günə qalırsınız ki, şahınız Əhməddi, xanınız Hümmət. Gedin, canınızı bizdən bir yollux qurtarırsınız.

Əhməd şah gülə-gülə deyir:

– Halaldı sənə Hümmət, amma sözün düzünü deyirsən.

XOR-XOR MOLLA

Əzəldən variymiş, yoxiymiş, bi kor qarı variymiş. Bu qarının da bi dənə bişiyi variymiş. Qarı hara nə qoyursa, bişiyi ho qoyəni tapıb yiyirmiş. Qarı bişiyin əlindən bezir, axırda bişiyi döyüb öydən qovur. Bişiy az gidiy, üz gidiy, dərə-təpə düz gidiy. Bu yoruluy, haldan düşüy, gidiy bi tülkünün yuvasına giriy və yuxluyur. Tülkü yuvasına gəliy, uzaxdan xorultu eşidif, qorxuf qaçiy. Qabağına donquz çıxıy.

Donquz soruşur:

– Qaydaş, nə bəh qaçıysan?

Deyir:

– Yuvamda bi xorultu var, qorxumdan qaçıram.

Donquz diyir:

– Gə gidax, mən qovum.

Gəlib yuvaya çatanda xorultunu eşidif başliyirlər qaçmağa. Yolda qabaxlarına Canavar çıxıy.

– Xeyir ola, nə bəh qaçıysınız?

Tülkü diyir:

– Mənim yuvamda bərk xorultu var, honnan qorxub qaçıyix.

Canavar diyir:

– Gəlin gedax, mən onu udum.

Gəliyler. Uzaqdan bişiyin xorultusunu eşidib başdiyir hamısı qaçmağa. Az qaçıylər, üz qaçıylər, dərə-təpə düz qaçıylər, qabaxlarına bi çaqqal çıxıy.

Çaqqal da bu məsələni eşidiy və gülə-gülə diyir:

– Gəlin gedax, mən honu qovaram.

Gəlib dinliyirlər, qorxularınnan dala qayıdır başdiyirlər qaçmağa. Bular qaçəndə meşədə qabaxlarına ayi çıxıy. Məsələni eşidəndən sonra ayi gülüf diyir:

– Gidax, mən honu kotaxdiyim.

Yuvaya tərəf gələndə qabaxlarına bi xoruz çıxıy. Bular yığılıb gəliyler. Uzaxdan dayanıb xorultuya qulax asıylar.

Fikirləşiyələr ki, bunu nə tərəvəz yuvadan çıxarax.

Məsləhət eliyirlər ki, aşı bişirsinlər. Ayı oduna gidiy. Canavar qoç tapıy, dovşən düyü. Donquz tiyan getirməyə, çaqqal toyux tutmaa razılaşıy.

Hamısını topalayif aşı bişiriyələr. Həlimnən bir az köseyin üstünə töküllər. Ayı ağaca çıxıy, donquz ağacın dibində duruy, ləmbədə yeşiniy, canavarsa daşın dalınan pusuy. Qalanlar da hərəsi bi tərəfdə yeşiniylər. İyi alan bişih yuxudan oyanıb yuvadan çıxıy, gərnəşiy, birdən canavarın qulağına çibin qonur və canavar qulağını tərpediy. Bişih honu kəşyan bilib üstünə tullanıy. Canavar qorxusundan qaçıy, bişih də qorxusundan ayı olan ağaca dırmaşıy. Bunnan hürkən ayı özünü ağacdən tullayır və donquzun belinə düşüy. Doqquz tülkünün quyuğunun basıb qaçıy və o birilər də hoların dallariyən.

Bişih qaçıb nənəsinin yanına qəyidiy.

Tülkü yuvasına gəlif kefnən aşı yiyir və burda nağıl bitiy.

TÜLKÜNÜN HİYLƏBAZLIĞI

Biri variymiş, biri yoxuymuş. Bir ormanda aslan, qaplan, qurd, tülkü, çaqqal, dovşan, tısbağa yaşayırmış. Dava-dalaşdan, bir-birinin ətini didib yiməxdən uzaqmışlar.

Bir gün ormanda quraqlıq başlayır. Honnar da susuz bir müddət dolanırlar. Sora şir bütün heyvannarı başına yığıb deyir:

– Kələyimiz kəsildi. Gərəh başımıza bir çarə tapaq.

Hamı düşür meşənin janına. Axtarıllar, axtarıllar, axırda baxıllar ki, bi yerdə bi bulaxdan azja su sızır. Yığışıllar, bulağın ətrafını qazıf bir göl əmələ gətirillər. Bütün heyvanlar qan-tər içində işliyyir, təkcə tülkü yaxasını kənara çəkif, yardım eləmir.

Honnar da öz aralarında belə qərara gəlillər ki, tülkünə sudan içməyə qoymasınlar. Başlayıllar gölün keşiyini çəkməyə. Əvvəlcə şir qoyunnara, sona da çöl dovşanlarına tapşırıy ki, gözdə-qulaqda olsunlar, tülkü gəlib su içməsin.

Dağılışıb hərəsi bir yana gedir. Tülkü görür ki, bir dovşan suya nəzarət edir. Sudan ötrü ürəyi partlasa da ehtiyatlanır. Dovşan şiri, başqa heyvanları çağırırsa, yaxasını qurtarmmaz. Fikirləşir ki, dovşanı necə aldatsın? Gedif bir kələmlə kök tapır. Honnarı göldən bir az aralıda kolun dalında gizlədif dovşana yaxınlaşır. Deyir:

– Dovşan qardaş, xeyir ola, niyə habırdə durmusan?

– Heç, özümü günə verirəm.

– Düz diyirsən, günə verməli havadı. O kolun dalında bir kələmnən kök də özünü günə veritdi.

Dovşanın ağzı sulanıy. Tullana-tullana gedir baxsın. Tülküyə də bu lazım idi. Dovşan kələmlə kökü yeyənə kimi o da istədiyi qədər sudan içib gedir.

Sabahı gün tısbağanı gözətçi qoyurlar. Tülkü gəlib deyir:

– Tısbağa qardaş, təpənin o tayında arpa göyəritdi.

Üzünə baxan yoxdu. Amma yolda bir dəstə tısbağa gördüm, ora gəlsələr biri də qalmayicıhdi.

Tısbağanı da beləcə arpayaya yollayır, sudan istədiyi qədər içib gedir.

Axşam heyvannar bir yerə yığışıllar. Görüllər ki, gölün suyu günü-gündən azalır, belə getsə yayı başa çatdırammayacaxlar. Dovşanla tısbağanı çağırırlar. Onlar şirin qorxusunan açıb diyillər ki, bi dəfə suyu gözdən buraxıblar, ona da səbəb tülkü oluf.

Heyvannar başa düşüllər ki, tülkü kələh gəlif suyu içif. Qərara alıllar ki, tülkünü tutub cəzalandırsınlar.

Belə də edillər. Ayını gölün sahilində qoyub gedillər. Tülkü gəlib ona diyir:

– Dəymiş armuddar horda səni gözləyir.

Ayı gedir. Tülkü əyilib su içmək istəyəndə heyvanlar pusduqları yerdən çıxıf onu tutullar.

Aslan diyir:

– Tülkünün cəzası nə?

Yerbəyerdən diyirlər:

– Ölüm... Ölüm...

Şir soruşur:

– Nə yolla öldürəh?

Uzun məsləhətdən sora qərara alıllar ki, tülkünü qurda tapşırsınlar. Qurd tülkünün quyruğunnan yapışıb, yırğalasın, başı daşa dəyif, əzabla ölsün.

Şir üzünü tülküyə tutub soruşur:

– Tülkü, ölümqabağı bir arzun-zadın olar?

Tülkü diyir:

– Günahım böyükdü, şir qardaş, əzabla öldürsəniz də azdı. Amma bir istəyim var.

– Nədi?

– Bir az quyruğuma, bədənimə yağ sürtün. Əynim-başım təzələnsin. Qurdun ödü ağzına gəlməsin.

Tülkünün arzunu yerinə yetirillər.

Qurd tülkünün quyruğundan yapışıb göyə qaldırmaq istiyəndə sürüşüb ağzından çıxır. Ha çalışır, bir şey alınmır.

Axırda yoruluf oturur.

Şir qəzəblənif qabağa çıxır. Nəritiylə tülkünün quyruğunu dişlərinin arasına alır, göyə qaldırif başının üstündə yırğalamağa başlayır. Bir-iki dəfə o tərəfə bu tərəfə yırğalamışdı ki, yağlı quyruq şirin ağzınnan çıxır, tülkü diyirlənif təpənin o tərəfinə düşür. Bir göz qırpımında qaçıf canını qurtarır.

Şir peşiman-peşiman heyvanlara baxanda üzünə yağış damcıları düşür. Bir azdan bərk yağış yağır. Hamı qaçıb mağarasında gizlənir.

Tülkü bi də o tərəflərə hərlənmir.

TÜLKÜ VƏ XORUZ

Bi Xoruz budahda oturub hərdən banlayırdı.

Tülkü onun səsinə eşidib ağacın dibinə gəlir və deyir:

– Xoruz qardaş, səni yoluxmağa gəlmişəm.

– Sağ ol, tülkü baba, könlün xoş olsun. Kəfin yaxşıdı?

Tülkü özünü eşitməməzliyə vurur.

– Hayındı nə dedin? Qulağım bir az ağır eşidir. Ağa qaçmır ki, xoruz qardaş, düş aşağı, gedib bir az meşədə gəzişək. Göyə çıxmısan, nəse dimdiyoo tərptədiyini görürəm, töbəə səsin qulağıma çatmır.

Xoruz bir az qürrələnib deyir:

–Yox, düşəmmicəm. Biz quşlara yer üzündə gəzmək haramdı.

– Bəlkə mənən qorxursan? Mən töbəliyəm.

– Sənnən qorxmasam da saa oxşar heyvannardan qorxuram.

Tülkü deyir:

– Xoruz qardaş, sənin heç dünyadan xəbərin yoxmuş ki?

– Nə olub ki?

– Bə eşitməmişən ki, təzə hakim gəlirdi. Hər yerdə əmin-amanlıq yaradırdı. Qoyunu qurda tapşıırırdı. Hora bax, quduz köpəklər gəlir. Başqa vaxt olsaydı, baş götürüb qaçma-lıydın. Hayındı rahatca yerində otur, işində ol. Saa heç biri dəymiycihdi.

Xoruz köpək adı eşidən kimi qaçmağa hazırlaşır.

Tülkü yenə onu arxayın salmağa çalışır.

– Hara? Görmürsən mən sakit durmuşam. Qarnım bi il öt üzünə həsrət qala ha, yenə saa toxunmağı ağılıma gətirmərəm. Hayındı ö köpəhlər də gəlir yanından sakitcə keçəcəklər.

Xoruz boylanıb yola baxır deyir:

– Tülkü qardaş, kim bilir, bəlkə təzə hakimin hökmü habı kənddən gələn Alabaşa heç gedib çatmıyıldı? Hora bax, gör necə dişlərini qıcıda-qıcıda gəlir?

Alabaş çathaçatda tülkü gördü xoruzun başını bişirə-mədi.

– Sən deyəndi, xoruz qardaş, ho itin hələ qanunnan xəbərləri yoxdu. Mən qaçdım, sən öz canından muğayıt ol –, deyif qaç ki, qaçasan.

ARMUDAN BƏY

Biri var idi, biri yox idi, bir dəyirmançı var idi. Gecə-gündüz dəyirməndə qalardı. Üst-başı cırım-cındır idi. Bir gün dəyirmanə bir şələquyruq tülkü girir. Dəyirmançı dəyirmanın qapısını örtüb belə əlinə alır. Öz-özünə deyir: "Hə, mənimkini Allah yetirib. Bu tülkünü öldürərəm". Tülkü dəyirmançının fikrini anlayıb insan kimi dilə gəlir, yalvarır: "Amandır, məni öldürmə, mən səni dünya malından doyuraram. Neyləyirsən tozlu, unlu dəyirmanı? Gəl gedək mənimlə". Dəyirmançı dəyirməndən təmiz bezmişdi. O saat razılıq verdi. Tülkü qabaqda, dəyirmançı dalda az getdilər, düz getdilər, iynə yarım yol getdilər. Gəlib suyu bulanlıq çaya çatdılar. Çayın suyu lilli idi. Tülkü dəyirmançıya dedi:

– Sən suya tullan, mən də gəlirəm. Suyun altında cinlər padşahı yaşayır. Onun qızı var, gözəllər gözəli. Səən o qızla övləndirəcəyəm.

Dəyirmançı özünü suya atır. Tülkü də onun dalınca. Gəlib cinlər padşahının imarətinə çatırlar. Cinlər padşahı tülküdən soruşur:

– Bu kimdi belə?

Tülkü deyir:

– Bu məəmə qardaşımdı. Səən qızınla evlənməyə gəlib.

Tülkü dəyirmançıya işarə edir ki, sağa-sola baxsın.

Cinlər padşahı tülküdən soruşur:

– O niyə sağa-sola baxır?

Tülkü deyir:

– Yəqin ki, səən qızını bəyənəm.

Cinlər padşahı tezliklə dəyirmançını çimizdirməyi əmr edir. Dəyirmançını çimizdirib geyindirirlər. Tülkü yenə də işarə edir. Dəyirmançı sağa-sola baxır. Cinlər padşahı soruşur:

– O niyə sağa-sola baxır?

Tülkü deyir:

– Onun paltarları çayda axıb. Deyir ki, bu paltar mənə yaraşmır. Cinlər padşahı görür ki, belə gözəl paltarı bəyənməyənin

məndən də çox var-dövləti olar. Əmr edir 40-gün, 40-gecə toy vurulsun. Toy vurulur. Dəyirmançını cinlər padşahının qızı ilə evləndirirlər. Bu müddətdə tülkü yenə dəyirmançıya işarə edir. Dəyirmançı sağa-sola baxır. Cinlər padşahı tülküdən soruşur:

– O niyə belə edir?

Tülkü cavab verir:

– Bu varlı-dövlətli bəy tayfasındandır. Belə imarətləri bəyənəm. Cinlər padşahı əmr edir ki, dəyirmançı ilə gəlini toyla öz imarətlərinə köçürsünlər. Toy camaatı bir nəfər kimi yola düzəlir. Yolda onları belə görənlər də dəstəyə qoşulurlar. Tülkü aralıq yolla divlər padşahının imarətinə gəlib deyir:

– Padşah sağ olsun, tez olun gizlənin, cinlər padşahı sizin üstünüzdə gəlir.

Divlər bilmirlər harada gizlənsinlər. Tülkü deyir:

– Cəld olun, ot tayasının altına girin, sizi görənlər olmasın.

Tülkü tayalara od vurur. Toy divlər padşahının həyətinə girincə tayalar kül olur. Tülkü bəylə gəlini altı dəryadan nəm çəkən, üstü buluda dəyən evlərə qonaq edir. Bəyin də adını Armudan bəy qoyur. Günlər keçir. Armudan bəylə gəlin şad-xürəm yaşayır. Günlərin bir günündə tülkü Armudan bəyə deyir:

– Armudan bəy, indi mən ölsəm məni neynərsən?

Armudan bəy deyir:

– Səən pambığa büküb sandığa qoyaram.

Günlərin bir günü tülkü özünü ölümlüyə vurur. Armudan bəyə xəbər çatır ki, sənəin dostun tülkü ölüb. Armudan bəy qullara, qulluqçulara əmr edir ki, tülkünü aparıb elə yerə tullayın ki, iyi-qoxu buralara gəlməsin.

Qullar, qulluqçular tülkünü zibilliyə atıb gəlirlər. Tülkü cəld ayağa qalxıb divlər padşahının qardaşına xəbər verir ki, bəs sənəin qardaşlarını Armudan bəy öldürüb, mülk-malına sahib olub, amanın günüdü qoymayın.

Divlər padşahının qardaşı bir dəstə div götürüb saraya gəlir. Gəlinlə Armudan bəyi hop eləyib udurlar.

O vaxtdan çox vaxt keçib, indi nə div var, nə də cin.

SEHİRLİ KİSƏ

Biri var idi, biri yox idi, bir çoban var idi. Bu çobanın gözünün ağrı-qarası bir oğlu var idi. Bir gün çoban su axtara-axtara gəlib bir quyunun başına çıxdı. Gördü ki, quyuda bir ilan, bir də bir qadın var. İlan çobana yalvardı ki, bu qadının əlindən onu qurtarsın. Çoban ilanı quyudan çıxartdı. İlan bu yaxşılığın əvəzində çobana bir papaq, bir də bir kisə verdi. Bu kisəni nə vaxt açsaydın içi pulla dolurdu. Papağı da başına qoyan adam gözə görünməzdi.

Bir gün çoban papaqla kisənin sirrini oğlu Əhmədə açıb, bir neçə gündən sonra ömrünü tapşırırdı. Əhməd şəhərə köçüb burada bir dükan açdı. Papağı başına qoyub başqa dükanlardan əlinə keçəni yığırdı öz dükanına. Sonra da bu malları pulsuz-parasız paylayırdı kasıblara. Bu xəbər padşaha çatdı. Öyrəndi ki, deyilənlər doğrudu. Padşah gecə Əhmədi güdüb papağın da, kisənin də sirrini öyrəndi. Sonra vəzirin məsləhəti ilə Əhmədi qonaq çağırıb xörəyinə bihuşdarı qatdı, papağı, kisəni Əhməddən aldı. Özünü də kimsəsiz bir biyabana buraxdırdı.

Əhməd bir müddətdən sonra gəlib bir bulağın başına çatdı. Gördü burada alma ağacı, bir də armud ağacı var. Almadan birini dərib yeyən kimi buynuzu çıxdı, armudu yeyən kimi buynuzları yox oldu. Əhməd tez bir az alma, bir az da armud yığıb gəldi həmin padşahın imarətinin qabağına. Padşah da, vəzir də almadan aldılar. Ancaq pulunu vermədilər. Padşah da, vəzir də almanı ailələri ilə birlikdə yeyən kimi buynuzları çıxdı. Əhməd həkim sifətində padşahın yanına gəlib dedi ki, papağı da, kisəni də versin, sonra buynuzları yox olacaq. Padşah Əhmədə inandı. Əhməd camaatı çağırıb, padşahın zülümkarlığını onlara danışdı. Camaat padşahı yıxıb Əhmədi taxta çıxartdılar. Padşahın qızını da sağaldıb Əhmədə verdilər.

SƏBR DAŞI

Biri var idi, biri yox idi. Keçmiş zamanlarda Fatma adlı bir qız, bir də onun qoja anası var idi. Fatma çox yaraşıqlı, gözəl qız idi. Həm də bacarıqlı idi. Fatma həmişə gözəl xalçalar toxuyardı. Bir gün Fatma öz işi ilə məşğul olanda bir quş gəlib onun toxuduğu hananın başına qonub deyir:

– Fatma, qəşəng qızsan, gözəl qızsan heyif ki, itkin qızsan.

Fatma durub quşu qovub yenə də öz işi ilə məşğul olur. Bir azdan quş yenə gəlib həmin yerdə oturub deyir:

– Fatma qəşəng qızsan, gözəl qızsan, heyif ki, itkin qızsan.

Qız hirsələnib quşu yenə də qovur. Quş isə Fatmanı rahat buraxmır. Elə hey gəlib həmin yerdə durub öz sözlərini deyir. Axırda yazıq qız cana doyur. Durub su gətirmək üçün hovuzun başına gəlir. Fatma əyilib su götürəndə quş yenə çarhovuzun başına gəlib həmin sözləri təkrar edir. Fatma quşu qovub evə gəlir. Oturub ağlamağa başlayır. Anası ondan soruşur:

– Ay qızım, niyə ağlayırsan?

Fatma deyir:

– Ana bir quş məni cana gətirib, elə harada oluram gəlib yanımda durub deyir:

– Fatma, qəşəng qızsan, gözəl qızsan, heyif ki, itkin qızsan.

Fatma bu sözləri deyib, yenə də ağlayır. Anası qızına təskinlik verib deyir:

– Ağlama, qızım. O quşu qovarıq çıxıb gedər, daha niyə ağlayırsan?

Anası quşu nə qədər qovursa quş getmək bilmir, öz sözlərini hər axşam-səhər deyir. Bu quşun əlindən cana gələn ana-bala buradan getməli olurlar. Ana-bala az gedib çox dayanır, çox gedib az dayanırlar. Üç gün, üç gecə yol gedir, gəlib bir evə çıxırlar. Görürlər ki, evin qapısı bağlıdır. Anası nə qədər çalışır qapını açmağa bilmir. Fatma irəli durub əlini qapıya vuran kimi qapı açılır. Fatma girir içəri. Anası da qızının arxasınca

evə girmək istəyəndə qapı yenə də bağlanır. Nə qədər çalışırlar qapı açılmaz. Ana çöldə qalır, qız içəridə. Üç gün, üç gecə oturub gözləyirlər qapı açılmaz, ikisi də başlayırlar ağlamağa. Ana çöldə ağlayır, qız içəridə. Ana-bala bir həftə aj-susuz oturub gözləyirlər. Anası naəlac qalıb Fatmanı evdə qoyub gedir. Fatma nə qədər çağırır ki, ana məni qoyub getmə, yenə də anası çıxıb gedir. Fatma qalır evdə. Qız baxıb görür ki, bu evdə nəsə bir şey var. Yaxınlaşıb görür ki, evin yuxarı başında bir oğlan var. Amma bu oğlanın bədənində qırx dənə iynə sanjılıb. Oğlan ölüb. Qız əvvəljə qorxur. Sonra fikirləşir ki, bu oğlan kimdisə mənim bəxtimə çıxıb. Onun bədənində sancılan iynələrin hər gün birini çəksəm bəlkə bu oğlan dirilə. Bu fikirlə qız yaxınlaşıb iynənin birini çəkir. Fatma iki gün bu evdə qalıb darıxır, istəyir ki, çölə çıxma yadına düşür ki, qapı bağlıdır. Bir də yoxlamaq məqsədi ilə qapıya yaxınlaşır, əlini qapıya vuran kimi qapı açılır. Fatma sevinir. Bayıra çıxıb anasını görmür. Anası artıq çıxıb getmişdi. Fatma əlacsız qalıb evə qayıdır. Hər gün oğlanın bədənindəki iynələrdən birini çəkir. Bir neçə gündən sonra Fatma bərk darıxır, çölə çıxıb görür ki, yol ilə köç gedir. Köçün dalınca bir axsaq qız gedir. Köçün başçısına yalvarıb özünə həyan məqsədilə bu qızı köçdən alıb gətirir evə. Bir müddət Fatma qız ilə burada yaşayır. Artıq oğlanın ayılmasına az qalmışdı. Fatma qırx iynənin otuz doqquzunun hər gün birini çəkib bir dənəsi qalmışdı ki, onu sabah çəksin, sabahı gün Fatma bulaqa su gətirməyə gedəndə axsaq qız oğlanın bədənində qalan axırıncı iynəni çəkir. Elə bu vaxt oğlan ayılıb axsaq qızı tutur ki, de görüm sən kimsən, məni bu dərddən qurtarmısan, daha bundan belə sən mənimsən mən sənə. Fatma evə gəlib görür ki, oğlan ayılıb axsaq qızla söhbət edir. Fatma heç bir söz deməyib öz işi ilə məşğul olur. Onlar isə bir yerdə yaşamağa başlayırlar. Fatma da əlacsız qalıb onlara nökrəçilik edir.

Aylar, illər keçir, Fatma isə səbr edərək yaşayırdı. Bir gün oğlan bazara gedir, arvadına deyir nə lazımsa de, alım

gətirim. Qız deyir ki, mənə paltar al.

Fatmadan soruşur ki, bəs sənə nə alım.

Fatma deyir ki, mənə heç nə lazım deyil. Mənə bir səbr daşı al, bir dənə də bıçaq al gəti.

Oğlan Fatmanın tapşırıqlarını alanda satıcı oğlana tapşırır ki, bunları aldığın adamı güdməlisən, bu adam özünü öldürəcək.

Oğlan evə gəlir, bıçaq ilə daşı Fatmaya verir. Fatma onlardan xəlvət suya getmək bəhanəsi ilə səbr daşı ilə bıçağı da götürüb bir sakit yerə gedir ki, heç kim görməsin. Oğlan da Fatmanı izləyə-izləyə həmin yerə gəlir. Fatma səbir daşını qoyur qarşısına, bıçağı isə alır əlinə, bütün başına gələn əhvalatların hamısını ona danışır. Deyir:

– Səbr et, səbir daşım, eşit, ay bıçağım.

Bütün başına gələnləri danışdıqdan sonra elə özünü bıçaqla öldürmək istəyəndə oğlan arxadan qəfil onu tutur ki, sən nə edirsən, niyə özünü öldürürsən? Bunları satan adam mənə tapşırırdı ki, mütləq səni izləmək lazımdı. Mən də səni izlədim, özünü öldürməyə qoymadım. İndi isə gedək evə. Bundan belə sən mənimsən, mən sənə. Bizi bir-birimizdən heç kim ayıra bilməz.

Oğlan Fatmanı evə gətirir, özünə qırx gün qırx gecə toy edir. Həmin bu axsaq qızı da özlərinə qulluqçu edir. Xoşbəxt həyat sürməyə başlayırlar.

DARTANLA YIRTAN

Biri var idi, biri yox idi, bir kişi var idi. Bu kişinin bir oğlu var idi. Günlərin bir günü kişinin bir qızı da olur. O, hər gün evdə olan bütün olub-qalanı yeyirdi.

Bir gün oğlan anasına deyir:

– Ana, gərək sən bu qızı öldürəsən.

Ana buna razı olmur. Oğlan itlərini də götürüb evdən qaçır. O, yolda bir qarıya rast gəlir. Qarıya deyir:

– Nənə, məni oğulluğa götürərsənmi?

Qarı razı olur. O gündən qarı ilə oğlan bir yerdə yaşayır.

Günlərin bir günü oğlanın yadına evləri düşür. O, qarıya deyir:

– Nənə, itlərin qabağına süd tökərsən. Mən gedirəm səfərə. Süd qan olsa itləri buraxarsan.

Oğlan atını minib yola düşür. O yolda bir çinar ağacı əkir. Uzun yol gəlib evlərinə çatır. Bacısı qardaşını görüb sevinir, tez onun qabağına yüyürür. Onu içəri aparır. Sonra çıxıb atın qaqlıranı yeyir. İçəri girib deyir:

– Bacın ölsün qardaş, Sədəfəni minib gəlmişdin?

Oğlan qorxusundan deyir:

– Bəli, Sədəfəni minib gəlmişdim.

O çıxıb Sədəfəni də yeyir. Oğlan görür ki, bacısı onu da yeyəcək.

Oğlan deyir:

– Bacı, yaman suzmuşam.

Qız xəlbiri götürüb çaya gedir. Nə qədər eliyirsə, su gətirə bilmir, hırlənib evə gəlir. Qardaşı isə çəkmələrini soyunub içini kül ilə doldurub bacadan asır, özüsə evin damına çıxır. O, bacısı içəri girən kimi düşüb qaçır. Bacı baxır ki, qardaşı yoxdu. Görür ki, göydən çəkmə sallanır, çəkməni özünə sarı dartanda gözünə kül dolur. O, qardaşının dalına düşüb onu qovur. Qardaşı görür ki, bacısı ona çatıb. O, baxır ki, əkdiiyi çinar böyüyüb. Deyir: “– Əyil çinarım”. Çinar əyilir, o,

çinara çıxır, iti çağırmağa başlayır. Qıvz gəlib çatır. Qarı itləri açıb buraxır. Oğlan itə deyir:

Dartan elə edərsən qızın bir damcı qanı yerə düşməz. Bu zaman bir damcı qan çinar yarpağının üstünə düşür. Oğlan ağacdən enir. Gedəndə qan dillənir:

– Məni də apar, lazım olaram.

Oğlan çinar yarpağını qırıb cibinə qoyur. Yolda bir çobanla qarşılaşır. Çobanın onun itlərinə gözü düşür. Çoban oğlana deyir:

Sənə bir sual verəcəm, əgər bildin bu köçü sənə verəcəm, yox bilmədin bu iti alıb aparacam.

Oğlan razı olur. Çoban deyir:

– De görüm, bu əlimdəki ağac nə ağacıdı?

Oğlan suala cavab verə bilmir. Çoban itləri alıb aparır. Bu zaman qan dillənib deyir ki, “mır-mır mundarça”.

Oğlan çobanı çağırır bu sözləri ona deyir:

Çoban bütün köçü oğlana verir. Oğlan nənəsi ilə xoşbəxt yaşamağa başlayır.

SEHİRLİ İLAN

Biri var idi, biri yox idi, bir qoca kişi var idi. Bunun bir qızı var idi. Kişi çox varlı idi. Bir gün kişi bərk xəstələnir, qızını yanına çağırır ona vəsiyyət edib dünyadan köçür. Qız atasının ölümündən çox pis olur. Vaxt gəlir, keçir. İllər dolanır.

Bir gün qız atasının qəbri üstündən gələn zaman bir çəpərə ilanın ilişib qaldığını görür. İlanın yalvarışına baxan qız onu götürüb evə gətirir. İlan demək olar ki, 20 ilə qədər qızın yanında, ona qulluqçu işləyir.

Bir gün ilan qıza deyir ki, gəl ova çıxaq. Onlar ova çıxmağı qərara alırlar. Az gedirlər, düz gedirlər, gəlib bir səhraya çıxırlar. Bura elə bir yer idi ki, bir damcı da su tapmaq olmazdı. Gəzməkdən yorulan qız susuzluqdan yanır, özünü ova gəlməkdə günahkar bilir. Artıq onun xeyli yaşı vardı. Ona görə çox istəyirdi ki, bir oğlana qismət olsun, onun da dünyada bir yadigarı qalsın. İlan ona deyir ki, səhraya gəlməkdə səbəb var. Ey mənim xilaskarım, daşın altında bir qıfıl var, daşı qaldırıb qıfılı götürsən, onu vurub parçalsan, mən oğlana çevriləcəm. Məni koldan götürdüyün gündən bu səhranın əjdahasının quluyam. O, burada su olmadığından su dalınca gedib, nə vaxt gələcəyi məlum deyil. Ancaq indilərdə gələr.

Qız ilanın dediyi kimi edir. İlan çönüb bir gözəl oğlan olur. Bu vaxt göy guruldayır, ildırım çaxır, əjdaha gəlir. Oğlan çox igid idi. O, qılıncını çəkərək əjdahanı dörd yerə bölür. Oğlan qızı da götürüb evlərinə gəlir. Toy edib, xoşbəxt ömür sürürlər.

PADŞAHLA OĞLU

Qədim zamanlarda acgöz, zalım bir padşah var idi. Onun övladı olmurdu. Bir gecə padşah yuxuda görür ki, bir dərviş deyir:

– Görürəm övlad dərdi çəkirsən, onu bil ki, övladın olsa, peşman olarsan.

Padşah deyir:

– Niyə peşman oluram?

Dərviş deyir ki, sən rəiyyəyə zülm eləyibsən, oğlun da sənə zülm edəcək.

Bəli, padşahın yuxusundan doqquz ay, doqquz gecə keçir, arvadının bir oğlu olur. Uşaq qurşağacan ilan, qurşaqdan yuxarı adam şəklində doğulur. Padşah bunu eşidir, halı xarab olur. Bu uşaq saatbasaat böyüyüb yekəlirdi. O, bir gün atasının qabağını kəsib deyir ki, mənə Rum padşahının qızını al.

Padşah deyir:

– Sənə kim qız verər?

Oğlan deyir:

– Onu bunu bilmirəm, üç günə kimi Rum padşahının qızını mənə almasan səni elə vuracam, su kimi əriyəcəksən.

Padşahın canına üşütmə düşür. Belə qərara gəlir ki, ayrı bir qız tapıb ilana alsınlar, ona desinlər ki, Rum padşahının qızıdır. Padşah oğlunu çağırır deyir ki, sabah toyundu. Oğlan deyir ki, mənə elə toy eləməlisən ki, orada bütün kasıblar yeyib içsinlər, durub gedəndə də hər adama bir xələt verməlisən.

Bəli, padşah qorxusundan xəzinəsinin yarısını xərcləyib oğlu deyən toyu düzəldir. Bir dələduz qızı tapıb öyrədirlər ki, deyərsən mən Rum padşahının qızıyam. Toy başlanır.

Üçüncü günün tamamında qızı gəlin aparırlar. İlan başa düşür ki, qız onu öldürmək istəyir, qızı elə vurur ki, qız o saat ölür. İlan yenə padşaha deyir ki, indi mənə Çin padşahının qızını almalısan. Əgər almasan, səni elə vuracağam ki, tos-tos olacaqsan.

Padşah bu dəfə də bir qız tapıb, əvvəlki kimi öyrədir. Toy gecəsi ilan bu qızı da çalıb öldürür. Aradan xeyli keçəndən sonra ilan atasına deyir:

– Sənin bütün kələklərini bilirəm. Mənə aldığın qızlar nə Rum, nə də Çin padşahının qızlarıdır. Ona görə də onları öldürdüm. Bu dəfə mənə Hind padşahının qızını almalısan, qırx gün, qırx gecə toy eləməlisən.

Padşah qorxusundan bütün var yoxunun hamısını töküüb Hind padşahının qızını alır. Xəzinəsində nə qədər qızıl, gümüş vardısı hamısını kasıblara paylayır. Xəzinə boşalır. Toy gecəsi padşahın əli üreynin başında idi ki, yəqin ilan bu qızı da vurub öldürəcək. Onda Hind padşahına nə cavab verəcək. Hər tərəfdən ilanla qıza güdükçü qoyur. Güdükçülər gecənin bir vaxtında görürlər ki, ilan dönüb gözəl bir oğlan olub. Tez gedib padşaha xəbər verirlər. Padşah çox sevinir. Səhər oğlundan soruşur ki, niyə mənə zülm elədin, xəzinəmi boşaltdın?

Oğlan deyir:

– Zülmə yıxdığın dövləti, varı kasıblara qaytardığın üçün mən də camaatın alqış-duasından sonra dönüb bir oğlan oldum.

İKİ QARDAŞ

Deli qardaşın hağıllı qardaş variymiş, hağıllı qardaşın un-unbeş dənə qoyununu olar. Deli qardaş bunu hər gün aparar güdər. Hər gün qoyun biri eskiyir gəlir. Hağıllı qardaş soruşur ki, bu hara oldu. Dəli qardaş “satmışam” deyir. Hağıllı qardaş deyir “bə pulu hanı”? Deyir pulunu sora gəl al, niyə vermişəm.

Sora axıra bi dənə qoyun qalar, u da dəli qardaş apardığı yerdə kesif özü payliyə. Ora bi parıçə tulliyər, bura bi parça tulliyər, ötən quşdə. Böördən görər ki, quyün ağzınan keseyən baxıy. Unda bi parça kesif un üsdünə tulliyər ki, pulnu geti. Sora ha gözdiyə gəlməz. Deli qardaş başdiyə keseyən getdiyi yeri qazmağa. Qazar haman çatar bi tiyan qızıla. Keseyənə deyir qoxma, etimə yetdix aliyəm. Unnan iki dənəsini alif geri qəyidər. Dəli qardaş gəlir hağıllı qardaşa deyir ki, hələ ki, niyəmin birini aldım, qızıl tiyanınan bunu alif qəyitdim. Hağıllı qardaş:

– Hardan aldın?

Deyir:

– Getdim tiyan ağzını aşdim, iki dənə aldım qəyitdim.

Sora ikisi də gidif bi tiyan qızılı gətirəllər. Getirif elə yerə qoyəllər ki, deli qardaşə diyəllər heş kesiyə dimə. Deli qardaş gidir hağıllı gələn yerdə danişər ki, belə iş var. Bir vədə düşər boğuşəllər. Hağıllı qardaş bunnan aralaşə bilməz, çıxar ağacə ki, qoy mənən el çəhsin. Dəli qardaş dalında qapılarnən ağacə çıxar. Sora ağacın divinə qızıl ühləriynən dəvə kərvanı gəlif yatar. Sora gecənin bi diyarı ağaşdən qapıları salar onların başinə. Araflar duruf qaçər ki, qiyamət qopuy. Bi qədər sora dəli qardaş düşər yerə deyir bayax satdığım qoyunnərin pulu gəlif çıxdı, getirifdilər.

MOLLA İLƏ DOVŞAN

Molla bazara çıxanda bi dənə doşanı aldı, apardı bazara, ət aldı, bazarrıx eliyitdi. Doşana verir diyir ki, get öydə dinə səvzəli aş bişirsinnər, qonax var. Soruşallar:

– A molla dayı, bu doşan nə qar, diyər bu məm buyruxqulumdu.

Molla gələr öyə diyər: beş dənə qonax var, aş bişir. Bazarda da aldılarını doşan boynuna bağliyə, doşan çıxır gidər. Bi dənə də doşan öydə olar. Qonaxlar gələr görəllər doşan öydədi, aş da hazır. Qonaxlar diyər, a molla dayi, bu doşanı sat alax. Molla diyər, un qıymatını bacarmasuz. Qərəz, bi qıymat qoyallar satar. Satdı, bular da getdi.

Doşanı alan kişi apardı bazara, zəmbili dolduruf görəllər bağladı doşana, doşan çıxdı getdi. Axşam gedəllər na aş var, na şey, heş nə yoxdu. Kişi diyər, ay arvat, mən sa xavar göndərdim, bazarrıx göndərdim ki, aş bişir. Arvat diyər, a kişi, sən haqlın hardadı, heş doşan da zəmbil gətirər?

Gəldilər savaxdan molların yanına didilər, a molla dayı, doşan yoxdu, çıxdı getdi. Molla diyir, sən doşanı yaxşı örgətməmişən, yaxşı qandırmamışan.

Molliyə diyəllər, gənə sizə qonağux. Molla diyər, yaxşı. Axşam qonaxlar gələr, görəllər olar diyən aş olmaz. Molla hirsdənər, diyər ay arvat, niyə biz diyəni bişirməmişən? Molla duruf arvadını kesər. Heşnədimə tox üferdeyinə qan dolduruf, arvadın boğazına qoyubbuş, unu kesər: sora dütdəx çalar, arvat dirilər. Qonaxlar diyəllər dütdəyi bizə sat. Molla satar.

Savax gecə yığılıf dütdəx alana qonağ olallar. Aş bişirmiyəndə bu dəfə dütdəx alan başdiyər arvadı kesər. Sora ha dütdəy çalar, arvat dirilməz. Diyəllər:

– A molla, nə işdi sən bizim başımıza gətirsən?

Diyər molla ki, siz tərini bilməmişüz. Kişin arvadı çıxar gedər, ölər.

ÜÇ SUAL

Paccahın bir vəziri varmış. Uun da bir qızı varmış. Vəzir də duymuş çox. Bir gün paccah eşidər ki, vəzirin yaxşı qızı var. Paccah vəziri çağırır diyər, üş məsələ soruşacam, tapbasan boynu vurucam. Un gün sa möhlət verəm.

Bir, iylixdə nə iyliidi? İki, qüvvətdə nə qüvvətdidi? Üç, şirinnixdə nə sirindi?

Vəzir hər kəsdən soruşdu, didilər, biz bilmirux. Diyər:

– Ay paccah, izin ver, gedim bir qızım var, unnan halallıx alım, görüşüm, sora gəlim.

Vəzir gidər əhvalatı qıza diyər.

Qız diyər:

– Heş xüfət eləmə. Yi, iç, kef elə, ata minəndə sa o məsələni diyecam.

Pilo-cilonu yidilər, işdilər, ata minəsidi, atdanısıdı qız diyər:

– İylixdə çörək iyliidi, qüvvətdə at qüvvətdidi, şirinnixdə ərənən arvat şirindi.

Bir də paccah gördü ki, vəzir kefi kök gəlir.

Paccah soruşar:

– Tafdınmı?

Diyər:

– Bəli, tafdım. Bir qızım var, o tapıtdı.

Paccah diyər:

– Qızı bura gətirin görax hardan bilir.

Qıza fayton göndərdilər gəldi, bir cənnət hurisi.

Qızdan paccah soruşdu:

– Sən buları hardan bilirsən?

Qız didi ki, mənim aşbazxanamda bişmiyən xörək yoxdu, uun iyisi ma gəlmir. Amma yeddi fəs mənən uzakda çörək yapılır, un iyisi maa gəlir. Mənim öymin dalınan qəflan, əslan keçir, un gubbultusu maa gəlmir, amma at iraxdan gələndə gubbultusu gəlir. Bir dənə aman-zaman öy-

ladiydim. Atamın-anamın arasında yatmışdım. Əlim onların altında qalmışdı. Ha uf elədim, baxmadılar. Unda bildim ki, ərənən arvat şirinmiş.

Paccah qızı alıv oturdu.

XAN İLƏ OGLU

Məəm bavam diyidi ki, xan çarıl bu camatı diyifdi:

– Ya qurbağanın səsini kesin, ya da bi qav aş, bi qız göndərin, uynən vaxdımı keçirim.

Diyi xanın oğlu camatın birini öyrətdi ki, üç gün icazə alın, sora gidin bi mal kesin, un barsaxlarını təmizdiyif, yarım metrə uzunnuxda qırıl, həmin barsağı üfürüf, dolduruf, hər başını bağliyif nəfəs çıxmasın, hər gölə qurbağa olan, bi dənə tulliyə-tulliyə gezin. Həmin qurbağalar unu ilan bilif ağzını açəsi döyü, ya gecə, ya gündüz, elə bilcəxdı ki, bu barsax ilandı.

Sora xan üç günün başındə ha gözdədi, qurbağa səs eləmədi. Xan çarıl bulardan soruşdu ki, siz nətər kesdiniz bun səsini? Bular cavaf verdi ki, mal kesif ətini özümüz yidıx, barsağını üfürüf dolduruf gölə atdıx.

Xan didi, bunu sizə kim örgədifdi? Samatdan heş kim boynuna almadı. Didi:

– Özümüz biliydıx.

Xan didi:

– Xeyr, bu işi mənim oğlumnən savayı heş kim bilməz.

Xan oğlunun boynunu vurdurdu, öz oğlunu qətl elədi.

ASLANLA CANAVAR

Bir gün bir ac canavar meşənin içərisi ilə təngildəyə-təngildəyə gedirdi. Birdən qarşısına bir aslan çıxdı və canavardan nə üçün təngildədiyini soruşdu. Canavar dedi, acınnan bu günə düşmüşəm. Bunu eşidən aslan, canavara əmr elədi ki, arxamca gəl. Onlar xeyli getmişdilər ki, meşənin içərisindəki talanın ortasında bir öküz otladığını gördülər.

Aslan o dəqiqə marıta yatdı. Sanavara dedi:

– Keç qabağıma, gör gözlərim qızarıb?

Canavar aslanın gözlərinin qıpqırmızı olduğunu dedi.

– İndi də keç böyrümə, gör böyrüm enib-qalxır?

Olduğu kimi aslana dedi. Əmr etdi ki, keç arxama, gör tüklərim biz-biz olub?

Dedi:

– Bəli. Söz canavarın ağzından çıxan kimi aslan öküzün üzərinə atılıb onu parçaladı.

Canavara dedi:

– Doyunca ye.

Canavar doyunca yeyib, aslanla sağollaşıb getdi. Bir az keçmiş canavarın əvvəlki vəziyyətinə düşmüş bir ac çaqqal canavarın qarşısına çıxdı. Canavar çaqqalın nə üçün bu günə düşdüyünü soruşdu. O, ac olduğunu bildirdi. Canavar əmr etdi ki, dalımca gəl. Çaqqal canavarın arxasınca getdi. Onların qarşısına hörükdə bir aygır çıxdı. Canavar tez marıta yatdı. Çaqqala əmr etdi ki, keç qabağıma, gör gözlərim qızarıb?

Çaqqal baxıb dedi:

– Xeyr.

Canavar əmr etdi ki, de, qızarıb.

Çaqqal dedi:

– Qızarıb.

– Keç böyrümə, gör boşum enib-qalxır?

Dedi:

– Yox.

Canavar qışqırdı ki, de, boşum enib-qalxır.

Çaqqal dedi:

– Enib-qalxır.

Canavar çaqqala dedi:

– İndi də gör tüklərim biz-biz olub?

Çaqqal dedi:

– Xeyr.

Canavar yenə qışqırdı:

– Dənən olub. Çaqqal dedi, olub. O dəqiqə canavar aygırın üzərinə tullandı. Aygır ona cüt ayaqlı bir təpik vurdu. Canavar o dəqiqə yerə sərildi. Çaqqal gəlib canavarın başının üstündə dayandı və dedi:

– Hə, indi gözlərin də qızarıb, boşun da enib-qalxır, tüklərin də biz-biz olub.

HAQQI-SAY

Biri variymiş, biri yoxiymiş, iki qonşu – müsəlmanla yəhudi variymiş. Bunlar 40 il qonşulux eliytdilər, amma nə müsəlman yəhudi tərəfə əyax basmiyitdi, nə də yəhudi müsəlman tərəfə. Günnərin bir günü bərk acdıx düşür, müsəlmanın ailəsi ac idi, yəhudi varrı yaşıyirdi. Müsəlman arvadını yəhudinin yanına göndərir ki, borc azuqə alsın, uşaxlar acınnan qırılır.

Arvad qonşuyə keçir, vəziyyəti danışır. Yəhudi arvadiyənən bu arvada toxtaxlıx verir, beş tay un, beş tay qənd gətirif bunların öyünə qoyuf gedillər. Yəhudilər bir də qayıdıf müsəlman kişiye 150 dinar pul, bir dənə də tərəzi verdilər ki, un ilə qəndin alverini aparıf, pul qazansınar. Yəhudi ərz elədi ki, un və qənd halal xoşunuz olsun, qaytarmiyin, amma əliniz uzananda pulunan tərəzini qaytarın. Müsəlman alver eliyir, varranır, nökrərrər saxliyin. Yəhudi çox gözdiyin ki, müsəlman pulunan tərəzini qaytarar. Amma müsəlman qaytarmır. Günnərin bir günü yəhudi müsəlman qonşusunu kilsədə görür, pulunan tərəzini qaytarmağı onun yadına salır. Müsəlman bunun avırını ətəyinə tökür, diyir:

– Ə, pulu da, tərəzini də qaytarmışam, nə istiyirsən mənən?

Yəhudi dinmir, fikirləşir ki, bəlkə pulunan tərəzini arvadına veritdilər. Öyə qayıdıf arvadınan soruşur, o da diyir ki, qaytarmiytdilər. Yəhudi müsəlmana diyir ki, mən kilsəni də, Tövrati da atdım bir tərəfə, gəl pənəh aparaq sizin Məhəmməd Peyğəmbərin yanına, o, disə ki, sən pulunan tərəzini qaytarmısan, mən razı qalaram, yox, disə ki, verməmişən, onda gərək qaytarasan. Müsəlman fikirreşdi ki, Məhəmməd Peyğəmbər mənə qoyuf yəhudinin tərəfini saxlamaz. Sözdəşdilər, razılaşdılar ki, Məhəmməd Peyğəmbərin yanına birlikdə getsinnər. Bunlar Məhəmməd Peyğəmbərin yanına behişt bağınan keçif getməliytdilər. Müsəlman tez gəlir, gözdiyin, yəhudi gəlif çıxmır. Bu, behişt bağınan bağbanın

icazəsiylə keşməliydi. Bağban bunnan soruşur ki, sən nə millətsən? Kişi qayıdır ki, şükür Allaha, müsəlmanam. Bağban qayıdır buna ki, ey müsəlman, sonra nəfsin olar ha? Müsəlman üç dəfə “ay töbə” didi. Bu söz-söhbətdən sonra bağban müsəlmana behiştədən keşməyə icazə verdi. Bir az getmişdi ki, yolun qırağında pəzəvəng bir itin yatdığını gördü. Qorxusunnan yerində donuf qaldı. İt əyağa dursa, bunu şil-küt eliyərdi. Bağban didi:

– Bala, niyə durmusan, get, qorxma, bağın itidi, tutan döyül.

Bu qorxa-qorxa itin yanınan keçəndə itin qarnında buna hürən quçıyhlərin səsini eşitdi. Əstəfürüllah! Bir şey qanmadı, getdi. Sonra gördü ki, bir arvad xeylağı bir təndir çörəyi yapıb başına qoyutdu, buğlana-buğlana “ay acınnan ölürəm“, ay acınnan ölürəm“ diyə-diyə başaşağı gedir. Kişi heş nə anlamadı. Başında bir təhnə çörək aparır, özü də acınnan öldüyünü bildirir. Baş tappadı gördüyünnən. Bir az qavağa gedif gördü ki, quş yasin duası oxuyur, qalxır havaya, enir yerə, gənə qalxır... Dəyandı baxdı, mat-məətəl qaldı, didi, şükür səən böyükluğuna, ya Rəbbim, bu quşa bax, yasin surəsinə nətəri oxuyur. Bu yoluna davam eliyir, gedif bağın axırına çıxanda görür ki, adamı valeh eliyən bir alma ağacı var. O qədər gözəl almalar var ki, diyir mənən bir dənə üz. Sən dimə, bağban da bu almaları nəzərində tutuf müsəlmana diyif ki, nəfsin olar ha?

Kişi özünü saxliyə bilmir, diyir:

– Ə, bağban dalda qaldı, qoy habı almadan üç dənə üzüm.

Üş dənə alma üzür. Birini soyuf görür ki, içi dolu xırda qurdlar, civir- civir qayniyin. İkinci almanı soyuf görür ki, zəhər kimidi. Üçüncünü soyuf görür ki, bir qavığı var içi çürüyütdü. Qərəz almaları yiyəmmədi. Bu gedif Qurbanolduğumun yanına çatanda gördü ki, qonşusu yəhudi onun yanındadı. Bu işə çox təcəvüf elədi. Soruşdu ki, sən nətəri oldu ki, mənən qavağa gəlif çıxdın bura. Yəhudi bildirdi ki,

gözdərimi açanda özümü burda gördüm. Yəhudi soruşur ki, bəs sən hardan gəldin. Müsəlman deyir ki, beyişt bağınan keşmişəm. Nəysə, bunlar Məhəmməd Peyğəmbərin yanına gedillər. Peyğəmbər müsəlmannan hansı millətdən olduğunu soruşdu. Kişi dilləndi:

– Şükür Allaha, müsəlmanam.

Yəhudiyə eyni sualla müraciət etdikdə o, “yəhudiyəm” – didi.

Sonra Peyğəmbərin sualına cavab olaraq müsəlman behişt bağınan keçif gəldiyini, yəhudi isə gözünü açanda özünü burada gördüyünü söylədi. Peyğəmbər müsəlmana didi ki, behişt bağınan girif- çıxana qədər nə görmüsənsə, danış, qoy yəhudi eşitsin.

Deyir:

– Vallah, mən gəldim bunu gözdədim, gəlmədi. Mən behişt bağına girdim, bağban maa didi ki, müsəlman, sonra nəfsin olar ha? Didim, a tövbə! Bağa girəndə yekə bir it gördüm, qorxdum, bağban ürək-dirək verdi, itin yanınan keçəndə onun qarnındakı balaları maa hürmağa başladılar. Sonra başında təzə yapılmış çörək aparən qadın gördüm. O, “ay acınnan öldüm, ay acınnan öldüm” deyirdi. Peyğəmbər soruşdu ki, daha nə gördün? Kişi duruxdu, fikrə getdi, bilmədi almaları üzdiyünü bildirsin, yoxsa yox. Axı o, behişt bağına girəndə bağbanın “nəfsin olar ha” sualına “ay tövbə” demişdi. Məhəmməd Peyğəmbər bunun fikrini duyur, deyir, əyər sən düzünü diməsən, Həzrət Cəbrayılı çağıraram cəzanı verər. Kişi danışmağa məcbur olur. Behişt bağındakı alma ağacınan üç dənə alma üzdiyünü və almaların içinnən çıxannarı danışır. Məhəmməd Peyğəmbər bunun səbəblərini bildirir.

Deyir:

– Sən o iti gördün ha, o saa dəymədi. Amma onun qarnındakı balaları saa hürdülər. Bu, o dimaxdı ki, bir zaman gəliciylər kiçiklər bööyhləri saymiyiciylər, ağsaqqalları hörmətsiz eliyiciylər, onları ələ salıcıylər, nüfuzdarını aşağı salıcıylər.

Oğul atanın, qız ananın üzünə duruciyh, insannarda insannıx qalmiyəsidi.

O çörək aparən arvadın sözdərinin mənası bu idi ki, bir vaxt gəliciylər, millət o qədər hündür, daş, kərpic binalar tikiciylər, amma yerdə, torpaxda oturmağın həsrətində olasıdılar. Dünya malına həsrətdə oluf, yerdə oturmaq arzumanında olasıdılar.

Yasin surəsini oxuyan quş Allahın kəlamını əzbərləyib, özü isə buna əməl eləmiyən ruhanidir. O almaları gördün ha, onlar görkəmi gözəl, amma dilləri acı, zəhər, qaynananın, qaynatanın üzünə duran, dava-dalaş salan zənənlərdir.

Məhəmməd Peyğəmbər müsəlmanın üzünə baxıf soruşdu ki, sən o hümmətdərdən olmaq istəmirsənsə, yəhudinin pulunu da, tərəzisini də qaytar. Axı o saa yaxşılıx eliyitdi.

Müsəlman təzim eliyif qayıdır ki, ya qurban olduğum, məni o hümmətdərdən eləmə. Ya rəbbim, pulu da, tərəzini də qaytararam.

Haqqı-sayı itirməyən günahdı. Yəhudi müsəlman qonşusuna əl tutmuşdu, onun ailəsini aclıxdan xilas eləmişdi. Müsəlmanın ailəsinin üsdündə onun haqqı-sayı varıydı. Qurban olduğum Məhəmməd Peyğəmbər bu haqqı- sayın keşiyində durdu.

QORXAQ

Qədim zamanlarda bir qorxaq var imiş. O, evli idi. Günlərin bir günü axşam üstü ər və arvad pəncərənin yanında oturmuşdular, birdən arvad ərinə dedi:

– Bax, yolda qızıl var; get onu götür.

Qorxaq yola çıxdı, lakin heç nə tapmadı, arvadı onu aldatmışdı. O, geri qayıdarkən arvad qapını bağlamış və ərinin yalvarışlarına baxmayaraq onu içəri buraxmırdı. Arvadının inadkarlığına qarşı dura bilməyəcəyini görən və onu bu günə salan, qorxaqlığına görə özünü danlayan qorxaq yola düzəlib gözü gördükcə getdi..

O, bir az getdikdən sonra qızıl yükü aparan sahibsiz dəvələrə rast gəldi, qorxaqlığına görə dəvələrə toxunmadan onların yanından ötüb keçdi. Xeyli getdikdən sonra birdən onu bir nəfər qarşılayaraq soruşur:

– Sən dəvə karvanı görməmişən ki?

Bizim qorxaq qayıdır ki, görməmişəm, ancaq mən onları taparam, çünki mən cadugaram.

Dəvələrin sahibi qorxağa bildirdi ki, əgər o dəvələri tapsa, yüz dənə onluq alacaq. Bu zaman qorxaq dəvələrin onun tanıdığı bir meşədə olduxlarını bildirdi. Dəvələrin sahibi həmin meşəyə gələrək heyvanlarını tapdı. Sadugarın yanına qayıdaraq vəd etdiyi pulları ona verdi.

Bir dəfə bizim qorxağın yaşadığı dövlətin padşahının atasından yadigar qalmış qızıl üzüyünü oğurlamışdılar. Padşah çox istədiyi üzüyünün oğrusunu tapmaq üçün dövlətinin bütün cadugarlarını yanına çağırır. Lakin onların heç biri oğrunun kim olduğunu bilmirlər. Bu vaxt dəvələrin sahibi padşahın ayaqlarına sərilərək dedi:

– Ey böyük hökmdar! Mən bir dəfə qızılla yüklənmiş dəvələrimi itirmişdim, əgər əmr etsən, onu tapan cadugarı sənin hüzuruna gətirərəm.

Padşah həmin cadugarı gətirməyi əmr etdi. Dəvələrin

sahibi bizim qorxağı axtarib tapdı və onu padşahın hüzuruna gətirdi. Padşah qabaqcadan içərisinə kəpənək qoyulmuş qutunu qorxaq cadugara göstərərək, dedi:

– Əgər bu qutuda nə olduğunu bilsən, şübhəsiz, mənim sevimli üzüyümü oğurlayanı da bilərsən.

Padşah qutunu ona verən kimi qorxaq öz dilində arvadını söydü:

– “Eh, kəpənək!” Sən məni qonşuların gözündən saldın və gör nə ilə məşğul olmağa məcbur etdin!

Padşah “kəpənək” sözünü eşidən kimi sevincindən çığırdı:

– Sən həqiqətən böyük cadugarsan! Görünür, sən üzüyü də tapa bilərsən!

Qorxaq, padşahdan vaxt istəyib, getdi.

Üzüyü, padşahın vəzirlərindən biri oğurlamışdı. Vəzir, padşahın sözlərini eşidən kimi işin üstünün açılacağından qorxaraq yalançı cadugara yaxınlaşaraq onun qulağına pıçıldadı:

– Ey böyük cadugar! Məni bələdan qurtar: bu üzüyü götür, padşahın istəkli kor qazına ver udsun.

Qorxaq vəzirin sözlərindən sevindi və bu barədə padşaha heç nə deməyəcəyini bildirdi. Çünki bu ona padşahın üzüyünü tapmaq imkanı verirdi. Cadugar kor qazı tutaraq üzüyü onun boğazına ötürdü. Padşah müəyyən edilmiş gün qorxaq – cadugarı yanına çağıraraq dedi:

– Hə, qardaş, indi mənim sevimli üzüyümü tap.

Qorxaq-cadugar padşahın kor qazını onun yanına gətirməyi əmr etdi. Padşahın əmri ilə qazı gətirdilər, qorxaq qazı kəsərək onun xirtdəyindən padşahın üzüyünü çıxartdı. Padşah bizim qorxağın da iştirakı ilə bu münasibətlə böyük ziyafət verdi. Ziyafətdən sonra o, cadugara onun istədiyi bütün mükafatları verdi.

Bir neçə gündən sonra padşah hamama getdi. Bu vaxt bizim qorxaq onun bağlıladığı atla çaya yaxınlaşırdı. Hamamın yanından keçərkən birdən elə qışqırdı ki, at hürkərək onu yerə sərdi və o, yaralandı. Padşah səsə çölə çıxan kimi hamam uçub

töküldü. Padşah qorxaqdan niyə belə bərkdən qışqırdığını soruşarkən, o dedi:

– Ey böyük hökmdar! Mən hamamın uçacağını bilərək atdan düşüb bərkdən qışqırdım ki, sən tezliklə hamamdan çıxıb biləsən.

Padşah, qorxaq-cadugarın onun həyatını xilas etdiyini görərək onu ikinci dəfə qızılla mükafatlandıraraq, pal-paltar verib yola saldı.

Bizim qorxaq varlanaraq arvadının yanına döndü. Onlar uzun illər xoşbəxt, sakit və varlı həyat yaşadılar və artıq arvadının qorxaqlığını yadına salmırdı.

Göydən üç alma düşdü: biri bu nağılı danışanın, biri qulaq asanın, biri də Allahın.

XEYİRXAHLA BƏDXAH

Biri variydi, biri yoxiydi, Allahdan başqa heç kim yoxiydi.

Bir xeyirxah və bir alçax variydi. Onlar dostlaşdılar. Onlar hərəsinin cibində bir dənə çörəklə yolla gedirdilər. Yolda bərk acıllar və alçax xeyirxaha deyir:

– Gəl əvvəlcə sən çörəyini yeyək, gələn dəfə acanda isə mənim çörəyimi yeyərik.

Beləliklə, o, xeyirxahı aldaraq onun çörəyini yeyirlər. Bir müddət sonra bərk acan xeyirxah alçağa dedi:

– Qardaş, gəl indi də sən çörəyini yeyək.

– Bağışla, əzizim, vermərəm! Əgər biz indi mənim çörəyimi yesək, sonra mən ac qalaram - deyə alçax cavab verdi.

Yoldaşının bu hərəkətindən inciyən xeyirxah onunla ağızlaşıaraq öz yolu ilə getdi.

O, xeyli vaxt ac-yalavac gəzib dolaşdıqdan sonra nəhayət yiyəsiz bir dəyirmanla rast gəldi. O dəyirmanla girərək dəyirman təhnəsinə qalxıb yatdı. Gecə o, ayı, onun dalınca canavar və tülkünün dəyirmanla girdiklərini gördü. Onların üçü də dəyirmanda oturdular. Ayı və tülkü çox şən idilər, zarafatlaşırdı və gülürdülər, canavar isə sakit oturmuşdu, kinli və qaraqabaq idi. Birdən ayı tülküyə müraciətlə dedi:

– Tülküciyəz, desənə, nədən belə şənsən!

– Mən necə şən olmayım? Bax o görünən kəndin yanında böyük, qollu-budaxlı bir ağac var; onun altında tükən-məz xəzinə gizlədilmişdir; mən oradan pul götürüb xərcləyirəm və şükür Allaha, çox yaxşı yaşayıram- deyə tülkü cavab verdi.

– Bəs sən niyə belə şənsən?- deyə tülkü ayıya müraciət etdi.

– Bax o görünən dağın meşəsinin qırağında qoca bir ağac var, onun enli gövdəsi bal ilə doludur; Mən hər gün o ağaca çıxaraq doyunca bal yeyirəm. Nəyə görə mən dərd çəkməliyəm?- deyə ayı cavab verdi.

– Qardaş, sən niyə belə qaradinməzsən və sakit görünürsən? – deyə onlar canavardan soruşurlar.

– Mən necə qəmli olmayım? – deyə canavar mızıldadı, artıq üçüncü gündür ki, acam. Kəndin yaxınlığında qoyun sürüsü var, lakin orada nəhəng bir it sabaha kimi gözlərini yummur, sürünün yanında gəzir, qorxumnan bir dənə qoyunu apara bilmirəm. Çox təəccüblüdü ki, heç kim o iti öldürmür, halbuki kim bunu etsə onun üçün faydalı olardı: buranın padşahının qızı xəstələnibdir və onu həkimlər müalicə edə bilmirlər. Padşah qızını müalicə edən adama ərə verməyi vəd edir; əgər həmin itin beynini sürüdəki bir qara qoyunun beyni ilə qarışdırıb padşahın qızına yedizdirsələr, o sağalar. Lakin mənim bədbəxtliyimdən bunu başa düşən bir adam yoxdur ki, gözəl şahzadəni müalicə edərək onunla evlənsin, mənim isə lənətə gəlmiş itdən canım qurtarsın.

Xeyirxah insan bu söhbətlərə qulaq asdı. O, səhər yuxudan duraraq qızı xəstə olan padşahı axtarmağa getdi. Padşahın paytaxtına gələrək onun qızını müalicə edə biləcəyi barədə söz-söhbət yaymağa başladı. Dərhal bu barədə padşaha xəbər verdilər; o xeyirxah insanı yanına çağıraraq dərdinə kömək etməyi xahiş etdi və vədinə əməl edəcəyini bildirdi. Xeyirxah insan sürüdən qara bir qoyun və sürünü güdən nəhəng iti gətirdirdi, onları kəsərək beyinlərini çıxardıb qarışdıraraq padşahın qızına yedizdirdi. Qız dərhal sağaldı. Padşah təntənəli toy məclisi quraraq qızını xeyirxah insana verdi. O kürəkənini yaxın adamları ilə tanış etdi, çoxlu var-dövlət bağışladı. Xeyirxah insan hündür ağacın altındakı xəzinəni və ağacdakı balı gətirərək rahat və varlı yaşamağa başladı.

Bir müddət sonra onun yanına dilənçi və ac-yalavac vəziyyətə düşmüş alçaq dostu gələrək belə varlı yaşamasını görüb soruşdu:

– Qardaş, sən belə vəziyyətə necə çatmısan?

Xeyirxah dedi:

– Filan tərəfdə, filan yerdə bir dəyirman var; ora get,

təhnəyə çıxaraq gecəni yatandan sonra mənim bu var-dövlətə necə çatmağımı bilərsən.

Alçaq insan dəyirmanı axtarib taparaq təhnədə uzanıb gözləməyə başladı. Gecə həmin ayı, canavar və tülkü dəyirmanı gəldilər. Bu dəfə canavar şən idi, ayı ilə tülkü isə qəmli görünürdülər. Ayı tülküdən nə üçün qəmli olduğunu soruşur. Tülkü cavab verir ki, onun xəzinəsini qarət ediblər, yaşamağa vəsaiti yoxdur. Ayı da deyir ki, ağacı kəsərək balı aparıblar.

Canavar isə deyir :

– Lə'nətə gəlmiş iti öldürərək onun beyni ilə şahzadəni sağaldıblar. Artıq mənim düşmənim yoxdur. Mən hər gün bir qoyunu aparıb yeyirəm.

– Elə bil ki, bizə bir insan qulaq asır – deyə tülkü anladı.

– Belə olmasa idi bizim sirrimizi kim bilərdi ki?– deyə ayı donquladı.

– Gəlin onu axtaraq; bəlkə o indi də buradadır.

Onlar dəyirmanı axtararaq təhnədə yatmış alçaq insanı tapdılar və tikə-tikə parçaladılar.

Alçaq insanın ömrü belə sona çatdı.

TACİR MEHDİNİN NAĞILI

Biri varıydı, biri yoxuydu. Keflinin kefi kök, kasıvın dərdi çoxuydu. Keçmiş əyyamda Azərbaycan torpağında addı-sannı, şan-şöhrətdi Mehdi adlı bir tacir var idi. Mehdi tacirin mal-dövləti, qızıl-gümüşü sərvəti aşıb-daşmışdı. El-obada, mahalda hamı onun səxavətinə İranda, İraqda dünyanın çox yerində olan nüfuzundan danışardılar. Tacir Mehdinin mal-dövləti nə qədər çoxuydusa, onun səxavəti, hamıya olan qayğısı onnan da çoxuydu. Allah bu kişiye hərtərəfli xoşbəxtlik bəxş etmişdi. Mehdi tacir düz qamətli, enli kürəkli, ağbəniz, qara göz, qara qaş, uca boylu bir şəxs imiş. Hamı onun yerişinən, duruşunnan davranışınan danışarmış. Söyləyillər ki, kişinin şirin söhbətinən, baxışınan, duruşunnan doymaq olmamış. Onun danışdıran bir də danışdırmaq istəyirdi. El onu, o eli çox sevirdi. Mehdi tacir uzaq ölkələrə səfər edərkən, şəhər əhalisinə daş-qaş paylayırdı. Ehtiyacı olanları sevindirir və onlardan tələb edirdi ki, xeyir-dua verin bu uzaq səfərdən uğurla qayıdım. Bu uğurda sizin də payınız var. O, həm səfərə çıxanda, həm də səfərdən qayıdanda şəhər əhalisini beləcə sevindirərdi. Onun şöhrəti hər tərəfə yayılmışdı. Mehdi tacir kimsəsizlərin dayağı, kasıvların köməyi idi.

Onun Gülbadam adlı bir qadını, Əli adlı bir oğlu varıydı. Qadını da, oğlu da özü kimi adamlara qarşı mehriban, ləyaqətli idilər. Tacir Mehdinin şəhərdə onlarca dükanı var idi. O, uzaq şəhərlərdən gətirər, tacir köməkçiləri də satardılar. Bir gün tacir Mehdi yenə uzaq səfərə çıxmali olur. O, həm şəhər əhalisi ilə, həm də öz ailə üzvləri ilə halallaşmalı olur. Onlarla mehribancasına görüşür, karvanıyla yola düşür. Mehdi tacirin belə səfərləri üç-dörd ay çəkirdi. Kişinin Şərq ölkələrində tanıyanları, tacir dostları çoxuydu. Hara gedirdi, uğuru həmişə olurdu. Yollarda ona dəyib dolayan olmazdı. Bu səfərdən də tacir Mehdi çox xeyirlə qayıtdı. Səfərdən qayıtması şəhərdə toy-bayrama çevrilərdi. Günlərlə Mehdi tacirin yanına gedib-

gələnlərin arası kəsmirdi.

Tacir Mehdinin oğlu Əlinin evlənmək vaxdı çatmışdı. Şəhərin adlı-sanlı adamları tez-tez onun yanına gələr və ondan xahiş edərdilər:

– Ay elimizin-obamızın şərəfi, səndən təvəqqe eləyirik, icazə ver, Əlinin toyunu edək.

– Sizi həmişə hörmətli olasıınız, Əliyə qız seçin. Nə vaxt isdəyirsiniz, edək.

Bu söhbətə evin qadını Gülbadam da qoşuldu. Gülbadamın təklifinə görə tacir Mehdinin tacir yoldaşının qızı Gülcamal Əliyə layiq bildilər. Şəhərin sayılan adamlarınan tacir Mehdi bir xoş gündə Gülcamalin atası Mirdamətin həyətinə göründü. Mirdamət gələnnəri xoş qarşılayıb, onları evə dəvət etdi.

Mehdi tacir və adamları Mirdamətə gəldiklərinin məqsədini belə açıqladılar:

– Mirdamət tacir, sənə məlum olsun ki, biz buraya həmişəki kimin qonaq gəlməmişik. Bizim bugünkü məqsədiniz başqadı. Belə ulu Allahın adı ilə, Peyğəmbərin buyruğu ilə şəriətimizin qanununa əsasən sizin öhdənizdə olan bir daşı sizin divarınıza qoymaq istəyirik. İstəyirik ki, qızınız Gülcamal Mehdi tacirin oğlu Əlinin evinə bəzək olsun.

Mirdamət:

– Çox əcəb edibsiniz, bir qız bir oğlanındı. Həndəqala mən Mehdi tacir kimi addı-sannı bir şəxslə qohum olmaq şərəfinə nail oluram. Qız sizə qurbandı. “Hə”si mənən, icrası sizdən.

Elçilər xörək yeyib, çay içib təmannaşdılar. Onnar birbaşa toy gününü müəyyənəşdirdilər. Hamı xeyir-dua verib, məclisdən mürəxxəs oldular.

Əli şəhərdə tanınmış cavannardan idi. Maşallah kişinin oğlunun qanacağına, qəddi-qamətinə, tərbiyəsinə. Tacir Mehdi var-dövlətdən daha əziz, daha vacib Əlini tuturdu. Pərvanə çırağın başına dolanan kimi o da, Əlinin başına dolanırdı. Alla-

hın ona bəxş etdiyi bu tək oğulu vardan, dövlətdən artıq tuturdu.

Bəli, vədə gəlib çatdı. Tacir Mehdi Əlinin toyuna başladı. Yeddi gün, yeddi gecə yeyən içən, oynayan-gülənlər Gülcəmalı böyük bir izdihamla Əlinin evinə köçürdülər. Toy iştirakçıları toyun bu son günündə tacir Mehdiyə gözyaşındılığı verib, ayrıldılar.

Əli ilə Gülcəmalın evlənməsinnən üç gün sonra onların hər ikisini hüsuruna çağırıb, onlara belə xeyir-dua verdi:

– Mənim balalarım, həm mən, həm də siz murazına çatdınız. Allah sizi xoşbəxt eləsin, qoşa qarıyasınız. Mən sizin yaşayışınız üçün hər şəraiti yaratmışam. Heç bir ehtiyacınız yoxdu. Sizə ən böyük məsləhətim budur, mehriban yaşayın, səmimi yaşayın, indi isə gedin işinizdə olun.

Tacir Mehdi indi arxayınlaşmışdı. Yeganə oğluna toy edib atalıq borcunu yerinə yetirdiyi üçün Allaha şükür diləyirdi. Özünü bir növ bəcdən qurtarmış adam kimi azad hiss edir, daha uzaq səfərə çıxmağa ehtiyac duymadığını düşünürdü. Öz-özünə deyirdi ki, əşi, bəsdı. Daha qocalmışam, oturma arxayın qazancımın yeyim dolanım. Mənim nəyim çatışmır ki, bu şəhər mənim, o şəhər sənın deyib gəzirəm.

Tacir Mehdi belə də etdi, rahatlanıb xoş gün keçirməklə məşğul oldu. Bir müddət tacir Mehdi beləcə dolandı.

Günnərin bir günü bəd bir hadisə tacir Mehdiyə üstünü kəsdi. Ömrü boyu sağ-salamat yaşayan kişi xəstələnib yatağa düşdü. Ailəni qara günlər yasa döndərdi. Şəhərdə elə bir adam qalmadı ki, tacir Mehdiyə əlindən gələn köməyi əsirgəməsin. Ancaq tacir Mehdi yaxşılaşmırdı kın, yaxşılaşmırdı. Kişi getdikcə ağırlaşırdı.

Bir gün tacir Mehdi oğlunu yanına çağırıb belə nəsihət verdi:

– Oğul mən daha yaxşılaşmıram. Deyirlər vəsiyyəti yüngüllükdü. Sənə üç şeyi vəsiyyət edirəm.

Birincisi odu ki, olmaya-bilməyə mənim bu var-dövlətimə haram qatasan, qumarbazlığa qoşulub xanımınımı dağıdasan.

İkincisi odu ki, mənim dostlarımla əlaqəni kəsmiyəsən. Qoy deməsinnər kin, tacir Mehdiyə sonra onun qapısını açan olmadı.

Üçüncüsü odu ki, ailənnən mehriban dolanasan, arvad-bazlığa uymayasan, ailə yanında üzün qara olmayasan. Məni də yaxşı dəfn elə, adıma layiq işlər gör.

Kişinin bu söhbəti zamanı qaravaşlardan biri içəri girib tacir Mehdiyə belə bir xoş xəbər gətirdi:

– Ey başımızın tacı, gözün aydın olsun, oğul nəvən oldu.

Tacir Mehdiyə üzün güldü, qaravaşa xələt verif yola saldı. Oğlu ilə söhbəti yenə davam etdirdi:

– Allah sənə qurban olum, bir əhdimə də çatdım. Oğul, uşağın adını Mehdi qoydum.

Tacir Mehdiyə dostları onu hər gün yoluxmağa gəlir və ən əsası dünyaya gəlmiş nəvəsi üçün ona göz aydınlığı verirdilər. Son günlər kişinin əhval-ruhiyyəsi qismən yaxşılaşmışdı. Kişinin sevinci aşırıb daşmışdı. Ancaq xəstəlik öz işini görürdü. Bir gün tacir Mehdiyə halı xarablaşdı. O, bir daha ayağa qalxmırdı. Tacir Mehdi gözünü yumub dünyadan köçdü.

Əli atasına əhsan verdi, onu hamının ürəyindən olan kimi götürdü, dəfn etdi, başdaşı düzəltdi, gözəl bir kümbəz qurdurdu.

Əli atasının ölümündən sonra tükənlərə baş çəkir, onlara rəhbərlik edirdi. Xoş xasiyyət, həlim təbiətiylə hamı tərəfinən hörmətlə qarşılanırdı. Amma sən demə, qara gün geridəymiş, acınacaqlı günlər gəlib Əlinin ailəsinə daxil olacaqmış.

Bir gün Əli işdən qayıdanda onu bir neçə tay-tuşları qarşıladı. Onnar Əliyə böyük ehtiram göstərərək yaxındakı binaya apardılar, ona hörmət edib şirindillik etdilər. Həmişə ona hörmət edib, tək qoymayacaqlarını bildirdilər. İndi Əli hər gün işdən qayıdanda bura dönür. Gecədən xeyli keçənə qədər bunnarın yeyib-içir, gününü əyyaşlıqda keçirirdi. Bir gün belə, beş gün belə. Əli daha qumarbazlığa da qurşandı. Gülcəmalın günü qara olmuşdu. Əli hər gün evə sərxoş halda gəlirdi. Ev öz normal həyatını itirmişdi. Gülcəmal Əlinin bu

xoşagəlməz hərəkətlərinə dözüdü. Bir gün Gülcamal eşitdi ki, Əli dükanları uduzub. Beləliklə Əli atasının mülkünü də uduzdu. İndi ailə çətin vəziyyətdə qalmışdı. Tacir Mehдинin qurğubüsatı, sərmayəsi tamam dağılmışdı. Ailə ağır vəziyyətə düşmüşdü. Gülcamal atası evindən gətirdiyi qızıl əşyaları satıb onun hesabına ailəni dolandırırdı.

Bir gün Əli evə yorluq halda gəlmişdi. Halı pərişan idi. Gülcamal hələ indiyə qədər bir dəfə də olsun Əlinin xətrinə dəyən söz deməmişdi. İndi Əliyə müraciət edib dedi:

– Ay Əli, mən indiyə kimi sənənin hərəkətinə dözmüşəm. Ancaq indi sənə bir məsləhət vermək istəyirəm. Mən belə məsləhət görürəm kin, mərhum atayın çox etibarlı dostları var. Sən gəl həmişə atan ağızdolusu razı danışdığı tacir Həsənin yanına get. Daha burada bizə heç kəs kömək edə bilməz. Onu bilkin, belə getsə bütün şəhərdə biyavır olacağıq. Əli dedi:

– Ay Gülcamal, mən hər şeyi alt-üst etdim. Mən o dostların yanına nə ilə gedə bilərəm.

Gülcamal:

– Əli, mən sənənin yol xərcini verəcəm. İşin tutar, yaxşı olar, qalarsan. Mən bir il, iki il, Mehdi ilə dolanacam. Mənim haqqımda fikir eləmə.

Əlinin başqa əlacı yox idi, razılaşıdı.

Gülcamal onu günnərin bir günü İrana gedən bir karvannan yola saldı.

İndi Gülcamalın Mehdi burada qalsın sizə kimnən xəbər verim, Əlidən.

Əli gəlib İrana çatdı, soraqlayıb tacir Həsənin evini tapdı. Tacir Həsən Əlinin gəlməsinnən çox şad oldu, ona hörmət etdi. Dostunun ölümünən isə bəkef oldu. Bir axşam süfrə zamanı tacir Əhməd Əlidən soruşdu:

– Oğul, indi söylə görüm, fikrin nədi?

Əli atasının sonrakı vəziyyəti olduğu kimi tacir Həsənə danışdı. Tacir Həsən dedi:

– Əli, sən narahat olma, itirdiklərini tapacaqsan. Bir iş

var kın, bir daha etdiyən yaramazlıqları təkrarlamayasan. Mən burdan ora kömək etməyəcəm. Günü sabahdan bazardakı dükannardan birini sənə bağışlayıram. Ağılla iş başla, çevik ol, təmizkar ol.

Tacir Həsən Əlini bazara gətirdi 39-cu dükanı ona bağışladı, üstəlik söz verdi kin, indi gələn karvanı bütünlüklə ona verəcək. Tacir Həsən Əlini bazarbaşı ilə tanış edib qayıtdı.

Əlini indi bütün bazarda olannar tanıyır, ona hörmət edirdilər. Bir neçə gün içərisində Əlinin ayağının sayasinnən alış-verişi uğurlu gedirdi. Hamı onun bu xeyirxahlığına ehtiram bəsləyirdi. Bir gün Əli bazarbaşına dedi:

– Sən gəl mənə yaxşılıq elə, 40-cı otağı mənə sat, ailəmi gətirim orada yaşayaq.

Bazarbaşı Əlinin mərifətinə xoşu gəlirdi, ona görə də razılaşıdı. Əli qırxıncı otağa gəldi, otağı nizama saldı və orada qaldı. Yenəcə yuxuya getmişdi ki, otağın tavanından səsə gəldi:

– Ay Mehдинin oğlu tacir Əli, sənə nə qədər qızıl tökək?

Əli səsə ayıldı, ətrafa baxdı, heç şey görə bilmədi. Ancaq qorxmadı. Yenə yatmaq istərkən həmin şəxsin səsi eşidildi:

– Ay Əli, sənə nə qədər qızıl tökək?

Əli özünü itirmədən dedi:

– Siz bilən qədər tökün.

Birdən yuxarıdan qızıl pullar çağıldı ilə otağa töküldü. Yuxarıdan yenə səs gəldi:

– Ay tacir Mehдинin oğlu Əli, Allah sənə uğur versin, işin həmişə xeyirri olsun, bu qızılları halallıxnən işlət.

Əli qızılları yerləşdirib yatağa girdi. Şəhər tezdən durub əl-üzünü yudu, dükanı açıb işə başladı. Bir neçə günnən sonra bazarın bağlı qapısında bir karvan dayandı. Karvan başçısı car çəkib elan etdi ki, tacir Mehдинin oğlu Əlinindi bu karvan. Karvanı qəbul edin. Əli karvanın yükünü boşaltdırdı. İndi Əlinin işləri xod gedirdi. Əli əhvalatı tacir Həsənə söylədi. Tacir Həsən Əli ilə Əlinin aldığı qırxıncı otağa gəldi. Əlinin qızıllarını görüb dedi:

– Əli, mənə heç bir şey lazım deyil. Mən məsləhət görürəm kin, bu qızılın bir hissəsinə bir karvan yükü mal alıb öz vətəninə apar, qoy deməsinlər kin, tacir Mehdinin yurdu boş qaldı, var-dövləti dağıldı. Mən öz dəvələrimi, adamlarımı göndərərəm.

Tacir Həsən Əli ilə halallaşdı onu dəvə karvanı ilə yola saldı. Əli dəvə karvanı ilə öz şəhərrəsinə daxil olanda hər yerdən “Tacir Əli gəldi, tacir Mehdinin oğlu tacir Əli gəldi” – deyə qışqırışmağa başladılar. Əli karvanı Gülcəməlin qarşısına çıxdı. Əli oğlu Mehdini bağrına basıb öpdü. Malları dəvələrdən boşaltdırdı. İndi Əli atasının sədiq və e’tibarlı dostu Həsənin köməyi ilə belə bir var-dövlətə çatdı. Əli bu var-dövlətin hesabına şən və xoşbəxt yaşadı. Onlar yaşadılar, ömür sürdülər, xoşbəxt oldular, xeyirxah adamlara duaçı oldular. Sizi də xoşbəxt və xeyirxah olun.

Göydən üç alma düşdü, biri nağıl danışana, biri nağıla diqqətlə qulaq asannara, biri də özümə.

HALVAÇININ NAĞILI

Biri varıdı, biri yoxudu, bir varrı kişi varıdı. Bu kişinin üç oğlu varıdı. Kişi bir gün bərh xəsdələndi və böyüh oğlunu ortancıl oğlunu çağırır deyir:

– Artıx mən ölürəm. Mənim yeddimi verənnən sora kiçih oğlumu qapıdan çıxararsınız.

Kişi böyüh və ortancıl oğlannarını yola salannan sora kiçih oğlunu çağırtdırır deyir:

– Mən ölürəm. Mən ölənnən sora cəzirədə bir alma var, onu götürərsən.

Bəli, kişi vəsiyyətdərini etdihdən sora canını oğlannarına tapşırır. Oğlannarı onun yeddisini verdihdən sora böyüh qardaşnan ortancıl qardaş kiçih qardaşı çağırır deyillər:

– Atamız öləndə vəsiyyətlər eləmişdi ki, onun yeddisini verənnən sora səni qapıdan çıxarax. İndi ya qal bizə nökr ol, ya da kı qapıdan çıx.

Kiçih qardaş heş bir söz demir, cəzirədəki almanı da götürüb qapıdan çıxır. Oğlan az gedir, çox gedir, gəlib bir çöllü-biyabana çıxır. Oğlan görür kü, acıb, yanında heş bir şey yoxdu ku, yesin. Birdən yadına düşür kü, cəzirədən götürdüyü alma cibindədi. O, almanı ağzına salıb sıxanda, göy gurulduyur, ildırım çaxır, bir dəstə döv oğlanın başının üstünü alıb başdıyıllar yalvarmağa:

– Ey bəni-insan, biz sənə nə istəsən verərik, ancax sən o almanı yemə, bizim canımız o almadadı.

Oğlan dövlərə deyir:

– Mənə heş nə lazım deyil, ancax mənə bir avadan şəhərə çıxardın.

Söz oğlanın ağzından çıxan kimi, dövlər oğlanı bir şəhərə gətirillər. Onu qoca bir halvaçının dükanının qabağında qoyub gedillər. Gedəndə oğlana tapşırıllar kı, əyər dara düşsən almanı sıxarsan, onda biz gəlib sənə köməh edərik.

Bəli, sizə kimnən deyim, qoca halvaçıdan. Bu halvaçı o

qədər eybəcər idi ki, heş kəs gəlib ona görə onnan halva almazdı. Oğlan girir həmə bu qoca halvaçının dükanına, salam verdihdən sora deyir:

– Əmi, məni öz yanına şagird götürərsən? Mən bu şəhərdə qəribəm.

Oğlan bu sözdəri deyənnən sora kişi fikirreşir ki, mənim öz qazancım heş özümə çatmır, mən necə şagird saxlıya bilərəm?

Ancax oğlan bu şəhərdə qərib olduğu üçün kişinin ona ürəyi yanır və onu yanında şagird saxlamağa razı olur. Oğlan gecələr də halvaçının dükanında yatır.

Bunnar burda qalsın, sizə kimnən deyim, paccahın qızınan. Paccahın qızı bir gün öz qarabaşını göndərir ki, gedib halva alıb gətisin. Qarabaş qoca halvaçının dükanına girəndə görür kü, burda bir gözəl oğlan var. Halva almax da qarabaşın yadınan çıxır, dayanıb heyran-heyran oğlana tamaşa edir. Nə vaxdan nə vaxda yadına düşür kü, xanım onu halva almağa göndərib, tez halvanı alıb qaçır evə.

Xanım onu görə kim qışqırır:

– Ay çəpəl haramzada, niyə gec gəldin?

Qarabaş deyir:

– Xanım, qoca halvaçının bir gözəl şagirdi var k, sən özün də olsaydın, ona baxmıya bilməzdin.

Bu sözdəri eşidən kimi xanım tərki-libas olub gedir qoca halvaçının dükanına. Xanım dükana girən kimi görür kü, qarabaş doğru deyirmiş. Tez evə qayıdıb bir kənkən çağırtdırır. Kənkən gəlib onun hüsurunda baş əyib soruşur:

– Xanım sağ olsun, nə buyursunuz?

Paccahın qızı deyir:

– Mənim otağımnan qoca halvaçının dükanına qədər lağım atmalısən. Bu işi neçə sahata görə bilərsən?

Kənkən deyir:

– Xanım sağ olsun, üç sahata.

Bunu deyən kimi xanım onun boynunu vurdurur.

İkincini çağırtdırıb soruşduxda, o da deyir ki, iki sahata eliyərəm. Paccahın qızı onun da boynunu vurdurur. Üçüncünü çağırtdırduxda deyir:

– Xanım, əgər toz-torpağımı çəkən olsa, yarım saata bu işi görərəm.

Xanım deyir:

– Sənin torpağımı özüm çəkərəm.

Bəli, kənkən işə başladıyır. O, qazdıxca paccahın qızı da onun torpağını çəkib tökür çölə. Kənkən işini gördühdən sora paccahın qızı ona çoxlu pul verib yola salır.

Bu tərəfdən də paccahın qızı aşbaza əmir eləmişdi ki, bir yaxçı plov bişirsin. Plov hazır olannan sora aşbaz onnan bir sini çəkib gətirir paccahın qızına. Paccahın qızı sinini götürüb yeraltı yolla gedir qoca halvaçının dükanına, içəri girəndə görür kü, oğlan yatıb. Oturur oğlanın başının üstündə. Oğlan ayılıb qızı başının üstündə görəndə, saralıb sapınnan düşür.

Bəli, qız oğlana necə vurulmuşdusa, oğlan da qıza eləcə vuruldu. Onnar gecədən xeyləh keçənə qədər oturub söhbət etdihdən sora qız gəldiyi yolnan geri qayıdır. Bu qayda ilə onnar hər gecə görüşüllərmiş.

Bunnar burda görüşməhdə olsun, sizə kimnən deyim, qoca halvaçıdan. Qoca halvaçı görür kü, şagirdi son vaxlar fikirri görünür. Qoca halvaçı səbəbini nə qədər soruşsa da, oğlan demir.

Nəhayət, oğlan bir gün qoca halvaçıya deyir:

– Mən paccahın qızına aşiq olmuşam. Get, onu mənə al.

Qoca halvaçı deyir:

– Ay oğul, sən hara, paccahın qızı hara, ağlını başına yığ, öz kasıbcılığını elə.

Qoca halvaçı nə qədər yalvarırsa, oğlan inadınan dönmür. Kişi çar-naçar qalıb gəlir oturur paccahın elçi daşının üstündə.

Bəli, paccaha xəbər verillər ki, qoca halvaçı sənin qızına elçi gəlib. Paccah hirsdənib əmir edir ki, onu qovun getsin.

Paccahın nökörrəri gəlib kişini qovullar.

Qoca halvaçı oradan durub gəlir oğlanın yanına, deyir ki, hal-qəziyyə belə-belə.

Kişi deyir:

– Bala, əgər evlənməh istiyirsənsə, gedim sənə bir rəiyət qızı alım, neniyrən paccah qızını.

Oğlan isə dediyinnən dönmür. Kişini ikinci dəfə paccahın yanına göndərir. Kişi yenə gəlib oturur paccahın elçi daşının üstündə.

Paccah deyir:

– Aparın elçi daşının üstünə bir soğan qoyun.

Nökər aparıb elçi daşının üstünə bir soğan qoyur. Nökər soğanı qoyan kimi qoca halvaçı durub gedir oğlanın yanına və əhvalatı ona danışır. Oğlan deyir:

– Sən bu dəfə də gedib elçi daşının üstündə oturarsan, nökörrər gələndə deyərsən ki, məni paccahın yanına aparın. Nökörrər səni paccahın yanına aparannan sora, paccaha deyərsən ki, qızına nə istəsən verəciyih. Ancax sən qızı bizə ver.

Kişi çar-naçar bu dəfə də gəlib oturur elçi daşının üstündə. Nökörrər gəlillər ki, kişini qovsunar, kişi onnara yalvarıb-yaxarır k1, məni paccahın yanına aparın.

Bəli, nökörrər onu paccahın hüzuruna aparıllar. Kişi baş əydihdən sora oğlanın dedihlərini paccaha deyir. Paccah kişini dinnədihdən sora deyir:

– Qoca, sən mənim qızımı oğluna almax üçün divarının yarısı qızıldan, yarısı gümüşdən üz qibliyə dörd otaxlı bir ev tihdirməlisən, qırx min dəvə, qırx min qoyun, qırx min sağmal mal, yeddi dəst qayçı kəsməz, iynə batmaz paltar gətirməlisən. Həm də onu Həzrət Süleymanın taxtında gəlin aparmalısan.

Qoca halvaçı bu eşitdihlərinə dəhşətə gəlsə də, üzə vurmur. Oradan durub başılovlu gəlir oğlanın yanına k1, bəs paccah belə-belə şeylər isdiyib. Oğlan sakitcə deyir:

– Sən qorxma, bunnar hamısı hazır olar.

Kişi eşitdihlərinə təccüb eləsə də, dimmir. Axşam olur, kişi gedir evinə, oğlan qalır dükanda. Gecədən xeyli keçmiş oğlan çıxır çölə, cibinnən almanı çıxarıb sıxır. O sahat dövlər hazır olur. Oğlan deyir:

– Divarrarının yarısı qızıldan, yarısı gümüşdən dörd otaxlı bir ev lazımdı. Qoca halvaçının boyana çöpünnən olan evini sökərsiz, əvəzində onu qoyarsız.

Bəli, aradan bir az keçməmiş ev hazır olur. Qoca halvaçının evi bütün şəhəri işıxlandırır. Paccah yuxudan hövlnak qalxıb nökörrərin üstünə qışqırır k1, gün-günortadı bəs məni niyə oyatmıybsınız, namazımın vaxtı keçib.

Nökörrərdən biri deyir:

– Paccah sağ olsun, hələ səhər açılmıyib, bu, qoca halvaçının evidi ki, bütün şəhəri gündüz kimi işıxlandırıb.

Paccah qulaxlarına inanmır. Durub gəlir, baxıb görür kü, nöker necə deyib, elədi.

İkinci gün yenə gecədən bir az keçmiş oğlan çıxır dükannan çölə, almanı sıxır və dövlər hazır olan kimi deyir:

– Qırx min dəvə, qırx min qoyun və qırx min sağmal mal lazımdı. Bunnarı paccahın sarayının yanına gətirərsiz.

Bəli, sabah açılır, sizin də sabahınız xeyirriyə açılıns, paccah ayılıb görür kü, necə özü demişdi, qırx min dəvə, qırx min qoyun, qırx min sağmal mal bütün şəhəri bürüyüb.

Üçüncü gün yenə gecədən bir az keçmiş oğlan dükannan çölə çıxıb almanı sıxır və dövlər hazır olanda deyir:

– Yeddi dəst qayçı kəsməz, iynə batmaz paltar lazımdı.

Dövlər o sahat həmin paltarrarı hazır eliyillər. Səhərisi gün paltarrarı da aparıb verillər.

Dördüncü gün səhərə az qalmış oğlan dükannan çıxır çölə. Yenə almanı sıxır, o saat dövlər hazır olur. Oğlan deyir:

– İndi də Həzrət Süleymanın taxtı lazımdı.

Bəli, səhər tezdən dövlər Həzrət Süleymanın taxtını gətirillər saraya və tələb edillər ki, paccah qızı versin. Paccah da bir tərəfdən qızı verməh istəmir, bir tərəfdən də dövlərdən

qorxur.

Nəhayət, paccah belə qərara gəlir ki, qarabaşdardan birini bəzətdirib qoydursun Həzrət Süleymanın taxtına. Paccah dediyi kimi də edir.

Bəli, qarabaşı bəziyib qoyullar Həzrət Süleymanın taxtına. Gəlini evə gətirənnən sora oğlan baxıb görür kü, paccah onu aldadıb, ona öz qızını yox, qızının qarabaşını göndərib. Oğlan deyir:

– Sən mənə lazım deyilsən, çıx get! Mən paccahdan səni yox, onun qızını istəmişdim.

Oğlan nə qədər deyirsə, qız getmir. Oğlan yatannan sora qız durub evi gəzir. O, başa düşür kü, bütün bunnarı etməh qoca halvaçının hünəri deyil. Burda nə isə sehirri bir qüvvə var. Ona görə o, evin bütün yerrərini gəzir bir şey tapa bilmir. Axırda gəlib oğlanın ciblərini axtarır almanı tapır. Qız almanı dişinin altına qoyub sıxır. Bu vaxt dövlər hazır olur və başdıyılar yalvarmağa:

– Ey bəni-insan, sən nə istəsən biz onu sənə verərik, amma o almanı yemə, çünki bizim canımız o almadadı.

Qız bu sözdəri eşitdikdə sevinib deyir:

– Aparın bu oğlanı başı aşağı Nil deryasına atın!

Söz qızın ağzından çıxan kimi dövlər oğlanı götürürlər. Yolda onnar bir-birərinə deyillər ki, bu oğlanın bizə yaxşılığı keçib, onu Nil deryasına atmıyax. Onnar oğlanı çayın kənarına qoyub gəlirlər.

Bəli, oğlan yuxudan ayılıb görür kü, ay dadi-bidad o, bir deryanın kənarındadı. Ciblərini axdarır görür kü, alma yoxdu. Oğlan o sahat məsələni başa düşür. Bu vaxt burdan bir qoca keçirmiş. Oğlan onnan soruşur:

– Əmi, bura haradı? Mən burdan necə qurtula bilərəm?

Qoca deyir:

– Bura Nil deryasıdır. Bax, görünən o ağacın dibində bir quyu qazıb otursan, bir azdan ora bir dəstə siçan gələcək. Onnarın içində böyüh, boynunda qırmızı xalta olan siçan

onnarın başçılarıdır. Əgər onu tuta bilsən, buradan qurtularsan, tuta bilməsən, yox.

Oğlan qocanın dediyi kimi eliyir və ağacın dibində quyu qazıb oturub başdıyır siçannarı gözdəməyə. Gözdüyür–gözdüyür, bir də görür kü, budu ha ciyhə–ciy siçannar gəlib doluşdular quyuya. Oğlan əl atıb onnarın içərisindəki boynu qırmızı xaltalı siçanı tutur. Siçan başdıyır yalvarmağa ki, sən nə istəsən mən onu eliyərəm, amma mənə öldürmə.

Oğlan deyir:

– Səni bu şərtən buraxaram ki, gedib filan şəhərdə, filan evdə bir qız var, o qızdakı almanı gətirəsən mənə.

Siçan “baş üstə” deyib, gözdən itir, gedib deyilən yerdə qızı tapır, görür kü, qız alma ağzında yatıb. Siçan gedib quyruğunu istota batırır tutur qızın burnuna. Qız asqırır, alma ağzından düşür. Siçan almanı götürüb gətirir verir oğlana. Oğlan almanı sıxır, dövlər hazır olur.

Oğlan deyir:

– Mənə bir dəsd döyüş paltarın silah gətirin.

Dövlər o sahat oğlanın dediklərini hazır eliyirlər. Bu dəfə oğlan deyir ki, mənə aparın öz evimə.

Oğlan evə çatan kimi qızın boynunu vurur. Sora paccahın qoşunnarı ilə döyüşə başdıyır. Paccahın qızı bu xəbəri eşidən kimi o da silahlanıb oğlana köməyə gəlir. Oğlannan paccahın qızı qoşunu qırır, paccahı da öldürür. Bunnan sora paccahın qızını alıb oğlan başdıyır səltənətə paccahlıq eləməyə.

TACİR OĞLU

Biri varıdı, biri yoxudu, keçmiş zamannarda bir tacir varıdı. Bu tacirin də üç oğlu varıdı. Günnərin bir günü tacir ömrünü oğlannarına bağışdı.

Qardaşdarın ikisi hər gün ova gedirdi. Günnərin bir günü qardaşdar kiçih qardaşdarını da götürüb ova çıxdılar. Onnar kiçih qardaşdarını aparıb meşədə azdırmax isdiyirdilər. Kiçih qardaş qardaşdarını xeyli gözdədi, amma onnar gəlib çıxmadı. O, meşədə gəzib dolandı, gəlib bir düzənniyə çıxdı. Burda bir ev gördü. İçəri girdi. Evdə heş kim yoxudu. Hər tərəf bomboş idi, otaxların birində süfrə açılmışdı. Üş qab yeməh qoyulmuşdu. Tacir oğlu çörəyin hərəsinən balaca bir tikə kəsib yedi, sora qapının dalında gizdəndi.

Bu vax üş quş uçub gəldi, özdərini yerə vurdular, gözəl oğlannara çevrildilər. İstolun arxasında oturub yeməyə başladılar.

Böyüyü dedi:

– Kimsə yeməhdən yeyib.

İkincisi dedi:

– Düz deyirsən, görünür, kimsə bizə qonax gəlibbiş.

Qonağı axtarmağa başladılar.

Dedilər:

– Ay qonax, özünü gizdətmə, əyər sən bir qocasansa, bizə ata olacaxsan, əyər qoca qarısansa, bizə ana olacaxsan, əyər bir gözəl qızsansa, bizə bacı olacaxsan, əyər cavan oğlansansa, bizə qardaş olacaxsan.

Bunu eşidən kimi tacir oğlu qapının dalınan çıxdı, onnar tacir oğlunu mehribannıñnan qarşıladılar. Tacir oğlunu özdərinə qardaş hesab elədilər.

Böyüyü tacir oğluna dedi:

– Sənnən xayış edirih, sən burda qal, bir ildən sora həmin bu gündə bu süfrə kimi bir süfrə hazır elə.

Tacir oğlu dedi:

– Yaxcı, sizin dediyinizi yerinə yetirəm.

Quşdar evin haçarrarını ona verdilər. Hər yerdə gəzməyə, hər şeyə baxmağa da izin verib, dedilər ki, təhcə divardan asılı haçara əl vurma.

Gözəl oğlannarın üçü də dönüb quşa çevrildilər, uçub getdilər. Günnərin bir günü tacir oğlu həyətdə gəzirdi, birdən yerdə qıfıllanmış bir qapı gördü, istədi ki, ora baxsın, haçarrarın hansını əlinə aldısı, qıfıla düşmədi. Açaçarrarın heş biri qıfıla düşmürdü kü, düşmürdü. Divardan asılmış açarı götürdü, qıfılı açdı.

Gördü bura bir zirzəmidi. Burda bir at, atın üsdündə qızıl, daş-qaşnan dolu bir xurcun var. Tacir oğlu atı mehribannıñnan tumarramağa başladı. At ona möhkəm bir təpih vurdu. Tacir oğlu yıxılıb quşdar gələnə kimi yuxuya daldı. Tacir oğlu ayılan kimi qapını bağladı, haçarrarı yerinnən asdı, tez bir süfrə hazırradı.

Quşdar uçub gəldilər, özdərini yerə çırpıb dönüb gözəl oğlannara çevrildilər. Tacir oğluynan görüşüb-öpüşdülər. Oturub yeməh yeməyə başladılar. Tacir oğlunna xahiş elədilər ki, bir il də burda qalıb həmənn süfrəni gələn il də hazırrasın. Tacir oğlu yenə razı oldu.

Quşdar uçub getdilər. Tacir oğlu bu dəfə də həmənn haçarnan həyətdəki başqa qapını aşdı. Gördü kü, burda da bir at var. Üsdündə də qızılla dolu bir xurcun.

Tacir oğlu bu atı da tumarramağa başladı, at onun döşənnən vurub tulladı. Tacir oğlu yenə yıxılıb yuxuya getdi. Yuxudan quşdar gələn günü ayıldı.

Haçarı aparıb yerinnən asdı, süfrə hazırradı.

Bu vax quşdar uçub gəldilər, tacir oğlu ilə görüşüb-öpüşdülər, yeməh yeməyə başladılar.

Quşdar tacir oğlunna xahiş elədilər ki, o, bir il də burda qalsın. Tacir oğlu yenə razı oldu. Tacir oğlu bir il də burda təhcə yaşamağa başladı.

Bir ilin tamamında yenə quşdar uçub gəldilər, dönüb

gözəl oğlannara çevrildilər.

Onnardan biri dedi:

– Tacir oğlu, çox sağ ol, atın birini yühlü-yüyənni sənə bağışdıyırıx.

O biri də ikinci atı, üçüncüsü isə sehirri bir qalxan verdi. O, qalxanı geyinəndə heş kəsin ona gücü çatmazdı.

Tacir oğlu atını minib silahlanıb, qalxanını götürüb gözəl paccah qızını almağa yola düşdü. Yolda bir qarıya rast oldu, istədi ki, onu öldürsün. Qarı yalvardı ki, ona aman versin. Əvəzində o da oğlana qulluxçu olar. Tacir oğlunun ona yazığı gəldi, onu da özüynən götürdü.

Tacir oğlu gözəl paccah qızıynan evləndi. Qarı da onnarın yanında qalırdı.

Günnərin bir günü tacir oğlu ova getmişdi. Qarı paccah qızını dilə tutub dedi:

– Sən bir örgən gör tacir oğlunun gücü nədədi? O, sirrini sənənə niyə gizdi saxlıyır?

Paccah qızı qarının hiyləsinə uydu. İstədi ki, ərinin sirrini öyrənsin. Əri gələndə onu dilə tutdu. Soruşdu:

– Mənim əzizim, de görüm, sənənin ağlın, gücün nədədi?

Tacir oğlu dedi:

– Süpürgənin içində.

Bunu eşidən paccah qızı bu süpürgəni götürdü, onu yaxçı bir yerə qoydu. Tacir oğlu ovdan qayıdıb gələndə süpürgəni götürüb soruşdu:

– Bu süpürgəni niyə bəzəmişən?

Qız dedi:

– Ona görə ki, sənənin ağlın, gücün bu süpürgədədi.

Tacir oğlu dedi:

– Sən necə də ağlısızsan. Heç mənim ağlım, gücüm də süpürgədə ola bilərmə?

Paccah qızı yenə soruşdu:

– Əzizim, de görüm, bəs sənənin gücün haradadı?

Tacir oğlu öz sirrini açıb paccah qızına söylədi:

– Mənim gücüm qalxanımdadı. Tacir oğlu yuxuya getdi. Paccah qızı qalxanı götürdü, tacir oğlunu qılınşnan doğruyub, aparıb bir çöllüyə atdırdı. Özü isə qarıynan yaşamağa başladı.

Tacir oğlunun ölüsü üç gün çöldə qaldı. Qarğalar uçub onun bədənini dimdihləməyə gəldilər.

Elə bu vax onun dostdarı da uçub gəldilər, onnar tacir oğlunun öldüyünü gördülər.

Böyüyü dedi:

– Tez ol get, sən diriliş suyu gətir.

Quşdarın biri uçub getdi, diriliş suyu gətirib gəldi.

Quşdar tacir oğlunun doğranmış bədənini bitişdilər, üzərinə diriliş suyu səpdilər.

Tacir oğlu oyanıb soruşdu:

– Mən çoxmu yatdım?

Dostdarı dedilər:

– Sən düz yeddi gündü kü, yatırsan.

Tacir oğlu ayağa qalxdı. Quşdar başına gələnnəri ona danışdılar. Tacir oğlu onnara çox təşəkkür elədi. Quşdar tacir oğluna indi də bir qızıl üzük verdilər.

Tacir oğlu üzüyü barmağına taxıb bir ata döndü. Qaçıb paccah qızının həyətinə gəldi.

Qarı o sahat əmr elədi ki, atı tutub tövlüyə salsınlar. Tacir oğlunu tutub tövlüyə saldılar, gözdənilər ki, sabah onun başını kəssinnər.

Paccah qızının yanında bir qulluxçu qız varıdı. Bu qız çox gözəl, həm də ürəyi yumşax bir qızıdı. Onun ata yazığı gəldi. Tövlüyə gəlib ağlamağa başladı:

– Ay yazıx, sənənin başını sabah kəsəcəhlər.

At dil açıb dedi:

– Ay gözəl qız, ağlama, qoy mənim başımı kəssinnər. Elə ki, gördün mənim qanım yerə töküldü, onda ayağını onun üstünə qoy, sora bu qanı torpaxla barabar bir yerə yığ, götürüb onu sarayın dörd tərəfinə səpələ.

Səhəri gün atın başını kəsməyə apardılar. Aparıb atın

başını kəsdilər. Atın qanı sıçrıyıb yerə töküldü. Gözəl qız ayağıynan qanın üstünnən basdı, sora qanı torpağnan birrihdə yığdı, aparıb sarayın dörd tərəfinə səpələdi, elə həmin gün sarayın dörd tərəfində gözəl meyvə ağaşları ucalmağa başladı.

Qarı əmr elədi ki, bu ağaşların hamısını kəssinnər. Kökünü də çıxarıb atsınlar.

Bunu eşidən gözəl qız yenə hönkür-hönkür ağladı. Bağa getdi ki, doyunca ağaşlara tamaşa eləsin. Ağaşlardan biri dil açıb dedi:

– Ey gözəl qız, sözdərimə yaxşı-yaxşı qulaq as, bağdakı ağaşları kəsməyə başladıyanda, sən bir parçasını götürüb o yaxındakı gölə at.

Gözəl qız elə də elədi, qopardığı ağaş parçasını götürüb gölə atdı. Həmin ağaş parçası dönüb bir qaz oldu, başladı göldə üzməyə. Qarı gölün kənarına gəldi, istədi ki, qazı diridir tutsun. Şehirli qalxanı yerə qoydu, özünü gölə atdı. Qaz getdihcə uzaxlaşmağa başladı. Tez sahilə çıxdı. Dönüb gözəl bir oğlan oldu. Şehirli qalxanı çiyinə götürdü, qarını vurub öldürdü. Sora tacir oğlu saraya gəldi. Paccah qızını da vurub cəhənnəmə göndərdi. Gözəl qulluxçu qızın evləndi. Onlar xoşbəx yaşamağa, şad günnər keçirməyə başladılar.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıla qulax asannarın.

OVÇUNUN SİRRİ

Biri varıdı, biri yoxudu, keçmiş zamannarda bir ovçu varıdı. Bu ovçunun da iki iti varıdı. Günnərin bir günü ovçu itdərinə də götürüb ova çıxdı. Hər tərəfi gəzib dolaşdı, meşələrdən, çöllərdən, dağlardan keçdi, qarşısına bir quş belə çıxmadı. Evə qayıdanda gördü kü, bir kötüh yanır. Alovun içində də bir ilan var. İlan onu görən kimi dil açıb dedi:

– Ey ovçu, məni odun içinnən çıxart, səni xoşbəxt eliyərəm. Sən dünyada bütün canlıların, heyvannarın, quşların, atdarın, hər şeyin dilini bilərsən.

Ovçu dedi:

– Mən sənə köməh eləməyə hazıram, ancaq necə eliyim?

İlan dedi:

– Ağacın ucunu alova uzat, mən ağacın üstünnən burdan sürünüb xilas olaram.

Ovçu ilan deyən kimi elədi. İlan ölümünə qutardı. Ovçuya razılıq eliyib dedi:

– Ay ovçu, çox sağ ol, indi sən bütün canlıların danışığını başa düşəcəhsən, ancaq bu barədə heş kəsə heş nə demə, əyər desən, onda məhv olarsan, bunu yadında yaxşı saxla.

Ovçu ilannan ayrılıb yenə ov axdarmağa başladı. Bir azdan qarannıx düşdü. Ocax qaladı, ocağın qırağında uzandı, itdəri də onun yanında bir tərəfdə uzandı. Ovçu birdən eşitdi ki, itdər bir-biriynən danışır. Bir-birərinə qardaş deyillər. Biri o birinə deyir:

– Ay qardaş, sən burda gecələ, mən də qaçıb evə gedim, həyətin keşiyini çəkim. İndi oğrular evi çalıb-çapallar.

O biri dedi:

– Yaxşı, sən get.

Sabah tezdən o biri it gəldi. Meşədə gecəliyə it dedi:

– Salam.

O biri dedi:

– Salam.

- Gecəniz yaxcımı keşdi?
- Yaxcı keşdi, evdə nə oldu?

Evdən gələn dedi:

– Heş soruşma, çox pis oldu. Mən qaçıb evə gəldim, xanım isə dedi: “Kim bilir, sahibsiz hardan gəlirsən?” Bunu deyib qabağıma bir parça yanx çörəh qabığı tulladı. Mən bunu iylədim, iylədim, amma yemədim. Bunu görəndə xanım ağaş götürüb məni o qədər döydü kü, qabırğalarımı şil–küt elədi. Sora gecə yarısı həyəət oğrular gəldi, mən bərhdən hürüməyə başladım. Onnar qaçıb cannarını zornan qutardılar.

Ovçu itin nə söylədiyini eşitdi. Evə qayıdanda arvadınnan soruşdu:

- Dünən it evdə idi?

Arvadı dedi:

- Hə.

- Sən ona yeməh verdin?

Arvadı dedi:

– Verdim. Ona ağzınacan dolu bir qab süd verdim, içinə də çörəh doğramışdım.

Ovçu dedi:

– Yalan deyirsən. Sən ona yanx çörəh veribsən, özünü də döyübsən.

Arvad hər şeyi boynuna aldı, ancax bunu hardan bildiyini soruşdu. Əri dedi:

- Deyə bilmərəm.

Arvadı dedi:

- Gərəh deyəsən.

- Desəm, ölərəm.

Arvadı dedi:

- Heş nə olmaz.

Ovçu gördü kü, canını qutara bilmir, ağ köynəyi geyinib uzandı, ölümü gözünün qabağına aldı. Hazırışdı kı, həqiqəti açıb desin. Bu vax toyuxlar qaçıb evə girdi, dalınca da xoruz. Xoruz toyuxların üstünə düşüb dedi:

– İndi mən sizin canınızı alaram. Yaxcı bilin ki, mən sahibiniz ovçu kimi o qədər səfeh deyiləm ki, arvadımın öhdəsinə gələ bilməyim. Siz qırx dənəsiniz, əyər istəsəniz hamınızın canını alaram.

Ovçu bunu eşidən kimi ağılsızdix etdiyini annadı, yerinnən sıçrıyıb qalxdı və qamçısını götürüb arvadının üstünə düşdü. Arvadı sakitdəşib susdu. Bir də ərinnən belə şeylər soruşmadı.

Nağıl da burda bitdi. Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıl danışanın.

TACİRNƏN KƏNDİ

Biri varıdı, biri yoxudu, keşmiş zamannarda bir kişi, bunun da bir arvadı varıdı. Onnar xoşbəx yaşıyırdılar.

Bu kişi əkin-biçinnən öz külfətini dolandırırđı. Onun arvadının gözəllihdə tayı-barabarı yoxudu. Aya deyirdi sən çıxma mən çıxım, günə deyirdi sən çıxma mən çıxım. Arvadın gözəlliyi dillərə düşmüşdü. Onu görən heyran qalırdı. Bu arvad həm də çox mehriban, qoçax, həm də sədaqətdi bir arvadıdı. O, ərinin bir sözünü iki eləməzdi. Günnərin bir günü onnarın evinə bir tacir qonax gəldi. Bir neçə gün onnarın qonağı oldu. Gedəndə tacir kişiyyə dedi:

– Qardaş, sənə bir sözüm var.

Kişi soruşdu:

– Sözün nədi?

Tacir dedi:

– Gəl birrihdə gedəh, sən mənə yoldaş ol, qazancımız nə qədər olsa, sənə o qədər mal-pul verərəm.

Kişi fikirreşdi ki, qoy bu tacirnən gedim, nə olar, kasıb adamam, bəkə bir qədər mal-pul qazandım. Dolanıışığımız yaxıcı olar, həm də gedib bir dünyanı gəzərəm, görərəm nə var, nə yox. Bu fikirnən də dedi:

– Yaxıcı, gedirəm.

Kişi arvadıynan halal-hümmət eliyib, tacirnən yola düzəldi.

Onnar az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gəlib bir düzənnihdə düşərgə saldılar. Yeyib-içənnən sora başdadılar hərə öz bildiyini, eşitdiyini ordan-burdan danışmağa. Hərə bir yaxın adamını təriflədi, onun haqqında xoş sözdər söylədi. Bu kişi də söhbətə qarışdı. Arvadının gözəl xasiyyəttinnən, mehribannıışının söhbət aşdı. Onun söhbətini eşidən tacirrər gülüşdilər, bunnan kişinin acığı tutdu, dedi:

– Əyər mənim fikirrərimə inanmırsınızsa, gəlin yoxlu-yun. Mərşdəşəh.

Bunu eşidən tacirrərdən biri dedi:

– Doğrumu deyirsən?

Kişi dedi:

– Hə, doğru deyirəm.

Tacirrərdən biri dedi:

– Mən sənnən mərş gələrəm, şərtimiz belə olsun, mən geri qayıdacam, gedib sənin arvadınnan bir nişanə gətirəcəm.

Kişi dedi:

– Gətirə bilməzsən.

Tacir dedi:

– Gətirəm.

Onnar mərşdəşdilər. Belə dedilər ki, tacir gedib bu kişinin arvadınnan bir nişanə gətisə, kişi düz yeddi il bu tacirə pulsuz-parasız qullux eliyəcəh, yox əyər gətirə bilməsə, tacirin bütün var-dövləti kişiyyə çatacax. Onnar razılaşdılar. Tacir atına minib geri qayıtdı, kişinin arvadının yanına gəldi. Arvad o sahat onun xoş niyyətnən gəlmədiyini başa düşdü, tacirə heş üzünü də göstərmədi, qapını üzünə bağladı. Tacir hiyliyə əl atdı, çox çalışdı, arvadı daş-qaşnan, qızıl-gümüşnən, bər-bəzəynən, pal-paltarnan ələ almağa çalışdı. Ancax bunnarın heş biri bir nəticə vermədi. Arvad taciri yaxına buraxmadı kı, buraxmadı. Belə olanda tacir başqa bir hiyliyə əl atdı, gedib bir hiyləgər qarı tapdı, göndərdi arvadın yanına. Qarı şirin dilini işə saldı, dedi:

– Ay qızım, mən də kimsəsiz bir qarıyam, qoy yanında qalib sənə hayan olum.

Arvadın qarıya yazığı gəldi, həm də fikirreşdi ki, elə yaxıcı oldu, qarı bunun yanında olsa, haqqında da söz-söhbət olmaz. Ancax atalar yaxıcı deyib ki, sən saydığını say, gör fələh nə sayır. Qarı gecə yatanda gördü kü, arvadın döşünün ortasında xal var. Qarı xəlvətcə arvadın köynəyinin birini də götürüb gizdətdi. Bu köynəyin yaxasında ərinin ona bağışdadığı sancax da varıdı. Sabahısı qarı bunnarı götürüb tacirə verdi. Arvad köynəyini çox axtardı, tapa bilmədi, sora bunun üsdünnən

keşdi.

Arvad burda qalsın, görəh tacir neynədi. Tacir atını minib öz yoldaşının yanına yollandı. Az getdi, çox getdi, gəlib yoldaşlarına çatdı. Kişiyə arvadının köynəyini verib dedi:

– Gecə arvadının yanında olmuşam, döşünün ortasında da xalı var.

Kişinin matı-qutu qurudu, yerindəcə donub qaldı, o, mərci uduzmuşdu. Daha heş nə demədi, arvadının xəyanət elədiyini yəqinnəşdirdi. Arvadına xəbər göndərdi: “Mənə xəyanət eləmişən. Mən geri qayıdana kimi evdən çıx get, gözüm bir də səni görməsin”.

Arvad hər şeyi başa düşdü, bütün bunnarın tacirin hiyləsi olduğunu annadı. Odu ku, daha evdə qalmağın mənasız olduğunu bildi. Yır-yığış eliyib evdən çıxıb getdi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib bir sövdəgərə rast oldu. Sövdəgər onu götürüb evinə gətirdi. Bir xeyləh vax kənddi arvadı sövdəgərin evində qaldı. Sövdəgər o arvadın gözəlliyini görüb ona vuruldu. Dedi:

– Gəl mənə arvad ol.

Arvad qəm dəryasına batdı. Sövdəgər onun halını görüb fikrinnən əl çəhdı. Ancax sövdəgərin zalım bir arvadı varıdı, yazığın gününü göy əskiyə bühmüşdü, ona göz verib işıx vermirdi.

Sövdəgərin bir çoxbilmiş nökeri varıdı. Bir gün o, arvada əl uzatmağ istədi, arvad onu qarğıyarax dedi:

– Görüm sənın əlin qurusun.

Bu zaman doğurdan da həmin nökerin qolu yanına düşüb qurudu. O gördü kü, daha burda yaşaya bilməyəcəh. Sövdəgərin də ona yazığı gəldi, yüz qızıl verib dedi:

– Bacı, sən daha burda qala bilməzsən, arvadım sənə göz verib, işıx vermir, çıx başqa yerə get.

Qız sövdəgərin evinnən çıxıb yola düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib üç yol ayrıcına çıxdı. Üçüncü yolu seçdi. Gethaget gəlib çıxdı bir komuya. Sən demə, bura

bir divın evi imiş. Div arvadı evə gətirdi. Dedi:

– Sən burda dur, mən gedib dəyirməndə dən üyüdüb gəlirəm.

Divın daxmasında bir qız da varıdı. Div gedənnən sora qız təzə gələnə dedi:

– Ay qız, tez ol get, div dəyirmanə yox, dişini itiləməyə getdi, indi gəlib səni yiyəcəh.

Tacirin arvadı soruşdu:

– Necə qaçım?

Divın daxmasındakı qız dedi:

– Dəyirman daşını qapının başınnan al, bir qaba da kül doldurub çarxdan as, divın oturduğu yerə də mismar çal. Sora həmin qız bir güzgü, bir darax, bir qab da su verib dedi:

– Əyər div sənın izinə düşsə, güzgünü tutub de: “Bir diş qaya ol”, onda da qutara bilməsən, darağı atıb: “Dəmir tikənniğ ol”, – de, yenə div əl çəhməsə, suyu atıb de: “Dərin dərya ol”.

Tacirin arvadı qızın dedihlərinə əməl eliyib qaşmağa başdadı. Div dişini itiliyib qayıdanda gördü kü, arvad qaçıb. Qapıdan girməh istədi, dəyirman daşı başına düşdü. Div başını tutub evə girəndə gözünə kül töküldü. Oturmax isdiyəndə yanına mıx batdı. Komadan çıxıb uca bir təpiyə çıxdı, gördü kü, arvad lap uzaxlaşıb. Div düşdü qızın izinə. Az qaldı kı, çatsın, qız tez güzgünü atıb dedi:

– Bir qaya ol.

Güzgü bir göz qırpımında qaya oldu. Div ölüm-zülüm qayadan aşıb yenə qızın dalınca düşdü. Az qaldı kı, qıza çatsın, onu parçalasın. Qız tez darağı atıb dedi:

– Dəmir tikənniğ ol.

Darax dönüb tikənniğa çevrildi. Div xeyləh çalışıb dəmir tikənniği da bir təhər keşdi. Başdadı yenə də arvadın dalınca qaşmağa. Az qaldı kı, qıza çatsın, qız tez suyu atıb dedi:

– Dərin dərya ol.

Su dönüb dəryaya çevrildi. Div qaldı dəryanın bu

üzündə, qız o biri üzündə. Div xəbər aldı:

– Bu dəryadan necə keşdin?

Qız dedi:

– Boynumnan daş asıb keşdim.

O sahat div boynunna daş asıb dəryaya girdi. Bir az irəlliyən kimi boğulub öldü.

İndi xəbəri sizə kimnən deyim, arvaddan. Arvad çox getdi, gəlib çıxdı bir şəhərə. Gördü kü, bir adamı dara çəkillər. Soruşdu:

– Bu adamı niyə asıllar?

Biri dedi:

– O, oğrudu, ona görə də asıllar. Əyər yüz qızıl verən olsa, onu buraxallar.

Arvadın bu adama yazığı gəldi. Sövdəgərin ona verdiyi yüz qızılı verib, həmin oğrunu ölümünə xilas etdi. Oğru da onun dalınca düşdü. Gəlib ona çatdı. Bu vaxt onların qabağına bir karvan çıxdı. Oğru qışqırdı:

– Bu mənim qarabaşımdı, qoymuyun, tutun onu.

Arvad nə qədər and-aman eləsə də, ona inanmadılar. Oğru arvadı karvan sahibinə satdı, özü isə çıxıb getdi. Qız əlaşsız qalıb oğruya dedi:

– Görüm səni elə pis günə qalasan k1, özünənə iyrənəsən.

Karvanbaşı arvadı satın alıb yola düzəldi. Onnar gəlib bir dəryadan keşməli oldular. Gəmiyə minib dəryanı keçəndə tufan qopdu. Hamı suya qərq oldu, arvad bir taxta parçasının üstündə sağ–salamat qaldı. Dalğalar vurub onu sahilə çıxartdı. O, paltarını dəyişib kişi paltarı geyindi. Gəlib bir meşiyə çıxdı. Bir neçə gün burda qaldı.

Bir gün şahzadə ova çıxmışdı. O, meşədə bu arvada rast oldu. Yazığı gəlib özü ilə götürdü.

Bunnar burda qalmaqda olsunar, sizə xəbər verim həmin bir qolu quruyan nökərdən. Nökər arvadın izinə düşüb gəzirmiş. Eşitdi ki, qız filan paccahın sarayındadı. Günnərin

bir günü dərviş libası geyinib saraya gəldi. Min hiyləynən bir neçə gün sarayda qaldı. Şahzadənin yeməyinə zəhər qatdı. Arvadı şərə salmax isdədi. Bunu duyan arvad saraydan çıxıb qaşdı. Yenə az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, səhər açılana yaxın gəlib özgə bir şəhərə çatdı. Qız gəlib şəhər darvazasının ağzında dayandı.

İndi xəbəri sizə kimnən deyim, həmin bu şəhərin paccahının. Sən demə, bir gün əvvəl bu şəhərin paccahı ölübbüş. Bu məmləkətdə də adət beləymiş ki, paccah öləndə səhər tezdən şəhərin qapılarını açallarmış. Kim birinci görünsə, onu paccah seçəllərmiş. Darvazanı açanda oğlan paltarı geyinmiş arvadı gördülər, elə bildilər ki, oğlandı. Tez onu tutub apardılar. Arvad ağlıyarax dedi:

– Axı mən neynəmişəm, məni niyə tutursunuz?

Onun sözünə heş cavab vermədilər. Qızı saraya gətirib paccah libası geyindirdilər. Sora taxta çıxartdılar. Arvad dedi:

– Mən kasıb, kimsəsiz bir adamam, mənənə paccah olmaz.

Ona heş kim qulağ asmadı. Beləliynən arvad oldu bu məmləkətin paccahı. O, ədalətli bir paccah oldu. Xoş sədası hər tərəfə yayıldı. Onun yanına gələn xəsdələr də ümitsiz qayıtmırdı.

Arvad burda paccahlığında olsun, xəbəri verim sizə bu arvada vurulan tacirdən. Tacir səfərdən qayıdıb gəldi. Aradan bir xeyləh keşdi. Xəbər yayıldı k1, filan yerdə bir paccah var. O, həm də bütün dərddərin dərmanını bilir. Taciri götürüb ora apardılar. Yolda bir sövdəgərə ras gəldilər. Sövdəgər də nökerini bunnara qoşdu. Onnar az getdilər, üz getdilər, gəlib bir adama rast oldular. Onun bütün bədənini sağalmaz yara töhmüşdü. Həmin adam da bunnara qoşuldu. Az getdilə, üz getdilər, gəlib həmin məmləkətə çatdılar.

Bir gün paccah bazardan çıxmışdı. Gördü kü, bir tacir ipəh gecə köynəyi satır. Onun bahalı sancağı da həmin köynəyin yaxasında. O, öz köynəyiynən sancağını tanıdı.

Taciri, yanındakı bütün adamnarıynan saraya gətirdi. Soruşdu:

– Bu köynəyi, bu sancağı, sənə kim verib?

Tacirin matı-qutu qurudu. Dili söz tutmadı, səsini çıxarda bilmədi. Paccah yenə onun üsdünə qışqırdı.

– Tez ol, de görüm bunnarı hardan alıbsan, sənə kim verib? Düzünü desən, səni dara çəkdirmiyəcəm. Onsuz da mən hər şeyi bilirəm. Düzünü de.

Tacir dili topux çala-çala danışmağa başladı:

– Bir kənddinin namusdu bir arvadı varıdı. Mən onun əriynən mərş gəlmişdim, amma onun arvadı məni yaxına buraxmadı, sora mən bir qarını öyrətdim, qarı mənə hər şeyi başa saldı, onun köynəyini oğurruyub gətirdi.

Paccah hirsdənərəh soruşdu:

– Hə, sorası necə oldu, indi o arvadın əri hardadı, qarı hardadı?

Tacir dedi:

– Kişi mənə nökrəçilih eliyir, qarı da evindədi.

Sora canını yara töhmüş danışmağa başladı. Paccah dedi:

– Sənin günahın böyühdü, boynuna almasan, dərdinə əlaş yoxdu.

Kişi dedi:

– Paccah sağ olsun, mənim heş bir günahım yoxdu.

Paccah hirsdənib dedi:

– Cəllad!

Cəllad hazır oldu. Kişi qorxusunnan günahını açıb söylədi. O danışdıxca, arvadın ərinin hirsinnən dişi bağırsağını kəsirdi. Sora nökrə, onnan sora, sövdəgər hər şeyi bir-bir açıb danışmağa başladılar. Paccah onların hamısını dar ağacının asdırıb dedi:

– Qoy bir də heş kim belə günah işdər tutmasın.

Ona köməh eliyib yüz qızıl verib yola salan sövdəgərə isə çoxlu bəxşiş verib yola saldı.

Ərinin dərdədən beli bükülmüşdü. Paccah onnan soruşdu:

– İndi arvadını sağ-salamat görsən, onnan necə rəftar

edərdin?

Yazıx kişi dedi:

– Canımı ona bağışdıyardım. Günah məndədi ki, onu günahkar saymışam. Muxənnət adamnarın sözdərinə inanmışam. Kişi belə deyib hönkür-hönkür ağladı. Bu zaman paccah papağını başınnan çıxardıb ərini qucaqladı. Hamı mat qalmışdı. Vəfalı ər-arvad göz yaşları içində bir-birini qucaqladılar. Arvad başına gələnnəri ərinə danışdı, onu taxta əyləşdirib paccah elədi.

Qırx gün, qırx gecə toy çaldılar, murada çatdılar, mən də yedim, işdim, sora sizə də bir qazan plov gətirdim, yolda bir it qazanı əlimnən alıb qaşdı.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də bacadan baxıb “istəmirəm” deyənnərin.

BƏHRAMIN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, keşmiş zamannarda Bəhman kişi addı bir ilxıçı varmış. Onun atdarının şöhrəti uzax-uzax məmləkətdəri, ölkələri dolaşar, addı-sannı adamnar onnan at alarmışdar. Lakin o, ilxısındakı atdardan birini heş kəsə verməz, ona xüsusi qayğı, qullux göstərərmiş.

Ömür-gününü at üsdündə keçirdən Bəhman kişi bir gün xəsdələninib yatağa düşür. Uzun müddət xəsdə yatan, bütün var-dövlətini xəşdiyə, nəhayət, ələssiz qalan Bəhman kişi canı qədər sevdiyi, maral baxışdı, ceyran qaçışdı, qiyməti heş nəy-nən ölçülmüyən atını onu sağaldan adama – loğmana verəcəyini vəd edir. Lakin həkimlihdən başı çıxannardan heş biri Bəhman kişinin mərzinin əlacını tapa bilmir. Ömrünün sona çatdığını duyan Bəhman kişi gözünün ağı-qarası bircə oğlunu – Bəhramı yanına çağırır deyir:

– Oğlum, hiss eliyirəm ki, ömrümün sonu yaxınlaşır. Arzu etmişdim ki, atımı mənə malicə eliyən ağıllı adama verəcəm. Lakin bu, mənə qismət olmadı. Odu ku, sən mənim vəsiyyətimi yerinə yetir, atımı dünyanın ən axmax adamına ver, – deyib Bəhman kişi əbədi olaraq gözdərini yumur.

Atasının dəfninə başı qatışan Bəhram Bəhman kişinin vəsiyyətini unudur. Bu minvalla bir neçə ay keçir. Bir gün Bəhram yuxuda atasını kədərli vəziyyətdə və təhlükə içində görüb ilan vurmuş kimi ayılır. Bir qədər fikrə getdihdən sora o, bu qarışıx yuxunu yozmağ üçün bir müdrüh qocanın yanına gəlir. Qoca Bəhramı diqqətnən dinliyib, ağır-ağır qəlyanını ağzına qoyur, bir qədər fikrə gedib təkinnən dillənir:

– Yaxcı fikirreş, atan rəhmətə gedəndə sənə nə vəsiyyət etmişdi? Sən atanın vəsiyyətinə əməl etmədiyinə görə, o, sənnən narazıdı.

Müdrüh qocanın bu sözünü eşidən Bəhram barmağını dişdiyir.

Bir neçə günən sora dünyanın ən axmağ adamını

tapbax, atasının vəsiyyətini yerinə yetirməh üçün yola düşür. Neçə kənddər keçir, şəhərrər gəzir, lakin hər gördüyü, ras gəldiyi adamda bir ağıllı cəhət görür.

Şər qarışan zaman fikirri-fikirri bir imarətin qabağınan keçəndə ayağını sürüyür, içəridən bir gözəl musiqi səsi eşidib qapını döyür. Qərib olduğunu bildirir. Gəldiyi yer bağlı-bağçalı, qullu-qaravaşdı bir iqamətgahıdı və hərə öz işi ilə məşğuludu. Lakin kənarda bir nəfər saqqallı kişi taxdın üsdündə oturub, həzin-həzin, qəmli-qəmli tar çalır. Hətta quşdar da nəğməsinə kəsərək bu ecəzkar səsə qulağ asırdı.

Bəhram gecələdihdən sora səhər ev yiyəsiyən vidalaşarax getməyə hazırır. Sonda qocuya yaxınlaşarax: «Ey dünyanın müdrüh və dərdsiz-qəmsiz qocası. Salamat qal», – deyib qocanın əllərini sıxıb getməh isdiyir. Bu vax qoca hönkür-hönkür ağlıyır. Bəhram bu sirri öyrənməh isdiyir. Lakin qoca bu sirri açmır. Bəhram həmin iqamətgahı tərkdir. Yolda o, dərvişnən rasdaşır, oturub nahar eliyir, söhbət edillər. Bəhram keşdiyi yerrərdən, gördühlərinnən, bir də öz səfərinin məqsədinnən söz açır. Rastdaşdığı qoca tarçalan haqqında dərvişə danışır. Sora o, dərvişnən vidalaşarax yoluna davam etməh isdiyir. O, dərvişdən ayrılarkən «oğlum, atını həmin qocuya bağışdasan, həm atanın vəsiyyətinə əməl etmiş olar, həm də qocanın sirrini bilərsən», deyən dərviş Bəhrama səfərində uğurrar arzuluyur. O, qocanın sirrini bu dəfə dərvişdən öyrənməh isdiyir. Lakin dərviş bu sirri qocuya açmır, deyir ki, sən atanın vəsiyyətini ona çatdır. Əgər o, atı qəbul etsə, mən o sirri sənə açaram.

Ələssiz qalan Bəhram yenidən qocanın yaşadığı məmləkətə qayıdır, qoca ilə görüşür, başına gələn əhvalatları ona danışır, dərvişin dediği kimi edir. Qoca Bəhramı dinliyərkən: «Bəli, həmin at mənə çatmalıdır», – deyərək atı qəbul edir, ona bir kisə qızıl bağışdiyir. Sora isə öz sirrini ona danışır:

– Gördüyün bu ev-eşih, qul-qaravaş hamısı mənimdi. Gənşdiyimdə gözəl bir qıznan evlənmişdim. Biz bir-birimizi

dəlicəsinə sevirədi. Buna görə də bir-birimizə söz vermişdik ki, hansı birimiz xəsdələnsə, ya ölsə daha heç kimnən ülfət bağlamıyıcaıx. Günnərin bir günü sevdəyim qadın bərh xəsdələndi, ölümçül hala düşdü. Məni yanına çağırarax: «Vədinə əməl et, mən daha ölürəm», – dedi. Mən də dərhal özümü kişiləhdən məhrum etdim. Lakin tale elə gətirdi ki, o ölmədi, sağaldı, başqa bir adama ərə getdi. Mən isə gördüyün kimi günümü tar çalmağnan keçirirəm. Bəli, dünyanın ən dərddi və axmağ adamı mənəm və at da mənə çatmalıdı. Oğul, mənim nəsihətimnən nəticə çıxart.

Bəhram qocadan ayrılıb evlərinə qayıtdı.

ÜŞ BACININ NAĞILI

Biri varıdı, biri yoxudu, bir qoca kişiyənən bir qoca arvad varıdı. Bunnarın da üç qızı varıdı. Kişi naxırçıydı. Acdıx vaxdarı olduğuna görə, haqq olarax hərə əlinə keçənnən, kimisi bir parça çörə, kimisi bir gırvəngə un naxırçıya verərdilər.

Bir gün bunnarın bir az unu olur. Axşam kişi naxırdan qayıdandan sora deyir:

– Ay arvad, bir parça quru çörəhdən-zaddan nəyimiz varsa, gəti yeyə.

Arvad deyir:

– Çörəyimiz yoxdu, bir az unumuz var.

Kişi arvadına deyir:

– Qızdar yatannan sora, unnan çörə bişir, bir az yeyə, qalanını da mənim heybəmə qoyarsan, səhər naxırda yeyərəm.

Qızdardan biri bu söhbəti eşidir, o birrərinə də deyir. Axşam olanda onnar yerrərinə girib yalannan gözdərinə yumullar. Arvad da çörəyi bişirir, əriyənən ikisi yeyillər, qalanını da ərinin heybəsinə qoyur, sora yatıllar.

Qızdar ata-analarını yuxuya verib heybədəki çörəyi yeyillər.

Kişi tezdən durur heybəsinə də götürüb gedir naxıra. Günorta heybəsinə açır k, axşamnan qalan çörəyi yesin. Baxıb görür kü, heş nə yoxdu. O sahat başa düşür kü, çörəyi qızdarı yeyib. Axşam kişi evə gələndə əhvalatı arvadına danışib deyir ki, qızdarı aparıb meşədə azdıracam. Arvad ərinə nə qədər yalvarır k, a kişi, uşaxdılar, qanmıyıblar, kişi onun sözünə baxmır, qızdarının yanına gəlib deyir:

– Bir azdan sizi dayınızgilə aparacam.

Bunu eşidəndə qızdar sevinillər. Axşam düşənnən sora ataları onnarı götürüb yola düşür. Gəlib bir meşənin içərisinə çatanda ataları deyir:

– Siz burda dayanın, dayınızgilin bir bəd itdəri var, həmişə açıx olur, gedim onnara deyim ki, iti bağlasınnar sora

gəlib sizi aparacam.

Ataları bunu deyib gözdən itir. Qızdar nə qədər gözdüyüllər, ataları gəlmir.

Meşənin kənarında bir paccah yaşayırmış. Bu paccahın da atı xurma yeyərmiş. Kiçih qız bu paccahın atının axuruna dadanır. Hər gün paccahın atının axuruna tökülən xurmadan həm özü yeyirmiş, həm də bacılarına gətirmiş.

Paccah bir gün mehtərinə əmir edir ki, atı hazırra mən vəzir-vəkilnən ova çıxacam.

Mehtər deyir:

– Baş üstə, ağa.

Mehtər atı hazırlayır, sora paccahın yanına gedir və deyir:

– Paccah sağ olsun, əmriniz yerinə yetirildi.

Paccah o saat vəzir-vəkilə xəbər göndərir ki, hazır olsun-nar, ova gedirih.

Atı paccahın yanına çəkillər. Paccah görür kü, at çox arıxdı.

Mehtərə deyir:

– At niyə belə arıxdı? Yəqin bunun yemini sən yeyirsən.

Mehtər and-aman eliyir ki, xəbəri yoxdu. Paccah deyir:

– Onda yəqin atın axuruna kimsə dadanıb. Onu axtarıb tapbalısan. Əgər tapbasan, sənün boynunu vurduracam.

Bu hadisədən sora mehtər hər gün atın yemini axura töküüb, qapının arxasında gizdənir. Bir gün görür kü, bir kölgə gəlib içəri girdi. Mehtər bir dəfə dəymir, iki dəfə dəymir, üçüncüdə bu qızı tutub aparır paccahın yanına. Paccah qızdan soruşur:

– Ay qız, sən kimsən?

Qız başına gələn əhvalatı paccaha danışır. Paccah deyir:

– Get, o biri bacılarını da çağır gəlsinnər bura.

Qız gəlib əhvalatı bacılarına danışır. Onnar üçü də durub gəlillər paccahın yanına.

Paccah böyüh qızdan soruşur:

– De görüm, əlinnən nə iş gəlir?

Böyüh qız deyir:

– Paccah sağ olsun, mən bir yumurta bişirərəm, ev dolusu adam yeyər, hələ artıx da qalar.

Paccah ortancıl qızdan soruşur:

– Bəs sənün əlinnən nə gəlir?

Ortancıl deyir:

– Paccah sağ olsun, mən bir xalça toxuyaram, ev dolusu adam oturur, hələ artıx yerdə qalar.

Növbə kiçih qıza çatanda deyir:

– Paccah sağ olsun, mən bir oğlan doğaram, bir üzü qızıl, bir üzü gümüş.

Paccah qızdarı dinniyənnən sora, böyüh qızı aşbazdığa, ortancılı xalça-palaz toxumağa təyin edir, kiçih qıza da qırx gün, qırx gecə toy edib oğluna alır.

Vax gəlir, vədə tamam olur, paccahın gəlini bir oğlan doğur, bir üzü qızıl, bir üzü gümüş. Paccah bu xəbəri eşitdihdə böyüh şaddıx eliyir. Xəbər gətirənnərə xələt verir.

Bu tərəfdən, bu xəbər böyüh bacıya da çatır. Onun bacısına paxıllığı tutur. O, uşağı bacısının yanından götürüb, onun yanına it küçüyü qoyur.

Uşağı da bir qutuya qoyub, dəyirman çayına atır.

Paccaha yenidən xəbər çatır ki, bəs bayaxkı xəbər yalan imiş, gəlinin it küçüyü doğub. Paccah bu xəbəri eşidən kimi əmir edir ki, gəlini qırx arşının bir quyuya salsınlar. Hər gün bir az su, bir az da çörəh verin.

Bunnar burda qalsın, sizə kimnən xəbər verim, uşaxdan. Dəyirmançı görür kü, çayda bir qutu üzür. Dəyirmançını marax götürür kü, görəsən bu qutudakı nədi?

Buna görə də gəlib çaydan qutunu tutub aparır. Qutunun ağzını açanda görür kü, qutuda bir uşax var, bir üzü qızıl, bir üzü gümüş. O, gözdərinə inanmır. Bir-iki dəfə kirpih çalır, görür kü, yox, gördüyü həqiqətdi.

Demə, dəyirmançı sonsuz imiş. Uşağı götürüb sevinə-

sevinə evlərinə aparır. Arvadı da bu xəbəri eşidəndə sevinir.

Nağıllarda vax tez ötür, bir gün bir il olur, nəhayət, uşax böyüyüb altı yaşına çatır. Bir gün o, məhlə uşaxlarıynan aşıx-aşıx oynuyurmuş. Oynuyan zaman deyir:

– Aşığım-aşığım xan dur, görüm şah babam gəlirmi?

Paccah da bu vax öz vəzir-vəkiliynən ova çıxıbmuş. Ov-dan qayıdanda yolu həmin dəyirmançının evinin yanından düşür. O, uşağın bu sözdərini eşidir. Uşağı yanına çağırır deyir:

– Get mənə su gəti.

Uşax qaça-qaça gəlib anasından su alıb gətirir ancax yarı yolda dağıdır. Təzədən geri qayıdıb su gətirir. Paccah suyu içənnən sora soruşur:

– De görüm, əvvəlcə suyu niyə dağıtdın?

Uşax cavab verir:

– Paccah sağ olsun, əvvəlcə gətirdiyim su isti idi, gördüm kü, şah babam hirsidedi, ona görə gedib sərin su gətirdim.

Paccah baxıb görür kü, bu uşax bunnar tərəfə çox oxşuyur. Həm də bu uşağın bir üzü qızıl, bir üzü gümüşdü.

Bunnan paccah şübhüyə düşür. Uşaxdan soruşur:

– De görüm, sən kimin oğlusan?

Uşaq deyir:

– Paccah sağ olsun, mən dəyirmançının oğluyam.

Paccah heş bir söz demir, atını sürüb gedir. Axşam paccah tərki-libas olub gəlir dəyirmançının evinə və deyir:

– Qəribəm, bu gecəliyə mənə Allah qonağı saxlıyın.

Dəyirmançı deyir:

– Buyur, qardaş. Allaha da qurban olum, qonağına da.

Bəli, paccah keçib əyləşir. Ortuya süfrə salınır, çay-çörəh gəlir, yeyillər-içillər, sora surfa yığışdırılır. Başdıyıllar ordan-burdan söhbət eləməyə. Söhbət əsnasında paccah dəyirmançıdan uşax haqqında soruşur. Dəyirmançı da olan əhvalatı ona danışır. Paccah heş bir söz demir. Gecəni orda qalır, səhər tezdən durub gedir. Gedib taxta çıxır və fərraş-dardan birini çağırır əmir edir:

– Gedin filan dəyirmançını mənim yanıma gətirin.

Fərraşdar gedillər dəyirmançının evinə, deyillər ki, paccah səni çağırır. Dəyirmançı heş bir söz demiyib düşür yola. Yol boyu fikirreşir ki, görəsən paccah mənə neyniyir, nə üçün çağırır.

Nəhayət, gəlib çatır saraya. İçəri girəndə görür kü, axşam onlarda qonax qalan kişi budu oturub taxda.

Paccah deyir:

– Kişi, sən mənim nəvəmi qaytar!

Dəyirmançı soruşur:

– Paccah sağ olsun, hansı nəvənizi?

Paccah deyir:

– Sənin oğlun mənim nəvəmdi. Mən sənə onun ağırığında qızıl verərəm, əvəzində nəvəmi verərsən.

Bəli, dəyirmançı gedib uşağı gətirir. Tərəzinin bir gözüne uşağı qoyullar, bir gözüne də qızılı.

Beləliynən, paccah nəvəsini dəyirmançıdan alır. Gəlinini də quyudan çıxartdırır. Gəlin quyudan çıxandan sora əhvalatı paccaha danışır. Paccah əmir edir, böyüh bacını qırx metirrik quyuya salıllar. Təzədən qırx gün, qırx gecə şaddıx eliyillər.

Onnar yedilər, işdilər, yerə keşdilər, xeyirə rəhmət, şərə nəhlət dedilər. Siz də yeyin, için, dövrə keçin.

QADIN SƏDAQƏTİ VƏ YA QARA SÖVDƏGAR

Həkatı–hükəti. İldə verər yeddi tavar zəkəti. Boyaqçı küpün açdı, boyadı məmləkəti. Milçək mənzilli Kür keçdim. Yaba ilə dovğa içdim. Bu boyda yalan görməmişdim...

Belə rəvayət edirlər ki, müsəlman ölkəsində çox varlı bir sövdəgar var idi. Həmin sövdəgarın gözünün ağı–qarası bir oğlu var idi. Oğlan gözəl olduğu qədər də fərasətli və gözüaçıq idi.

Şəhərin ən varlı ailəsindən olan gözəl–göycək bir qızı sövdəgar oğluna nişanlamışdı. Payızın əvvəli idi. Sövdəgar oğluna toy edib, təntənə ilə gəlin gətirdi. Həmin axşam yoldaşları sövdəgara dedilər ki, gəmi çıxıb getmək istəyir. Sövdəgar başılovlu oğlunu yanına çağıraraq deyir ki, bir dəqiqə də olsa kecmək olmaz. Özünü tez gəmiyə çatdır, yoxsa evimiz yıxılır.

Oğlan gəlinin üzünü görmədən yola düşür və tacirlərlə birgə gəmiyə minir. Gəminin yolu uzaq ölkələrə idi. Bir neçə gün yol gedirlər. Gecənin bir aləmində dənizdə fırtına başlayır. Gəmi suyun üzərində saman çöpü kimi gah fişəngə qalxır, gah da elə bil dənizin dibinə gedir. Nəhayət, şiddətli bir dalğa gəmini bir qayaya cırıpır. Gəmi və gəmidəkilər məhv olur. Qəzadan sövdəgarın oğlu bir taxta parçasının üstünə düşür. Səhər açılanadək oğlan özünə gəlir. Dənizdə əsən külək üstündə həmin oğlanın olduğu taxta parçasını suyun üzərində qarşısına alıb qovur. Nəhayət, oğlan bir də görür ki, taxta parçası qəzaya uğramış bir gəmiyə yaxınlaşır. O birtəhər gəmiyə çıxıb bilir. Oğlan gəmini gəzib dolaşır və görür ki, burada azı altı aylıq azuqə var. Bu qayda ilə oğlan gəmidə yaşayıb, ümidini Allaha bağlayır.

Oğlanın gəmidə yaşamasından üç gün sonra, görür ki, dənizdən üç qız çıxıb gəmiyə tamaşa eləyir. Bu hadisə iki–üç gün belə davam edir. O, qızların sudan hansı vaxt çıxdıqlarını dəqiq yadında saxlayır. O, qızların sudan çıxdığı yerin yaxınlı-

ğında gizlənir. Qızlar sudan çıxıb gəmiyə tamaşa edəndə, əlini atıb qızın birinin biləmindən yapışıb gəmiyə çıxarır.

Gəmiyə çıxarılan qız quruya öyrənmədiyi üçün tənə-nəfəs olur. Ona görə də oğlan vaxtaşırı qızı suya salıb çıxarır. Bir müddətdən sonra qız quruya öyrənir. Oğlan dənizdən balıq tutaraq, aclıqlarını dəf edir. Gəmidə oğlanla qız yaxınlıq edir. Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə, doqquz saniyə tamam olandan sonra, qız bir oğlan uşağı doğur.

Xeyli müddət gəmidə yaşadığından sonra dəniz qızı oğlandan icazə istəyir ki, izin ver, gedim ata–anamı görüm. Tez qayıdaram. Oğlan dəniz qızına icazə verir. Qız vaxtında qayıtmadığı üçün oğlu deyir: “Ata, icazə ver gedim anamı gətirim”. Atası icazə verir. Oğlu isə vaxtında qayıtmır. Təklilik Qara sövdəgarı kor edir. Bir gün oturub öz halına ağlayırdı. Bu vaxt deyirlər ki, bir naqqa balıq qərbdən–şərqə doğru üzür. Qara sövdəgar gəmidə olan bütün alətlərdən istifadə edərək böyük bir qarmaq düzəldir. Naqqa gəlib keçərkən qarmağı onun quyruğuna keçirir. Qarmağın bir ucu gəmiyə bənd edilmişdi. Naqqa sahil boyu üzürdü. Bir meşənin yaxınlığından keçərkən Qara sövdəgar kəndiri həlqə edərək bir yekə daşa atır və sahile çıxır. Bir qədər meşədə gəzərək meyvə ilə qidalanır. Axşamüstü qurd–quşdan qorunmaq üçün bir uca ağaca dırmaşıb, budaqlar arasında özünə yer düzəldir. Axşamdan bir qədər keçmiş bir meymun ağacın dibinə gələrək, ağacdakı adama işarə edir ki, yerə düşsün. Sövdəgar qorxudan meymunun tələbini yerinə yetirir. Meymun onun dalınca gəlməyi əmr edir. Bir qədər getdikdən sonra bir mağaraya daxil olurlar. Gündüzlər, gecələr müəyyən vaxtlarda ov edirlər.

Meymun mağaradan çıxan kimi Qara sövdəgar da mağaradan çıxır. Bir dəfə meşəni gəzərkən sövdəgar təknəyə oxşar bir ağac qalığı tapır və onu dənizin lap yaxınlığına sürüyür. Sabahısı meymun mağaradan çıxıb ova getdikdən sonra Qara sövdəgar sahile gəlir. Təknəni suya salaraq onun içinə atılır. Neçə gün, neçə gecə yol getməsindən xəbəri

olmur. Çünki acından bayılmışdı. Nəhayət, külək içində Qara sövdəgar olan təknəni bir limana gətirir. Sahildə olan adamlar təknəni və içərisində bir qaraltı görürlər. Onlardan iki nəfəri qayığa minib, təknədəki adamın huşunu itirdiyini görürlər. Ona tez yemək və su verirlər. Qara sövdəgar özünə gəldikdən sonra adamlar onu şəhər başçısının yanına aparırlar. Başçı onu dinlədikdən sonra deyir: Biz sənə iki təklif edirik. Əgər gedəcəksənsə, sənün üçün pul yığaq, yola salaq, yox, əgər qalmaq istəyirsənsə, səni evləndirək. Qara sövdəgar ikinci təklifi qəbul edir. Başçı adam göndərir, bir qadın gətirirlər. Qadının və kişinin razılığını alandan sonra onların kəbinini kəsirlər. Qadın ərinin evinə aparır. Kişi görür ki, bunun dövlətinin qədəri-qəsəmi yoxdur.

Payızın axırı idi. Qadın iki yəhərli at gətirdi. Ərinə deyir ki, gəl gedək, qoyun sürümüzü, naxırımızı və ilxımızı yoxlayaq. Bunlar ata süvar olub otlaqlara gedirlər, sürüləri və ilxını yoxlayıb, axşamüstü evə qayıdırlar. Həmin adamlar nazik paltarda idi. Soyuq kişiye bərk kar edir. Evə çatə-çatda kişi deyir:

– Pah atonnan, nə yaman soyuqdur. Bu sözü eşidəndə arvad üzünü kişiye tutub deyir:

– Sən Allahın işinə qarışdın. Bizimki tutmaz.

Qadın darvazadan içəri girib qapını bağlayır. Kişi nə qədər yalvar-yaxar edirsə, qadın ona cavab belə vermir. Bundan sonra Qara sövdəgar fikirləşir ki, bunların qadınları belədir. Kişilər bilsələr, məni öldürərlər. Ona görə də gecəyə həmin yerdən baş götürüb qaçır. Sövdəgar bir neçə gün acusuz yol getdikdən sonra bir şəhərə çatır. O, məscidin həyətinə gedir. Günorta namazından çıxan camaat yad bir adamın həyətdə oturub başını döşünə doğru əydiyini görür. Həmin adamı axundun yanına aparırlar. Axund deyir:

– Əgər burada qalacaqsansa, sənə bir qız verək, bizimlə yaşa.

Sövdəgar razılıq verir.

Axundun göstərişinə əməl edərək gözəl-göyçək bir qız gətirirlər. Axund bunların kəbinin kəsir. Kişi ilə arvad bir müddət yaşayırlar. Günlərin bir günü arvad ölür. Kişi qəm dəryasına qərq olur. Sövdəgar buradakı həyatından çox razı idi. Ona görə ki, arvadı onu çox əzizlər, hər sözünü can-başla yerinə yetirirdi. Meyiti dəfn üçün hazırlayandan sonra ağsaqqallar kişinin yanına gəldilər. Onlar kişiye ürək-dirək verdikdən sonra dedilər ki, hazırlaş. Sövdəgar niyə hazırlaşdığını onlardan soruşdu. Cavab verdilər ki, bizdə qayda belədir, kişi öləndə arvadı da onunla o dünyaya yola salırıq. Həmçinin arvad öləndə də belə edirik.

Bəli, camaat evdən kişi üçün altı aylıq ruzi götürüb dəfn yerinə gəldilər. Sövdəgar bütün bu işlərə mat qalmışdı. Bu yerdə kişinin belinə ip bağlayıb dərin bir quyuya salladılar. Kişi meyiti açıb bir tərəfə tulladı. Sonra onun üçün hazırlanmış yemək-icməyi quyuya salladılar. Qara sövdəgarın ağılı üstünə gələndən sonra, buranın çox geniş yer olduğunu və çoxlu insan sümüklərini nəzərdən keçirdi.

Beləliklə, sövdəgar quyuda qənaətlə gün keçirməyə başladı. Bir gün quyunun ağzında səs-küy olduğunu eşitdi. Bir də gördü ki, bir arvad salladılar. O, arvadın belindən ipi açdı, sonra kişinin meyitini və var-dövlətini, yemək-icməyini növbə ilə salladılar. Bütün bunları qaydaya salandan sonra sövdəgar qadına diqqət yetirdi. Arvad, nə arvad, yemə-icmə xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Yetkinlik yaşına çatmış bu arvadla meyit damında gün keçirən sövdəgar günlərini başa vururdu. Bunlar burada çoxmu qaldı, azmı qaldı, deyə bilmərəm, bircə onu deyə bilərəm ki, kişi növbəti dəfn zamanı diri göndərilən qadın və ya kişi olsun, onları öldürüb və yemək-icməyini özlərinə götürürdülər.

Bir gün şəhər tezdən yuxudan duran sövdəgar eşitdi ki, yaxınlıqda hənirtir var. O, səssiz addımlarla səs gələn tərəfə gəldi. Gördü ki, bir tülkü təzə meyitin ətindən yeyir. Tülkü insanın ona yaxınlaşdığını görüb, qaçmağa başladı, sövdəgar

onun arxasınca getdi, gördü ki, tülkü bir lağıma girdi. Tülkü lağımdan çıxandan sonra çöl tərəfdən meyitlər olan yerə işıq düşdü.

Sövdəgar yatdığı yerə gəldi. O, arvadı yuxudan oyatdı. Tülkü əhvalatını söyləyəndən sonra dedi ki, hazırlaş, işıqlı dünyaya çıxacağıq. Bəli, bunlar qiymətdə ağır, vəzndə yüngül, gücləri çatana qədər qiymətli şeylərdən götürdülər. Qadın üçün bir dəst kişi paltarı götürdülər.

Lağımın ağzına gəldilər. Lağım dar olduğu üçün paltarlarını soyundular. Qiymətli şeyləri və paltarlarını boxçaya yığıb ayaqlarına bağladılar. Kişi qabaqda, arvad da onun dalınca süründülər. Çox əzab-əziyyətdən sonra işıqlı dünyaya çıxdılar. Bu yer dənizin sahili idi. Onlar gördülər ki, uzaqdan bir gəmi gəlir. Bir ağacın başına parça dolayıb gəmiyə işarə verdilər. Gəmi sahilə yan aldı. Gəmidən iki qayıq suya saldılar. Həmin adamları gəmiyə apardılar. Gəmidə rahatlandıqdan sonra gəmi başçısı onlara yaxınlaşıb sorğu-suala tutdu. Arvad hələ kişi libasında idi. Gəmi başçısı onun gözəl qız olduğunu başa düşmüşdü. Gəmi başçısı öz yerinə qayıtdıqdan sonra adamların içərisinə gəlib dedi ki, camaat gəmi batmaq üzrədir. Gəmidə artıq adam var. O adam dənizə atılmalıdır. Adamlar təşvişə düşdülər.

Bunu görən gəmi başçısı dedi:

– Biz bu işi ədalətlə həll etməliyik. Çöp ataq, çöp kimə düşsə, o adam suya atılmalıdır. Hiyləgər gəmi başçısı elə etdi ki, suya atılma çöpü Qara sövdəgara düşdü.

Mancanaq quruldu. Başibəlalı Qara Sövdəgarı mancanağa qoyub dənizə atdılar. Sövdəgar havada olarkən dənizdən bir adam çıxıb qışqırdı:

– Qorxma, ata, gəl!

Dənizdən çıxıb sövdəgarı xilas edən onun dəniz qızından olan oğlu idi. Oğlan atasını gəmiyə gətirdi. Gəmi başçısını və onun tərəfdarlarını dənizə tulladı. Demə, həmin dənizdən çıxan qız – oğlanın anası dəniz padşahının qızı imiş. Oğlanın əmri ilə

gəmini hərəkətə gətirdilər. Gəmi limana gəldi. Gəmi başçısının nə qədər əmlakı var idi sahilə daşıdılar. Gəmi də Qara Sövdəgarın ixtiyarına keçdi. Oğlan sağollaşdı, dənizə baş vurdu.

Qara Sövdəgar gördü ki, bura öz şəhəridir. Neçə illər bundan əqdəm həmin limandan yola düşübüdür. O, öz şəhərinə gəldiyinə sevindi. Pillələrlə yuxarı qalxdılar. Qara Sövdəgar gördü ki, pillənin lap qurtaracağında bir qadın oturmuşdur... Onun saçları ağappaqdır. Qadın gəlib keçənlərdən kimi isə soruşur. Onlar qadının bərabərinə çatanda, istədi qadına ianə versin. Qadın ağlayaraq, ianəni rədd etdi. Qadın bunlardan neçə il bundan qabaq, toy günü gəmiyə minərək sövdəgarlığa getmiş ərinə soruşdu. Qara Sövdəgar fikrə getdi. Qadını sorğu-suala tutdu. Gördü ki, bu onun arvadıdır. O, arvadı yerindən qaldıraraq başa saldı ki, həmin arvadın əridir.

Qara Sövdəgar arvadı ilə öz mülkünə gəldi. Ağah oldu ki, ata-anası onun fərağına dözməyib dünyalarını dəyişmişlər. Qayınatası və qayınanası öləndən sonra gəlin hər gün limana gəlib pillələrin qurtaracağında oturub ərinə soraqlamışdır.

Budur qadının sədaqəti!

Qara Sövdəgar gəmiçidən qalan var-dövləti evinə daşıtdırdı. İstəkli qadınları ilə xoş gün keçirməyə başladı.

MÜRSƏLİN NAĞILI

Bir varmış, biri yox imiş. Bir kişi varmış. Bu kişinin övladı yoxmuş. Bir günləri bu kişi ağacın altında oturmuşdu. Bunun yanında bataqlıq var idi. Bu bataqlıqdan bir cırcırma çıxıb bu kişinin üstünə yeridi. Kişi nə qədər elədisə, cırcırma əl çəkmədi. Axırda cırcırma kişiye dedi ki, mən cırcırma deyiləm. Mən bir qızam və dönüb gözəl bir qız oldu. Kişi qızı götürüb evlərinə gəldi.

Kişi bir gün qıza dedi ki, ölürəm. Qız dedi ki, mən olan yerdə ölməzsən. Kişi dedi ki, axı hamı öləcək. Qız dedi, yox. Sübut etmək üçün onlar bir çayın kənarına gəldilər. Qız özünü suya tulladı. İki saatdan sonra çıxdı. Qız dedi:

– İnanırsanmı?

Kişi dedi, yox. İkinci dəfə bunlar ağac qırıb tonqal yandırdılar, qız özünü tonqala atdı. Özü də tonqal yanıb qurtarandan sonra çıxdı. Kişi yenə inanmadı. Kişi dedi ki, yəqin sənin istikeçməz paltarın var. Qız xəncəri kişiye verib dedi ki, məni doğra. Kişi hirslənmişdi. Qızı tikə-tikə doğradı. On dəqiqədən sonra qızı diri gördü. Kişi qıza dedi ki, sən sehlisən. Bir dəfə qız güzgünü verib kişiye dedi ki, özünə bir bax. Kişi baxanda gördü ki, o, cavan bir oğlandır. Qız bir gün üzüyünü çıxarıb kişiye göstərdi, orada o, gözəl bir qız gördü. Qız kişiye dedi ki, həmin gördüyün qızı sənə alacam. Qız kişini alma edib cibinə qoydu. Onlar qızın sərhədinə qədər gəlib çatdılar. Qız kişiye dedi ki, burdan o yana özün tək gedəcəksən. Üç yol var: sən orta yolla get, üç gündən sonra qabağına iki çay çıxacaq. Bu çayın biri od çayı, ikincisi qurğuşun çayı. Bu çaylardan sonra qabağına üç heyvan çıxacaq: aslan, pələng və qaplan. Bunlardan kənar qaçarsan. Ondən sonra qız olan yerə çatacaqsan, kişiyənən qız halallaşib yola düşür. Qız dediyi yolla gedir. Qənşərinə od çayı çıxır. Kişi baxıb görür ki, bu çaydan keçmək mümkün deyil. Oturub namaz qılır. Allaha yalvarır ki, çayı keçə bilsin. Birdən çayın

ortasından yol açılır. Bir qədər gedəndən sonra ikinci çaya – qurğuşun çayına rast gəlir. Kişi yenə namaz qılır və dua edir. Bu çaydan da salamat keçir. Tez yerə oturub namaz qıldı, Allahı çağırdı. Yer aralandı, kişi yerə girdi. Aslan sovuşub keçdi. Kişi yenə yerdən üzə çıxdı. Qaplan rast gəldi. Kişi namazını bitirib Allaha dua etdi. Qəflətən kərtənkələyə dönüb kolun altına soxuldu. Qaplan keçib gedəndən sonra Allaha dua etdi. Kərtənkələ yenə kişi oldu. Kişi bir qədər gedəndən sonra pələngi gördü. Yerə oturub namazını qıldı, Allaha dua etdi. Quş olub pələngdən uzaq bir yerə uçub getdi. Sonra yenə insan şəklinə qayıdır. Kişi bir qədər yol gedəndən sonra bir körpüyə rast gəldi. Körpünün üstündə bu sözlər yazılmışdı: burdan keçən adamın ya başı, ya leşi, ya da döşün qoyub gedər. Kişi baxıb gördü ki, bir qalaça var. Qalaça adam başından və ya leşindən düzəldilib. Kişi ora getməyin mənasız olduğunu bildi. Kişi yenə körpünün yanına qayıtdı. O tayda görünən adamnan soruşdu:

– Ay adam, kimsən, nəçisən?

Oradakı adam dedi:

– Bu vaxta qədər bu sözü xəbər alan yox idi. Sən xəbər alırsan deyəcəm:

Məni atam dayım oğluna verirdi. Mən getmirdim, bir yoxsul oğluna vurulmuşdum. Oğlan gündə mənim yanıma gəlirdi. Atam bir bəhanə ilə həmin oğlanı rədd etmək istəyir. Oğlana çoxlu qızıl verir ki, get filankəsin qızı ilə evlən. Oğlan gedib həmin pulla varlı bir kişinin qızını almalı olur. Toy günü atam gəlib mənə dedi ki, qızım, səni dayım oğluna verirəm. Mən dedim ki, xeyr, mən o oğlana gedəcəm. Atam dedi ki, həmin oğlan başqa bir qızla evlənir, özü də bu gün toyudur. Mən inanmadım. Atam mənə kişi paltarı geyindirib həmin toya apardı. Gördüm ki, doğrudan da, bəy həmin mən istəyən oğlandır. Özümü saxlaya bilmədim. Bəyi qılıncla öldürdüm. Kim mane olurdusa, onu da qılıncla öldürməyə başladım. Qaçanlara aman verdim. O gündən bu körpüdən keçəni öldürürəm.

Kişi bu sözləri eşidib, namaz qılmağa başladı. Allahu çağırdı. Birdən quş olub körpüdən o taya keçdi. Qız gördü ki, kişi körpünü keçə bilib. Ona görə də kişiye yalvardı ki, qayıdanda məni də özünə götür. Kişi söz verdi. Kişi yola davam etdi. Bir qədər gedəndən sonra gördü dərə-təpə oynayır. Kişi mətəl qaldı. O, namaz qılıb, Allaha dua etdi. Elə bil kişinin ayağının altına taxta döşədilər. Həmin yolla gedib bir saraya çatdı. Uzaqdan gördü ki, qırx incə belli qızlar ona sarı gəlir. Hərəsinin əlində dəyənək boyda bir oxlov. Qızlar kişini o ki var bu oxlovla döyməyə başladılar. Kişi özünü bağçaya atdı. Padşahın qızı gəlib baxdı və qızlara dedi ki, mənim yuxuma girən oğlandır. Oğlanın üstünə su səpib durğuzdu. Oğlan qızı görən kimi qucaqlaşdılar. İkisinin də ürəyi gedib tirtap yerə yıxıldılar. Qızlar tez gedib padşaha xəbər elədilər ki, qızın bir oğlanla ölüb. Padşah həmin oğlanı qırx arşın quyuya atdırdı. Qızı ayıltılar. Ayılan kimi qız, mənim sevgilim hanı – soruşdu?

Heç kəs oğlanın harda olmasını boynuna almadı. Dedilər ki, biz oğlan, zad görməmişik. Padşah fikirləşdi ki, yəqin qızı dəli olub. Tez qızın əlini-ayağını bağlatdırdılar ki, bəlkə oğlan yadından çıxa. Qız heç nə yeyib-ıçmirdi. Qızın analığı bu xəbəri eşidib qızın yanına gəldi. Qızdan hal-əhval tutdu. Qız hər əhvalatı Pərrux xanıma danışdı. Pərrux xanımın qıza yazığı gəldi. Dedi ki, sən hamıya de ki, daha o oğlanı sevmirsən. Qız deyilənlərə əməl etdi. Padşah gəlib dedi ki, səni Həbəş padşahının oğluna verəcəm. Qız dedi razıyam. Qızın əl-ayağın açdılar. Pərrux xanım padşahdan izin istədi ki, qızla bağçanı gəzib seyr etsin. Bunlar burada qalmaqda olsun, sizə xəbər verim quyudakı oğlandan. Həmin oğlanın adı Mürsəl idi. Quyunun, suyun içində oturmaq onu zinhar etdi. Bir az quru yerə çəkildi. Birdən iki qurbağa peyda oldu. Bunlardan biri balaca, digəri isə iri idi. Birdən bu qurbağalar böyüyüb inək boyda oldular. Böyük qurbağa Mürsəli uddu. Kiçik qurbağa dedi ki, gedib cırcıramaya deyəcəm ki, Mürsəli udmusan. Bu-

nu deyib sürətlə getməyə başladı. Böyük qurbağa da onun dalınca getdi. Nəhayət cırcırma olan yerə çatdılar, cırcırma qurbağanın qarnını cırıb Mürsəli azad etdi. Başına gələnləri cırcıramaya danışdı. O, Mürsəli evinə gətirdi və özü harasa getdi. Cırcırma əvvəlcə körpünün üstünə gəldi. Oradakı qızı – Qönçəni götürüb saraya getdilər. Saraya çatanda gördülər ki, qızı köçürürlər. Axşama qədər gözlədilər. Axşam düşəndən sonra gördülər ki, qız tərəfdən Cəvahir adlı bir qarı, əlində bir qab su gətirməyə gedir. Cırcırma yaxınlaşıb ona dedi ki, biz Mürsəlin adamlarıyıq. Arvad çox xoşhal oldu. Tez paltarını çıxarıb Qönçəyə verdi. Qönçə tez özünü qız olan yerə çatdırdı və dedi ki, mən Mürsəlin adamıyam. Qız çox sevindi. Onlar cırcıramanın yanına qayıtdılar. Pəhləvan paltarını geyib Həbəş padşahının başını kəsdi. Sonra isə qalanları öldürdülər.

Qızı da götürüb, cırcıramanın sərhədinə gəlib çatdılar. Mürsəl üçün qırx gün, qırx gecə toy elədilər. Qönçəynən padşahın qızın Mürsələ verdilər. Mürsəllə cırcırma halallaşib ayrıldı. Onlar xoşbəxt yaşamağa başladılar.

KASIVIN NƏFSİ

Varıydı, yoxuydu. Qədər addı bir kişi varıydı, əmə bu kişi elə kirnazıydı daha nə deyim. Dünyuya beləsi gəlməmişdi. Düzdü, Qədər kişi çox varrı-hallıydı, əmə qəpiyi çıxanda elə bil onun canı çıxırdı. Bir gün bunun qapısına bir kasıf kişi gəldi. Bu vaxıt Qədər surfa başında oturuf yeməh yeyirdi. Gördü kasıf gəlif, qaş-qabağını töhdü. Yanı nəyə gəlifsən qoymazsanmı çörəyimizi yeyəh. Əmə kasıf çox acıydı deyın duruxub qaldı. Neyləsin, yazıq acınan oğundurdu. Beçaranın gözü surfada, çörəhdə qalmışdı, kişinin yeməyə tamahı tüşmüşdü. Əmə Qədər buna heş fikir vermədi, kasıva acıxlandı:

– A kişi, niyə qapıda quruyuf qaldın. Qoymazsan bir əz əvimizdə irahat oturuf çörəyimizi yeyəh. Sən tənbəlsən, mən neynim. Sən də kişi deyilsənmi. Çalış, vuruş... Pul-para qazan, daha nə tüşüfsən qapı-qapı.

Qədər belə deyəndə kasıf kişi dərinnən köysünü ötürüf kırımişcə ordan uzaxlaşdı. Qədər yeyif dayanannan sonra görsədiş verdi surfuyu yığdılar. Kişi nə fikirrəşdisə dedi:

– Gərəh yola tedarüh görüm, gecəynən yola çıxacam. Günüz o, bu görüf əsniyir üstümə, nazar yetirir, var–dövlətin bərəkəti qaçar.

Qədər arvadı nə qədər dedi gəl gecədi, getmə, sabax səfərə çıxarsan. Di gəl Qədər razı olmadı. Bəli, Qədər dəvələrini, qatırrarını, atdarını yühlətdi, öz adamlarını götürüf gecəynən yola tüşdü. Gəlhagəl gecənin bir vədəsi gəlif bir bulağın başına çatdılar. Qədər adamlarına dedi:

– Gəlin burda bir əz dincələh. Heyvannarın yükünü açın, bir əz də Allah verənnən yeyəh, bir çimir də yuxu alax. Sonra yolumuza davam eliyərih.

O sahat karvan dayandı. Qədər adamları dəvələrin, qatırrarın, atdarın yükünü aşdılar. Sonra surfa salıf bulağın başında oturdular. Ortuya xörəh gələn kimi bir qara ilan bunnarın yanında peydah oldu. Qədər adamlarına kışqırdı:

– Əyə, bunu vuruf öldürün, bizə xata-zad yetirər.

O sahat hərə əlinə nə gəldi tulladı ilanın üstünə. Əmə ilana heş nə olmadı. İlan elə bil bir əz də yekəldi. O, başını yuxarı qaldırıf dedi:

– Qədərsən, nə zəhrimarsan. Bu surfa mənim olacax, sana burdan bir tikə də vermərəm.

Qədər ilannan adını eşidəndə quruyuf qaldı bu işə ki, əyə Allahın ilanı mənim adımlı hardan bilir. Əmə sizə deyim ilannan. Həyə, ilan sözünü qurtaran kimi surfuyu elə bircə dəfiyə uddu. Qədər işi belə görəndə bərk qorxuya tüşdü. İlan Qədərə dedi:

– A kişi, acınnan ölürəm, laf ürəyim gedir. İndi gərəh mana sən bir yaxşı dəvə, bir yaxşı at, bir də qatır verəsən yeyəm, yoxsa səni diri-diri udaram.

Qədər istədi bir ilan dedihlərini verməsin. Əmə gördü ilan ağzını ayırıf, özü də necə. İlanın ağzının içi işıx saçır. Baxdı əyə bunun ağzı ucu-bucağı görünmüyən kaha kimidi. Qorxusunnan tır–tır əsdi kişi. İlan irəli gəlib qabaxcax bir dəvəyi, sonra bir atı, sonra bir tütün heyvannarın hamısını bir dəfiyə uddu. Əmə deyəsən doymadı deyın heyvannarın yühlərini də uddu. İndi xəbər verim Qədərdən. Qədər tamahkar adam qalmışdı belə... İlan hər dəfə bir şey udduxcah o da elə bil ölüf dirilirdi, o dünyuya gedif gəlirdi. Bəli, ilan hər şeyi uduf kutarannan sonra Qədər adamlarına dedi:

– Siz çıxıf əvinizə gedin. Mənim siznən işim yoxdu, əmə Qədər qalsın, mənimki onnandı.

O sahat Qədər adamları çəkilif getdilər. Qaldı Qədər dizdəri əsə-əsə. İlan irəli gəlif onun üzünə bir lomba tüpürdü. Elə bil Qədər üzərinə neçə yerdən iynə, biz batırdılar, suvatı elə ağrıdı kı, kişi özünü itirif yıxıldı. Özünən getdi. Ayıldı nə... çıl-çıl pax, lüt-ürəy qalır, paltarı yoxdu. Genə həmin ilan duruf yanında. İlan Qədərə dedi:

– Gərəh sən ağ gövdəni qara tulux eliyəm, yoxsa səni buraxmaram.

İlan başdadı quyuğunun Qədəri döyməyə. Qafqara tulux eliyif yıxdı yerə. Kişi özünən gedəndə ilan onun üstünə su töküf ayıldı Qədəri.

– A kirnaz kişi, kirnazdix yaxşıdımı. Get, səni öldürərdim, əmə səni beş yaşındakı uşağına bağışdıyıram. Bir də sən olasan gecə yola çıxasan, özün yeyəsən, başqası baxa vermiyəsen.

Qəder quruyuf qaldı. İlana heş nə deyə bilmədi.

– Bə sən birmirsənmi mən kiməm?

İlan belə deyəndə kişi qorxa–qorxa ona baxdı.

– Mən nə bilim.

– Mən sən qapınnan qavaladığın kasıvın nəfsiyəm. Bir də tobalatma elə, belə iş tutma.

– Yaxşı.

– Onda gözdərini yum.

Qəder gözünü yuman kimi özünü itirdi, huşu getdi. Bir də özünə gəldi ki, öz əvindədi, əmə arvadı üstündə ağı deyif ağlıyır. Bu özünə gələndə arvadı sevindi:

– A kişi, bə mən dedim ölüfsən. Bə karvan necoldu, adamlar hanı?

– Heş nə demə. Daha karvan-zad yoxdu.

– Bə cümü gövdən qafqaradı. Sana nə oluf?

– Onu da xəbər alma. Əmə dünən bizə bir kasıf gəlmişdi ha...

– Həyə, sözünü kəsmə, de a kişi, de görüm nə isdiyirsən?

– Onun əvinə çoxlu pul-para, yeməh-işməh yolla. Daha mən gördüyümü görmüşəm, bildiyimi bilmişəm. Bir də qələt eliyərəm tamah eliyəm.

Arvad o sahat kişisinin dediyini yerinə yetirdi. O günən Qəder kirnazdığını yerə qoydu. Hamıya əl tutdu, köməh elədi. Ona görə də ömrü uzun, işi yaxşı, özü hörmətdi oldu. Xatabala, azar–bezar onnan uzax oldu. O yeyif-içif ömür sürüf yerə keşdi. Siz də yeyif-içif dövrə keçin, mənim əzizdərim.

DAŞ-AĞAC

Biri varıydı, biri yoxuydu. Dədə Aral addı bir kişi varıydı. Bu kişi eldə-obada ağsaqqal, başbilən adam sayılırdı. Di gəl belə bir kişinin övladı yoxuydu. Bir gün genə Dədə Aral öz əyalıynan əvdə oturuf söhbət eliyirdi. Birdən nə təhər oldusa arvad kövrəlif başdadı ağlamağa. Dədə Aral dedi:

– Ay arvad, niyə ağlıyrsan. Şükür heş nədən korruğun yoxdu. Sana genə nə oluf gözünün yaşı əlindədi.

– A kişi, yaşımız ötüf keçir. Bə bizim axırımız nə olacax. Bir zürüyyətimiz yoxdu ku, biz ölənən sonra ocağımızı yandıra.

Arvad belə deyəndə kişi də dərin fikrə getdi. Xeylax keşdi aradan, əmə heç biri danışmadı. Əmə Dədə Aral nə fikirreşdisə arvadına dedi:

– Ay arvad, mən Göy dağa gedirəm. Ora müqəddəs yerdi. Gedim tanrıya duvamı eliyim, bəlkə tanrı bizə bir zürüyyət verdi.

Arvad dillənəmədi. Dədə Aral gəldi Göy dağa. Qara qayaynan Ceyran qayasının arasındakı bir yerdə əlini göyə açıf tanrıya duva elədi:

– Tanrı özün bilirsən ki, mən sənin altında heş vaxıt bir pis iş tutmamışam... Həməşə adamlara yol görsədif məsləhət eləmişəm. Dünya varı gözümü tutmuyuf. Haqqın yoluynan getmişəm. İndi mənim duvamı qəbul elə, bax bu boz qayanın içinnən mana, bir əvlət yetir, əmə sonsuz, məğmun eləmə məni.

Kişi duva eliyif kutaran kimi baxdı boz qayadan qərribə bir səs gəldi:

– Ay Allah, ölürəm, vay, vay... Sancı öldürür məni.

Kişi o sahat işi başa tüşdü, gözdədi. Daşa arxasını çəvirdi. Azmı keşdi, çoxmu keşdi, bir uşax səsi eşidif Dədə Aral geri döndü. Baxdı boz qayanın ortasınnan qan tökülüf, bir də əl boyda bir ağaş parçası tüşüf. Səs də ağaşdan gəlir. Dədə

gedif bir avış torpax gətirif daşın üstünə tökən kimi qan qurudu. Əmə ağaş parçasının səsi kəsilmədi, o, balaca uşax kimi ağlıyır. Birdən boz qayanın yuxarısınan süd rəhli bir su axmağa başladı. Dədə Aral o sahat ağaş parçasını götürüb qoydu suyun altına. Bir də baxdı ki, ağaş parçasının səsi kəsildi. Tez onu ətəynə püküf üzünü tutdu göyə.

– Tanrı, verdiyinə çox şükür.

Nolacax, Dədə Aral gəldi əvə. Arvad baxdı kişi ətəyi dolu gəlif, səvindi. Dədə Aral arvadına dedi:

– Ay arvad, beşiyi bəri qoy. Tanrı bizə bir əvlət verif. Onu belə, qoy oruya bir əz yatsın.

Arvad irəli gəlif gördü nə... bir parça ağaş... Daha heş nə demədi. Ağacı bəliyif qoydu beşiyə. Kişi o sahat Göy dağa gedif boz qayanın yuxarısınan axan süd rəhli sudan doldurub gətirdi. Beşidə uşax səsi gələn kimi sudan bir qavda qoydu bələyin böyrünə. Ağaş parçası o suyu içif kiridi. Belə–belə ağaş parçası böyüyüb yekəldi. Dədə Aral onun adını Daş-ağaş qoydu. Daş-ağaş elə ki, on–on iki yaşına çatdı döyüşmədiyi, tutaşmadığı oğlan uşağı qalmadı. Hamının gözünün odunu aldı, onnar daha Daş-ağaşdan qorxmağa başladılar.

Bir gün Dədə Aral otumuşdu qapıda, özünü günə verirdi. Bir də baxdı dağ boyda bir kişi gəlir. Dədə gələni o sahat tanıdı. Bu gələni Kələmyeyən Adamyarımdı. Bu adam bir oturma yirmi-otuz kələm yeyif ləzzət alardı. Həlbət ki yeyəndə yirmi-otuz qalın çörəh, bir qırx-əlli yuxa, isdi xörəh də öz yerində. Bəli, Dədə Aral Kələmyeyəni tanımağına tanıdı, əmə onun yühlü qatırrarı, dəvələri, atdarı, həm də adamları varıydı. Bə onnar necolmuşdu. Dədə Aral Kələmyeyəni təh görüb çox təəcüb elədi. Kələmyeyən Adamyarım gəlif Dədə Aralın barabarına çatanda ona salam verif dedi:

– Nə var, nə yox, ay dədə?

– A Kələmyeyən, sən de görüm şeylərin, adamların, dəvələrin–zadın hanı?

– Dədə, xəbər alma, dədə, alan aldı.

– Sənnən də şey alan olar?! Bu necə oluf. Kim aldı, harda aldı, danış.

– Dədə, mənə ki, yaxşı tanıyırsan. Gözdən iti, əldən iti, elə işdahan da itiyəm. Di gəl, Sarıqamış tərəfdə bir Dəli Əməni addı biri peydah oluf, kəsif yolun ağzını. Ona rast olan kimi mənən çox yekə-yekə danışdı. İstədim cavabını verim, başıma elə bir əmud vurdu ki, aqlımı itirif atdan yerə yıxıldım. Dəli Əməni var-yoxumu aldı, adamlarımı da özünə qulluxcu-nökər elədi. Mən də beləcə yəyax tuşdum yola, gəlif burya çıxdım.

Dədə Aral daha heş nə demədi. Kələmyeyənə yavannıx, pul-para verif onu yola saldı. Əmə bu əhvalat Daş-ağaca çox təsir elədi deyən Dədə Arala dedi:

– Ata, izin ver gedim mən də bir Dəli Əmənnən gücümü sınıyım.

– Hələ sana tezdi. Sən gəl belə elə. Get meşəyə, orda çox yekə bir palıt ağacı var, onu taf. Yanında durub ucadan səsdən.

– Ay Sarıqız, ay qohum, ay bibi, mana bir az ağaş qabığı ver.

O sahat Sarıqız əlində qızıl ilan düz üstünə gələcək. Yerində dur, irəli, nə geri getmə. Onda Sarıqız sana bir parça ağaş qabığı verəcəh. Onu alan kimi yanıma gəti, o ağaş qabığı sehirridi. Bunu heş kəsə demə ha.

– Yaxşı.

Daş-ağaş o sahat meşəyə getdi. Gəzif Dədə Aral deyən palıt ağacını tafdı. Sarıqızı çağırən kimi baxdı bir ucaboylu, sarıbənzir bir arvad əlində qızıl ilan peydah oldu. Əmə bu vaxıt palıt ağacı dilləndi:

– A qız, bu bizim qohumlardandı, isdədiyini ver, peşman eləmə.

Sarıqız irəli gəlif Daş-ağaca bir parça ağaş qabığı verdi. O, ağaş qabığını götürüb gəldi Dədə Aralın yanına. Dədə Aral qabığı götürüb bir qazanın içinə saldı, üsdünə xeylax su töhdü, sonra Daş-ağaca dedi:

– Bala, indi bunu sənin üstünə tökən kimi mən üzümü o yana çevirəcəm. O sahat sənin üstündəki ağaş qabığı çıxacaq. Paltar qoymuşam, dəyişihdi, geyin. Qabığı da götürüf torpağa basır. Eşitdinmi?

– Yaxşı.

Dədə Aral Daş ağacın başına suyu tökən kimi doğurdan da onun bədəninin üstündəki ağaş qabığı qopuf aşağı düşdü. Oğlan lüt-üryan oldu. O o sahat Dədə Aralın onun yanına qoyduğu paltarı geyindi. Qabığı da götürüf torpağa basdırdı. Dədə Aral baxdı Daş-ağaş düşdü adam qılığına, tanrıya çox şükür elədi. Dedi:

– İndi get içəri, oğul. Mənim yirmi batmannıx gürzümü, qırx batmannıx şeşbərimi götür get... Get Dəli Əmənin qabağına, əmə ona fürsət vermə, yoxsa o səni cinnəndirər, əlinnən xata çıxar. Elə ona çatan kimi birinci sən vur onu. O yıxılan kimi onun dəmir papağını götür o, sehirridi. Onu başına qoyan kimi gücün birə beş artacaq. Bunnan sonra Dəli Əmə səna tabe olacaq. Onu öldürmə ha, o çox gücdü, quvətdi adamdı. Bu qoy ona dərs olsun, bir də yol kəsif quldurrux eləməz.

– Yaxşı, ata.

Daş-ağaş gəldi əvə. Dədəsinin dediyi gürzü də, şeşbəri də götürdü. Onnari götürüf gəldi Kələmyeyənin dediyi yerə. Baxdı əyə yolu azman bir adam kəsif. Vallah, vallah bunun qaraltısı, xofu adamı basır. Gözdərinnən qan daşan bu adamın çox heybətədi suvatı var, üsdəlih bədəni lay tufar, boyu minara kimi. Əmə Daş-ağaş heş qorxuf pəsinmədi. İrəli yeridi. Salamsız-kələmsız əlindəki gürzü onun başına elə çaldı kə, Dəli Əmə gurultuynan yerə sərildi. O sahat Daş-ağaş onun başının üsdünü aldı. Dəmir dəbilqiyi götürüf başına qoydu. Dəli Əmə işi belə götürüf dizi üsdə qaxdı, əmə Daş-ağaş ona toxunmadı:

– Qalx ayağa, əmə bir də yol kəsif adam soyma. Bu səni kimi mərdə, igidə yaraşmır. Gəl dost olax, arxa arxıya verif dolanax.

Dəli Əmə Daş-ağacın dediyinə razı oldu. Əlini irəli uzatdı, əhdi-peyman bağladılar, dost oldular. Daş-ağaş Dəli Əmənin dəbilqəsini geri qaytardı. Gəldilər Dədə Aralın yanına. Dədə Aral Dəli Əməyə dedi:

– Oğul, bir də yol kəsif, adam soyma. Dəlininki pəhlivannıxdı, kişiliydi.

Dəli Əmə dillənmədi. Suçluydu axı. O vaxıtdan Dəli Əmənnən Daş-ağaş qardaş oldular. Beləcə ömür sürüf dövrən keçirdilər. Allah sizdəri də xoşbəxt eləsin.

DƏRVIŞ XUDAYARIN NAĞILI

Xudayar adlı bir dərviş var idi. Bu dərviş qəsidə deyə-deyə bir neçə şahın paytaxtları ətrafında ənam alırdı. O, günlərin birində bir şahın şəhərinə daxil olanda gördü ki, şahın bərgahında Günəş hər tərəfə şəfəq saçır. Dərviş bərgaha yaxınlaşanda gördü ki, şahın bərgahına daxil olmaq üçün bərgahın bütün ətrafında qırx darvaza var. Şahın bərgahının bir kərpici qızıl, bir kərpici gümüşdür. Xudayar dərviş birinci darvazada bir qəsidə oxuyur, dərvişə bir sini plov, bir sini qızıl verirlər. Dərviş qırx darvazada on gün qəsidə deyir, qırx sini qızıl yığıb özünə bir at alıb qayıdır. Xudayar dərviş böyük ad sahibi olan şahların hamısından ənam almışdı. Başqa şahların ənamından doymayan acgöz dərviş qadın şahından aldığı qırx sini qızılı öz xəzinəsinə doldurub, İsfahanda böyük şöhrət sahibi olan Şah Abbasın bərgahına gəldi. Ətrafı dolanıb birçə darvaza olduğunu görüb, onun ağzında qəsidə deməyə başlayır.

Şahın xidmətçiləri dərvişə bir sini plov, bir dənə də onluq qızıl verirlər. Dərviş qızılı almır, nə də qəsidəni kəsmir, elə oxuyur. Şah Abbas dərvişin oxumağını eşidib dərviş qəbul edir.

Dərviş Şah Abbasın hüsurunda dayanıb deyir: “Ey qibleyi-aləm, Şah oğlu şah Abbas, sənın adın bütün dünyanı götürüb, bərgahın sadə kərpicdir, bərgahıyın darvazası bir dənədir. Mənə bir sini plov, bir dənə də qızıl onluq göndərdin. İndi sən eşit Güldəstə şahın bərgahının büsatını. Binasının bir kərpici qızıl, biri gümüşdü, bərgahının qırx darvazası var. Hər darvazada qəsidə deyən dərvişə bir sini plov, bir sini də qızıl verir”.

Dərvişin sözlərini Şah Abbas eşidən kimi onu öz paytaxtında nəzarət altında qoyub özü dərviş libasına girir. Çox əziyyətdən sonra gəlib Güldəstə şahın bərgahına çatır. Görür dərviş düz deyirmiş. Şah Abbas bir gün axşama kimi bütün darvazaları nəzərdən keçirir. Bir sini plov, bir sini qızıl

alır, sonra şahın bərgahında sığınacaq tələb edir. Güldəstə şah Şah Abbasa bərgahında yer veririr, eyni zamanda Güldəstə şah dərvişin Şah Abbas olduğunu bilib onu qəbul edir. Şah Abbasa Güldəstə şah qızıl-gümüşlü binaların sirlərini belə izah edir: “Ey Şah Abbas sən çox əziyyət çəkərsən bu sevdadan, qayıt öz paytaxtına. İndi ki məcbur edirsən, onda səhər tezdən mənim paytaxtımın qarşısında bir böyük bazar var. O bazara gedərsən. O bazara bir kor gələcək, o koru yedəkdə gətirəcəklər, korun yedəyində bir at olacaq. Həmin kor, atın yükünü boşaltdırmaq istəyəndə tayların ağzını açacaq, görəcəksiniz ki, taylarda qızıldır. Həmin kor öz üzünə tüpürtdürüb, boynuna bir yumruq vurub, özünə axirətə bir inam dedirdib bir ovuc qızıl verir. Axşama kimi yenə qızıl qurtarmır. Ata yükləlib aparır. Get ondan öyrən, o sənə deyər mənim binamın nəyə görə qızıl-gümüş olduğunu.

Şah Abbas yenə səhər tezdən bazara gəlir ki, korun bir at yükü qızılı necə payladığını görə. Kor qızılı nə qədər paylayır yenə qızıl qurtarmır, axırda yenə qızılları ata yükləyib öz evinə qayıdır.

Şah Abbas həmin günün axşamı yenə qonaq olur ki, bu qəribə sirri öyrənsin. Həmin kor tacir Nəsir olur. Şah Abbas kordan sirri öyrənmək istədikdə, kor deyir:

Dərviş babasan, get qəsidəni oxu, bir parça çörək pulu qazan, o sirri sən öyrənə bilməzsən.

Dərviş Şah Abbas cürbəcür dəlillərlə kora dönə-dönə müraciət edir.

Kor deyir: “Dərviş, indi ki əl çəkmirsən, onda mənə qulaq as. Dərviş, bax bizim bu şəhərin sağ tərəfində bir məscid var, ikimərtəbəlidir. Günorta əzanının vaxtında pinəçi ikinci mərtəbəsiəndən özünü yerə atar, nə yıxılmaz, nə qol-qıçası ağrımaz, yenə də oturub ayaqqabıları tikməyə başlayar. Get onun yanına, o, mənim dərdimi sənə deyər. Şah Abbas pinəçini tapır. Korun söylədikləri doğru olur. İndi də o, pinəçiyə qonaq olur.

Şah dərviş indi də pinəciyə yalvar-yaxardan sonra pinəci dərvişə deyir: “Dərviş, şəhərin qurtaracağında bir dəmirçi dükanı var. O dəmirçi dırnaxlarını tutmur, bığının qabağını kəsdirir. Dəmiri əli ilə tutur, əli ilə döyür, əlinə çəkcik almır, yenə əlləri tərtəmiz olur. Həm də əllərini od yandırır, yanında bir donuz saxlayır özü nə yesə qabaqca donuzu doydurur, sonra özü yeyir. Donuz səslənəndə donuzun istədiyi yerini qaşıyır, həm də donuzun üzündən-gözündən öpüb yenə dəmrini döyür. Get onun yanına, mənim dərdimi sənə deyər”.

Dərviş libasında Şah Abbas dəmirçinin qonağı oldu. Dəmirçinin sirrini bilmək istədikdə dəmirçi dedi: “Dərviş siz bu sirri bilmək üçün altı ay yol getməlisiniz. Altı aylıq yolda sizi çox təhlükələr gözləyir. Getdiyiniz yolun qurtaracağında bir ucsuz-bucaqsız meşəyə çıxacaqsınız, həmin meşənin vəhşi heyvanları sizi parça-parça edəcəklər. O, vəhşi heyvanların rəhbəri bəni-adəmdir. Siz onu vəhşilərdən qabaq tapa bilsəniz mənim dərdimi o, sizə deyər”.

Dərvişlibas Şah Abbas deyillər, çox ağıllı, təmkinli şah olub. O, bu səfəri edəndə onu müşayət edən pəhlivanları vardı. Onlar hər cür silahlarla təmin edilmişdilər, ancaq onlar şahdan bir-iki vers aralı gedirdilər. Özləri də üç bir, beş bir gedirdilər. Şah Abbas həmin yolu qət etdikdə meşədən xeyli aralı çadır qurdurub özü ilə apardığı bilicini hüzuruna çağırıb soruşdu ki, de görüm mən necə edim ki, birinci dəfə o, bəni-insanı tapa bilim?

Şahın bilicisi deyir: “Qibleyi aləm sağ olsun, siz dərviş libasınızı soyunmayın”. Şəhərin dan yeli əsəndə siz meşənin qırağında olmalısınız. Çünki o bəni-adəm neçə illərlə vəhşilərlə bir yaşayıb, o bəni adam sübhün çağında meşənin kənarına çıxmalıdır”.

Dərvişlibas Şah Abbas bilici dediyi sözə riayət edir, məqsədinə nail olur. Vəhşilərin rəhbəri bəni-adam Şah Abbası görən kimi tanıyıb qaçmağa başlayır. Nə qədər qaçırsa, şah ondan əl çəkmir, axır dayanıb deyir: “Ay Şah Abbas, məndən

nə istəyirsən? Sizin əlinizdən qaçıb vəhşilərlə yaşayıram”. Şah Abbas çox yalvardıqdan sonra bəni-adəm deyir ki, Şah Abbas sağ olsun, bu meşənin sağ tərəfində bir bina var. O, binada bir nurani qoca olur, bilir mən nə üçün vəhşilərlə yaşayıram. Şah Abbas bəni-adəmdən ayrılıb həmin bina ilə qocanı tapır. Qoca da Şah Abbası tanıyır, deyir:

– Ey şah, nə çox əzab çəkibsən, buyur qonağımsan.

Şah Abbas qocanın evinə daxil olmaq istədikdə qoca deyir:

– Şah sağ olsun, siz sizi müşayət edənləri də çağırmasanız, sizə heç bir sirr söyləməyəcəyəm.

Şahın müşayətçiləri də gəlir, bir gecə orda qalırlar.

Şəhər həmin qocanı da Şah Abbas özü ilə gətirir, bütün sirləri aç-aça gəlib çatırlar Güldəstə şahın bərgahına. Güldəstə şah Şah Abbasın özü ilə gətirdiyi qocanı tanıyır, Şah Abbasa ultimatum elan edir.

Şah Abbas azlıq edən öz dəsdəsini çəkib həmin şəhəri tərk edir. Sonra qoşun çəkib Güldəstə Şahın şəhərinə müharibə elan edib, yeddi günlük döyüşdən sonra şəhəri alır, Güldəstə Şahı özü ilə öz qəsrinə gətirir. Həmin şəhərdə qızıl xəzinələri Şah Abbasın ixtiyarına keçir.

ƏDALƏTLİ VƏZİR

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bu padşah əzəzil, camaatnan dolanmayan idi. Ancaq bunun bir vəziri var idi ki, bu padşahın əksinə. Bütün camaat onu sevir, onun hər bir əmrini can-başla yerinə yetirirdilər. Bir gün vəzir padşaha deyir ki, mənə icazə ver, gedim dünyanı gəzim. Padşah ona icazə verir. Vəzir gedir paltarını dəyişir, yola düşür. O gedir-gedir bir çobana rast gəlir. Görür ki, çoban uzanıb tütək çalır, qoyunlar isə hərəsi bir tərəfdə yatır. Çobanın yanında isə bir it var. Vəzir bu itdən qorxub yaxına getmir. Uzaqdan çobanı çağırır. Çoban dinmir, ancaq ayağının birini göyə qaldırır. Vəzir heç bir şey başa düşmür, bir də çağırır, bu zaman çoban dalı üstə qalxır, üzünü vəzirə tutub deyir: “Nə deyirsən, səhərdən sənə hay vermirəmmi?” Vəzir çobana deyir: “Ay çoban, bu qoyun səninkilərdi, yoxsa kimindi? Yox özgə adamındı”. Vəzir gördü ki, yox, bu ağıldan kəmdir, üzünü ona tutub deyir: “Ay çoban, mən bu ölkənin vəziriyəm. Apar qoyunları yiyəsinə tapşır, sənə sözüm var”. Çoban deyir, yaxşı, de görüm nə deyirsən. Vəzir başlayır çobanı öyrətməyə. Sən gedib padşaha deyərsən ki, ay padşah, mənim sənə gizli bir sözüm var. Padşah da deyəcək yaxşı de. Onda sən ona belə deyərsən: “Ay padşah, filan çoban mənim dörd qoyunumu aparıb, buna sən nə deyə bilərsən”. Sən ona belə deyəndə padşahın sənə acığı tutacaq ki, mənə dolayırsan, sənə gizli sözün budurmu. Bu vaxt o cəllad çağıracaq ki, sənə boynunu vursun. Bu vaxt sən qorxma, mən gəlib səni azad etdirərəm. Ancaq sən bu vaxtı ağlayarsan. Mən səndən soruşacam ki, ə, niyə ağlayırsan? Onda sən deyərsən ki, ay vəzir, padşah mənə öldürür. Mən öz ölümümə ağlamıram, ancaq bir neçə vaxt olar ki, quş dili öyrənmişəm. Ancaq heç kəsi öyrədə bilmədim, qarnımda gedir. Ona görə də ağlayıram. Onda deyəcəyəm, əy, onu mənə öyrədə bilərsənmi? Deyərsən ki, niyə öyrətmirəm. Onda deyəcəyəm, neçə günə öyrədərsən, deyərsən ki,

2-3 aya. Onda padşahın əlindən səni alacam. Deyəcəm ay hökmdar, bu çoban nə qanır, qoy quş dilini bizə öyrətsin, lazım olar. Çoban onunla razılaşıb, saraya tərəf üz tutdu, padşaha necə ki, vəzir demişdi o cürə də dedi...

Doğrudan da padşah acıqlandı, cəllad çağırdı ki, onun boynunu vurdursun. Bu vaxt necə ki, vəzir demişdi, gəlib çıxdı, çobanı onun əlindən alıb aşbazxanaya gətirdi. Aşpaza tapşırırdı ki, ona nə qədər ki, yemək istəyir verin yesin. Çoban burada qalmaqda olsun, sizə kimdən deyim, vəzirdən.

Elə üç ay keçmişdi ki, padşah vəziri yanına çağırır, ona tapşırır ki, quşun-zad hazırlasın, səyahətə gedək. Vəzir quşun-ləşkər yığıb, padşaha xəbər verir, birlikdə gedirlər. Az gedirlər, çox gedirlər, gedib bir xəraba olmuş şəhərə çatırlar, barının üstündə iki quş görürlər. Padşah görür ki, bunlar bir-biri ilə danışirlar. Vəzir bir az dincəldikdən sonra deyir ki, ey hökmdar, bu quş öz oğluna o biri quşun qızını istəyir. O biri quş ona deyir ki, yaxşı mən qızı versəm nə verəcəksən. O biri quş deyir ki, xəraba yer görsən bunların hamısının adını sənə qızının adına saldıracam. Quş buna razı olmur, deyir ki, bu azdır. O biri quş ona deyir ki, sən heç narahat olma. Bu gələn padşahı görürsən. O, bu ölkənin hökmdarıdır. Bu padşah hara getsə, ora xəraba qalacaq, mən də hamısını sənə verərəm. Padşah bu vaxt bərk qəzəblənir, vəzirə deyir ki, vəzir, mənim zülmkarlığımı quşlar da bilir. Bunlar elə burdanca geri qayıtdılar. Gecə düşdü, hamı yatmağa getdi. Ancaq padşah yata bilmədi. O fikirləşdi. İndi mən zülmü necə aradan qaldırım, haqqan, nahaqqı necə ayırım. Bu fikrən o yatır. Səhər yuxudan ayılındı görür ki, eyvandan aşağı bir zəncir sallanır. O, bu işə çox məəttəl qalır, vəziri çağırtdırır. Vəzir gəlib padşaha deyir ki, mənə görə qulluq. Padşah deyir ki, ay vəzir gör bu zəncir nədir, buradan niyə sallanıb. Vəzir deyir ki, de görüm bu gecə yatanda nə fikirləşib yatmışan. Padşah deyir ki, heç, elə fikirləşirdim ki, görəsən mən nə bilim haqq nədir, nahaq nədir. Vəzir bunu eşitdikdən sonra əmr edir ki,

dustaqxadakı bütün dustaqları bura gətirin. Bütün dustaqlar gələndən sonra vəzir üzünü padşaha tutub deyir ki, indi bilərsən. Vəzir əmr edir ki, dustaqlar gəlib bir-bir bu zəncirdən tutsunlar. Hansı ki, haqq dustağıdır zəncirdən tuturdu. Hansıki nahaqdır, zəncirdən tutan kimi zəncir yuxarı qalxırdı. Burada padşahla, vəzir haqqla, nahaqqı seçdilər. Bundan sonra vəzir üzünü padşaha tutub dedi ki, bu zəncirə ədalət zənciri deyillər. Padşah həmin gün çox kədərli gəzdi. Səhərişi gün o yenə yuxudan durub eyvana çıxanda, buradan zəncirin yenə asıldığını gördü, qabağa getdikdə gördü ki, zəncirin üstündən yekə bir ilan yuxarı qalxır, aşağı enir. Padşah qorxub vəziri çağırırdı. “Ay vəzir, gör bu ilan nə istəyir?” Vəzir baş üstə deyib, qabağa gəldi. Sonra padşahın yanına gəlib danışdı: “Ey hökmdar, bu ilanın dərdi var. Ərz elə şəhərdə olan nə ki, sənətkarlar var hamısı bura yığılsın. Görək ilanın hansı sənətkarlarla işi var”. Bütün sənətkarlar hamısı yığıldılar. Bu vaxt ilan zəncirdən açılib dülgərin ətəyindən tutdu. Dülgər qorxdı, qışqırdı ki, axı mən nə pislik eləmişəm. Vəzir ona dedi ki, qorxma. Camaat dağıldı. Vəzir dülgəri götürüb padşahın yanına gəldi. Dedi: “Ey hökmdar, ilanın işi dülgərlədir, ancaq o qorxur ki, əgər başına bir iş gəlsə, onun övladlarını kim saxlayacaq?” Padşah ona dedi ki, ey dülgər, sən ilanla get-qorxma, əyər sənənin başına bir iş gəlsə, onda mən sənə söz verirəm, sən övladlarını mən saxlayacam. Dülgər qorxa-qorxa razılaşıb ilanla getməyə başlayır. Az gedir, çox gedir axırda gəlib ilanlar şəhərinə çatır. Buraya çatanda dülgərin qorxudan ürəyi sıxılır, bir azdan özünə gələndə görür ki, ilanların hamısı bunun başına toplanıb. Bununla gələn ilan dülgərə him eyləyir ki, qorxma, dalımca gəl. Dülgər ayağa qalxır, ilanın dalınca dərəyə düşür. Birdən o gördü ki, bir səs gəlir, qorxudan gözləri qaralmağa başladı, dizləri əsdi. İlan ona işarə elədi ki, qorxma, gəl. Dülgər yenə onun dalınca getdi. Bunlar getdikcə səs çoxalırdı. Getdilər, gördülər ki, bir əcdaha uzanıb, ağzında maral. Ancaq maralın buynuzları qoymur ki, o maralı yesin. Bu

çığırtı ona görədir. İlan dülgərə him eyləyir ki, qorxma. Gəl bu maralın buynuzlarını kəs. Dülgər gedib maralın buynuzlarını kəsir. Əcdaha özündən gedib yıxılır. Qalxanda ilana him eyləyir. İlan da dülgəri yanına çağırır onunla bərabər gedib bir zağaya girirlər. Dülgər bura girəndə qorxdı, istədi geri qayıtsın, gördü ki, zağanın ağzı bağlıdır. İlan ona him elədi ki, qorxma, gəl. Dülgər də qabağa getdi, gördü ki, burada o qədər buğda sünbülü var ki, zağanın bir tərəfini tutub. İlan dülgərə him elədi ki, bundan götürsün. Dülgər az götürdü. Ancaq ilan him elədi ki, xurcunun hamısını doldursun. Dülgər xurcunu ağız-ağıza doldurdu, ilanın qabağına düşdü. İlan onun gəldikləri yola qədər gətirdi, dedi ki, sağ ol!

Kişi sevincək evə gəldi. Arvadı xəbər aldı, ay kişi, de görüm ilan səni neyləyirdi? Kişi başına gələnin hamısını arvadına danışdı, axırda dedi ki, ay arvad, o xurcundakı buğda sünbülünü mənə verdilər. Arvad durub xurcunu gətirib dedi: “Ay kişi, nə çox sünbül veriblər”. Bunlar sünbülün birini qıranda gördülər ki, bu buğda deyil, bunun içi ləldir. Bunlar axşam yatdılar. Şəhər dülgər həmin xurcunu padşahın yanına gətirdi. Başına gələnin hamısını padşaha nəql elədi. Padşah baxıb gördü ki, doğurdan da bunun içi ləldir. Tez vəziri çağırırdı: “Ay vəzir, de görüm bu nə olan şeydir?” Vəzir dedi: “Ay padşah, bu çox çətin şeydir. Mənə möhlət ver gedim görüm bu nə işdir”. Padşah vəzirə möhlət verir. Vəzir yol tədarükü görüb gedir ki, harada qoca varsa onları yığsın, öyrənsin. Gedir-gedir, bir qocaya rast gəlir. Deyir: “Ay qoca, neçə yaşın var”. Deyir: iki yüz. O, əhvalatın hamısını söylədi. Qoca dedi ki, yox, mən elə şey görməmişəm. Vəzir soruşdu ki, ay qoca, ayrı qoca yeri bilirsənmi. O dedi: “Ay oğul, get Təbrizə, orada bir qoca var, üç yüz yaşı var, bəlkə o bildi. Vəzir buradan üz tutur Təbrizə, gedib qocanı tapıb əhvalatı ona danışır. Qoca deyir ki, ay oğul, mən bilmirəm. Ancaq İsfahanda mənim bir qardaşım var, onun 400 yaşı var. Get onun yanına, o bilər. Vəzir İsfahana gedir, qocanı tapır. Əhvalatı ona

danışır. Qoca deyir ki, ay bala, belə bir əhvalat var. Vəzir deyir ki, ay qoca, onu yerli-yerində mənə danış. Qoca başlayır danışmağa. Deyir ki, ay oğul, neçə illər bundan əvvəl bir kəndli bir əkin yeri alır. Bu başlayır buranın torpağını yumşaltmağa ki, taxıl əksin. Bu taxılı əkdüyü yerdə birdən əlindəki dəmiri yerə batır. Bu nə qədər əlləşirsə dəmiri çıxara bilmir. Bunu belə qoyub evə gedir, evdən bel götürüb bir də geriye qayıdır. O, gəlib yeri qazmağa başlayır. Görür ki, burada bir zəncir var, dəmir də gedib ona ilişib. O, bu yeri qaza-qaza getdi gördü ki, bu zəncir bir qazana dolanıb. O, qazanın ağzını açanda gördü ki, bunun hamısı qızıldır. O, hər şeyi burada qoyub, hansı ki bu yeri satmışdı o adamın yanına gedir. Deyir ki, ay kişi, sənın yerindən qızıl çıxıb, gəl hamısını apar ki, mən də yerimi əkim. Kişi ona deyir ki, əyə qızıl sənə çatır. Çünki o yer sənindir. O, əyər mənim olsaydı mən o yeri əkəndə çıxardı. İndi o sənın bəxtinə çıxıb. Bunlar başlayırlar burada dalaşmağa. Axırda camaat bunlara deyir ki, niyə dalaşırsınız. Gedin qazının yanına o ayırd etsin. Bunlar bu işə razı olurlar, ikisi də qazının yanına gedir. Qazı bunları qarşılayır, nə olduğunu soruşur. Bunlar bütün əhvalatı söyləyirlər. Qazı deyir ki, yaxşı, deyin görüm hansınızın oğuldan, qızdan var. Bunlardan biri deyir ki, mənim oğlum, o biri deyir ki, mənim də qızım var. Qazı deyir: “Lap yaxşı. Onda sən qızını ver onun oğluna, qızıl da elə bil ki, ikinizə də çatıb. Hə oğul, o həmə sünböldür ki, ondan da ilan aparıb”. Vəzir qocaynan görüşdükdən sonra ona öz təşəkkürünü bildirib geriye qayıdır. O, gəlib necə ki qoca ona danışmışdı, hamısını nəql edir. Bundan sonra padşah vəzirə deyir ki, ay vəzir, gör o kəndli necə yaxşı adam olub ki, o qızılın hamısını özü heç kəsə bildirmədən götürməyib.

Bundan təsirlənən padşah o gündən ədalətli, camaatla yaxşı dolanmağı fikirləşdi, belə də etdi. Vəzir isə onun bu işinə çox sevindi.

QARAÇUXASINI AXTARAN KİŞİ

Bir kişi varmış. Çox həylə də yaşdı deyilmiş. Çox kasıp tüşür. Kim bını görür, deyir:

– Əə, bədbaxtın Qaraçuxası yatıp.

Bir gün gedir ağsakaqlın yanına, deyir:

– Əə, mən neyniyim?

– Get peyğəmbərdən xəbər al.

Deyir:

– Saa fəda olum, ya peyğəmbər, məxlux maa deyir ki, Qaraçuxan yatıp. Mən neyniyim? Qaraçuxamı hardan tapım mən?

Peyğəmbər buyurur ki, Qaraçuxan filan yerdədi, məsələn, Süsən dağının təpəsindədi, get, axtar, tap.

Deyir:

– Mən gedip Qaraçuxamı tapacam.

Kişi bir–iki cad götürür, düşür yola. Xeyli gedənnən soyra bir kor şirə irast gəlir. Şirə bina tərəf cumanda deyir:

– Ay Allahın heyvanı, niyə cumursan məni yeməyə?

Deyir:

– Mən müstəhəqəm. Gözüm olsa, səni görsəm, ya irəhm elərəm, ya da məsləhat elərəm, heş yemərəm. Ama koram, heş bir şeyim yoxdu, səni bira göndərən yəqin maa urzu göndəripmiş.

Dedi:

– A Allahın heyvanı, mən bəni-insanam. Mən də bədbaxtam. Ona görə ki, çox kasıp tüşmüşəm, deyillər, Qaraçuxan yatıp. Mən Qaraçuxamı axtarmağa gedirəm. Maa dəymə, bəlkə orda saa da bir şafa yolu taparam. Gedim, ordan xəbər gətirməsəm, gənə yolum bırdandı, gənə yeyərsən də.

Dedi:

– Yaxşı, indi ki, həylədi, mənim gözümə şafa gətisən, nəinki səni yeyərəm, illah saa ənam verərəm.

Razılaşırlar. Şirə buna dəymədi. Getdi boyul. Bir müddət

gedənnən sora bir vilayətdə görür ki, ağaş var, kölgədi, bir-iki cütcü oturub çörəh yeyir, öküzdəri də ötürüplər ottamağa, dincəlmağa.

Deyillər:

–Yolnan gedən şəxs, kimsən? Gəl çörəh yeyəh.

Kişi gəlir:

– Salaməleyküm.

– Əleyküməsalam.

Oturur, cütcülərnən çörəh yeyir. Cütcülər soruşullar ki, qardaş, kimsən, hardan gəlip hara gedirsən?

Deyir ki, qardaş, vallah, nə deyim. Allahdan gizdin deyil, bəndədən nə gizlədim, çox kasıbam, hər kim elə mənı gördü, dedi, Qaraçuxan yatıp, get peyğəmbərdən səval elə. Gedip peyğəmbərdən soruşdum, dedi: “Qaraçuxan odu, Süsən dağının təpəsində, get axtar, tap, oyat daa”. Düşdüm yola, indi gəlmişəm bıra çıxmışam.

Cütcülər dedi:

– Əə, qardaş, indi ki, gedirsən, bizim də elə Qaraçuxamız yatmış kimidi, bu zəminin neçə ildi toxumun səpirih, ancax ya toxumun götürürüh, ya götürmürüh, bı torpax bizə ürüsxət vermir. Qaraçuxaya bizim də dərdimizi de.

Dedi:

–Yaxşı.

Kişi düşdü yola. Getdi gördü ki, bir quru vilayət var , ora arx çəkillər, millət qarışqa kimi işdiyir. Zənənnən tutmuş ağsaqqala, qarasakqala kimi hamı işdiyir.

– Salaməleyküm.

– Əleyküməsalam.

Dedilər:

– Qardaş, bırdan su çəkiri. Bir çaydan arx götürürüh. Arxı çəkiri, gətiriri bı düzə, gecə yatırır, səhər gediri ki, düppələndüzdü, arx-zad yoxdu.

Dedi:

–Vallah, mən bir bəni-insanam. Mən gedirəm Qaraçu-

xamı axtarmağa, deyillər, Qaraçuxam yatıp. Qaraçuxamı tapıp sizin də vəziyyətinizi dəərəm. Bəlkə sizə bir yol oldu.

Arxı çəhdiren patşah dedi:

– Kişi, indi ki gedirsən, əgər bı sudan bir sorax gətisən, bizim bı arx başa çatsa, səni dünya malına qəni elərəm. Səni göz bəbəyim kimi saxlıyaram.

Dedi:

– Baş üsdə.

Getdi, elə bil Süsən dağının təpəsinə çatmışdı, gördü ki, bir sürü qoyun var, çoban yatıb, üzdən irax, elə itdər də yatıp yanında, canavar gəlir qoyuna təpilmağa. Bir adam qoymur, canavarrar qoyuna təpilə. Kişi də getdi ora yaxın. Dedi:

– Ə qardaş, kimsən ki, qoyunun sahibi yatıp, itdər yatıp, sən bı sürünü qoruyursan?

Dedi:

– Vallah, mən bı çobanın Qaraçuxasıyam. O yatıp, ama mən oyağam da, onun malın qoruyuram.

Dedi:

– Əə, saa qurban olum. Mən də bu dərdin sahibiyəm. Mən də Qaraçuxamı axtarıram.

Dedi:

– Odu ha, Qaraçuxalar ordadı. Sən də Qaraçuxanı çağır, gələcəh.

Getdi, bir az gedənnən sora dedi:

– Ey mənım Qaraçuxam, hardasan, gəl, niyə yatmısan?

Dedi ki, bilirsən nə var?

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Gedərsən bırdan bir saxsı cürdəyi doldurarsan suynan, bir nazih qatmaynan asarsan bir qəlbi yerdən. Nə vədə ip qırılıp saxsı düşərsə yerə, sınsa, bil ki, mən oyanmışam, sınmasa mən də yatmışam.

Kişi dedi:

– Ha belə, başıma bir iş gəldi. Bir kor şirə ürcah oldum.
Dedi:
– O şirə de ki, bir axmax adam yesin, gözü açılacaq.
Dedi:
– Ha belə, gəlirdim, iki qardaş cüt əkirdi.
Dedi:
– Onnara da denən ki, o ağacın dibində bir küp qızıl var, nə qədər ki, o qızılı götürməyüplər, o torpax bar verməz. Bir torpax iki bar verməz. Bir torpax bir bar verər.
Dedi:
– Ha belə, bir patşah da var.
Dedi:
– Get o patşaha denən ki, o qızdı, nə qədər ki, başbir olmuyup, ərə getmiyib, onun mətləbi hasil olmuyacaq.
Kişi qayıtdı, düşdü yola. Gəldi sifdə patşaha ürcah çıxdı. Xoş beş, on beş, dedi ki, qibleyi–aləm, vəziyyət belədi.
Padşah dedi:
– Bıra gə, bıra gə. Bı sirri bir sən bilirsən, bir mən. Elə gə sən məni al, sən ol patşah, mən də olum sənənin xanımın. Ta bını başqa adam bilməsin.
Dedi:
– Yox, mən bı işə yaxın durammaram. Mənim Qaraçuxam deyib, gərəh ipdən cürdəh asasan.
Nəqədir dedi, dedi, vır, öldür, qəbul eləməyəm.
Gəldi iki qardaşdarın yanına. Dedi ki, ha belədi. Qardaşdar getdilər, qızılı eşdilər, çıxartdılar. Dedilər:
– Qardaş, elə torpax ki, bizə urzu verib, qızılın hamısı sənənin.
Dedi:
– Əə, yox, maa lazım deyil.
Dedilər:
– Onda üç böləx daa. İki biz, bir də sən, üç böləh.
Dedi:
– Yox, maa lazım deyil.

Dedilər:
– Niyə?
Dedi:
– Mənim Qaraçuxam deyib, cürdəyi ipdən asarsan, gözdərsən.
Kişi qızılı götürmədi. Gəldi gördü bıdı şir nərildəyir. Hənirti eşitdi, cumdu bının üsdünə. Dedi:
– Cumma, cumma, şad xəbər gətmişəm. Haman adamam ki, Qaraçuxamı axtarmağa gedirdim.
Dedi:
– Həə, de görüm, nə dedi Qaraçuxan?
Dedi ki, ha belə, bir axmax adam beyni yesin, onun gözdəri açılar.
Dedi:
– Yaxına gəl eey, axı eşitmirəm sən dediyin sözdəri.
Belə yaxına gələndə bırdan-xirdəyinnən belə tutdu, dedi:
– Əə, patşahlığı bıraxmısan, qızılı bıraxmısan, gəlmisən ki, mən gedəcəm saxsı asacam. Elə sənənin axmağın tapmıyacam.
Kişini xirdəyinnən qopartdı, yedi.

GÜLÜ QAH-QAHIN NAĞILI

Biri gecə yatır, görür bir ay bir çiyinnən çıxıp, bir gün də bir çiyinnən. Yuxudan ayılır. Bı oğlanın adı olur Baxtiyar. Ata-anasına deyir ki, bəs mən bu gecə bir yuxu görmüşəm, gərək bı yuxunu yozam. Ata-anası deyir:

– Ay bala, tək oğlansan, hara gedirsən?

Deyir:

– Yox, gərək gedəm.

Yolda Baxtiyar bir çobana irast olur. Çoban bınan soruşur ki, hara geersən? Deyir ki, bəs sirdi.

Deyir:

– Nə verim sirri maa verəsən?

Deyir:

– Çoban qardaş, adın nədi?

Deyir:

– Baxtiyar.

Deyir:

– Sən də Baxtiyar, mən də Baxtiyar. Sirrimi saa verrəm, ancax əvəzində gərək qoyun verəsən.

Deyir:

– Verrəm.

On qoyun verir, Baxtiyar götürmür, on beş qoyun verir, deyir:

– Yox. Gərək bütün sürüü verəsən.

Deyir:

– Yaxşı, sürümü verdim.

Bı Baxtiyar sürüün verir yuxugörən Baxtiyara. Altdan-üsdən geyinip düşür yola. Az gedir, çox gedir, gəlir çıxır bir körpünün yanına. Qarannıgıymış, görür körpünün altında bir atdı dayanıp, yanında bir at. Bı atdı bını görən kimi çağırır, deyir:

– Baxtiyar, gəldin, min ata, dalımca sür.

Bəli, Baxtiyar minir ata, bı qaraltın dalısıcan düşür. Bir

xeyli gedənnən sora qabaxdakı atdı dayanır, Baxtiyar çatır bına. Atdı baxır ki, bı onun gözlədiyi Baxtiyar deyil. Deməy-nən bı qızıymış. Körpünün altında vədələşippişdər, bı vilayət-dən qaçırırmışdar. Qız deyir:

– Ay adam, bilmirəm kimsən, ancax belə görükür kü, qismət beləymiş. Sənin də adın Baxtiyardı, onun da adı Baxtiyardı. Taleh yazan, görükür ki, belə yazıppış. Atdan düş, bir qismət kəsəh.

Atdan düşüllər, bir çəmənlihdə atdarın çidarriyıp bıraxıllar. Oğlan subaşına çıxır, qayıdıp görür ki, vallah, qız bir sıfra açıp kim, təndirüsdü, hər nə desən, var sıfrada. Qız deyir:

– Baxtiyar, mən bir xəzinadarin qızıyam. Atam mənə bir nəfərə verirdi, mən bir ayrısını istiyirdim. Odu ki, vədələşdih ki, qaçax, atamın xəzinəsinnən bı sırfanı götürmüşəm. Bı sıfra sehirri sırfadı. Hər vəda dadımıza çataceh. Mənim adım Pəridi, heş fikir eləmə, qızıldan-gümüşdən nəkqədər istəsən, varı-mızdı.

Bınnar yeyip-içillər, sırfanı yığışdırıllar, qoyullar atın xurcununa, düşüllər yola. Bəli, bınnar qırx gün, qırx gecə yol gedillər, gəlir çıxıllar bir padşahın vilayətinə. Pəri xanım Baxtiyara qızıl-gümüş verip deyir:

– Çıx şəhəri axtar, bir usta tap, apar padşahın imaratına baxsın, o cürə bir imarat tihtirəh.

Baxtiyar çıxır şəhərə, axtarır bir usta tapır, deyir:

– Padşahın bı imaratınnan tikə bilərsən?

Deyir:

– Tikərəm.

Bəli, usta yığışıp gəlir şəhərin qırağında Pəri xanımnan Baxtiyara bir imarat tikir. Baxtiyar Pəri xanıma maslahat eliyir, deyir:

– Qoy bu vilayətin padşahını qonax çağırım, bizi də bir adam yerinə saysın.

Pəri xanım deyir:

– Baxtiyar, sən gəl bı padşahı qonax çağırma. Məəm

gözəlliyim bir yana, bı padşah bizim sırfanı görsə, sancı-lanaceh, bizi qoymuyaceh bırdə irəhat yaşıyax.

Baxtıyar razı olmur. Pəri xanım çox deyir, Baxtıyar az eşidir, dediyinnən dönmür, gedip padşahı qonax çağırır. Padşah deyir vəzir-vəkiliyə:

– Balam, bı kimdi ki, belə, məni qonax çağırır? Gedəh görəh bı nətər adamdı?

Bəli, padşah vəzir-vəkiliyənən yığışır gəlir Baxtıyarın imaratına. İmarat, nə imarat, padşahınkınnan da gözəl cah-calallı. Söhbətdən sora ortaya sırfə salınır. Padşah baxır ki, bı sırfada nə desən var. Onun qarnına sancı dolur. Durup gəlir sarayına. Bir-iki gün keçir. Padşah vəziri çağırır, məsləhət eliyir, deyir:

– Necə eliyəh ki, Baxtıyarı itirəh, sırfası qalsın bizə?

Vəzir məsləhət eliyir, deyir:

– Çağır Baxtıyarı, göndər dərya atının südünü gətirsin. Ora gedər-gəlməz yoldu, gedər, qurd-quş tələf eliyər, sırfə da qalar sana.

Baxtıyarı çağırıllar, padşah əvvəldən girir yorğan-döşəyə. Baxtıyar gəlip görür ki, padşah yorğan-döşəhdədi. Deyillər:

– Bəs şah xəstələnib, ona dərya atının südü lazımды.

Şah zıkkıldaya-zıkkıldaya deyir ki, Baxtıyar, bı südü ancax sən gətirə bilərsən, gərəh gedəsən.

Baxtıyar kor-peşman qayıdır imaratına. Pəri xanım görür, bıdı, Baxtıyar gəlir, fikir-zikir içindədi. Soruşur ku, noolup?

Deyir:

– Bəs padşah azarriyıp, təbib dərya atının südünü dərman buyurup, padşah bı işi maa tapşırıp.

Pəri xanım deyir:

– Gördün, mən saa demədimmi ki, padşahı qonax çağırma. Hələ yaxşı ki, məni görmüyüp, yoxsa məni də əlinnən alaceydi.

Baxtıyar deyir:

– Bəs necə eliyəh? Yaxşısı bıdı bırdan qaçax gedəh.

Pəri xanım deyir:

– Yox, bı namarddıx olar. Sən belə elə. Gedərsən, filan yerdə bir dərya var, qırağında təhnəli bulax. Bırdan da bir tulux çaxır alarsan. Gedip o bulağın suyunu qurudup təhnənin suyun boşaldarsan, yerinə çaxır tökərsən, çəkilip gizdənərsən. Bir də göreysən, dəryadan bir sürü at çıxdı. O atdarın içində bir yəhərri-yüyənni maydan olaceh, o maydan təhnədən içəndə atılıp minərsən belinə, çaparsan bıra kimi. Nəbada dönüb dala baxasan.

Baxtıyar Pəri xanımın dediyi kimi eliyir. Görür kü, bıdı, dəryadan bir sürü at çıxdı, ilxının içində bir yəhərri-yüyənni kəhər maydan da var. Maydan təhnədən içəndə atılıp minir belinə, çapır. İmaratına çata-çatda deyir, bir dönüm baxım, görüm bı nə tappılıtdı? Dönüp baxan kimi arxadan gələn ilxı yoxa çıxır. Atı gətirip salır tavluya. Səhər südün sağıp isti-isti aparır padşaha. Padşah görür Baxtıyar südü gətđi, sağ-salamatdı. Tez vəziri çağırır hüzura, deyir:

– Vəzir, bir tədbir qıl, Baxtıyar qayıtdı.

Padşah Baxtıyarnan əhd bağlamışdı kı, Baxtıyar qayıtmasa, onun imaratına saab dursun. Fikirrəşirdi ki, Baxtıyar qayıtmaz, imarat da, sehirri sırfə da ona qalar. Vəzir deyir:

– Padşah sağ olsun, bu dəfə ona bir kələh düzəldəcəm ki, ömür-billah qayıda bilməyəcəh. Çağır denə bəs azarramışam, təbib buyurup kü, gərəh Qah-Qah gülünü iyliyəsen. İyləsən, sağalacehsən. Bını da ancax sən gətirə bilərsən.

Padşah genə girir yorğan-döşəyə. Baxtıyarı çağırtdırır. Baxtıyar gəlip görür kü, padşah genə yorğan-döşəhdədi. Padşah deyir:

– Baxtıyar, ölürəm, təbib buyurup ki, gərəh Qah-Qah gülünü iyliyəsen ki, sağalasan. İndi əlaş qalıp saa, gərəh gedip o gülü gətirəsən.

Bəli, Baxtiyar genə bikefləyir, qayıdıp gəlir Pəri xanımın yanına. Pəri xanım görür kü, Baxtiyar genə bikefdi. Soruşur kü, noolup? Deyir:

– Bəs padşah genə azarlıyıp, mənən Qah-Qah gülünü istiyir.

Pəri xanım deyir ki, Baxtiyar, o gül çox uzaxdadı, Təbriz şəhərinə gərəh gedəsən. Gedərsən, Təbrizin qırağında bir göl var, qırağı qamışdıxdı, gizdənərsən o qamışdıxda. Görəsən üş dənə quş uça-uça gəlip qonaceh gölün qırağına, çevrilip olacehlər qız, soyunup girəcəhlər gölə. Gərəh gizdincə o qızlardan biriin paltarın oğurruyasan. Sora o quşdar nə niyyət eləsən, yerinə yetirəcəhlər.

Baxtiyar düşür yola, gəlip çıxır Pəri dediyi gölün qırağına. Gizdədir, xeyli keçənnən sora görür kü, bıdı, üş dənə quş uça-uça gəlip qondu gölün qırağına, dönüp oldu gözəl-göyçəh qız, soyunup girdilər gölə. Baxtiyar göz-gözə vırıp bu qızların biriin paltarın oğurruyur, girip qamışdıxda gizdədir. Qızdar sudan çıxıp geyinəndə görüllər biriin paltarı yoxdu. Qızlardan biri qalır paltarı oğurranan qızın yanında, biri genə quş olup uçup gedir. Deməynən bı quşdar Güllü Qah-Qah xanımın üş malekə qızdarıymış. Çox keşmir, uçup gedən quş yanında da bir quşnan qayıdıp gəlir. Deməynən bı quş da Güllü Qah-Qah xanımın özüymüş. Deyir:

– Ey bəni-insan, nə niyyətə gəlipsən, hasil olaceh, qızın paltarın ver.

Baxtiyar qamışdıxdan paltarı tulluyur, qız geyinir. Güllü-güllü qamışdıxdan çıxır. Quşdar Baxtiyarı da qanaddarına alıp uçullar öz məkannarına, gətirip qırx gün, qırx gecə toy eliyillər, həmən qızı verillər Baxtiyara.

Bir gün Baxtiyar çox bikaflıdır. Güllü Qah-Qahın qızı deyir ki, niyə bikefsən? Baxtiyar açıp danışır kı, bəs mənəm bir arvadım var, filan vilayətdə qoyup gəlmişəm, niyyətim də budu. Güllü Qah-Qah gəlir, qızı danışır kı, bəs hal-nağıl belə.

Güllü Qah-Qah deyir:

– Gedin, əyər qızım Pəri xanımnan gözəl olsa, qızım olsun arvadın, Pəri olsun qulluxçun. Pəri xanım gözəl olsa, onda qızım olsun qulluxçun, Pəri xanım arvadın.

Bəli, Baxtiyarı alıp qanaddarına gətirip qoyullar imaratının yanında. Baxtiyar içəri girip görür kü, Pəri xanım bının yolun gözdəməhdən heyva kimi saralıp. Bını görəndə Pəri xanım çox sevinir. Güllü Qah-Qahın qızın görəndə bikaflıdır, bilir ki, Baxtiyar bını alıp gətirip. Nəysə, Güllü Qah-Qahın qızı qah-qah çəkip güləndə ağzınnan bir dəstə gül düşür. Baxtiyar bu gülü götürüp gedir padşahın yanına. Padşah görür kü, Baxtiyar gülü də gətirdi. Baxtiyar gedənnən sora vəzirini çağırırdır, deyir:

– Bir tədbir qıl.

Vəzir deyir:

– Şah sağ olsun, ta tədbirim yoxdu. Gərəh bı dəfə öldürəh, odda yandırax.

Bı sirr Pəri xanıma agah olur. Deyir:

– Baxtiyar, padşah səni yandıraceh, səni iki dəfə ölümənə qutarmışam, ancax bı dəfə mənəni dəyil. Bı dəfə Güllü Qah-Qahın qızı səni qutara bilər.

Güllü Qah-Qahın qızı deyir:

– Arxayın ol, səni odun içinnən elə götürəcəm ki, heş kimin xəbəri olmuyaceh.

Sabah olur. Padşah əmr eliyir, meşədən odun gətirip çin vırıllar. Baxtiyarı tutup gətirillər, qaldırıllar çinin üstünə, altdan od vırıllar. Güllü Qah-Qahın qızı Baxtiyarı odun içinnən elə götürür kü, heş kim xəbər tutmur, gətirip qoyur öz imaratında yorğan-döşəyin içinə. Tonqal yanıp qutarır. Padşah əmr eliyir ki, külü əliyin, içinnən sümühlərin seçip çıxardın, görəh bı nətər yanıp. O işdəri görən birdən yanmaz. Külü əliyip görüllər ki, içində sümüh-zad yoxdu. Padşah deyir:

– Vəzir, bı nə işdi?

Vəzir söz tappır, deyir:

– Şah sağ olsun, yağın Baxtiyar gedip cənnətə.

Padşah deyir:

– Çin vırın, mən də yanıp gedəcəm cənnətə.

Çin vırıllar, şahı yandırılırlar. Şah odun içində gözdüyür kü, uçup getsin cənnətə, görür, heş uşmax olmadı, başdıyır qışqırmağa: “Ay yandım, ay kül oldum! Qutarın məni”. Kim girəcəh odun içinə?! Padşah yanıp kül olur. Sora quş uçurullar ki, təzə padşah tihsinnər. Quş uçup qonur Baxtiyarın imaratın üstünə. Neçə dəfə uçurullar, quş genə gedip qonur Baxtiyarın imaratına. Deyillər ki, Baxtiyar yanıp, gedəh görəh orda kim var axı, quş gedip qonur ora? Gedip görüllər ki, Baxtiyar sağ-salamatdı. Deyillər, elə əsl padşah bıdı. Gətirip Baxtiyarı eliyillər padşah.

Bir gün Baxtiyar yorğan-döşəhdə uzanıppış, hər arvaddan da bir uşağı oluppuş: biri oğlan, biri qız. Uşaxların biri gəlip çıxır Baxtiyarın bir çiyinə, biri də çıxır bir çiyinə. Baxtiyar bərhdən qah-qah çəkip gülür. Arvaddar soruşur ku, ay Baxtiyar, bırdə nə gülməli şey var kı, gülürsən? Baxtiyar deyir:

– Bəs mən bir yuxu alıp, bir sürü qoyun vermişdim, bı uşaxlar həməh yuxudu.

Bırdən başdıyıp Baxtiyar hal-nağılı danışır. Bınnar əhvalatdan halı olullar. Deyillər, bınnar xoşbaxt ömür sürüllər.

NARGİLƏ

Biri də varmış, yeddi qardaşmışlar, bir kişinin, bir arvadın yeddi oğluymuş. Bir gün ana hamilə olur. Diif ki, ana, biz çıxacağıx ova, qardaşımız olsa, tufəng asarsan, bacımız olsa, ələh. Qardaşımız olsa, qayıdacağıx, bacımız olsa, yox. Bunun da gəlir bir qızı olur. Paxıl qonşu ələyi dəyişdirib tufəng asır. Tufəng asanda oğlanlar çıxıf gedif dağlara. Qızın da adı olur Nargilə. Qız bir gün (bir ala danası varmış) bunnan hərrənirmiş. Ala dana da ölür. Öləndə durur aparıf bunun qarnın yuyanda görür bir qarğa gəldi qondu ora ki, niyə ağlıyırsan bir danadan öteri? Diif:

– Da mənim heş nəyim qalmadı. Bir canımdı, atamdı, anamdı. Qardaşlarım yox, bacım yox.

Diif:

– Sənin qardaşların var, sən bilmirsən.

Diif:

– Yox.

Diif:

– Onda sən o qarından bir xeylax ver ma, yeem, qarnımı doyuzdurum. Get bir torba da arpa götür. Asacam mən ayağımdan. Səni aparıf çıxardacam həməh qardaşların olan yerə.

Bu belə də eliyir. Arpanı yerə tökə-tökə gedir. Gedir görür ki, qardaşları yoxdu. Qapın dalında dəyirman daşı var, nə var, girir bura. Girif görüf ki, qazan var, nə var, yeməh var. Duruf bunnara bir qazan yeməh bişirir. Bir dirəh varmış, diif:

– Dirəh, aralan, girim içəə.

Dirəh aralanıf, girif içinə. Qardaşlar gəlif məəttəl qalıf. Bu nə işdi, nə gücdü? Əvvəl böyüh qardaş qalır, sora o biri qardaşı qalır. Yeddisi də qalır, görür ki, yox. Yatırmışlar, durmuşlar hər şey hazır. Balaca qardaş barmağını yarıf, elə qız dirəyə girəndə qızı tutur. Qızı tutanda qız düzünü danışır ki, mən sizin bacınızam. Qardaşlar diir:

– Bacı, bir ala pişih var. Birdən nəbadə bir şey yiyəndə pişiyə verməzsən. Pişih işiyif ocağımızı keçirsə, ta od

tapmıyacağıx.

Qız təsadüfən qardaşın cibindən kişmiş tökülmüşdü, yadından çıxır kişmişin hamısını yeyir. Yiyəndə pişih gəlif ocağı keçirir. Baxıf görür ki, aralı yerdə ocax yanır. Bu gedif görür bir komadı. Bu komada qız saçından asılıf. Qız bunu görən kimi deef ki, bura niyə gəldin? Bura divin evidi. Səni bu saat yeyəcəh. Diif:

– Onda ma bir az köz ver, mən qaçım, çıxıf gedim.

Diif:

– Qaçını götür, kəs közdən götür.

Qaçıynan közdən kəsir, götürəndə cibində sap varıymış, bu sap düşür, bir ucu da ilişir buna. Sap düz bunnarın evinə qədər gedir. Div gəlif der ki, bura adam gəlif. Burdan adam-badam iysi gəlir, yağlı gödəm iysi gəlir. Qız and-aman eliyir. Diir ki, udey, qaçı ocağın qırağındadı. Bu səfər baxır görür ki, ip gedir. İpnən gedir, çatır. Qapını möhkəm qaarmışlar. Diif ki, barmağı çıxart, sa bir üzüh gətirmişəm. Qız barmağın çıxaranda qızın barmağın salır ağzına, sorur, çıxardır. Neçə gün gəlir, deer ki, barmağını çıxartmasan, qardaşlarının gedif hamısını öldürəcəm. Qız da qorxusundan barmağın çıxarırmış, bu sorurmuş. Qardaşlar baxıf ki, qız soluf-saralıf, tamam əldən düşüf. Qız boynuna alıf ki, bəs belə-belə.

Qapın ağzında böyük bir quyu qazıflar. Quyu qazanda div gəlir düşür quyuya. Quyuya düşəndə bunun üstünü basdırırlar. Quyunun üstündən bir yeməli ot bitir. Qız bu otdan götürüf yeyir. Yiyəndə qız olur hamilə. Qardaşları diir ki, bu nə işdi belə. Qız başına gələni danışır ki, o otdan qırdım yedim. Qardaşları bir də baxıb ki, həqiqətən, div diridi, ölmüyüf. Qız deer ki, biz gedəh atamızın, anamızın yanına. Mən atamı bilirəm da hardadı. Qardaşdar durur gedir. Gedəndə qardaşları həməən divin adamlarımı, nəyi olursa, əsir götürürlər. Qız gedir çatır atasının, anasının yanına. Ordan gedir xəbər verir. Xəbər verəndə qayıdıf gəlif bunları qurtarırlar-qardaşları. Camaat köməh eliyir. Gediflər atasının, anasının yanına. Orda bir yaxşı şənlih edif, yeyif-içif yerə keçiflər. Biz də yeyif-içif məddi-muradımıza çatax.

FATMANIN NAĞILI

Bir arvadın iki qızı varıymış – biri doğmaymış, biri ögey. Arvadın bir danası da varıymış. Dananı qatır doğma qızın qabağına, bir çəngə də yun verir, deyir:

– Apar dananı Humayın yalında otar, bu yunu da apar did.

Qız aparır dananı Humayın yalında otarır, yunu da yavaş-yavaş didməyə başlayır. Birdən küləh qalxır, qızın bir əlçək yununu yumalıya-yumalıya atır dərəyə, ordan da aparıb bir qarının bacasından içəri salır. Qız gəlir qarının qapısına. Çağırır deyir:

– Qarı nənə, Yel baba bir əlçək yunumu əlimdən aldı, bacannan saldı içəri. Onu ver, aparım.

Qarı çıxır qapıya, deyir:

– Ay bala, gəl içəri, əlçəyi verim, apar.

Qız deyir:

– Qarı nənə, niyə gəlim, ver aparım dayna.

Qarı deyir:

– Ay bala, gəl içəri.

Qız baxır qarı əlçəyi verməyəcəh, deyir: “Gedim görüm qarı məni neyləyir”. Qız içəri keçənnən sonra qarı deyir:

– Ay bala, başıma bax, gör nə var?

Qız baxır, görür qarının başında bit qaynaşır, deyir:

– Uyy, qarı nənə, başın nə gündədi?!

Qarı deyir:

– Bala, Allah üzünü qara eləsin.

Qız deyir:

– Qarı, ağzını Allah yoluna qoyma, tez ol əlçəyi ver, çıxım gedim.

Qarı deyir:

– Bala, get Humayın dərəsiynən aşağı, çaya çatmamış qabağına iki bulax çıxacax, birinin suyu qaradı, birinin suyu ağ. Ağ suda başını yuyarsan, qara suda üzünü. Sonra gəl, əlçəyi

verim, apar.

Qız nəəlac qalıb qarı dediyi kimi eləyir: ağ suda başını, qara suda üzünü yuyur. Başı olur ağappax, üzü olur qapqara. Qayıdıb gəlir, əlçəyi alıb, ala dananı da qabağına qatıb gedir evlərinə. Anası görür, budur, qızı gəlir – yaman gündə. Bir dizinə çırpır, bir başına, deyir:

– Uyy bala, bu nə gündü düşübsən, səni hansı yamangünnü bu hala salıb?

Səhər olur. Arvad dananı qatır ögey qızın qabağına, bir çəngə yunu da verir əlinə, deyir:

– Apar dananı Humayın yalında otar, bu yunu da did.

Ögey qızın adı Fatmaymış. Fatma ala dananı aparır Humayın yalına, bir daşın üstündə oturub yunu didməyə başlayır. Küləh qalxır, qızın əlinnən yunu qapıb göyə qaldırır, yumalıya-yumalıya gətirib həmədən qarının bacasınnan salır içəri. Qız yunun dalınca gəlib çıxır qarının qapısına. Çağırır, deyir:

– Qarı nənə, qarı nənə, Yel baba əlçəyimi gətirib bacannan saldı içəri, sən Allah, onu ver, aparım gedim.

Qarı deyir:

– Gözəl qızım, göyçəh qızım, gəl içəri, verim əlçəyi, apar.

Qız keçir içəri. Qarı deyir:

– Ay bala, Allah dadına yetsin, dadıma yet, kürəyimi qaşı.

Qız bir söz deməyib qarının kürəyini açır, görür yara xoradı. Qarıya yazığı gəlir, xartdıya-xartdıya qaşıyır. Qarı deyir:

– Ay bala, Allah üzünü ağ eləsin, Humayın dərəsiynən sallan aşağı, çaya çatmamış qabağına iki bulax çıxacax, birinin suyu ağdı, birinin suyu qara. Ağ suda üzünü yuyarsan, qara suda başını. Sora gələrsən, əlçəyi verrəm, gedərsən.

Fatma qarı dediyi kimi eliyir. Ağ bulaxda üzünü yuyur, qara bulaxda başını. Üzü olur ağappaq, gün kimi işıq verir. Qara bulaxda başını yuyur, saçı olur qapqara, şəvə kimi

parıldır. Qayıdıb gəlir qarının yanına, əlçəyini alıb, ala dananı qabağına qatıb yollanır evə. Anallığı görür bir şey uzaxdan işıx verə-verə gəlir bunnara sarı. Yaxınlaşanda baxır görür ki, ögey qızıdı. Qızın başına bir-iki qapaz salır, belinə bir-iki təpik vurub deyir:

– Yarımıyasan, harda qalıbsan, gəlib çıxmırsan? Ev süpürülməyib, odun yarılmayıb.

Arvad qızın paltarını çıxardıb cırım-cındır geyindirir, başına cındır çarşab salıb oturdur bir puşkaxda. Sabah olur. Arvad yenə ala dananı qatır Fatmanın qabağına, deyir:

– Apar dananı otar, həm də çır-çırpı yığ.

Bərk-bərk də tapşırır ki, üz-gözü açma. Fatma dananı aparır Çobantaxtaya. Dana otduyur, Fatma da başdırır yavaş-yavaş çır-çırpı yığmağa. O tərəf-bu tərəfə baxıb görür, heç kim yoxdu, üz-gözü açır. Demə, Qara quzeyin ətəyində bir çoban qoyun otarırmış. Çoban görür dərədə bir şey işıx verir, yaxınlaşıb görür ki, bir qızdı. Az qalır çobanın ağı başınnan çıxsın. Pusub görür ki, bu qız axşam filan evə getdi. Sabahısı çoban özü elçiliyə gəlir. Arvada deyir ki, bəs sənin qızını istiyirəm alam.

Arvad Fatmaya cılım-cındır geyindirib oturdubmuş bir puşkaxda. Öz qızını gətirib çobana görsədir. Çoban baxıb görür ki, bu qız gördüyü qız deyil. Kor-peşman çıxıb gedir.

Arvad Fatmaya deyir:

– Gedəh su gətirəh, paltar yuyax.

Gedirlər çayın qırağına. Arvad qızıynan köməkləşib Fatmanı basır çaya, Fatmanı çay aparır. Bir xeyli gedənnən sonra su vurub Fatmanı çıxardır qırağa. Çoban yalda qoyun otarırmış. Görür ki, çayın qırağında nəsə bir şey par-par parıldır. Gəlir görür ki, Fatmadı. Tez çuxasını çıxardıb salır qızın çiyinə, götürüb gəlir evə. Deyir: “Allah mənimkini yetirdi”.

Çoban özünə bir yaxşı toy eləyir, Fatmanı alır. Fatmanı alandan sonra çobanın var-dövləti başınnan aşır.

GÖYÇƏK FATMA

Biri varıydı, biri yoxuydu, Fatma addı gözəl, göyçək bir qız varıydı. Fatmanın bir qardaşı, bir atası, bir də anası varıydı. Onlar hamısı bir yerdə çox xoşbəxt yaşayırdılar.

Bir gün bədbəxtliyədən Fatmanın anası ölür. Atası uşaqlarının üzülməməsi üçün yenidən bir arvad alır, evlənir. Bu analıx uşaqlara yaxşı baxmır, onları axşama kimi iştədir, ağır işdəyə göndərir. Hər gün uşaqların üstündə əriynən dalaşır. Deyir, gərək uşaqları azdırasan, yoxsa bir gün də səndə oturmaram. Axırda arvad ərinə deyir ki, yox, sən gərək bıları öldürəsən. Kişi razılaşıq, əlaçsız qalıb razılaşıq. Deyir:

– Biz bu uşaqları necə öldürək?

Analıx deyir ki, mən Fatmanın saçını darayaram, bu vaxt darağı onun boynuna batıraram, ölür. Kişi deyir:

– Bəs oğlum?

Analıx deyir ki, sən də onun başın qırxanda lezvanı başına batır, qoy ölsün.

Əri razılaşıq.

Fatma atasıynan analığının bı söhbətini eşidib gəlib qardaşına danışır. Qardaşı deyir:

– Axı indi biz neyləyəcəyik?

Fatma deyir:

– Sən mənim darağımı götürüb qaçarsan, o, mənim saçımı daramax istiyəndə, mən də darağı almax bəhanəsiynən sənin dalınca qaçaram. Beləliynən canımızı qurtararıq.

Belə eliyirlər. Analıx Fatmanın saçını daramağa çağırır. Bu zaman qardaşı gəlib onun darağını götürüb qaçır. Fatma da bının dalmca qaçır. Onlar az gedib, üz gedib, dərə-təpə düz gedib, bir yaşıl çəmənliyə çıxırlar. Qardaşı Fatmaya deyir ki, mən su-suzluqdan yanıram. Fatma uzaxda bir çobanı görür. Gedib ondan harada su olduğun soruşurlar. Çoban suyun çox uzaqda olduğunu deyir. Onlar qərara gəlirlər ki, su olan yerə qədər getsinlər. Çoban olara deyir ki, oradan bir neçə çay axır. Bunların hərəsi bir heyvanın çayıdı. Ən axıncısı insan üçündü. Onlar çaya tərəf üz

tuturlar. Maral çayına çatanda qardaşı dözə bilməyib bu çayın suyundan içmək istəyir. Fatma qardaşına mane olmaq istəsə də, qardaşı bı sudan içir. Dönür olur maral. Bına görə Fatma çox ağlıyır, qardaşıynan birlikdə yol gedib bir neçə çınara rast gəlirlər. Fatma qardaşıynan çınarın dibində oturur, deyir:

– Əyil, çınarım, əyil, əyil çınarım, əyil.

Fatma elə bı sözdəri demişdi ki, çınar əyilir. Fatma çınarın ucuna çıxır, çınar göyə qalxır təzədən. Fatma bir müddət çınarın ucunda qalır, quş kimi görünür. Qardaşı da gündüzdər meşədə otdıyır, gecələr gəlib çınarın dibində yatır.

Bılar düşən vilayətin bir patşahı olur. Bir gün patşah köməkçisini göndərir ki, get atı sula. At suya yaxınlaşır, amma nə qədər eliyir, içmir. Köməkçi bından təəccüblənir, atı evə gətirir. Patşaha bı əhvalatı danışır. Bir-iki gün belə olduqdan sonra patşah özü atı sulamağa gətirir. At yenə də su içmir. Patşah suya baxanda çınarın kölgəsini görür, dönüb çınara baxanda onun ucunda nəşə görür və əmr verir ki, onu düşürsünlər. Köməkçilər nə qədər edir, onu düşürə bilmirlər. Birdən meşənin yanında bir daxma görürlər. Daxmadakı qoca qarını çınarın dibinə gətirirlər. Patşah deyir:

– Ay qarı, sən çınarın ucundakını düşürə bilsən sənə özün ağırlığında qızıl verəcəm.

Qarı bununla razılaşıq. Qarı gedib çör-çöp və qazan gətirir. Sonra ocaq qalır, qazanı tərsinə ocağın üstünə qoyur. Ona nə qədər su tökürsə, qazan ağzı üstə olduğuna görə dolmurdu. Fatma bına dözməyib ağacın ucundan aşağı düşür. Qazanı döndərüb içini suynan doldurannan sonra deyir:

– Ay qarı nənə, bını belə eləmək lazım idi.

Qarı deyir ki, get çınarın dibindəki sandıqdan mənim darağımı getir. Fatma sandığa baxır ki, daraq yoxdur. Qarıya deyir ki, bırdə darax yoxdu. Qarı deyir ki, bir də əyil bax. Fatma əyiləndə qarını onu sandığa salıb ağzını örtür. Qarı sandığı götürüb saraya apır.

Padşah əmr verir ki, sandığın ağzını açsınlar. Qarı sandığı açanda patşah görür ki, onun içində gözəl, göyçək bir

qız var. Padşahın oğlu bı qıza vırılır. Qız da ona vırılır. Bınnar qırx gün, qırx gecə toy eliyirlər. Fatma başına gələn əhvalatların hamısını bına danışır. Bir gün Fatma yoldaşının xayış edir ki, həmin çınarın dibinə getsin. Yoldaşı bına razı olur. O, çınarın dibinə gedir və deyir:

– Əyil, çınarım, əyil.

Çınar əyilir. Fatma çınarın ucuna çıxır. Axşam qardaşı çınarın dibində yatmağa gələndə Fatma onu görür, görüşürlər. Sonra yenidən çınarın başına çıxır. Ordan görür kü, bir qaraçı dəstəsi gəlir. Dəstənin başçısı Fatmadan xayış eliyir ki, onu da oraya çıxartsın. Fatma bınnan razılaşıır. Onu çınarın başına çıxardır. Bı Fatmanın təzə paltarını soyundurur, Fatmanın özün də aşağı atır. Bu zaman yer aralanır, Fatma ora düşür, yer təzədən bağlanır. Qaraçı Fatmanın təzə paltarını geyinib padşahın evinə gedir. Ora getməmiş üzünü-başını örtür. Fatmanın əri bınnan şübhələnilir. Fatmaya deyir ki, üzünü niyə örtmüşən? Qaraçı deyir:

– Başımı yumuşam, ona görə də örtmüşəm ki, soyux vırmasın.

Bir həftə keçir. Əri soruşur:

– Ay Fatma, bəs başın qurumadımı?

Bını padşah eşidir. Gəlib onun üzünü açır. Görüllər ki, bı qaraçıdı. Patşah bı qaraçını cəzalandırır. Patşahın oğlu gedir çınarın dibinə. Görür kü, çınarın dibində bir maral dil açıp ağlıyır. Patşahın oğlu Fatmanın danışdığı əhvalatı yadına salır. Bilir ki, bı maral Fatmanın qardaşıdı. Ondan soruşur:

– Fatmanı gördünmü?

Maral əhvalatı ona danışır. Deyir ki, Fatma düşdüüy yerdə gül bitif. Oları, o gülləri apar bəstə. Yaxşı bəsləsən Fatma da, mən də düzələcəm. Patşahın oğlu bı gülü yaxşıca bəslıyır. Bir müddət keçdikdən sonra padşahın oğlu görür ki, güldan partlıyır. Fatma güldanın içinnən çıxır. Bı vaxt qapı döyülür. Qapını açanda görüllər ki, gələn Fatmanın qardaşıdı. Padşahın qızı ilə Fatmanın qardaşına qırx gün qırx gecə toy edirlər. Bınnar hamısı bir yerdə mehriban yaşayırlar.

OVÇU PİRİM

Bir gün Ovçu Pirim ova gedirmiş. Yolda görür ki, iki ilan bir-birinə sarılıblar. İlanların biri ağ, o birisi qaradı. Ağ ilan gözəl, qara ilan çirkiniymiş. Qara ilanı vurmax istiyir. Amma güllə ağ ilana dəyir, yaralanır. Qara ilan qaçır. İlannar Ovçu Pirimi ilannar padşahın yanına aparıllar. Yolda Ovçu Pirimə deyillər ki, padşah sənə deyəcəh mənnən nə istiyirsən, sən denə tüpür ağzıma. Ovçu Pirim əhvalatı olduğı kimi padşaha danışır. Padşah deyir ki, qara ilan mənim düşmənlərimdəndi. Mənim qızımı onun əlinnən aldığıın üçün məndən nə istiyirsən? Ovçu Pirim deyir ki, tüpür ağzıma. Padşah ona deyir ki, saxlaya bilmərsən. Sora kişinin ağzına tüpürür. O vaxtdan Ovçu Pirim bütün canlılaların dilini bilir. Ovçu Pirim qayıdib evinə gəlir. Günlərin bir günündə yaylağa köçürmüş. Madyan atını yüklüyür. Atın balası da varıymış. Yüknün üstünə arvadını mindirir. Yolda getdihləri yerdə görür kü, dayça kişnədi. Ovçu Pirim görür ki, dayça deyir: “Ay ana, yavaş get, yorulmuşam”. Anası cavap verir ki, ay sağ olasan, yük belimdə, bala qarnımda, biri yükün üstündə, biri də onun qucağında. Necə olur ki, mən yorulmuram, sən yorulursan? Ovçu Pirim bu söhbətə güldür. Arvad bunu eşidir. Deyir ki, sən niyə güldün, burda heç kəs yoxdu axı. Kişi demir. Mübahisə düşür. Arvad deyir:

– Ə, əgər belədirsə, onda mən səndə oturmayacağam.

Yollarına davam eliyillər, görüllər yolun qırağında bir sürü qoyun otduyur. Ovçu Pirim görür ki, qoç bir şişəyi qovalıyır, gətirir arxın qırağına. Şişəh tullanır, qoç tullana bilmir. Baxır, baxır, deyir:

– Ağzına qaya dəysin, sən qızıl kərə şişəh olmasın, o biri qumral kərə şişəh olsun.

Ovçu Pirimə bu söz çox pis təsir eliyir. Öz-özünə deyir ki, bu heyvan mənnən ağıllı tərpendi. Mən əl çəkə bilmirəm, heyvan əl çəkə bilir. O günən gedir arvadının kəbinini geri oxutdurur. Arvadınnan ayrılır. Arvad iki körpə uşağıynan qalır.

Ovçu Pirim böyüh oğlunu özünən götürür. Bu Allaha xoş gəlmir.

Ovçu Pirim bir gün ova gedir. Oğlunu da özüylə aparır. Bir dağ keçisi vurur. Hava çox dumanlı, yağışlı olur. Ocax qalıyib bir az ət bişirib yeyillər. Sora deyir ki, oğul, sən burda gözdə, gedim, bəlkə ov düşdü. Ovçu Pirim gedən kimi uşağı yuxu tutur, durur keçinin dərisininin içinə girir. Qayanın dibində yatır. Ovçu Pirim hərlənib qayıdanda görür ki, qayanın dibində bir heyvan yatır. Ona güllə atır, uşax ölür. Ovçu Pirim çox peşman olur. Öz-özünə bir söz qoşur:

Kəhlik daşa dağıldı,

Səhdi daşa dağıldı,

Ovçu Pirim öz balasın vurdu,

Qanı daşa dağıldı.

O günən Ovçu Pirim ovçuluğu atıp. Gəlir ayləsiynən barışır.

İTİN PAYI

Bir gün Avçı Pirim həm kasfın, həm də varrının evinə qonax gedir ki, görsün necə hörmət eliyəcəhlər?

Siftə varrının evinə qonax gedir.

Deyir ki, məni qonax istiyirsiniz? Deyillər ki, niyə qonax istəmirih, Avçı Pirim, nə yaxşı gəldin? Qarşılıyılar bını. İndi kişiynən arvad qalıb məhəttəl ki, neynəsinnər, Avçı Pirimə nə kəssinnər.

Kişi deyir ki, qoyunu kəssəm, quzu məliyəcəh, quzunu kəssəm, qoyun məliyəcəh.

Sora deyillər ki, gətirəh pişiyi kəsəh. Pişiyi gətirib kəsillər. Soyub aşın altına qoyullar. Sora diricə qoyullar Avçı Pirimin qavağına. Avçı Pirim bilir haa pişiyi kəsiflər. Sora əlini belə eliyif (göstərir)deyir: “Allahın heyvanı, dur çıx bırdan get”. Pişih axsırır, aşı teyxa dağıda-dağıda qaçır. Ev yələri utanıllar, bilmillər ki, neyləsinnər. Avçı Pirim deyir ki, kişi, malın mar olsun, dağlara sirr olsun. Sən bir həylə mal-heyvannan qıyıf maa kəsmədin. Çıxıb gedir.

Ev yəəsi səhərisi tezdənnən duruf görür ki, malı, heyvanı açılıb çıxıb gedib. Gediblər dağlara sirr oluflar. Avçı Pirimin dediyi söz görürsən də nətər olub?

Sora gedir bir kasıbın evinə. Bir naxırçı varıymış. Qoyun otarırmış. Gedir onnarın evinə. Avçı Pirimi yaxşı qarşılıyılar.

Kişi tez əlbəhəl gedir qoyunu gətirib başın kəsir. Avçı Pirimə yaxşı aş bişirillər, qoyullar aşın altına. Bir qab qoyullar məcmeyiynən Avçı Pirimin qavağına. Avçı Pirim dil bilirmiş. Görür ki, it qəpidə uluyur. Ənədə kişinin sürüsü varıymış, o tərəfdə. Ordan da bir qurd uluyur ki, indi yaxşı olub elə. Avçı Pirim bı kişinin başın qatacax, mən də yaxşı qoyunnardan yeyəcəm.

İt də bırdan uluyur ki, bı Avçı Pirimə yaxşı aş bişiriflər. Əyər o aşdan siftə gətirif maa versələr, mən gəlib səni boğub öldürüb, başımı da qoyub sənün üstünə yatacam. Avçı Pirim aşı

məcmeyidə aparıb diricə qoyur itin qabağına. Ev yəəsi, deyir ki, itə özümüz verəcəyih da. Avçı Pirim deyir ki, indi maa nə gətirirsiniz, gətirin onu yəəciyəm.

Yeyib içənnən sora kişi deyir ki, indi mən gedim heyvanın yanına da. Qurd-zad gələr heyvanı aparar.

Avçı Pirim deyir ki, a kişi, getmə, arxayın ol. Bir heyvanın əysih olsa mən verərəm. Kişini qoymur getsin. Yatıllar. Səhər durub gedillər. Görüllər ki, gedib canavarı boğub öldürüb. Başını da qoyub üstündə yatıb. Bir heyvan da əysih deyil. Avçı Pirim görür ki, bir qoyun məliyir ki, mən yüz balanın anası olacam. Ama cüt-cüt gətirir da, ekiz.

Naxırçı deyir ki, ay Avçı Pirim, gəlginə bı qoyunnardan hansın seçib-götürürsən, götür.

Avçı Pirim məliyən qoyunu götürüb gedir.

DARININ NAĞILI

Biriin uşağı olmurmuş. Deef ki, nətər eliyim? Görür ki, bir kişi bəri gəlir. Deef ki, bu darını tök altına, səhər duruf görəcəsen ki, çoxlu uşağın var. Duruf görür ki, darı boyda okqədər uşağı var, okqədər uşağı var. Arvad təndirə çörəh salırmış. Deef: “Mən nətər eliyim?” Deef: “Yığılın təndirin başına”. Bunnarı süpürgəynən süpürüb hamısını tökür təndirə. Tökür təndirə, deer ki, ay Allah, mən bının birin niyə saxlamadım ki, atasına çörəh apara? Deef ki, nənə, mən burdayam. Baxıf ki, balaca bir uşaxdı. Deef:

– Mən səni hara qoyum?

Deef:

– Məni qoy eşşəyin qulağına, çörəyi də qoy, mən atama çörəh aparacam.

Gedir. Yolda padşahın adamları gedirlərmiş, görüllər ki, eşşəyin yanında kimsə bunnara söyüş söyür. Nəqədər gəllillər eşşəyin yanına, hərənlər, heş nə tapmıllar, qayıdıllar. Bir də gedillər, bir də hərənlər, bir də qayıdıllar, heş nə tapmıllar. Oğlan gedir, düşür atasının yanına.

– Ata, mən sənə çörəh gətirmişəm.

Kişi ayna–bayna baxır, diir:

– Hardasan?

Diir:

– Eşşəyin qulağında.

Eşşəyin qulağından götürüf. Diif ki, ata, sən otur, mən bir az öküzləri sürüm. Deef:

– Öküzləri sür, amma göyə baxma.

Göyə baxır, görür ki, nə? Okqədər meyvələr var. Bu meyvələr də divin imiş. Çıxır ağaca, meyvələri didir tökür, dişdiir tökür. Div gəlir, hamı yerdə dişdənib tökülüb. Bunu bir təhəriynən salıf yerə, qoyuf torbasına, götürüf aparır. Aparır evə. Bunun bir keçisi varmış, bir də quzusu. Quzuynan keçini tez salır torbaya, özü çıxır qaçır. Div diir:

– Bunu elə-belə öldürməyəcəm, ağaşnan döyüf öldürəcəm. Ağaşnan vurduxca keçİ bəərir, qoyun məliyr.

Deer:

– Keçim kimi mələ, qoyunum kimi bəyir. Qoyunum kimi mələ, keçim kimi bəyir.

Bunu öldürüf. Bir də baxıf görür nə? Keçi. Bir də görür ki, o dey, orda hərrənir. Diif ki, ana, təndir qalıyarsan, bunu qoyarsan təndirin qırağında. Deyərsən ki, gəl təndirə çörəh sal. Çörəh salanda itəliyif salarsan təndirə, ağzını örtərsən. Təndiri odduyuf diyir ki, qarı nənə, mən çörəh salmağı nə bilirəm. Sən birin sal, sora da mən salım. Elə bu çörəyi salanda itəliyir salır, ağzın da örtür. Div gəlir ki, bu qıfırmızı bişif, qoyuf qabağına yeyəndə deaf ki, bəh, bəh, bəh, nə bişirilif. Bu deaf ki, bəh, bəh, bəh, ananın ətidİ, ye. Deer: “Bunu neynim-neynim, bunu salacam atın yanına, at təpihnən vura, öldürə”. Gedib görür ki, bir atdı, bir donuzdu, bir itdi. Atın qabağına sümüh tökülüf, itin qabağına ot qoyuluf, donuzun qabağına nə qoyuluf, donuz da bunu yeyə bilməzmiş. Bir yerdə də kişmiş var. Kişmişİ götürüf tökür atın qabağına, sümüyü götürüf tökür itin qabağına, əti də götürüb qoyur donuzun qabağına. At dillənif deer ki, səni mən burdan azad eliyəcəm. Div də qapıya dəyirman daşdarı qoymuşmuş yekə–yekə, salmışmış bura. At da dəyirman daşın açır. Ordan minif ata, qaçır gəlir.

AŞBAZ OĞLU PADŞAHIN NAĞILI

Belə deyillər ki, Ərəb vilayətində bir rəhimdar padşah var imiş. Şahın adı Qiyas şah idi. Qiyas şahın üç oğlu var idi. Oğlannar hər üçü buy-buxunlu, güzəl, səxavətli və qüvvətli oğlannar idi. Böyük oğlun adı Cavad, ortancılın adı Təraz, kiçiyin adı isə Altay idi.

Qiyas şah artıx qucalıb, haldan-olandan düşmüş idi, şahlığı idarə etməyə təqəti qalmamışdı. Bir gün şah oğlannarını yanına çağırıb, onnardan şahlığı idarə etmək üçün razılıx istədi. Cavad razı olmadı. Təraz bəhanə etdi ki, büyük qardaş qalıb, mən bu işə sahib ola bilmərəm. Nüvbə kiçik oğlu Altayın üsdündə dayandı. Altay fikirreşib dedi:

– Mən sizin hamınızdan kiçiyəm, atam sağ qala-qala mən bu işə sahiblik etməyimi özüm üçün əyib sayıram. Mən razı olmaram ki, şah olum, büyük qardaşdar mənə səcdə etsinnər – dedikdən sonra hürmətlə baş əyib otağdan çıxdı.

Padşahın qəzəbi tutdu, o hirsləndi, vəzir-vəkili çağırıb oğlanların şahlıxdan çıxarılmasını əmr etdi.

Oğlannarın hər üçü atası ilə vidalaşib şahlığı tərk etdilər.

Onnar bir neçə vaxt yul gedib bir şəhərə çatdılar. Şəhərin kənarında bir malikanənin qabağında, şam ağacının altında uturdular. Bu malikanə demə, Tərvaz şahın malikanəsi idi. Xəbər şaha çatdı ki, ağacın altında üç nəfər qunax var, gecələmək üçün daldalaçıx axdarıllar. Padşah əmr etdi ki, qunaqları evə dəvət etsinnər. Axşam naharı yetişirdi. Bir çux sühbətdən sonra qunaxları yemək otağına apardılar. Onlara pilov aş, üsdündə qyun quvurması, al şərab hazırrandı. Şah adəti üzrə qunaxları xəlvət quyub, qapı dalınnan onnarın sühbətlərinə qulax asardı.

Yemək başlandı, büyük qardaş aşın üsdən bir qızaran ət tikəsini alıb ağzına apardı və tez geri qaytarıb yerinə quydu.

– Bu ki it ətidir, şah, bizi it ətinə qunax edib, – dedi.

Şah hirsləndi. İstədi içəri girsin, birdən dayandı. Bu

zaman qunaxlar şərab badələrini qaldırdılar.

Ortancıl qardaş:

– Adə, bu şərab deyil, insan qanıdır, – dedi:

Şah daha da hirsləndi, ancax səbr etdi, gürsün üçüncü nə deyir.

Üçüncü qardaş bu zaman “aşbazdan əmələ gələn şahdan bundan artıx nə güzləmək olar?” – dedi.

Şahın qanı elə qaraldı ki, özünü qoymağa yer tapmadı. O, tez çubanı çağırtdı.

– Quyun hardadır?

– Sürüdən, şah sağ olsun.

– O quyun nə quyundur ki, sən kəsmisən?

– Şah sağ olsun! Bir südsüz quyunumuz var idi, o doğdu, ancax südü yox idi. Həmin vaxtda, bizim yatax itdərindən bir kar it balalamışdı. Quzunu həmin kar itin südü ilə saxladım, o quyun ki unlara kəsilmişdi, həmin quyundur. Şah dərinənən ah çəkdi. Tez şərabçını çağırtdı.

– Şərab hardan olan şərabdır?

– Şah sağ olsun, gül bağınnan, – dedi.

– O bağ əvvəlcə necə yer olub?

– Şah sağ olsun. Ora kühnə qəbirstannıq idi. Rəhmətlik atan onu sökdürüb yerində üzüm bağı saldırdı. Şərab da həmin bağın üzümündən hazırlanan şərabdır, – deyə bağban dilləndi.

Şah daha bir dərin fikrə getdi, sonra dedi:

– Bunnar düz, bəs mənim atam-anam belli, o oğlan niyə elə dedi? Onun buynunu vuracağam – deyə qapıya yaxınlaşdı.

Birdən dayanıb: “Yux, gərək onu da yuxlayım” – dedi.

Şah anasının yanına getdi.

– Ana, mənim atam kimdir?

– Necə yəni kimdir, atan rəhmətlik şah Sənardır.

– Yux, ana, düzünü de, mənim atam kimdir? Yuxsa işlər başqa təhər olacax. Şahın anası gürdü ki, işlər başqa cür ulacax, unda düzünü demək məcburiyyətində qaldı. Oğul, otur qulax as, düzünü deyim:

– Mənim həmişə qızım olurdu, rəhmətlik atan, onları itirirdi. Son vaxtdar sən mənə həmli olanda, atan səfərə getməli oldu. O, mənə tapşırı ki, əyər qızın olsa, səni də onunla bir qəbirə salacam.

Gün yetişdi. Mənim yenə qızım oldu. Həmin gecə qunşumuz aşbazın arvadı isə uğlan doğdu. Mən şah arvadı olduğum üçün hiylə ilə uşaqları dəyişdirdim. Sən həmin aşbazın oğlusan – deyə arvad süzün bitirdi. Şah işə çox mətəl qaldı. “Bu oğlannar bu sirri hardan bilirlər?” – deyə fikir dəryasında qunaxların otağına girdi. Qunaxlar tez ayağa durdular qapandı, ədəblə baş eydilər. Şah eyləşdi.

– Hə, de gürüm sən nə bildin ki, bu ət it ətidir? – deyə böyük qardaşdan soruşdu.

Oğlan özünü itirdi, demək, şah bunların dediklərini eşidib, – deyə sözün düzünü söyləməyi fikirrəşdi.

– Şah sağ olsun, mən ətə ağzıma alanda ətədən iy gəldi. Fikirləşdim ki, sürüdə ulsa, it ulacax yəqin ki, it ətidir, deyə öz-özümə dedim.

– Hə, bəs sən nə bildin ki, bu şərab insan qanının əmələ gəlib? – deyə şah ortancıl oğlana üz tutdu.

– Belə bu şərab mənə insan qanının dadını verdi. Canıma lərzə saldı, bu isə insan qanının vəhiməsi idi.

Şah üzünü kiçik oğlana tutdu:

– Bəs sən necə cürət edib, mənim aşbaz oğlu olmağımı söylədin? – deyə ən kiçik oğlana müraciət etdi.

Kiçik oğlan dedi:

– Şah sağ olsun, biz axşamnan sizə yoxsul kişinin oğlanları olduğumuzu söylədik, bu yalandı. Biz Ərəb vilayətində adlı-sanlı Qiyas şahın oğlanlarıyıx. Atamız bizi öz şahlığına sahib ulmağı təklif etdi. Biz üç qardaş olduğumuz üçün aramızda inciklik olar deyə, bu işi buynumuza gütürmədik. Atamızın qəzəbi tutub, bizi öz vilayətinən çıxardı. Bu gecə sizdə qunax uldux. Bizə hər zaman çuxlu şahlardan, xanlardan qunax gəlirdi. Onların sühbətlərinə biz maraqla qulax asırdıx. Onların

hərəsi bir tərəfdə “filan şaha belə zərbə vurdum”, “filan xanın mülkünü belə dağıtdım”, “quşuna belə ömr verdim” və sairə kimi sühbətlər edirdilər. Siz isə axşamdan halva belə bişər, kabab belə olar, plovun quvurması belə bişər, dulma neçə cür olur və s. kimi aşbaz sühbətləri etməyə başladınız, onda mən bildim ki, siz aşbazdan əmələ gəlmisiniz. İndi buyun bizim, qılınc sizin, nə isdəsəniz buyurun, – deyə kiçik oğlan süzünü bitirdi.

– Narahat olmayın, dediklərinizin hamısı doğrudur, – deyə şah otağınan çıxdı.

Şəhər tezdən şah oğlanları çağırır ən kiçik oğlanı şah, böyük və ortancıl oğlanların birini vəzir, o birini vəkil təyin etdi. Özü isə isdirahətə çıxıb yaşamağa başladı.

Onnar orda qaldı, mən isə bura gəldim ki, sühbəti sizə söyləyim.

DƏVƏ İLƏ DƏVƏCİNİN NAĞILI

Yuxsul bir kişi, düvlətə çatmaq üçün bir dəvə alıb, bəzirgannığa başlamağı qərara aldı. O, Həmədan bazarının cavan bir dəvə aldı. Tanış bəzirgannara quşulub bir neçə şəhərdən mal alıb satmağa başladı. Dəvəci bəzirganın varı günü-gündən artmağa başladı. İş o dərəcəyə çatdı ki, o, şəhər qurmağı, orda nükər, qulluxçu, kəniz saxlamağı qərara aldı.

Vaxt çatdı, bəzirgan öz niyyətinə çatdı. Bir düzlük sahədə, sakit axan bir çayın kənarında bir şəhər saldı. Şəhəri bir çux bəzirganlara tanıtdı. Şəhər bir az müddətə iri alver mərkəzinə çevrildi. Bəzirgan həm şəhərə gələn bəzirgannardan xərac alırdı, həm də özü başqa şəhərlərdə alver edirdi.

Bir dəfə bəzirgan səfərə çıxmışdı. Qumlu səhradan keçib ərəb ölkələrinə getmək istəyirdi. Günün bir isti çağında bir tufan qupur, yulları qum suvurtusu basır, bəzirgannar yulu itirir. Bəzirganın ümidi qoca dəvədə idi. O, birdən fikirəşdi ki, dəvəni ulağın quyruğuna bağlasın, ikisi birgə olsa, külək onları tərpedə bilməz. Bəzirgan o cür də ələdi, dəvəni bərk-bərk ulağın quyruğuna bağladı, yula davam etdilər. Axşam vədələrində hava sakitləşdi, karvan yula düşdü. Ərəbistan şəhərində alverdən sonra bəzirgan nükərrəri ilə öz şəhərinə qayıtdı. Bu dəfə işdə daha yaxşı düzəlmişdi. Bəzirgan şadlığınan sətəlcəm olub xəsdələndi. Ancax ölüm-itim olmadı.

Günnər bir-birinin arxasınca keçirdi. Bəzirgan da qocalıb haldan düşmüşdü. Bir neçə vaxt keçdi. Bəzirgan yurğan-düşəyə düşdü. Əcəl onun əl-ayağını bağladı, quhum-qardaşı tuplayıb halallıx almağa başladı. Hamıdan halallıx alıb sonra o xahiş etdi ki, o quca dəvəni də çağırır halallıx alsın. Dəvəni bəzirganın hüsuruna gətirdilər. Bəzirgan dəvəyə üz tutub dedi:

– Qucaman dəvə! Mən bu malı-mülkü sənin hünərinə qazanmışam. Ancax səni çux incitmişəm, ac quymuşam, susuz qalmısan, qısa deyim, çux əziyyətdər çəkmişən. İndi mənim ölüm məqamımdır. İsdəyirəm, sənnən halallıx alım, buna nə

deyirsən? – deyə bəzirgan, qırıltılı səslərlə süzünü tam etdi. Dəvə dedi:

– Mehriban ağam! Sən deyənnər hamısı həqiqətdir. Biz birgə əziyyətdər çəhmişik, nə qədər ulsa da, biz bir yerdə yaşamışx, odur ki, mən hər əzabımı sənə halal edirəm, amma bir şey var ki, onu sənə bağışlamaram. Sən bir on-on beş il bunnan qabax, Ərəbistanın qumlux səhrasında tufan qupanda mən buyda dəvənin nuxtasını ulağın quyruğuna bağladın, məni ulaxdan da aşağı tutdun. Bu hərəkətin məni çux təhqir etdi. Odur ki, bunu sənə bağışlamaram. Sağ ol! – deyə dəvə qayıtdı.

Bu süzdər bəzirgana ağır zərbə olub ölümünü yaxınlaşdırdı və o, Allah rəhmətinə getdi.

ZÜMRÜD QUŞU

Həbəşistan şəhərində addı-sannı bir şah var idi. Onun malı-düvləti başınnan aşırıdı. Şahın uğlu yox idi, ancaq qəşəng bir qızı var idi. Qızın adı Hüristan idi. Qızın uzun saçdarı, Aya bənzər sifəti, qara qaşdarı, sul yanağındakı qara xalı ona daha güzellik verirdi. Qızın on iki kənizi var idi. Adəti üzrə hər cümə günü qızdar dənizdə gəmi ilə seyr edirdilər. Bir gün qızdar gül bağında gəzəndə, bağlıx yaxınnığında seyr edən Səddar addı bir uğlan bunnarı gürdü. Ürəyi gedib, yerə sərildi. Demə bu vaxt qızlardan biri bunu görmüşdü. O, Hüristana dedi:

– Xanım, o uğlana bax, bizə baxıb birdən yerə sərildi. Rəhm et, gedib una kümək edək.

Hüristan qızın sözünü yerə salmadı. Uğlana yaxınlaşdılar. Uğlan nə uğlan... Sərv buylu, ənli güvdəli, qara saçlı, təzəcə biğ yeri qaralan bir uğlan idi. Qızdar tez uğlanın üzünə su çilədilər, o, güzdərini açdı və dedi:

– Məni bağışlayın.

Hüristanın ürəyi titrəməyə başladı. O, uğlana bir künlədən min künlə vuruldu. Qızların hərəsi bir tərəfə bəhanə ilə dağılıb, uğlanın kim ulduğunu üyrəndi. Qızlar əvlərinə, Səddar isə öz əvinə getdi. Hər iki aşiqin sonrakı ürəy düyüntüsü sizə bellidir. Sevişənlər necə olur? Məncə sizlərdən sevişən olub. Qız artıx günü-günnən saralırdı, əşqin bəlası onu sarsıdırdı.

Qızın bu əhvalı şaha çatdırıldı. Şah "rəm" vurub bütün həkimləri topladı. Qızının xəsdəliyini hərə bir süzlə izah etdi. Ancax əslini bilən ulmadı. Şəhərdə bir biləndər arvad yaşayırdı. Şah onu yanına çağırtdı. Qızın xəsdəliyini ona söylədi.

– Əh, bunda nə var ki? Qız həddinə çatıb, yəqin ki, aşiq olub, əşqdən xəsdələnib, – deyə, arvad dilləndi. Siz qıza, ayax deyməz dağın başında, uca çinarın altında olan züm-züm suyunnan su gətirib verin. Qız dərhal sağalacax.

Şah əmr etdi ki, kim gedib su getirsə, qızı ona verəcəm. Bu xəbər Səddara çatdı. O, tez özünü şahın sarayına yetirdi.

– Şah sağ olsun! Mən suyu gətirməyə süz verirəm, ancax ilqar bağla ki, qızı mənə verəcəhsən.

Şah dedi:

– Sənə bir həfdə vaxt verirəm, əyər suyu gətirsən, qız sənindir, yox, əliboş gəlsən, buynunu vuracağam.

Səddar, qılnc-qalxanı götürüb yüla düzəldi. O, əli-qulu qüvvətli qəşəng bir oğlan idi. Bir neçə gün yul gedib dağın ətəyinə çatdı. Dağın başındakı uca sərv buylu çınarı gürdü. Su çəşməsi bu çınarın altında idi. O, yavaşca özünü ağacın altına çatdırdı. Əl-üzünü sərin suda yuyub, bir qədər dincini almax üçün ağacın altında uzandı. Şirin yuxuda o, quş balalarının cib-cib səsdərini eşitdi. Tez qalxıb, gürdü ki, ağacda quş yuvası var. Yuvaya bir yekə ilan yaxınlaşır, balaları yemək niyyətindədir.

Səddar tez qılncı götürüb ağaca qalxdı. İlanı fal-fal doğrayıb quş balalarına verdi. Balalar əti yeyib rahat uldular. Səddar isə yenə külgədə uzanıb yuxuya getdi. Bu zaman Zümrüd quşu balaların yedirmək üçün yuvaya qundu. O, birdən Səddarı görüb, tez geri uçdu. Qanadı üsdə yekə bir daş gətirib Səddarın üsdünə atanda balalardan biri:

– Ana, dayan! Bu insan bizi ölümən xilas etdi. Bir yekə ilan bizi yaxalayanda, o, ilanı öldürüb bizə də ətini payladı. Bax mən qəsdən sənə göstərmək üçün dilimin altda bu tikəni saxladım – deyə diləndi.

Demə, ilan hər il bu quşun balalarını yeyən ilan imiş. Zümrüd quşu Səddarın üstünə gün düşməsin deyə, qanaddarını yayıb dayandı. Səddarın vəd verdiyi vaxta bir gün qalmışdı. O, birdən uyandı. Zümrüd quşu dilə gəlib dedi:

– Oğlan! Sən mənə balalarımı ölümən xilas etmisən, indi de gürüm nə mətləbin var? Mən sənə qulluğunda hazıram.

Uğlan əhvalatı una süylədi. Sonra çəşmədən bir qab su götürüb Zümrüd quşuna dedi:

– Məni öz vilayətimə çatdır. Artıx sənə qulluğum

yuxdur. Zümrüd quşu uğlanı qanaddarı arasına alıb səmayə qalxdı. Deyillər, nağıllarda vaxt tez yetişir. Odur ki, Zümrüd quşu bir neçə sahatda Səddarı öz vilayətinə çatdırdı. Sağollaşib ayrılanda, o, uğlana bir qanad teli verdi və dedi:

– Hər vaxt çətinliyə düşsən, bu teli yandır. Mən hazır olacağam.

Səddarın gəlişi xəbəri şahə çatdı. Onu tez şahın sarayına apardılar. Səddar şahdan xahiş etdi ki, onu qız olan utağa apar-sınar. Şah tez əmr verdi. Uğlanı qızın otağına apardılar. Şərt ilə otağda qızdan başqa heç kes olmamalı idi.

Hüristan uğlanı görcək tez onun buynuna sarıldı. İki aşiq-məşuqə bir-birinə, avandlı tənək payaya sarmaşan kimi sarmaşdılar. Sonra qız dərhal paltarın geyinib, otağdan əyvana çıxdı. Əhvalatı gürən şah sevincindən nə edəcəyini bilmirdi.

O, saray əhlinə əmr etdi ki, tuy tədarükü görsünnər. Şah toyu bazar gününə təyin etdi. Tuy başlandı, Həbəşistan şəhri ömründə belə tuy görməmişdi. Yeddi gün, yeddi gecə tuy çalındı, iki cavan muradlarına çatdılar. Səddar Zümrüd quşunu yaddan çıxarmadı, teli yandıraraq onu gətirdi. Tuy mərasimində Zümrüd quşuna xüsusi yer ayırdı. O, quşu öz yuvası ilə bura küçürməyi quşdan razılıx aldı. Quş semimiyyətlə razı olub, balalarını da şahın sarayı qarşısında uca bir ağacın başında yuvada yerləşdirdi. Səddar, Hüristan və Zümrüd quşu xoşbəxt yaşamağa başladı.

Bir gün şah Səddarı yanına çağıraraq şahlığı ona tapşırırdı. Özü isə Allah rəhmətinə getdi. Səddar da şahlığı daha ədalətlə idarə etməyə başladı.

ŞAHZADƏ YUSİF VƏ CEYRAN QIZIN NAĞILI

Adı hər yanda məşhur olan Şərkəni şəhərində bir şah sahlıx edirdi. Onun Nəvaziş adında bir arvadı var idi. Arvadın daim qızı olurdu, oğlana möhdac idi. Şahın arvadı yenə həmlı oldu, vaxt yetişirdi. Şah yığışib nükərrəri ilə bir həfdəlik ova çıxmağı qərara aldı. Arvadına tapşırırdı ki, bu dəfə də qızın ol- sa, buynunu vuracağam. Şah yula düşür. Şahın arvadı ağrı ke- çirdi. Mamaçaya tapşırırdı ki, qızı olsa gizlətsin, onun ölü oldu- ğunu şaha xəbər versinnər. Arvadın qızı oldu. Macal çəhmə- dən şah ovdan qayıtdı. Arvadın qızı olmasını bildi. İsdədi arva- dın və qızın buynunu vursun, arvad yalvardı ki, onu qızı ilə çülə atsin, öldürməsin. Şah bu xayışə razı oldu. Nükərə tap- şırırdı ki, onnarı, Taras çülünə atsin, quy qurdlara-quşlara yem olsunnar. Nükər bir qədər rəhmdar idi. Şahın arvadı üçün bir xurcun çörəh, ət və başqa sursat alıb, onnarı Taras çülündə bir qayanın daldalacağına qoydu. Arvad sursat qurtarana qədər bu yerdə qaldı, sonra bir meşə cıdırı ilə yula düzəldi. Bir neçə vaxt getdihdən sunra uca bir qalaçaya çatdı. Qalaçanın qapıları açıx idi. Amma içəridə heç kəs yux idi. Arvad, nə olursa olsun, burda qalacağam, fikirləşib kürpəsi ilə bir əvdə yerləş- di. Günnər keçirdi, ancax qalaçaya gələn yux idi. Beləliklə, arvad qala sahibi olub orada yaşamağa başladı.

Deyillər, nağılda illər tez-tez keçir. Bizim də söhbətimiz on-on beş ilə çatdı. Şahın qızı boy-buxun atdı. Bir dəfə o, qa- laçanın ən kiçik utağına girdi. Gürdü nə gürdü: burda bir qız daşa dünüb yatır, yanında isə bir ceyran **liqabı*** var. Qız bir qədər fikirrəşənnən sonra liqabı anasına güsdərdi. Anasının məsləhətilə liqabı eyninə taxdı, qız qəşəng bir ceyrana dündü, atılıb-düşməyə başladı. Liqabı alan kimi yenə həmişəki qız oldu. Şahın qızı o qədər gözəl qız oldu ki, heç bir mahalda ona tay olmamışdı. Qız həftədə bir dəfə ceyran liqabını geyib çülə

*liqab – niqab, libas.

çıxır, sıldırım qayaların, yaşıl çəmənnərin içində seyr edərdi. Axşam isə qalaçaya dünərdi.

Beləliklə, ana-bala şən və xuşbəxt yaşamağa, qalada qu- yun-quzu, tuyuq-cücə, qaz-ürdək saxlamağa başladı. Mal-döv- lət günü-günnən artırdı. İndi sizə kimdən deyim, qala sahibin- nən. Demə, bu qala sahibi bir quca meymun imiş. O, öz qəbiləsinin yanına gedib on-on beş il idi ki, qayıtmamışdı. Qə- biləyə çuma xəstəliyi düşdüyü üçün o, öz qalasına qayıtmağı qərara almışdı. Bir axşam arvad gürdü ki, qalaya, insan şəklin- də bir meymun gəldi. O, bir tərəfdə gizdəndi. İşin axırını yux- lamax üçün qızını da xəbərdar etdi. Meymun darvazadan girib:

– Ey yerim-yurdum, səndən ötrü çux darıxmışdım. Yaxşı ki, hər şey öz yerindədir, – dedi. O, tez daş qız ulan utağa gir- di. Vay çekib ağlamağa başladı. Mənə sənsiz həyat nə lazım! – deyə ağlamağa başladı. Daha mən bu diyarda yaşayası deyiləm; – deyib qalanın damına çıxdı. Qala çux hündür idi. Damdan meymun özünü hələ bir sıçrayışla yerə atdı ki, sümük- ləri dərinin içində xurd-xəşil uldu. Arvad qızı ilə meymunu dəfn etdilər. İndi onlarda qala sahibliyi üçün heç bir şübhə qal- madı. Anası qızının yanında oturub, ona əqil-nəsihət verdi, çüldə çux gec qalmamağı tapşırırdı. Təhlükədən tez başını qur- tar, – dedi.

İlin bahar fəsli idi. Hər tərəf gül-çiçək içində ulub bahara başqa bir gözəllih verirdi. Ananın qızı seyrə çıxma fikrinə düşdü. Şəhər öz liqabını geyinib çülə çıxdı. Xeyli seyr etdi. O, dağın başınnan axan şəffaf bir çayın gülməçəsindən xuşu gəl- di. Gülməçə Məleykəyə o qədər xuş gəldi ki, suyunub çimmə- yə başladı. Demə, bu gün Şəmaxı şahının uğlu at belində dağ- lar seyrinə çıxmışdı. O, çayın axarında durub, atı bir ağaca bağ- ladı, hər tərəfə güz gözdirdi. Birdən gözü gülməçədə çıplaq çimən qıza sataşdı. O, özünü itirmədi, bir kulun dalında giz- lənib işin axırını gözləməyə başladı.

Zalımın qızı Məleykə gülməçəyə işıq salmışdı, qızın zahiri gözəlliyi uğlanı valeh etmişdi. Onun səbri tükənməz

uldu, isdədi gülməçəyə yaxınlaşsın, birdən:

– Yux, bu kişilikdən deyil, kimsəsiz qızı xəflətmək olmaz. Quy çimib geyinsin, sonra baxax görək nə olacax? – dedi.

Mələykə çimib qurtardı. Bir qədər güy otlar üzərində uzanıb yatdı. Oğlanın əl-ayağı titrəyirdi. Çülün bu mənzərəsində tək qız, bu nə işdir? – deyə fikir dəryasına qərq oldu.

Birdən şah oğlunun atı kişnədi, qız ürkək kəkliş kimi paltarrarına yaxınlaşdı. Liqabı başına atan kimi dünüb ceyran uldu. Yay kimi dartınıb, ox kimi süzdü. Birbaş qalaya üz qoydu. Oğlan firsəti əldən vermədi. Tez ata minib ceyranın dalınca çappağa başladı. Qız qalaya çatanacan uğlan onu izdədi, özünü qalıya yetirdi. Onu Mələykənin anası qarşıladı. Oğlan atdan yerə endi. Arvaddan ceyranın hara getdiyini suruşdu. Arvad dedi:

– Oğlum! Nə ceyran, nə ov, sən nə danışırısan? Burda ceyran nə gəzir? – dedi.

Oğlan yalvarmağa başladı. Ceyranım bura gəldi, gəl unu mənə ayırma. Anacan, bütün dünyaları sənə qurban edəyəm, ancax o qızcıqaz ceyranı mənə ayırma. Mələykənin anası işi başa düşmüşdü, ancax özünü biruzə vermirdi. İş o yerə çatdı ki, oğlan özünə gedib yerə sərilirdi. Ana Mələykəyə tez su gətirməyi tapşırırdı. Mələykə əlində su bardağı ilə uğlanın başı üstə dayandı, anası oğlanın üzünə su çiləməyə başladı. Oğlan yavaşca güzdərini açdı, başının üsdündə duran qızı dərhal tanıdı. Onun göldə çimən qız ulduğuna şübhə etmədi. Güzdərin yenidən yumub, güz altdan qızı seyr etməyə başladı. Atın kişnəməsi onu oyatdı, tez ayağa qalxdı. Qız dərhal evə qaçdı. Oğlan anaya bu Tanrı payı ulan qızı una verməyi xahiş etdi:

– Mən Şəmaxı şahının oğlu Yusifəm. Allah mənə bu qızı qismət elədi. Sabah sizə elçi gündərərəm, ancax etiraz etmə, anacan – deyə oğlan sun süzünü süylədi.

Arvad Mələykəni çağırırdı. Qızım, bu oğlan səni gülməçədə çiməndə gürüb, artıx aşığın olub, indi məsləhət sənindir.

Şahzadə oğlanı sevirsənmi? – deyə qızdan suruşdu.

Ana, məsləhət sahibi sənən, özün necə layiq bilsən, elə də elə dedi.

Oğlan ata minib, yula düzəldi. Əhvalatı ata-anasına süylədi. Ərtəsi gün şah, arvadı, vəzir-vəkil oğlan ilə qalaya qunax gəldilər. Ana ilə məsləhətdən sonra qızı, ananı qalada olan mal-düvlət ilə öz şahlığına gətirdilər. Yeddi gün-yeddi gecə tuy düyüldü. Mələykə xanım ilə Şəmaxı şahın uğlu Yusifə kəbin kəsildi.

Mələykə ceyran liqabını sandığa salıb gizlin saxlayırdı. Günnər bir-birinin ardınca su kimi axıb keçirdi. Vaxt yetişdi, Mələykə həmlə oldu. Onun qəşəng bir uğlu uldu. Şahlıxdə tarixdə belə şaddıx olmamışdı. Şah bütün kasıb-kusuba pul payladı. Şahlıx məclisinə yaxşı şahlıxlardan qunaxlar gəlmişdi. Qunaxlar arasında Şərkəni şəhərinin şahı Məsum da var idi (bu həmin qızın atası idi). Arvaddar məclisi kişilərdən aralı idi. Məsum birdən arvad məclisinə güz gəzdirdi. O, Nəvaziş xanımı tanıdı. Ayağa qalxıb şahdan xahiş etdi ki, o arvadla danışmağa ona icazə versin. Şah razı oldu. O, arvadla Məsumu bir utağa saldı. Məsum arvadın ayağına yığılıb, əhvalatla onu tanış etməyi xahiş etdi. Arvad bütün başına gələn əhvalatı ona süylədi. Məsum öz günahlarını boynuna aldı. Qızı ilə də gürüşdü, onu da bağrına basdı. İki şahlığın quhumluğu meydana çıxdı. Məsum öz arvadını alıb evlərinə gəldi. Mələykə xanım şahzadə Yusiflə oğlu Məhərrəmlə xuş düvrən sürməyə başladılar. Allah sizi də xoş günə çıxarsın, daim xuşbəxt olasız.

Toy məclisinnən bir kəllə qənd pay vermişdilər, yulda əlimnən aldılar. Heyif ki, əlibuş gəldim.

ZƏRNIŞAN XANIMIN NAĞILI

Zərnişan qələm qaşdı, al yanaxlı, xumar güzdü, incə belli bir arvad idi. Onun uzun, daban dügər saçdarı, sul yanağındakı quşa qara xalları, gülümsər baxışdarı, bütün kişiləri valəh edirdi. Onda belə bir şücaət var idi ki, hər hansı bir kişi ulursa ulsun, onu dərhal bir güz qırpımında aldadırdı. Beləliklə, Zərnişan mahalda yux, bütün şəhərdə ad qazamışdı. Zərnişan gecə yuxuda bir çox mal-düvlət sahibi ulmuşdu. O, yuxunu çinədmək niyyətinə düşdü. Şəhərin addı-sannı düvlətlinlərinin siyahısını aldı. On iki nəfər düvlətlinin ipini əlinə almağı vəd etdi. İş başlandı. O, əvvəlcə cavan bir uqlana rəm atdı. Oğlanın ata-anası üləb yetim idi, ancax mal-düvlətinin sayı-hesabı yux idi. Zərnişan uqlana ərə getdi. O, ürəyində tuturdu ki, bu un iki nəfəri bir il ərzində ələ almağı, mal-düvlətinə sahib olmalıdır. Birinci müştəri, bütün mal-düvlətin sahibliyini arvadı Zərnişana təhvil verdi. İkinci müştərini bir gecə əvə dəvət etdi. Bu gecə əri əvdə yux idi. Onunla məsləhətləşdi ki, sabah gecə yenə gəlsin. Qəflətən əri səfərdən qayıdanda qunşusu Dursun gecə əhvalatını ona süylədi. Zərnişanın əri bir məlumsuz yerdə gizdənib pusquda oturdu. Axşam qaş qaralanda müştəri əlində bir yekə sürtüklə əvə daxil olur. Güzünə dündüyüm Zərnişan onun buynundan ələ sarıldı ki, əri onnarı ayıra bilmədi. Bu həngəməni görən ər səhər qazını çağırır orada üç süzünü verdi. Zərnişana ələ bu lazım idi. O, oğlanın malınan çux payını özünə aldı. Malı əvində yerləşib, ikinci müştəriyə xəbər etdi ki, onunla evlənmək isdəyir. Bu arvad ikinci müştərini də valəh etmişdi, odur ki, məsələ tez həll olundu.

Bir dəfə o, daha **bicəlp*** oldu. Oğlanın malın öz kəbin kağızına yazdırıb, qazıya kəbin kəsdi. Zərnişan şirin ayilə qurdu, amma ürəyi başqa niyətdə idi. O, gərək bu un iki nəfərin arvadı ulsun, axırını isə gözləmədi.

*Bicəlp – fərasətli, cəld.

İkinci ay başa çatdı, Zərnişan işə başladı. Üçüncü müştərini dilə tutdu. Demə bütün müştərilərin güzü arvadda imiş.

– Ay Zərnişan, gör hansı bəxtəvərin malı olursan!... deyirdilər. Üçüncü müştəri gündüz onun əvinə gəldi. Əşq-məhəbbətin qızgın vaxtında əri utağa daxil oldu. Vəziyyəti belə gürən ər isdədi bunnarın hər ikisini üldürsün, birdən fikirləşdi, yux, yaxşısı budur arvadı buşayım. Hələ o gün üçüncü müştərini əli bağlı əvdə quyub şəhərin qazısını çağırırdı və arvadı buşadı. Qazı kəbin kağızında yazılan bütün malı arvada verdi. Bu da belə qurtardı.

Şəhərdə güzəllikdə, görkəm və səxavətdə durna bulağının suyu tək işıqlanan bir uqlan var idi. Zərnişanla cüt duranda, hər ikisi bir-birinə güzəllik verirdi. O, Zərnişana evlənməyi qərara aldı. Ancax Zərnişanın qabaxkı hərəkətləri onu sarsıdırdı. Dili şirin, əməli bəd Zərnişan bu uqlanı da aldatdı. Tuy tədarükü başdandı. Qazı gəlib kəbin kəsdi. Oğlan bu işə də firsəti əldən vermədi. Kəbin kağızında yazdırdı ki, hər ikisinin mal-düvləti birgədir. İşdə puzqunlux olub, ayilə ayrılıpsa, mal-düvlətdən təxsirkar əl çəkəcək. Birgə həyat başdandı, günnər bir-bir keçirdi. Zərnişanın ürəyi qaynıyırdı. Nə etsin, nə həngəmə çıxarsın ki, ərini təxsirkar edib, onnan buşansın, mal-düvlətə sahib olsun. Öyrənən durmaz, deyiblər. O da dura bilmirdi.

Şəhərin kənarında yetim bir qız yaşıyırdı, güzəllikdə Zərnişandan iki qat artıq idi. Zərnişan qızı dilə tutdu. Ona dedi ki, sən bu gecə bizə gəl, mən əvdən çıxıb gedəcəyəm, səni ərimlə quyaram razılıx edib ona ərə gəlsən, hər ikimiz bacı kimi yaşayarıx, ərimizin də iki arvadı olar. Qız aldı. Axşam qarannıxdə Zərnişanın əvinə gəldi. Zərnişan ərinnən, bu gecə rəfiqəsinə qunaxlığa getməyin bəhanəsilə rüsxət aldı. Özü isə mətbəxdə gizdəndi. Ələki yetim qız evə girdi, o tez gedib qazını özü ilə evə gətirdi. Qız ilə ərini qazıya göstərərək dedi:

– Sən Tanrı şahidi. Ərim məni buşayıb bu qızla evlənmək isdəyir. İndi buna təklif et ki, məni buşasın, mən çıxıb gedim. Quy bunnar yaşasınar. Qazının əslində bu işdən xəbə-

ri yux idi. Odur ki, kəbini tərs oxudu, ər-arvad buşandı.

Ərtəsi gün Zərnişan furqunlar gətirib, malı daşımaq isdədi. Kəndin qazı və kovxası da gəldilər. Ər-arvadın kəbin kağızını isdədilər. Oğlan kağızı tezdən gizlədib saxlıyırdı. Zərnişanın bundan xəbəri yux idi. Oğlan dedi:

– Kəbin kağızı Zərnişandadır, mənim onnan xəbərim yuxdur.

Zərnişan o qədər kağızı axtardı ki, tapa bilmədi. Şəhərin kovxası ilə qazı bütün mal-düvlət sahibi əri təsdiq etdilər. Zərnişansa yanan od içində tüsdüsüz quvruldu. Əli mal-düvlətdən çıxıb tək-tənha qalmışdı. O, çux gütür-qoy ələdi, ancaq qəti bir məqsədə nail ola bilmədi. Çünkü hamı onu tanıyırdı, hiyləsi ilə tanış idi, udur ki, daha heş kəsi aldada bilməzdi.

Bir gün Zərnişan şəhərin yuxarı tərəfində olan seyrangaha dörd-qəmini buşaltmaq məqsədilə seyrə getdi. Seyrangah çux səfalı bir yer idi, onun cənub tərəfində, yaşı yüzdən artıx olan quca bir çinar ağacı var idi. Çinarın altında sərin sulu bir çeşmə həmini valəh edirdi. Zərnişan bu çeşməyə yetişəndə külgədə dincin almaq üçün yatan bir oğlanı gürdü. Oğlan şirin yuxuda idi. Odur ki, Zərnişanın onun yanında əyləşməsinə xəbəri yux idi. Bu uğlan Zərnişana tanış deyildi. O, bunu Allah vergisi hesab etdi. Oğlan ayılana qədər onun yanında oturdu. Günəş dağın ətəyinə ənirdi. Artıx çeşmə başı sərinənirdi. Sərin külək oğlanı yuxudan ayıldı. Oğlan arvadı gürcək tez ayağa qalxdı. Zərnişan hiyləyə əl atdı. O dedi:

– Oğlan, anan namaz üsdə idi. Səni ölümənə xilas ələdim. Burda bir şahmar ilan az qala səni sancıb, zəhərləyirdi. Mən unu üldürə bilmədim, o, bu çinarın kükləri arasında gizləndi. Mənsə səni ayılmağa qıymadım, quy dincin alsın dedim. İndi de gürüm, sən kimsən, haralısan? Burada niyə yatmışsan? Məyər şəhərdə tanışın yuxdur? Onda buyur gəl mənimlə, səni qunax aparım. Zərnişanın bu süzləri uğlanın ürəyinə yatdı. Duğrudan da, onun bu şəhərdə tanış yox idi. Odur ki, arvadın təkliflərinə razı oldu. Onnar şəhərə –Zərnişanın əvinə

gəldilər. Zərnişan qunağı o ki var, lazımla qarşıladı. Axşam yeməyi qutardı. Yatmaq muğamına çatdılar. Qunax Zərnişan-nan bu evdə kişi xeylağı ulub-ulmamasını da suruşdu. Ürəyi arxayın yataxda uzandı, ancaq güzünə yuxu getmirdi. Birdən qunax otağının qapısı açıldı. Zərnişan utağa daxil uldu. O, alt paltarında idi. Qunax fikirrəşdi. Aha, dərə xəlvət, tülkü bey! – deyə Zərnişanı qartal kimi caynaqlarına aldı. Gecəni belə keçirdilər. Oğlan getməyə izn isdəyəndə: ”Mən səni güydə axtarırdım, ancaq yerdə tapmışam, hara gedirsən, səni buraxan deyiləm” – dedi.

Qız qazını çağırıb “nikah qılmalıyıx, qoy namərdlər bizim xuşbəxtliyimizə paxıllıq etsinnər”, – deyə oğlanın başını qulları arasına aldı. Onnar kəbin kəsdirib, rəfah yaşamağa başladılar. İndi sizə kimnən deyək, kəndin qazısınan. Qazı Zərnişana, bir künüldən min künülə vurulmuşdu. Demə, özü ona sahib olmaq isdəyirdi. Bir gecə xəlvətcə qazı Zərnişanın qapısına gəlir, sakitcə qapını düyür. Zərnişan qapını açır, qazını gürüb karıxır. Qazı, gecənin bu vaxtında sən burda nə axtarırsan? – deyir.

Qazı titrək səslə: “Maralım”... – deyə Zərnişanı qucaqladı. Qapıdan içəri girdi. Zərnişan nə edəcəyini bilmirdi. Səs salsa, əri uyanar, bu işin təxsirini mənim üsdümə atar – deyə səsini çıxarmadı. Zərnişan qazını rahat etdi ki, bu utax xəlvətdir, bura gir, mən bu sahat gələrəm. Arvadın süzünə inanan qazı otağa girdi, uzanıb yatdı. Zərnişan əlində bir yekə balta utağa girdi. Baltanı qazının başına ələ endirdi ki, qazıdan heç səs belə çıxmadı. Onu sürüyüb küçəyə atdı. Ancaq bu sirri bir qunşu arvad gürüb tez kovxaya xəbər verdi.

İşin üsdü açıldı. Zərnişan məhkəməyə çekildi. Şəhərin qazısını üldürdüyü üçün ona ülüm cəzası kesildi. Cəlladdar hükmü yerinə yetirilər. Zərnişanın var-düvlətə çatmaq niyəti belə qurtardı.

Mən hükmün yerinə yetirilməsini bilib geri qayıtdım. Onnar orda qaldılar, mən öz mənzilimə gəldim.

PAXIL QARDAŞDAR

Belə nağıl edillər ki, bir kənddə varrı, düvlətdi, İslam adında bir kişi yaşayırmış. İslamın malı-düvləti başınnan aşırıdı. Onun üç oğlu, bir qızı var idi. Böyük oğlanın adı Sərdar, ortancılının adı Mərdan, kiçiyinin adı isə Mustafa idi. Bacısının adını qardaşları Zümrüd deyə çağırıdılar.

Kiçik qardaş Mustafa çux ağıllı bir uşlan idi. İslam kişi hər üç uşlunu evli-eşikli eləmişdi. Onu qocalıx haldan salmışdı. Bir gün o, uşlanlarını yanına çağırıb mal-düvlətini onların arasında bölür. Bülgü zamanı Mustafaya bir qədər artıx mal düşür. Mustafanın arvadı o qədər gözəl idi ki, qardaşların paxıllıxdan ürəyləri partdıyırdı. Malın çuxu, səfalı yerrər, gözəl arvad, hamısı Mustafaya düşüb bizə nə? – deyə iki qardaş dilə gəlmişdilər. Mustafa isə bunnara çux hürmət eləyir, xətlərini əziz saxlayırdı. Onun ürəyində pislik, paxıllıq yux idi.

Çox keçmədi, İslam kişi Allah rəhmətinə getdi. Onu kiçik oğlu öz xərci ilə dəfn etdi. O, vaxdan artıq bir il keçmişdi. Onnar qardaşını öldürmək, onun malına və arvadına sahib ulmax niyyətində idilər.

Bir gün böyük qardaş o biri qardaşları da çağırıb, səhərişi günü qartal ovuna çıxmağı təklif etdi. Onnar dağ zirvələrindən, qartal yuvasınnan quşları tutub evdə üyrətməli, sonra ova aparmalı, qırqovul, kəklik tutmalı idilər.

Səhər açılarda qardaşlar, ox-yaylarını, **kəməndlərini*** gütürüb uva çıxdılar. Yüksək uçurumlu bir qayanın üsdündə durdular. Bu qayalar arasında qartal yuvaları ulmalı idi. Qardaşlar kimin düşməsi barədə məsləhət etdilər. O biri qardaşların niyyətindən bixəbər ulan Mustafa, “mən düşəcəyəm” deyib, kəməndi belinə bağladı. Qardaşdar bir-birinə işarə edə-edə onu qayanın təpəsinə uçuruma uzatdılar.

*Kəmənd – hündür dağlara çıxmaq üçün uzun iplər.

Mustafa uçurumu yuxladı. Burada bir dənə də ulsun qartal yuvası yux idi. O, ipi çəkməyi qardaşlarına işarə etdi. Qardaşları isə imtina etdilər. İpi çəkmək üçün şərt quydular:

– Əyər atam sənə verən mülkü bizə verməyə and içsən, səni yuxarı çıxararıx.

– Mən sizə and içirəm, bütün əmlakı sizə verəcəyəm.

– Hələ bu azdır. Ata sənə verən quyun sürüsünü bizə verməyə and içsən, səni çıxaracağıq.

– Beli, razıyam, and içirəm, quyun sürüsünü sizə verəcəyəm. İndi məni çıxardın.

– Yox, hələ üçüncü şərt qalıb, una da əməl etsən, səni çıxaracağıq.

– Sən and iç ki, arvadın Sürmayəni bizə verəcəksən, onda səni bu uçurumdan çıxaracağıq.

– Hələ bu süzü eşidən kimi Mustafanın başı hərləndi. Paxıl qardaşlar gür nə yerə əl atırlar, – dedi.

– Yux, mən sağ qalıb bu şərtə razı ola bilmərəm, nə isdə-səniz, edin. Mən arvadımı sizə verəsi deyiləm.

Qardaşdar bu süzdəri eşitcək ipi kəsdilər. Mustafa bir daş kimi uçux qayanın bucağında oturdu.

Axşam düşdü. Qardaşdar uvdan evə qayıtdılar. Bacıları Zümrüd gürdü ki, Mustafa yuxdur. O, qardaşlarınnan Mustafanın hara getdiyini suruşdu. Qardaşları isə sirri gizlətdilər.

Zümrüd, qardaşının arvadı Sürmayəni də alıb dağa yullandı. Onnar çağıra-çağıra Mustafa olan uçurumun təpəsinə çatdılar:

– Qardaş, səni bu hala kim saldı? – deyə undan suruşdular.

Kəməndi aşağı atdılar ki, onu çəkib yuxarı çıxartsınlar. Qardaşı bunu rədd edib, özünü qayadan atdı. Onun sümüyləri dərənin içinə tüküldü, qanı isə uçurumun altından axan çaya qarışıb, güz gürünənə qədər çayı al-qırmızı rəngə buyatdı.

Zümrüd ilə Sürmayə uçurumun ətəyinə düşür, mərhumun leşini çeşmə ilə yuyub evə gətirdilər. Bu zaman qardaşlar

evdə Mustafanın malını bülüşdürürlər. Onnar qışqıra-qışqıra dedilər:

– Alın! Alın! Xayın qardaşlar, əyər mal azdırsa, bu sümükləri, ət parçalarını paylayın, qanını su kimi için – deyər arxalarındakı leşi onnarın qabağına atdılar. Hünkür-hünkür ağlamağa başladılar. Ərtəsi gün meyidi dəfn etdilər. Bu əhvalat bütün kəndə yayıldı. Bütün kənd əhli bu iki qardaşa lənətlər oxuyub, kənddən çıxarib quvdular.

MAHMUD XAN VƏ QUCA

Bəzdaran şəhərində Mahmud adda bir xan var imiş. Mahmud uca buylu, qucalmış palıd ağacının kütüyünə bənzəyirdi. Qura saqqallı, iri güzdü, qaşlarının tükləri qılıqlarını basmış bir adam idi. Onu bir dəfə gürənnər, bir daha gürməyi isdəmər. Odu ki, bəzi məclisdərdə daim onun əksinə sühbətlər gedirdi.

Şəhərdə Mirbaba adında hörmətli bir quca yaşayırdı. Qucanın Murad adlı bir oğlundan, bir də arvadından qeyri bir kəsi yux idi. Bir gün qucalar kəndin uçarında sühbət edəndə Mirbaba, Mahmudun pis adam olduğunu söylədi. Casus tez xana xəbər çatdırdı ki, uçada qucalar onun əksinə sühbət edillər.

Xan bu işin üsdünü açmaq üçün bir neçə qucanı sühbətə çağırırdı. Ancax qucalar bir-birini satmadılar. Sunra xan hiyləyə əl atdı. Hər gün bir qucanın başını meydançada kəsdirməyə başladı. Murad atasını bir xəlvət sarayda gizlədib saxladı. Şəhərin qucaları azalıb heçə çıxdı. Ancax bircə Mirbaba qaldı. Bu sirri heç kəs bilmirdi. Günnər, aylar, illər keçdi. Şəhərə bir aclıx düşdü.

Murad atasına az-az yemək tapıb verirdi. İş o yerə çatdı ki, adamlar heyvan dərilərini yeməyə başladılar. Murad atası üçün bir parça camış dərisi bişirib getdi.

– Oğul, bu nə işdir? Niyə məni belə hörmətsiz edirsən? Onda məni öldür, birdəfəlik rahat olum: – deyər Mirbaba uğluna etirazını bildirdi.

Mirbaba dedi:

– Ata, şəhərdə ələ aclıx var ki, insannar az qala bir-birinin ətini yesin. Daha elac yuxdur, hələ bu dəri düşməyinə Allahına şükür elə: – dedi.

Oğlum, qulax as, sən get xana de ki, Kələmşə quruğunda ulan qarışqa təpələrini eşsin, o təpələrdə buğda ulacax, yığıb əkdirsən. Bir də əkin sahələrini yanında keçən yullarının kənarlarında sahələri əkdirsən. Orada yaxşı buğda bitəcək.

Murad əhvalatı xana süylədi. O, əvvəlcə bu işə fikir vermədi. Sunra isə xan əmr verdi ki, qarışqa təpələrini eşsinnər. Təpələrin içindən bir qədər buğda çıxardılar. Zəmiləri əkdilər, yulların da kənarlarındakı sahələri sürdürdü. Yeni ildə zəmilərdə elə məhsul düzəldi ki, ümründə belə bur məhsul almamışdı. Xan Muradı yanına çağıraraq suruşdu:

– Bu tədbiri sən haradan bildin? – deyər undan sual ələdi.

Murad qorxa-qorxa xana dedi:

– Xan sağ olsun, bunu mənə atam təklif etdi. Mən atamı gizdədib saxlamışam, indi qılınc sənə, buyun mənim, ixtiyar sahibisən, boynumu vur.

Xan əmr edir ki, qucanı onun sarayına getirsinnər. Murad cəlladla birgə atasını xanın hüsuruna getirdi. Xan ayağa qalxıb, ədəblə qucanı qucaqlayıb əyləşdi. Xan Muradı saraya baş cəllad, Mirbabanı isə özünün baş vəziri təyin etdi. Şəhər əhali aclıxdan xilas oldu, bu iş üçün bütün xannıx Mirbabaya əhtiram edir, onun hürməti birə-un artır.

Qucaların məsləhəti o gününə xalq arasında ən yüksək bir qüvvə kimi nüfuz qazamığa başladı.

BAĞBANLA ÜÇ OĞLU

Uzundərə adlanan bir kənddə qucaman bir bağban yaşayırdı. Bağbanın üç oğlu var idi. Ancax hər üçü də işsevən deyildi. Bağban artıx taqətdən düşmüş, iş bacara bilmirdi.

Fikri onda idi ki, gürəsən, mən ülənnən sonra bu bağın halı necə olacaq? – deyər öz-özünə fikirleşirdi.

Bir gün bağban yuxu gürür. Ona Azreil deyir ki, sabah sənə canını alacam, quhum-qardaşlarla vidalaş, oğlannarına vəsiyyətlər elə. Bağban səhər yuxudan ayıldı. Bu nə yuxudur mən gürdüm? – dedi. Bağban oğlannarını yanına çağıraraq onlara vəsiyyətlər etdi. Ancax ürəyində bağ idi.

O vəsiyyətdən sonra oğlanların təkbətək özünün yanına dəvət etdi. Böyük oğlu Mərdana dedi:

– Oğlum, gürürəm qardaşlarınnan sən bir qədər zəhməti sevensən, sənə bir sır açım. Bağın xəlvət yerində mən xəzinə basdırmışam. Mən ülənnən sonra onu axtararaq taparsan, ancax qardaşlarına pay verməyi unutma. Sonra urtancıl oğlunu çağıraraq həmin süzdəri ona da dedi.

Axırda kiçik uğluna bu əhvalatı süylədi. Hə, indi rahat ilə bilərəm – dedi. Doğrudan da, Azreil öz vaxtını güzləyirdi, o yetişib bağbanın canını aldı. Bağban Allah rəhmətinə getdi. Oğlannar hər üçü də onu layiqincə dəfn etdilər. Ancax ata vəsiyyətini hər üç uğul ürəyində gizli saxlayırdı.

Bir gün böyük oğlan tab gətirməyib bağa **təpləməyə*** başladı. O biri uğlannar işi belə gürüb ona quşulur. Oğlannar, "xəzinə əhvalatı"na görə bağa o baş bu başa ələ təpdilər ki, daha torpaxda amin qalmadı. Ancax xəzinədən bir iz tapılmadı. Oğlannar belə məsləhətə gəlillər ki, təpilmiş sahəyə buğda əksinnər. Onnar sahəni əkib bir yerə topladılar. Atanın

* təpləmək-belləmək.

gizli sühbətini aşkar etdilər. Onnar bildilər ki, atası bağı becərsinnər deyə bu sühbəti onnara təkbətək deyib. Məhsul yığımında, oğlannar başa düşürlər ki, bu, hələ ata deyən xəzinə imiş. Odur ki, hər il turpağı becərüb bu xəzinəyə sahib ulmağa başdadılar. “Əsil xəzinə turpaqdır” deyə işə can-başla girişdilər.

ƏDALƏTLİ VƏZİR

Bir şah öz malekanəsində ona xayın çıxan bir şəxsi tutub zindana salır. Müqəssir bir neçə gün zindanda yatır, nə edəcəyini bilmirdi. Şaha nə desin, nə üçün ona xəyanət edib, yoxsa ki, bu bir bəhanədir. Günnərin bir günü şah əmr edir ki, müqəssiri meydançaya gətirib dar ağacınan assınlar.

Budur, müqəssir gətirilir, onu dar ağacına yetirib, ona sun süz verillər. Müqəssir demə, yerri adam deyilmiş, ona sun süz süyləməyi əmr edirlər. Müqəssir öz dilində başlayır danışmağa, ancax onun dilini və dediklərini heç kəs başa düşmürdü. Şah üzünü vəzirə tutub müqəssirin nə süylədiyini soruşdu. Vəzir:

– Şah sağ olsun, müqəssir deyir ki, mən çux şahlıqlar gəzmışəm, çux şahlar gürmüşəm, ancaq sənin kimi mərhəmətli şahə rast gəlməmişəm, əhsən şəninə, ədalətinə, hürmətinə sənə nufuzun xalq içində çux yüksəkdədir. Ancaq bir şey var, bilmirəm necə deyim? Əyər məni bu cəzadan xilas etsən, hər yerdə sənə tərifləyərəm, nufuzun birə-min artar. Şah bu süzlərdən şad oldu, müqəssiri bağışdamağı qərara aldı.

Demə, tuplaşannarın içərisində müqəssirin dilini bilən bir nəfər varıymış. O, irəli çıxıb şahə süylədi:

– Şah sağ olsun, vəzir tamamilə yalan deyir, müqəssir sənə tərifləmir, əksinə, sənə ədalətsiz, ən qəddar bir şah ulmağını süyləyir. Şah yerindən qalxıb deyir:

– Səsini kəs! Mən ədalətsiz, qəddar şah deyiləm. Vəzir düz tərcümə edib, siz yalançısınız.

Cəlladdara əmr edir ki, müqəssirin əvəzinə həmin şəxsi dar ağacınan assınlar. Müqəssir isə azad edilir. Vəzirə isə mükafat verir.

KAFİRİN MÜSƏLMAN OLMASI

Dini İslamın künlünnən yapışan şah Əlarah, bütün saray əhlinə əmr edir ki, harda onnara kafir rast gəlsə, tutub gətirsinlər.

Bir gün şahın nükərrəri küçə ilə keçən bir yulçudan soruşur.

– Sən müsəlmansan, ya kafir?

– Mən müsəlmanam, – deyə cavab verən yulçunu eşidən nüker, onun kafir ulmasını təsdiq edir.

Şah əmr edir ki, onu, “mən müsəlman deyiləm” – deyənə qədər düyün. Nükərrər əmri yerinə yetirirlər. Yulçunu düyənən sonra şahın hüsuruna gətirillər.

Şah:

– Hə, de gürüm indi düzünü deyirsənmi?

– Beli, şah sağ olsun, sizdə bir qayda var: kafir müsəlman ulanda zurla una xələt verirsiniz. Bəs mən müsəlmanam, nə üçün zurla kafir edirsiniz?

Beləliklə, yulçu yaxasını şahın əlindən qutardı.

ATA VƏSİYYƏTİ

Addı-sannı bir kənddə bir tanımmış kişi yaşayırdı. Onun adına quşpərəs Sultan deyillər.

Sultan kişini, nəinki mahalda, bütün qonşu kəndlərdə tanımayan yux idi. Onun əvi bir karvansara kimi idi. Qunaqsız bir günü keçmirdi. Sultanın Nesür addı bir oğlu var idi. Nesür atasının cumərddiyinə həsrət edirdi. O da atası kimi ulmaq isdəyirdi.

İllər keçdi. Sultan kişinin saç-saqqalı ağardı, beli büküldü. Artıq ülm onun başının üsdünü kəsdi.

Ölümünü hiss edən Sultan kişi uqlunu yanına çağırıb una vəsiyyət etdi:

– Oğul, sən cumərd bir uql ul, mənə əvəz et. Ancaq unu da deyim ki, – hər kənddə bir ev tik, hansı kəndə qunaq gət-sən, quy evin ulsun.

Nesür atasının vəsiyyətin eşitdi, ancaq əsli mənasını bilmədi. Sultan Nesür üçün çuxluca mal-düvlət quyub getdi. Oğul heç bir şeyə möhdac deyildi.

Atası ülənnən sonra Nesür işə başladı. O, hər kənddə bir ev tikməli uldu. Bir-iki kənddə ev tikəndən sonra Sərin dağ kəndinə ev tikməyə getdi. Şavrat atıb, evin binəsini quranda yulla bir sinli kişi keçirdi. Bu kişi Nesürü o biri kənddərdə ev tikəndə gürmüşdü, ancaq fikir verməmişdi. Bu dəfə o, su içmək üçün Nesürün şavratı üsdə gəldi. Bir qədər sərinləşdikdən sonra, o Nesürdən soruşdu: – Oğlum, bu nə işdir, sən hər kənddə ev tikirsən?

Nesür dedi:

– Bu mənim rəhmətlik atamın vəsiyyətidir. O, mənə vəsiyyət etdi ki, hər kənddə bir ev tikim – deyə Nesür qucaya cavab verdi.

Quca bir qədər gülümsədi, sonra dedi:

– Oğlum! O, sənə şavrat atıb ev tik deməyib, hər kənddə

bir qunaq dust tut, hər zaman kəndə gələndə o, sənin üçün evdir. Sən atanın vəsiyyətini başa düşməmişən, uğlum. İndi sən hər kənddə bir qunaq dust tut, unda sənin atanın vəsiyyəti yerinə yetirilmiş olacaq. Nesür həməən qucanın məsləhəti ilə hər kəndə bir qunaq, bir dust tutdu, bu da ev oldu. Nesür qucanın dediyi süzlərdən çux razı ulub una xuşbəxtlik arzu etdi. Nesür onunla da qunaq, dust oldu.

XUDAYARIN QIZI

Adı hər yerdə məşhur olan bir mahalda Xudayar addı, bir nurani kişi yaşayırmış. Onun bir xüsusiyyəti var imiş. Nə dilək diləsə, Allah onun diləyini qəbul edərmiş. Xudayarın gözəl-güycək bir qızı var idi. Qız həddinə çatanda, una elçilər gəlməyə başlayır.

Birinci elçi kəndin qazısının uğlundan gəlir. Xudayar qızı una verməyə razı olur.

İkinci gün elçi Mulla Xəlilin uğlundan gəlir. Xudayar:

– Razıyam, verərəm – deyib elçiləri yula salır.

Üçüncü gün elçi şahzadə Turandan gəlir. Xudayar qızı una da verməyə süz verir.

Bir cümə günü elçilər qızı aparmaq üçün məsləhətə gəlirlər. Gərək gələn bazar tuy olsun deyə razılıq alan quhumlar əvlərinə qayıdılar. Xudayar arvadı Məmləkətlə məsləhətləşir ki, indi mən qızı hansı elçiyə verim? Arvad deyir:

– A kişi, niyə fikir çəkirsən? Bizim bir ulağımız, bir də kar itimiz var. Allaha yalvarırsan, unnarı da qız eləsin. Onda hər üç elçi də razı qalar.

Arvadın bu cür məsləhətinə Xudayar razı olur. O, əşşəyi bayıra çıxarıb, başına əl çəkir, Allah unu Xudayarın diləyinə güərə qıza dündərir. Sonra xan iti də bu cür ədir. Xudayarın üç qızı ulur. Ələ bil bunnar hər üçü bir almaya bənzəyir. Onnarı bir-birindən ayırmaq olmurdu.

Qızlardan birincisinin adı Suna ulduğu üçün unnarın üçünün də adı Suna oldu. Qızlar hər üçü ərə getdi. Öz ailəsilə yaşamağa başladılar.

Bir gün Xudayar arvadına dedi:

– Arvad, mən darıxıram, bir gedib qızıdara baş çəkim. Arvad razı oldu. Amma unutma ha, əsil qızımızı tanımağa cəhd elə. Xudayar əsasını əlinə alıb yula düzəldi. Yulu hələ birinci geyavı Mulla Xəlilin uğunun evinə düşdü. Mulla Xəlilin oğlu Sərdar qeynatasını hörmətlə qarşıladı. Yemək-İçməkdən sonra

Sərdar arvadına dedi:

– Get saraydan bir qarpız gətir yeyək! Arvad həmli idi. O, yavaşca düşüb, bir qarpız gətirdi.

– Onu yux, get başqasın gətir – deyə əri səsləndi.

Arvad səs çıxarmadan qayıdıb, yenə həmin qarpızı gətirdi, (demə, əvdə olan tək bir qarpız idi).

– Onu yux, o birini gətir! – deyə əri səslənəndə Xudayar: – Quy hələ bu bəsdir! – deyə səsləndi. O, fikirreşdi ki, əsil qızım budur.

Səhəri gün o, kəndin qazısının uğlunun evinə qunaq düşdü.

Yemək-içməkdən sonra giyov arvadına: – Get bir qarpız gətir; – dedi. Arvad gedib evində ulan bir qarpızı gətirdi.

– Onu yux, başqasını gətir. Arvad getmədi. Arvad, sənə o biri qarpızı gətir dedim – deyə əri təkrar etdi. Arvad yenə də səssiz durdu.

Xudayar bildi ki, bu qız əşşəkdən ulan qızıdır.

Üçüncü gün Xudayar üçüncü qiyavı Şahzadənin evinə getdi.

Şahzadə Turan qaynatasını hörmətlə qarşıladı. Şahyana xürelər hazırlatdı. Yemək-içmək başa çatandan sonra Turan arvadını çağıraraq bir qarpız gətirməyi tapşırırdı. Arvad bir qarpız gətirib ərinə verdi. “Bunu yux, başqasın gətir” – deyəndə, arvad mühkəm qışqırdı: – olan bir zəhərin var, başqasını hardan gətirim? – deyə əlindən qarpızı yerə quydu.

Xudayar o sahat başa düşdü ki, bu, itdən döənən qızıdır.

Beləliklə, Xudayar hər üç qızın hansı insan, hansı əşşək, hansı it cinsi olmağını bildi. Odur ki, qunaq gedərkən əsil öz qızının əvinə gedirdi. İt, əşşək cinsindən olan qızlarına isə heç fikir belə vermirdi.

O gününə sonra Xudayar qadınların cinsini düzgün təyin etməyə hazır uldu.

QİSMƏTİN QOYRUĞU KƏSİLDİ

Bir kiçik kənddə iki nəfər qunşu yaşayırdı. Onların evləri bir küçədə üzbəüz idi. Qunşuların biri Fatı, o biri isə Sadi idi. Mehriban qunşular uzun illər bir-birindən inciməmişdilər. Fatinin bir küpəyi var idi. Hər gün Fatinin ayiləsi günorta yeməyini başlayanda, küpək pəncərənin altında dayanıb qoyruğunu bulayırdı. Sadi də tez özünü Fatinin evinə çatdırırdı. Fatı qunşunu – gəl-gəllə qarşılayırdı. Sadi isə bu mənim qismətimdir. – deyirdi. Bu cür qismət çux uzandı. Hər yemək vaxtı Sadi küpəyi izdəyirdi. Hələ ki küpək qoyruq buladı, bilirdi ki, yemək başlanır. Tez Fatigilə gedib süfrə qırağında otururdu. – Doğrusu, məni qismət gətirir – deyirdi.

Bir gün Sadi evdə yatmışdı. Arvadına tapşırırmışdı ki, küpək qoyruğunu bulayanda una xəbər eləsin. Arvad da oturub küpəyin qoyruq bulamasını güzləyirdi. Arvad evdə günorta xüreyini qablara tükür. Küpək qoyruğunu bulamağa başdadı. Sadinin arvadı: – A kişi, küpək qoyruğun buladı, tez get; – dedi. Bu süzdəri Fatı eşidib evə girdi. Dalınca Sadi də evə daxil oldu.

– A kişi, yenə məni qismətim gətirdi, – dedi. Ertəsi gün Fatı bir balta alıb küpəyin qoyruğunu dibindən çatdı. Vadə günortu oldu, az keçdi, bir qədər yenə keçdi, ancaq küpək qoyruğun bulamırdı. Sadi durub qunşuya getdi, ələ bu zaman xürek yeyilib, qab-qacağ yuyurdu. Fatı dedi:

– Gəl qunşu, amma gecikdin.

Hə qismət olmadı, nə olsun, – deyə Sadi dinmədi.

Daha o qisməti gürməzsən, qunşu, çünki qismətin quyruğunu lap dibindən kəsmişəm – deyə Fatı dilləndi. O gününə Sadinin qisməti Fatinin əvindən kəsildi.

PƏHLƏVAN NƏZƏRİN NAĞILI

Ərəb vilayətinin Ucqar kəndində Nəzər addı bir təmbəl kişi yaşayırdı. Onun Səlimə addı bir arvadı var idi. Nəzər gecə-gündüz evdə yatıb, "Ver yeyim, ürt yatım, güzlə canım çıxmasın", – deyə yaşayırdı. Səlimə onun əlinnən lap təngə gəlmişdi, bilmirdi ki, nə etsin.

Bir gün Nəzər arvadını çağırıb, onnan çürək istədi. Arvad, çürək həyətdə süfrədədir, dur al: – dedi. Nəzər çux dedi, arvad eşitmədi. O, çarasız qalıb həyətdə çıxdı, hələ bu zaman arvad qapını bağladı: – Hara istəsən get! – dedi. Nəzər gürdü ki, iş xarəbdır, arvad ona qulaq asmır, xahiş etdi ki, atasınnan qalan qılncı una versin. Arvad qılncı una tərəf tulladı. Ancaq qapını bərk-bərk bağladı. Nəzər qalan Nəzər, üzü də bilmədən bir yula düzəldi.

Aclıq unu əldən salmışdı. Yulda bir alma ağacının altında əyləşib, alma yeməyə başladı. Birdən onun güzü kiçik bir qarışqa təpəsinə darsdı. Qarışqalar karvan kimi düzülüb təpəyə sürsət daşıyırdılar. Bunnan Nəzərin acığı tutdu. O, qılncı çekib qarışqa təpəsinə elə vurdu ki, qarışqalar qırılıb tüküldülər. O, ülən qarışqaları hesabladı. Düz qırx qarışqa üldürmüşdü.

O, bir qədər dincələnnən sonra, yenə yula düzəldi. Bir azdan o bir dəstə dəvəçiyə rast gəldi. Onnara salam verdi, sonra özünü onnara aparmağını xahiş etdi. Dəvəçilər onnan kim ulduğunu suruşanda o, "pəhləvan Nəzərəm, bir qılıncla, qırxın əzərəm" – dedi. Onda gəl qüvvətini sınaq – deyə dəvəçilər dilləndi.

Nəzər razı oldu. Yulda çuxlu quldur olur, əyər onnardan bizi xilas etsən, sənin qüvvətinə inanırıq – deyə bir dəvəçi süz atdı. Dəvə karvanı arasında bir fil də var idi. Dəvəçi Nəzərə dedi:

– Əyər sən bir tülük su içə bilsən, sənin qüvvətinə inanırıq.

Nəzər dedi:

– Buyurun, tuluğu bura verin, su duldurum. Nəzər tuluğu alıb çeşməyə gedir. Tuluğa bir az su tüküb, sonra küpdürür ki, guya tuluq su ilə duludur. Nəzər tuluğu çiyinə alıb gəlir:

– İndi icazə verin, içim, – deyir.

Dəvəçilər ona tuluqdakı suyu içməyə icazə verillər. O, yavaşca bir ağır yük kimi tuluğu başına çəkir və yavaşca buşaltmağa başlayır. Tuluğ buşalannan sonra hamı onun hünərinə təcüb edir. Sonra o filin dalına minib, yula düzəlirlər. Fil birdən dillənir:

– Axı sən lap yüngülsən, pəhləvan ağırlığın yuxdur – deyir. Nəzər bir az gülüb, una deyir:

– Mənim sənə yazığım gəlib, ağırlığımı vermərəm, əyər ağırlıq versəm, sən dərhal yerə yatarsan, deyir.

Fil ondan xahiş edir ki, hələ bir ağırlığını ver, baxım nə qədər ağırsan. Nəzərin cibində çarıq tikən biz var idi. O, əlini cibinə salıb bizi çıxardır. Heç kəs gülmədən filin gicgahına ələ basır ki, fil bir nalə çekib yerə oturur. Dəvəçilər bunnan sonra Nəzərin qüvvəsinə inanırlar. Bir qədər yul gedənnən sonra, karvanın qabağına bir dəsdə quldur çıxır. Dəvəçilər Nəzərə deyillər ki, əyər bunnardan bizi qurtarsan, hərəməz sənə bir dəvə yükü ilə bir yerdə bəxşiş edəcəyik. Nəzər heç kefini pozmayıb quldur başısının yanına gedir. Ona deyir ki, karvan Şah Abbasındır, üzü də yüz nəfər atlı ilə karvanın dalınca gəlir, cəhd edin başınızı qutarın, yuxsa hamınızı qıracaq. Quldur başçısı Nəzərin süzünə inanıb, dəstə ilə qaçmağa üz quydu. Karvan isə öz yuluna davam etdi.

Bəzirgannar Həbəşistan şəhərində dəvələrini mallarla duldurub geri qayıdılar. Onnar Nəzərin yaşadığı Ucqar kəndinə yetişəndə, Nəzər öz dəvələrinə sahib ulmaq üçün, dəvəçi bəzirganlara müraciət edir. Bəzirganlardan biri dillənir: – Adə, biz səni nəçə həfdə yedirib içirmişik, bu sənə bəs deyilmi? – deyir.

Bəs **icral*** – deyə Nəzər dillənir və deyir ki, əyər icrala

*icral – söz, vəd.

gürə hərəniz bir dəvə yükü ilə verməsəniz, hamınızı qırıb, bütün malınıza sahib olacağam. Yaxşıdır ki, kişi tək icralınıza əməl edin. Bu zaman o, qırx qarışqanı bir vurmaqla əzən qılınıcı qınından çıxarır.

Hə, nə deyirsiniz? Başlayımmı? Yux, yux dayan, əl saxla, hansı dəvəni istəyirsən, seç ayır, – deyə karvanın başçısı dil-ləndi. Bəzircannar altı nəfər idi, o, hərəsinən bir dəvəni ayır-dı, indi gedə bilərsiniz, – dedi. Karvan yula düzəlir. Nəzər isə altı dəvə ilə üç həftəlik yuldan sonra öz Ucqar kəndinə arvadının yanına çatır. Arvadı həyətdə altı yüklü dəvəni gü-rəndə mətəl qalır. Bunun sirrini Nəzərdən soruşur. Nəzər bütün başına gələn əhvalatı ona süyləyir. O gününən ər-arvad, altı dəvə yükü ilə varranıb, xuşbəxt yaşamağa başlayırlar. Siz də xuşbəxt olarsınız.

Nəzər mənə üç qızıl alma vermişdi, yulda quldurlar əlimdən aldılar, mənə əlibuş gəldim.

YUXSUL KƏNDLİ VƏ XUDAYAR BƏY

Xudayar bəy bir gün nükərrərlə maral ovuna çıxmışdı. Çux yerrəri ovladıxdan sonra qalınlıq bir məşədə bir ərəkə maral vurdu. Nükərrər tez maralı suyu bəyərərinnən bəyçün kabab bişirillər. Kabab bəyin xuşuna gəldi. O, ikinci bir maralı vurmağı və təzə kabab bişirməyi nükərrərə tapşırır. Ancax iş baş tutmadı. Daha maral rastına gəlmədi. Axşam yaxınlaşdı. Bəy nükərrər əvə qayıtmağı məsləhət gürdü. Onnar bir məşə-nin yulu ilə əvə qayıdılar. Demə bu zaman meşəyə quru udun yığmaq üçün bir yuxsul kəndli gəlmişdi. O, çiyində udun şə-ləsi yul ilə gedirdi. Birdən at ayağının səsinə geri baxdı, gürdü ki, Xudayar bəy nükərrərlə yul ilə gəlir. Yuxsul kəndli, bəyin güzünə gürümməmək üçün yuldan çıxıb bir kulun dalında gizlənir. Bəy onu uzaxdan görmüşdü. O, kəndliylə tənləşəndə, ona baxıb:

Ey axmaq, niyə qaçıb çıxdın yuldan,

Nə baxırsan dunuz kimi kuldan.

– Deyə səsləndi, sonra isə ona fikir verməyib yuluna davam etdi.

Yuxsul kəndli urdan udun şələsi ilə əvə gəldi. O, şad-lığının nə edəcəyini bilmirdi. Arvadı unnan soruşdu:

– Xeyir ula, bu nə şadıqdır?

– Arvad! Məni məşədə bəy dindirdi.

– O sənə nə dedi?

– Dedi ki, əy axmaq, niyə qaçıb çıxdın yuldan, nə baxırsan dunuz kimi kuldan?

– Afərin kişi! Bəyin süyüşü də bir məlhəmdir – deyə arvad kişi ilə birgə sevimməyə başlayır.

SELİM VƏ SULTAN

Atası Allah rəhmətinə gedənnən sonra Selim ilə Sultan anaları Huri ilə yaşayırdılar. Selim böyük qardaş idi. Anası onu bir kəndçi qızı ilə övləndirdi. Bir neçə ildən sonra onun iki uşağı oldu. Selimin arvadı xeyin bir qadın idi. Qardaşlar arasında hörməti qırmaq istəyirdi. Ancaq qardaşlar una qulaq asmırdılar. İki qardaş təsərfatlarını ayırmışdılar, hərə ayrı bir əv sahibi ulub yaşamağa başlamışdılar. Onnar atadan qalan turpaqlarda taxıl əkib, məhsulu iki yerə bölürdülər.

Bir il məhsul ili idi. Qardaşların məhsulu birə-beş artıq idi. Əkin zəmiləri dərya tək ləpə vururdu. Qardaşların sevinci də hələ bundan artmışdı. Məhsul yığımı başladı, zəmilərin dərci biçilib tayalara quyuldu. Qardaşlar xırman açıb taxıl düyməyə başladılar. Bir neçə xırman düyülüb paylandı. Bir gün onnar xırmanda buğda paylayırdılar. Buğdanı hərəsi xırmanın bir tərəfinə yığıb quydular. Böyük qardaş evə getdi. Kiçik qardaş Sultan fikirləşdi: – Axı mən təkəm, qardaşımın ayləsi çıxdır, quy mənim payımla una verim, yükü bir qədər yüngül ular: – deyə öz payının yarısını onun payına tərəf itələdi. Belə versəm, qardaşım almaz, yaxşıdır ki, özü ulmayanda onun payının üsdünə tüküm.

Bir az keçənnən sonra Selim gəldi. Qardaş sen əvə get, indi mən nüvbə çəkim. Axşam taxılı övlərə daşıyarıq – dedi. Sultan əvə gedənnən sonra Selim fikirləşdi: – Axı mən övlənmişəm, uğul-uşağım da var. Sultan isə övləmməyib, una tuy üçün xərc lazımdır, quy mənim payımın yarısını özü bilmədən una verim. Beləliklə, Selim buğdanı yarı bölüb, Sultanın payına qarışdırdı.

Belə meriban qardaşlara nə ad vermək olar? Onnar hər ikisi öz fikirini özlüyündə bildilər. Bu işi ancaq bir Allah bildi, bir də ayrılıqda iki qardaş. Allah insanın ürəyinə baxıb, dövlət

verər. Allah bu iki qardaşın taxılını o qədər artırdı ki, gecə yarıya qədər taxılı daşıdılar, yenə qutara bilmədilər. Qardaşlar bu işə mat qaldılar. Sultan Selimdən soruşdu, Selim Sultandan, ancaq heç biri bu suala cavab verə bilmədi.

Qardaşlar sirri bir-birinə deyənnən sonra başa düşdülər ki, Allah taxıla yux, düzgün insana tərəfdir.

İKİ QUNŞU

Bir kənddə iki nəfər qunşuluqla yaşayırdı. Birinin cütü, arabası, taxıl zəmiləri var idi. O birinin isə bir ulağı, bir az əkin yeri vardı. Yayda hər iki qunşu məhsulu yığıb övlərdə ambarrara tükdülər. Qış hazırlığı üçün onnar deyirmanı un üyüdməyə gedirdilər. Varrı qunşu arabaya on müşük buğda yükləyir; o biri qunşu isə ulağa iki yük quyur, ya ulsa-ulsa cəmi bir müşük yarım buğda olardı. Onnarın hər ikisi də bir deyirmanı düşüllər. Deyirman xəlvət idi. Deyirmançı məsləhət gürdü ki, əvvəlcə ulağı çəksin, sonra arabanı. Axşam yaxınlaşdı. Deyirmançı deyirmanı nabatçılara tapşırıb evə getdi. Ulaqçı unu üyüdüb yükləri bir tərəfə quydu. Gecə ulduğu üçün yula düşmədi. O, dəyirmançının yatağı üsdə uzanıb yuxuya gedir. Bu zaman arabacı un üyüdüdü. Gürdü ki, ulaqçı qunşu şirin yuxudadır, tez yüklərin ağzını açıb hər yükdən iki **sah*** un öz müşüklərinə tüküb, yükləri əvvəlki kimi bağlayır.

– Bunu ancaq bir Allah bilir, bir də mən, – deyir.

Səhər ulaqçı yükləri ulağa yükləyib evə gəlir. Arabacı da öz əvinə.

Bu uzunəllilikdən xəbər tutan Allah arabacının on çuvalının bərekətini ulaqçının yükləri üsdünə quyur. Bunu bilən olmur. Ulaqçının iki uşağı, bir arvadı, bir də quca anası, cəmi beş nəfər ailəsi olur. Arabacının isə bir oğlu, bir arvadı, bir də anası, cəmi dörd nəfər ailəsi olur. Qışın hələ bir ayı başa çatınca arabacının arvadı unnarı qurtarar. Ulaqçının arvadı nə qədər çürək bişirir, ancaq gürrür ki, un müşükləri belə duludur ki, dolu.

Arabacı “Qışda un üyüdməyə necə gedim”, – deyə fikirreşir. Ulaqçı işə mətəl qalır. Nə üçün arabacının on mü-

*Şah – çəki vahidi; 2,5kq.

şük buğda unu, mənim iki yükümnən tez qutardı? Axı mənim ayləm onunkundan bir nəfər də çuxdur.

Bir gecə ulaqçı yuxu gürrür. Allah yuxuda ona deyir ki, arabacı sənə yükünnən oğurrayıb, öz müşüklərinə tükdü, sənə yükün dörd şah əksik oldu. Mən isə onun müşüklərinin bütün bərekətini çəkib sənə yüklərinə verdim. Halal mal da-yim çux ular.

KEÇƏLİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir mahalda bir kişi var idi. Bu kişinin bir arvadı var idi. Bu arvadun da bir oynaşı var idi. Arvad onun yaxşısının çörək bişirib oynasına, onun tör-töküntüsünün, kəpəyinnən çörək bişirib ərinə verərmiş. Bir müddət keçənnən sora kişi dilə gəlib deyir ki, ay arvad, deyirdin dəyirman ununun çörəyi yaxşı olur, bə bu çörək niyə belə olur?

Kişinin İsfahanda bir bacısı var imiş. Bacısının da bir keçəl oğlu var imiş. Kişi arvaddan soruşduğu vaxt arvad deyir ki, İsfahannan gələn yellər onun yaxşısını aparır, bizimçün kəpək-küpeyi qalır. Bu sözü eşidən kişi deyir:

– Arvad, mən gedəciyəm bacımgilə. Həmin çörəkdən qoy bir az heybiyə, aparım bacıma göstərim, görüm bu niyə belə olur.

Kişi yola düşüb, bacısıgilə gəlib çatır, əhvalatı bacısına nağıl eliyir. Kişi danışan vaxt bacısıoğlu keçəl də əhvalatı eşidir, işdən halı olur və dayısına deyir ki, sən arvadının oynası var, sən xəbərin yoxdu. Gecədən mənə apar, sən arvadının oynasını mən tutum.

Kişi evə qayıdanda bacısıoğlu keçəli də özünən gətirir. Gəlib çıxıllar. Üç gün, beş gün üstə keçənnən sora keçəl dayısı arvadının oynası olduğunu dəqiqləşdirir. O vaxt payız fəsli imiş. Keçəlin dayısı cütə gedəndə keçəli də özünən apararmış çölə. Bir gün keçəl yolun yarısında dayısına deyir ki, dayı, mən qayıdacam evə. Gizdənib sən arvadının işdərinə baxacam.

Keçəl qayıdıb evin banına çıxıb gizdənir. Bir azdan sora oynas gəlir. Arvad oynası üçün yaxşı yeməklər bişirib gətirir. Oynaşnan arvad yeyib içillər. Kəfdən sora oynas gedir. Keçəl də gizdincə bannan düşür, gedir çölə dayısının yanına. Əhvalatı dayısına danışannan sora deyir:

– Dayı, sən işində ol, mən də axtarım bir qarğa balası

tapım.

Keçəl tələ qurub bir dənə qarğa balası tutur, qoyur cibinə. Gəlillər evə. Keçəl qarğa balasını evdə gizlədir. Yeyib, içib yatıllar.

Səhərişi günü keçəl tezdən durub dayısıyan gedir çölə. Yarıyoldan evə qayıdır, genə bana çıxıb gizdənir, arvadnan oynası pusur. Arvad oynası üçün toyuq kəsir, pilov bişirir. Yeyib içillər, kef çəkillər. Sora oynas deyir ki, günortaya da gələcəyəm. Arvad da deyir ki, gələrsən, xörəyin qalanını da günortada çağ yeyərik. Qalan xörəyi arvad aparıb evin bir küncündə gizdədir. Keçəl bütün bunnarı görənnən sora düşüb gedir dayısının yanına. Əhvalatı genə dayısına nağıl eliyir. Deyir ki, tez-tez əkib günortadan qabax gedək evə.

Cütü qutarıb gəlillər evə. Arvad gətirir keçəlnən dayısı üçün turş ayrınnan arpa çörəyi qoyur yeməyə. Oturullar surfa başında. Keçəl cibindəki qarğa balasını sıxır, qarğa balası çığırr. Qarğa balası çığıranda dayısının arvadı deyir: "Ay, səni qara geyəsən, keçəl. Bu nə işdü". Keçəl deyir: "Bu qarğa balasıdır. Deyir ki, dayıdostu pilov bişirib qoyub küncdə tabağın altına. Yanında cücəsi də var. Qarğa balası deyir ki, dayıdostu gətirsin həmə xörəyi biz yiyək". Arvad naəlac qalıb oyəşi üçün günortaya saxladığı yeməyi gedib gətirir qoyur süfrüyə. Keçəlnən dayısı yeyib-içənnən sora arvad surfanı yığışdırır, sora da çıxıb oynasının yolunu gözdüyür. Oynaş gələn vaxt arvad deyir ki, kişi evdədi. Oynaş qayıdıb gedir.

Səhərişi gün keçəl cütə getmək mahnasıyan evdən çıxır. Genə yarıyoldan qayıdıb banda gizdənir. Oynaş genə gəlir. Arvad nəse bişirir, yeyib-içillər. Arvad xörəyin qalanını genə gizdədir. Kəfdən sora oynas çıxıb gedir. Keçəl də gedir dayısının yanına. Əhvalatı dayısına nağıl eliyənnən sora bular genə günortadan qabax gəlillər evə. Arvad bunlarçün quru çörək gətirib qoyur surfaya. Keçəl cibindəki qarğa balasını genə sıxıb çığırdır. Arvad deyir: "Keçəl, sən bu quşun yenə nə deyir?". Keçəl deyir ki, "Quş deyir, dayıdostu xörək bişirib

qoyub küncdə təştin altına. Onu gətirsin yeyək". Arvad nələc qalıb xörəyi gətirir qoyur bunnarçün.

Səhərişi gün keçəl genə bana çıxıb gizdənir. Oynaş gəlir, yeyib içillər, kefdən sora oynaş gedəndə arvada deyir ki, günortuya mənim cütçü iməciliyim olacax. Bir qazan pilov bişirərsən, üstündə toyuğun, gətirərsən mənim iməcilərim-çün. Arvad deyir ki, bə mən nə bilim sən harada cüt əkəcək-sən. Oynaş deyir: "Mən alma soya-soya gedərəm həyətdən ta cüt yerinəcən. Sən də alma qabığının iziynən gələrsən yanıma".

Keçəl bannan düşüb gedir oynaş gedən yoldan alma qabıqlarını yığır gətirir tökür dayısının cüt yerinə gedən yola. Arvad isə pilovu, toyuğu bişirir, düşür alma qabığının izinə və bu iznən gəlib çıxır ərinin yanına. Kişi arvadını belə görəndə təəccüb qalır və arvadına deyir: "Arvad, bu sənnən görünmüyən işdi". Arvad deyir ki, bacın oğlu sənin yanında olduğuna görə mən də xörək bişirib gətirdim sizinçün. Keçəlnən dayısı yeyib içillər. Sora arvad qayıdıb gəlir evə. Keçəl də dayısıynan toxumu əkib qayıdıb gəlillər evə.

Səhərişi gün keçəl genə çıxıb banda gizdənir. Bir azdan oynaş gəlir. Arvad əhvalatı oynasha danışır. Oynaş deyir ki, bəs bu keçəlin işidi. Gəl bunu öldürək, qoy gedib heç anasının üzünü də görməsin. Arvad deyir: "Mən onun çəmini bilirəm. Bu günnən keşdi. Sabah axşam dayısına deyərəm, xoruz banı cütə gedəndə onu oyatmasın. Deyərəm, qoy yatıb istirahət eləsin. Sora mən iki ağac hazırlıyaram, qoyaram hazır. Kişi gedənnən sonra sən də bir az vaxtlı gələrsən. Götürərik ağaş-darı, hərəmiz bir yannan keçəli yatdığı yerdə döyüb öldürərik. Ölənnən sora aparıb atarız bir xəndəyə. Kişi xəbər alanda mən də deyərəm, naharını yeyənnən sora keçəl dedi, mən gedirəm evimizə. Dayısı da şübhədən düşər.

Oynaş gedənnən sora keçəl də düşüb gedir dayısının yanına, deyir ki, dayı, səhər cütə gələndə məni oyatmazsan.

Bir az işdiyib gəlillər evə. Yeyib-içib yatıllar. Tezdən

kişi cütə gedəndə arvad deyir ki, kişi, keçəli aparma. Uşaq yorulub, qoy yatıb dincəlsin. Kişi çıxıb gedir. Bunnarın da bir körpə danaları var imiş. Keçəl də tezdən durub dananın qol-qıçını bağliyr gətirib qoyur öz yerinə. Dananın üstünü yorğannan möhkəm basdırıb çıxır bana. Bir azdan oynaş gəlir. Arvad və oynaş hərəsi ağacın birini götürüb başdıyıllar dananı döyməyə. Bunnar dananı döyə-döyə deyillər: "Öl, keçəl, öl!". Bir azdan dana başdıyr bağırmağa. Bunnar baxıb görüllər ki, keçəl yoxdu, döydükləri dana imiş. Arvad deyir: "Keçəli biz öldürə bilmədik. Səhər bir az çörək bişirəm, beş-altı dənə də toyuq kəsib qızardaram gedərəm ocağa. Ocağa yalvararam ki, keçəli öldürsün. Ocax keçəli öldürər. Biz genə öz mətləbimizə nail ollux".

Bunnan sora keçəl bannan düşür gedir dayısının yanına. Deyir, dayı, bütün bu əhvalatdardan sora başa düşdün ki, sən arvadının oynası var. Dayı, indi özün bilərsən. Sabah mən gedəcəyəm.

Səhərişi gün arvad çörək bişirib, beş-altı toyuq qızardıb yığır zəmbilə, yola düşür ocağa getməyə. Keçəl kəsə yolla onnan qabax gedib ocağın kənarındakı iri ağacdardan birinin koğuşunda gizdənir. Arvad gəlib ocağa yalvarıb-yaxarır: "Ya ocax, keçəli öldür!". Çox yalvarıb-yaxarannan sora keçəl ağacın koğuşundan deyir: "Öldürürəm!". Arvad yalvardıxca keçəl deyir: "Arxayın ol, öldürürəm!" Arvad fikirleşib ki, ocağ sözü-mü eşitdi. Dilə gəlib dedi ki, keçəli öldürürəm.

İndi sizə kimnən deyim, keçəldən. Arvad gedənnən sora ocax üstə qoyulan çörəkləri və toyuxları götürüb oturub doyunca yeyir. Qalan toyuxları və çörəkləri də basdırır ocaxda. Əlinə bir kösöv alıb oturur yol gözdüyür. Bir azdan üç nəfər adam gəlib çıxır keçəlin yanına. Keçəldən soruşullar ki, keçəl, bu nə işdi? Keçəl deyir: "Nə olacax? Bu ocax mənə babamdan qalıb. Hər nə istəsən, bu kösövnən ocaxdan çıxara bilərsən". Adamlar deyir: "Keçəl, onda hələ bu ocaxdan bizimçün bir şey çıxard yeməyə". Keçəl o saat kösövü yerə vurub toyuxların

biriynən bir-iki çörək çıxardır. Bu adamnar yeyənnən sora adama beş yüz tümən pul verib ocağı keçəldən alıllar. Keçəl pulu alıb gedir. Bu adamlar keçəl gedənnən sora bir-iki gün ocaxda qalıb qalan toyuxlari da yeyillər. Sora ocaxdan heç bir şey tapmıyib başa düşüllər ki, keçəl onnarı alladıb. Düşüllər keçəlin ardıycan.

Keçəl isə yolnan gedəndə görür, iki attı gəlir. Keçəl tez qaçıb yolun qırağındakı yekə daşa yapışır. Attılar gəlib çatıllar. Keçəl deyir ki, bu daşı əldən qoysam, dünya qərq olar. Attılardan biri düşüb daşa yapışır. Keçəl deyir ki, daşı sən tək saxlıya bilməzsən. Sora keçəl o biri attıya deyir ki, gəl kömək elə, daşı saxlayın, qoy mən bir az dincəlim. Attı attarı aparıb bir az uzaxda bağliyb gəlib daşa yapışır. Keçəl gedir attarın birini minir, o birini də yedəyinə çəkib çıxır aradan. Bir xeyli keçənnən sora keçəlin əvvəl allatdığı üç adam gəlir çıxır daşı tutan adamnarın yanına. Başdarına gələn əhvalatı bir-birrinə danışib düşüllər keçəlin ardıycan.

Bunnar da, keçəl də getməkdə olsun, keçəl bir qədər yol gedənnən sora baxır görür, bir dəstə arvad kətan döyür. Keçəlnən bunnarın arasında bir çay var imiş. Keçəl çayı görən kimi at üstə bir kötük yıxır, çuxasını sərir kötüyün üstünə. Keçəl bu taydan çığıb arvaddara deyir: "Toxmax vurmayın. Qardaşım ölüb. Meyidi atın üstindədi. At hürkər, qardaşımın meyidi düşər suya. Onda vay sizin halınıza". Keçəl suyun ortasına çatanda arvaddardan biri deyir ki, yolnan gedən çox söz deyər, vurun toxmaxları. Arvaddar başladıyılar toxmax vurmağa. Keçəl kötüyü suya aşırıb qışqırır: "Ay, qardaşımın meyidini su apardı. Mən sizə demədim, toxmax vurmayın". Arvaddar işi belə görüb qaçıllar. Keçəl yetişib arvaddar döyən kətanı yığır o biri atın üstə. Bir qədər yol gedənnən sora gəlib çatır bir ağacın yanına, oturur məlul-müşkül ağacın dibində. Bir də görür, beş nəfər adam gəlir, amma allatdığı adamlar dəyil. Adamnar yaxınlaşıb keçələ salam verib soruşullar ki, nə işdi bu vəziyyətdə oturubsan burda, bu ağaşdakılar nədi?

Keçəl deyir: "Ulu babalarımndan qalma bu ağaş ildə ipək, xara, zərxara gətirirdi. Bu il bəxdim gətirmiyib, ağaş kətan gətirib, onunçün qəmliyəm. İndi isə müştərisi olsa, bu ağacı bütöv satıram". Bu adamnarın ağsaqqalı deyir ki, gəlin bu ağacı alax. Ömrümüz boyu bəsimizdi. Keçəl bu adamnarı da hərəsinnən beş yüz tümən alıb ağacı verir bunnara, atı minib aradan çıxır. Gəlib çatır İsfahana. Anası soruşur ki, bala, bu nə işdi? Deyir: "Anacan, Allahım yetiribdi. On nəfər adam aldadıb bu var-dövləti gətirmişəm".

İndi sizə kimdən deyim, keçəlin allatdığı adamnardan. Əvvəlki beş nəfər də gəlib çıxır "kətan ağacını" alan beş nəfərin yanına. Başdarına gələnnəri bir-birinə danışılar. Sorakı beş adam da başa düşür ki, keçəl onnarı da alladıb. Bu adamnar qoşulullar bir-birinə, gəlib çıxıllar İsfahana. Axtarib keçəlin evini tapıllar. Keçəl bunnarı hörmətnən qarşılıyır, yedirdib-içirdir. Axşam olur. Keçəl o biri evdə anasını yıxır yorğan-döşəyə. Qonaxlar yatanda deyir ki, bəs, anam xəstədi. Gecə hansınız pis iş eləsə anam öləcək. Sizin şərt kəsirəm, əgər anam ölməsə, hamınızın şeylərini qaytaracam, ya anam ölsə, vay sizin halınıza. Qonaxlar yorğun olduxları üçün razılaşıb xorhaxorla yatıllar. Yatannan sora keçəl gəlib qonaxların hərəsinin yerinə bir çömçə su tökür. Qonaxlar sübh vaxtı yuxudan oyanıllar görüllər, yorğan-döşək yaşdı. Keçəlin əlinnən qurtarmağa çarə axtarıllar. Bu vaxt keçəl işdən halı olur. Keçəlin atası babasınnan qalma bir sehri toxmağı var imiş. Necə ki, deyərdin "vur, toxmağım, vur!" başladıyırmaş vurmağa. Keçəl toxmağı buraxır qonaxların üstünə. Qonaxlar cannarını götürüb şəhərdən qaçıllar. Keçəlin bunnardan aldığı pul və iki at da qalır keçələ. Keçəl anasıynan şad və xoşbəxt yaşayıllar. Siz də şad olun, xoşbəxt yaşayın.

ŞAH ABBASIN NAĞILI

Şah Abbas ölkəni idarə etmək üçün ciddi qanunlar irəli sürür. O, bütün şeylərə öz dəyərində görə qiymət qoyur və bütün işçilərdən bu qiymət normalarına əməl etməyi çağırır. Günnər gəlib keçir. Bir gün Şah Abbas qanunların necə yerinə yetirildiyini yoxlamaq üçün ölkəni gəzmək fikrinə düşür. Buna görə də o, dərviş paltarı geyərək şəhərrəri gəzməyə başdır.

Şah Abbas bütün sahələrə olduğu kimi, üz qırخان dəlləyə də ayrıca zəhmət haqqı müəyyən etmişdi. Şah Abbas gəlib görür ki, dəlləxananın birində üz-baş qırxdırannar cərgəynən qapının ağzında növbə gözdüyüllər. Şah da gəlib növbədə dayanır. Şah Abbas buraya gələn adamların əyinnərinə baxıb görür kü, hamıdan onun geyimi köhnə və cırıqdır. Bir neçə dəqiqə keçir ki, yeni müştərilər gəlib Şah Abbasın arxasında üz-baş qırxdırmaq üçün növbə gözdüyüllər. Nəhayət, dəllək bütün müştəriləri yola salır, növbə dərviş paltarını Şah Abbasa çatır. Dəllək Şah Abbasın cırıq çuxasını görüb onu öz növbəsində qəbul etmir. Onun növbəsinə Şah Abbasdan sonra gələn müştəriləri yola salmağa başdır. Şah Abbas xeyli gözdüyür, nəhayət, onu içəri çağırırlar. O, üzünü qırxdıraraq ayağa durur. Nə qədər pul vermək lazım olduğunu soruşduqda dəllək ondan Şah Abbasın müəyyən etdiyi zəhmət haqqından ikiqat çox istəyir. Şah Abbas dəllək nə qədər tələb edirsə, o qədər də pul verib, axşamüstü sarayına qayıdır.

Şah Abbas dərviş libasını dəyişərək yenə əvvəlki şahlıq paltarını geyir. Taxta çıxıb, fərraşlardan birisini çağırır və üzünü qırxdırdığı dəlləyi şahın hüsuruna çağırmağı əmr edir. Fərrasi gedib şəhərdə Şah Abbasın dediyi dəlləyi tapır və ona Şah Abbasın onu saraya çağırıldığını söyləyir. Dəllək nə edəcəyini bilmir, dəlləxananı bağlayıb şahın yanına yola düşür. Dəllək gəlib şaha ikiqat əylərək təzim edir. Şah Abbas acıqlı halda ondan soruşur ki, sən üz qırxdırmaqdan nə qədər alırsan və dəlləxanaya baş-üz qırxdırmaq üçün gələnləri necə qarşılayıb

yola salırsan. Dəllək qorxa-qorxa üz qırxdırmağın qiymətini və sonra qəbul qaydasını söyləyir. Şah Abbas deyir ki, indi ki belədir, bəs nə üçün sən dünən yanına üz qırxdırmaq üçün gələn dərvişdən ikiqat artıq pul aldın, bununla ürəyin soyumayıb dərvişi hamıdan sonra qəbul etdin. Dəllək bunu eşidib daha da qorxmağa başlayır. O, qorxusundan ağzını belə açə bilmir. Şah Abbas cəlladları çağırır və dəlləyin boynunu vurmağı əmr edir. Cəlladlar bir anın içində dəlləyin başını bədənindən üzürlər.

Günlər gəlib keçir. Şah Abbas bu hadisədən sonra yenidən camaata verilmiş qanunları lazımi qaydada yerinə yetirməyi dönə-dönə tapşırır.

Şah Abbas yenə də ölkədə qayda-qanunun necə yerinə yetirilməsini yoxlamaq üçün dərviş paltarını geyinib şəhərə yola düşür.

Bu dəfə Şah Abbas bir qəssəbçi dükənına gəlib ət almaq istəyir. Sən demə, qəssab yolu bura düşən yad, tanış olmayan adamların başını kəsib zirzəmiyə atar, sonra da insan ətindən sabun hazırlayar, bundan başqa, onların ətindən satdıqları mal ətinə qatıb satarmış. Şah Abbasın yad görkəminə baxıb, onun da boğazını üzmək istəyirlər. Şah Abbas dərviş paltarında yalvarmağa başdır ki, amandır, mənə öldürməyin. Mənim sizə böyük xeyirim dəyər.

Qəssablar soruşurlar ki, sən bir fərsiz dərvişsən, sən bizə nə kimi xeyir verə bilərsən? Şah Abbas deyir ki, mənim gözəl sənətim var. Yaxşı xalça toxuyub ona naxışlar vururam. Toxuduğum bu xalçaların hər biri bu vaxta qədər qazandığınız pulun yarısı dəyərində olar. Qəssablar tamahkarlıq edərək onu öldürməkdən əl çəkirlər. Şah Abbas deyir ki, mənə qırx gün vaxt verin və bundan savayı xalça toxumaq üçün bütün ləvazimatla mənə təmin edin. Əyər toxuduğum xalça dediyim qiymətə getməsə, boynumu vura bilərsiniz. Qəssablar buna razı olurlar. Şah Abbasa xalça toxumaq üçün lazım olan malları alıb verirlər.

Günlər gəlib keçir. Verilmiş vədə tamamlanır. Xalça toxunub hazır olur.

Qəssablar toxunmuş xalçaya baxmaq üçün Şah Abbasın yanına gedirlər. Onlar xalçanı görüb məəttəl qalırlar. Xalça çox qəşəng toxunmuşdu. Ona görə də qəssabların xoşuna gəlir.

Şah Abbas xalçaya yazılar nəqş etmişdi ki, savadsız qəssablar bunu oxuya bilmirlər. Nəinki oxuya bilmirlər, hətta bunun yazı olduğunu belə bilmirlər.

Şah Abbas xalçada arvadına məktub yazmışdı. Xalçaya vurulmuş naxışlar Şah Abbasın arvadına yazdığı məktubun yazıları idi.

Qəssablar xalçanı satmaq üçün bazara çıxarırlar. Xalçanı almağa heç kimin gücü çatmadığından, aparıb onu şaha satmağı qərara alırlar. Onlar şahın sarayına gəlirlər. Qapıda nöqərlər dayanmışdı. Qəssablardan biri Şah Abbası çağırmağı təklif edir. Nöqər cavab verir ki, ağamız çoxdandı ki, şəhəri, ümumiyyətlə, vilayəti gəzməyə çıxıb. Neçə gündü ki, onu gözləyirik, gəlib çıxmır. Ancaq xanım evdədi. Lazımsa, çağırım, təşrif gətirsin. Qəssablar razı olurlar. Nöqərlərdən biri izin alaraq xanım olan otağa daxil olur. Xanım divanda oturub fikrə getmişdi. Nöqəri görcək fikrindən ayrıldı. Nöqər ona baş əydi və dedi ki, sizi görmək istəyən var. Əyər vaxtınız varsa, onları qəbul edin. Xanım soruşur ki, onlar nə üçün gəliblər. Nöqər cavab verir ki, iki nəfərdir, xalça satmağa gəliblər. Xanım razı olur. Qəssablar içəri daxil olub təzim edir, xalçanı xanıma göstərirlər. Xanım xalçanı görüb məəttəl qalır. Bir qədər baxdıqdan sonra gözlərinə nəqş olunmuş yazılar toxunur. Diqqətlə, lakin səssiz oxuyur. Xanım görür ki, yazını Şah Abbas yazıb. O yazıb ki, mən şəhərin filan nömrəli qəssabxanasının zirzəmisində yaşayıram. Boynumu vurmaq isdiyirdilər. Yaxşı xalça toxumağı bacardığım üçün məni müvəqqəti sağ saxlayıblar. Əyər təcili çatmasan, boynumu vuracaxlar.

Xanımın rəngi qaçır, ancaq ətrafındakılara bunu bildir-

mir. Xanım xalçanın qiymətini soruşur və dedikləri qiymətdən də bir qədər artıq qızıl verərək xalçanı alır. Qəssablar razı halda geri qayıdırlar. Xanım təcili qəssabxanaya tərəf yola düşür. Xanım gəlib qəssabxanaya çatır-çatmaz qəssablar da gəlib çıxırlar. Xanım içəri girir. Xanım cəlladlara deyir ki, bu qəssabları zirzəmiyə salsınlar. Xanım başda olmaqla qəssabları zirzəmiyə salırlar. Qəssablar məsələni başa düşürlər. Xanım görür ki, Şah Abbas zirzəminin bir küncündədi. Özünü də ki, tanımaq mümkün deyil. Xanım soruşur ki, bu adamların günahı nədi ki, bunları bu günə salmışız. Qəssablar özlərini itirərək cavab verə bilmirlər. Şah Abbas qəssablara özünün şah olmasını bildirir. Xanım cəlladlara əmr edir ki, qəssabların başlarını vursunlar. Cəlladlar qəssabların başlarını bədənəndən üzürlər.

Şah Abbasla xanım birlikdə saraya gəlirlər. Şah Abbas yenə əvvəlki kimi ölkəsini idarə etməyə başlayır. Bu vaxt Şah Abbas bütün əhaliyə müxtəlif sənətləri öyrənməyi tapşırır. Şah Abbas əhalisinin sənət öyrənməsi üçün böyük işlər görür. Başqa ölkələrdən mahir ustalar, sənətkarlar dəvət olunur. Şah Abbas camaata sənətkarlığın nə dərəcədə əhəmiyyətli olmasını başa salır. Bütün zəhmətkeş əhali onun şahlığından razı qalırlar.

KİMİNİN ƏVVƏLİ, KİMİNİN AXIRI

Günlərin bir günü Şah Abbas vəziri Allahverdi xanla birlikdə təğyiri-libas olub öz əyalətini gəzirdi. Yolları bir qoyun sürüsünün yanından düşür. O yan-bu yana çox göz gəzdirirlər, ancaq çobanı görə bilmirlər. Bir də baxırlar ki, çoban budu, özünü bir ağacın kölgəsinə verib, fishafisnən yuxu bişirir. Oyatmaq üçün ona yaxınlaşıllar, ancaq nə qədər silkələyillər, çoban durmur. İş belə görən Şah Abbas cibinnən bir kağız çıxarıb bu sözləri yazıb onun sinəsi üstünə qoyur: "Əvvəli belə olanın, axırı da belə olar. Bu dünyaya çoban gəlmisən, çoban da gedəcəksən". Altda da qolu: "Şah oğlu Şah Abbas".

Bu hadisənin üstünnən bir neçə il keçir. Bir gün çapar gəlib şaha xəbər verir ki, müşduluğunu ver, oğlun arvadı ilə Yəmənnən təşrif gətirir. Şah Abbas qalır məhəttəl ki, balam, bu necə işdi. Özünü oğlum kimi qələmə verən kim ola? Vəzirini çağırıb məsləhətləşir. Qərara alırlar ki, hər kimdisə yaxşı qarşılansınlar, kimliyi onsuz da məlum olacax.

Bəli, Şah Abbas "oğlunu" ədəb-ərkanla, şahzadəyə layiq hörmətnən qarşılayır. Sonra da onun şərəfinə böyük ziyafət verir.

Axşam olur. "Oğlunu" yanına çağırmaq istəyir. Görür, budur, özünü ki, gəldi.

Oğlan ikiqat əyilib təzim edir, sonra əlini qoynuna salıb qat kəsmiş bir kağız çıxarır və şaha uzadır.

Şah Abbas kağızı alır, ehmalca açır, öz xəttini tanıyır. Görür ki, həmin çobana yazdığı kağızdı.

Şah Abbas deyir:

– Bu kağızı mən bir çobana yazmışdım, sən özün kimsən? Bu kağız sənə hardan?

Şahzadə deyir:

– Şah sağ olsun! Elə həmə çoban mənəm. Ayılında üstümdən bir kağız düşdü. Açıb oxudum. Sözləriniz mənə təsir

elədi. Ox kimi dəlib keşdi. Bir gün qoyunnarı bazara çəkib satdım. Puluna şahanə bir libas tikdirdim. Bir dənə də at alıb üz tutdum Yəməne. Pulun sayəsində saraya yol tapdım. Özümü sizin oğlunuz kimi nişan verdim. Şaha kürəkən oldum. Ancaq sizə demək istədiyim sözlər məni geri çəkdi. İndi sizə pənah gətirdim. Demək istəyirəm ki, əvvəli elə olanın, axırı istəsə yaxşı olar, özündən asılıdı.

Şah Abbas çobanın fərasətini bəyənib ona bəylik verdi, üsdəlik də dedi:

– Yaxşı eləmisən, bala, halal xoşun olsun. Bu dünya yağlı quyruxdur bacarıb yeyənə.

TÖRƏNİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir arvad və onun üç oğlu var idi. Arvad oğlannarının üçünü də evləndirmişdi. Gəlinnərinnən ən çox kiçik gəlinini istəyirdi. Kiçik gəlininin adı Törə idi.

Bu arvad çox xəsis arvad olur. Gəlinnərinin yeyib-içməklərinə fikir verər, qoymazdı ki, onlar artıq yemək yesinlər. Gəlinnər də onun əlinnən zara gəlmişdilər. Elə hey oturub-durub Allaha yalvarırdılar ki, qaynanaları tez ölsün, canları onun əlinnən dincəlsin. Bir gün arvad qonşuya gedir. Bilir ki, bu o yana gedən kimi gəlinnəri tez yemək yeyəcəklər. Odur ki, un kisəsinin içinə milçək salır, yemək-içmək olan otağın döşəməsinə un səpir ki, içəri girənin ayaq izləri döşəmədə qalsın.

Gəlinnər bu kələyləri başa düşürlər. Qaynanaları gedən kimi tez onun ağzını açırlar, un götürürlər, çörək bişirirlər. Birdən böyük gəlin deyir ki, axı bizim ayaq izlərimiz döşəməyə düşdü, onun da ağzını açdıq, arvad gələndə nə deyəcəyik. Kiçik gəlin Törə ağıllı gəlin idi. O deyir:

– Bilirsiniz ki, qaynanam məni çox istəyir. Odu ki, deyərəm ki, evə eşşək girmişdi, onun da içinə yenə milçək tutub atırıq.

Gəlinnər sevinirlər. Eşşəyi salırlar evə, bir dənə də milçək tutub salırlar un kisəsinin içərisinə.

Qaynana gələndə gəlinnəri tez onun əmrində dayanırlar. Bir az ordan-burdan söhbət edənnən sonra arvad girir həmin otağa. Görür ki, döşəmə izlə doludu. Unun da yarısı yoxdu. O dəqiqə gəlinnərini çağırır, sorğu-suala tutur. Kiçik gəlin Törə tez sözə başdıyır:

– Evə eşşək girmişdi, girdik içəri onu çıxartdıq, undan isə xəbərimiz yoxdu.

Arvad bir az hirsdənir, sonra kiçik gəlininin sözünə inanıb sakit olur.

Bir gün arvad arabaya taxıl doldurub çəkdirməyə aparır.

Kiçik gəlin deyir ki, fürsətdi, gəlin qaynanamızı öldürək. Böyük gəlinnər qorxullar. Törə deyir ki, heç qorxub eləməyin, bu mənim işimdi.

Oğlannarı, gəlinnəri arvadı yola salırlar. Törə kəsə yollan gedir qaynanasına çatır. Arvadın getdiyi yolda körpü var idi. Arvad atla körpünü keçəndə Törə kolluxdan çıxıb, atı hürküdür. At hürküb körpüdən arvadı araba ilə birlikdə atır. Oğlannarı evdə oturanda görürlər ki, analarının getdiyi at boş qayıdır. Qorxub, anaları gedən yola üz tutullar, gedillər. Körpünün yanına çatanda görürlər ki, araba körpüdən üzü aşağı düşüb anaları da aşağıda zarıyır. Tez analarını götürüb evə gətirillər.

Arvadın yaralarını sarıyıb qulluq göstərillər. Arvad özünə gələndə oğlannarı soruşur ki, nə olub, kim səni belə bu günə salıb. Arvad gözünü açır. Ətrafına baxır. Gəlinnəri qorxudan heyva kimi saralıllar. Arvad üzünü tutub Törəyə başdıyır inildəməyə:

– Törə, Törə...

Oğlanları heç bir şey başa düşməyib, bir-birlərinin üzünə baxırlar.

Törə tez özünü itirməyib deyir:

– Ananız demək istəyir ki, mən ölürəm, mən oləndən sonra mənim əvəzim Törə olsun. Hamınız ona mənim gözümdə baxın, onu da mənim kimi sevin, sözündən çıxmayın.

Törənin bu sözdərini eşidən arvadın halı pisdəşir, bir söz deyə bilməyib, gözdərini yumur.

Bu da xəsis qaynana ilə çoxbilmiş gəlinin əhvalatı.

DƏMİRDİŞİN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir padşah varmış. Bu padşahın üç oğlu varmış. Padşahın kiçik oğlunun dişdəri anadangəlmə dəmirdən imiş. Bu uşaq evlərində heç bir şey qoymur, hər şeyi yeyirmiş. Axırda padşah bezib, oğlunu evdən qovur. Oğlan üz tutur meşəyə, meşədə yaşamağa başladı.

Bir gün padşah sarayında oturub fikirreşirdi. Birdən oğlu yadına düşür, gözləri dolur. Fikirreşir ki, görəsən, oğlum nə edir. Bunu fikirreşib, üz tutur meşəyə – oğlunun yanına. Meşədə oğlunu tapır, hal-əhval tutur. Oğlu meşədə bir komada yaşıyırdı. Oğlu atasın komada qoyub çölə çıxır, gedib atası minib gələn atı yeyir. Gəlib atasından soruşur ki, atsız gəlmisən, ata işi başa düşür, canının dərdindən deyir ki, bəli.

Sonra oğlan atasını yemək isdiyir. Atası qorxub deyir ki, mən çıxım dama, ayağımı ordan sallayacağam, sən də get ələknən su gətir.

Oğlu gedir, nə qədər eliyirsə, ələk dolmur ki, dolmur. Hirsdənib evə qayıdır. Görür ki, damdan bir ayaq sallanır. Oğlan gəlir ayağı yeməyə, görür ki, bu atasının ayaqqabılarıdır. Ayaqqabının içi də dolu kül. Kül bütün oğlanın gözüne dolur. Oğlanın bərk acığı tutur, atasını axtarmağa başladı.

Az gedir, üz gedir, dərə-təpə düz gedir, görür ki, atası bir ağaca çıxıb, ağac da çox hündürdü. Başdıyır atası çıxan ağacı yeməyə. Atası tez bərkdən fit çalır. Kişinin o biri iki oğlu gəlillər. Onlar şir idilər. Şirrər oğlanı parçalayıllar. Atası oğlunun meyidinə baxır, ürəyi ağrıyır. Oğlunun qanı düşmüş yarpaq görür. Yarpağı büküb cibinə qoyur. Padşah sarayına qayıdır. Yolda bir karvana rast gəlir. Karvanbaşının bu şirrərə gözü düşür. Padşahdan bu şirrəri isdiyir. Amma padşah razı olmur. Karvanbaşı çox dil tökür, çox yalvarır. Kavranbaşı şərt kəsir ki, o, əlində bir ağac kəsiyi tutacaq, əgər padşah tapsa ki, o ağac parçası hansı ağacdandı, onun bütün var-dövləti padşahındır, yox, əgər kavranbaşı tapsa, onda şirrər onundu.

Cana gəlmiş padşah razılıq verir.

Karvanbaşı çubuğunu gizlədir. Padşah da bütün ağacları başlayır saymağa. Amma tapa bilmir. Onda karvanbaşı deyir ki, şirrər mənimdir.

Birdən yarpağa bükülmüş qan dilə gəlib deyir: "Ata, deginən bu söyüd ağacıdır".

Padşah kavranbaşına deyir:

– Tələsmə, bu, söyüd ağacıdır.

Karvanbaşı deyir, düz tapdın. Şərtimiz şərti. Mənim bütün varım-dövlətim sənindi.

Beləliynən, padşah karvanbaşının var-dövlətini və şirrəri də götürüb, şad-xürrəm sarayına qayıdır.

SÜLEYMAN ŞAHIN YUXUSU

Azərbaycanın qədim əyalətlərinin birində Süleyman adında bir şah hökm sürürmüş. Bu şahın nəyinki atası, hətta keçmiş babaları da bu əyalətdə şahlıx etmişdilər. Şahlıx nəsil-dən-nəslə keçərək Süleymana qalmışdı. Süleyman şah öz qaniçənniyi ilə əvvəlki şahlardan geri qalmırdı. Bütün qocalar şahə nəsihət verərdilər ki, o rəhimli, ədalətli və xeyirxah olsun. Lakin şah daha da əksinə hərəkət edərdi.

Bir gün gəlib çıxır ki, xalqın artıx səbr kasası daşır. Şahdan bu ədalətsizliyi üçün intiqam almax isdiyillər. Bu xəbəri eşidən vəzir vəziyyəti şahə danışır. Şahın əvvəldən də vəzirindən xoşu gəlmirdi. Vəzirdən bu xəbəri eşidən kimi, şah daha da hirs-dənir və ömr verir ki, vəzir saraydan qovulsun!

Xalqın hörmətini qazanmış vəzir saraydan qovulur.

İllər keçir, şahın qırx yaşı tamam olur. Şah bu qırx ildə yeddi dəfə evlənmişdisə də, onun heç bir övladı olmamışdı.

Belə sonsuzlux şah üçün bir dər-d idi. Çünki onun bunnan əvvəlki ata-babası öz şahlıqlarını özlərindən sonra öz övladına vermişdi. Şah fikir-rəşirdi ki, bəs mən öz şahlığımı kimə verəcəm. Odur ki, o, bu haxda çox fikir-rəşirdi. Bunun üçün də günü-gündən şahın qəzəb və kədəri artırdı.

Bir neçə vaxdan sora şah təzə vəziri Həbibini yanına çağırır deyir: "Bu gecə bir yuxu görmüşəm, qulaq as, danışım, sora isə tədbir görərsən".

"Qarannıx bir gicədə üç-dörd nəfərnən ata minib seyrə çıxmışdım. Birdən bərk tufan qopdu. Atnan qarışx yanımdakıları külək yaxındakı dərənə dibinə atdı. Mən isə tək-tənha atın üsdündə yoluma davam etdim. Bir qədər getdikdən sora sıldırım bir qayalığa rast gəldim. Birdən gözüm qayanın dibinə sataşdı. Başım fırlandı, az qaldım ki, atdan yıxılıım. Nə isə, mən yolumu davam etdirməli oldum. Birdən qabağıma üsdü-baş cırım-cındır bir oğlan uşağı çıxdı. Həmin bu oğlan uşağı üzünü mənə tutub didi: Ay əmi, hara gedirsən? Dala qayıdın,

çoxları bu yolun qurbanı olub, siz də məhv olarsınız.

Mən bu yoldan keçməli olacağımı uşağa dedim. Uşax dedi:

– Onda, heş olmasa, bu biri yolla gedim, ora asandı.

Mən uşağın gösdərdiyi yolnan getməyi qərara aldım. Getməyə başdamamışdan əvvəl uşaxdan soruşdum:

– Bala, sən məndən nə isdiyirsən?

Uşax dedi:

– Mənə elə bir hədiyyə ver ki, ailəmizi ajdıxdan və Süleyman şahın zülmünnən qutara bilim.

Mən uşağa istədiyini verməyə söz verib, yoluma davam etməyə başdadım. Xeyli yol getdikdən sora gözəl bir baxçıya rast gəldim. Burdakı güllərin ətri hər tərəfə yayılmışdı.

Vəzir Həbib şahın yuxusunu dinliyə qutardıxdan sora dedi:

– Şah sağ olsun! Siznən gedən və uçuruma düşən atdılar sizin əvvəlki vəziriniz İslamdı. Siz İslamı sarayınızdan qovmağnan öz həyatınızı təhlükədən xilas etmiş olmusunuz. Qarannıxda yol gedməyiniz də İslamnan etdiyən şahlıx dövrüdü. Qarşınıza çıxan isə çox əhəmiyyətli şeydi. Yuxu göstərir ki, sizin oğul və qızınız olmadığı üçün hakimiyyətinizi bir kasıb uşağa verəcəksiniz. Hakimiyyətinizi kasıb bir uşağa verməyənən cənnətə nail olacaxsınız.

Şah bir az fikrə getdikdən sora belə bir əmr verir: Qoy gecə kimin uşağı anadan olubsa, ona şahlığım elan edilsin. Uşax böyüyənə kimi isə onun valideyni şah elan edilsin!

Əyannar gəzərək bu gecə kimin uşağının anadan olmasını öyrənməyə başladıyılar. Dimə, bu gicə bunnan əvvəlki vəzir İslamın oğlu olubmuş. Şahın əmrinnən xəbər tutan vəzir, əyannarı yanına çağırır və vəziyyəti onnara danışır. Əyannar bu işə çox şad olullar. Çünki İslam sarayda vəzir olarkən camahatın hörmətini qazanmışdı. İndi hamı sevinir ki, İslam şah olacax.

Əyannar sevinə-sevinə uşağı götürüb saraya gedillər.

Süleyman şah öz şahlıx paltarını çıxarıb, əyannarın gəlməyini gözdüyürdü. Bütün xalq və saray adamları bura yığılmışdı. Hamı təzə şahın kim olacağını bilmək istiyirdi.

Əyannar uşağı qucaqlarında saraya gətirillər. Onnaran birrikdə İslam da saraya gəlir. Şah əmr verir ki, uşağı onun taxtına qoysunnar və hamı ona baş əysin. Bu günnən sora isə hamı uşağa şah, uşağın valideyninə isə şah sarayının icraçısı desinnər. Uşağı taxda qoyduxdan sora şah soruşur: Bu kimin oğludu?

Əyannar cavab verillər ki, bu bizim saraydan qovulan İslam vəzirin oğludu. Şah üzünü vəziri Həbibə tutarax deyir:

– Vəzir, bu da mənim yuxumnan sora gördüyün tədbir.

Hamı İslamı alqışdıyır. Süleyman şah kor-peşiman saraydan çıxıb gedir ki, İslam onu öldürməsin.

Xalqa ədalətə şah, İslam təyin olur.

PULUN BƏLASI

Bir məhəllədə iki qonşu yaşıyırdı. Bunnardan biri nə qədər kasıb idisə, o biri bir o qədər varrı idi. Hər gün evdən çıxarkən kasıbın arzusu bu olardı: uşaxlar üçün bu günnuk yemək qazanım və axşam evimə sağ-salamat gəlim.

Dövlətdinin isə arzusu başqa idi. O deyirdi ki, bu gün nəyin bahasına olur-olsun bir aylıx gəlir əldə edim.

Kasıb hər səhər evdən çıxıb dinməz-söylənməz harda balaca bir qazanc yeri görsə idi, o sahat işə başdıyardı. O, kasıblar kimi başqasına odun yarar, yük daşıyardı və s. Varrı isə oğurruğa gedər, ev soyar, alvernən məşğul olardı. Beləliklə, kasıbın səhərə yeməyə bir qəpik xərçədiyi olmadığı halda, varrının istədiyi qədər pulu vardı. Kasıbın da iki uşağı, varrının da iki uşağı var idi.

Günnərin bir günü varrı qonşu öz kasıb qonşusuna deyir:

– Ay qonşu, sən neçin çoxlu pul və gəlir əldə etmək istəmirsən? Məyər çoxlu pulun sənə zərəri var? Əksinə, nə qədər varrı olsan, bir o qədər də yaxşı dolanarsan. Məsələn, bu günnərdə mənim evimin üsdünü külək yıxmışdı. Mən tez onu düzəltməyə başladım. Əgər pulum olmasaydı, mənim halım necə olacaxdı? Və yaxud külək belə bir qəzə sənə başına gətirsə, sən onda nə eliyəcəksən? Pulun yox ki, düzəldəsən.

Kasıb qonşu varrı qonşusuna dedi:

– Ata-babadan bilirəm ki, pulun vəfası yoxdu. Çox pulu olanun dərdi də çox olur. Əgər mənim pulum olsa idi, külək mənim də evimin damını yıxardı. Tale baxdı ki, bu iki qonşudan hansına ziyan vurum. Əgər kasıba vursam, o, bu ziyanı haradan ödəyə biləcək? Elə yaxşı budu ki, bu ziyanı varrıya vurum. Onun pulu var.

Bunu eşidən varrı qonşu hirsəndi və kasıb qonşusuna dedi:

– Görürəm, sənə başın xarabdı.

Bu söhbətdən bir neçə vaxt keçdi. Bir gün kəndə xəbər

yayıldı ki, küçədən gedən iki nəfər uşağın birini it qapıb. Bunu eşidən hər iki qonşu küçəyə çıxdı. Gördülər ki, kasıbın oğluna heç bir şey olmuyub, ancaq varrının oğlunu it tutub. Hər iki qonşu evə qayıtdı. Varrı qonşu xeyli xərşdən sora uşağını sağalda bildi.

Bu hadisədən bir neçə vaxt keçdikdən sora varrını ucuz mal alıb, baha satmax üsündə tutullar.

Uzun sürən haqq-hesabdan sora bütün ev əmlakını almağnan varrı qonşunu həbsdən azad edirlər.

Axşam düşmüşdü, birdən bir nəfər adam peşiman halda kasıb qonşunun həyətinə gəlib ev sahibini soruşdu. Kasıb kişinin oğlu onu görən kimi tanıdı. Bu onların varrı qonşusu idi. O birbaşa evə gəldi. Xeyli söhbətdən sora qonşu kasıb qonşusuna dedi:

– Doğurdan da pulun vəfası yuxdu, onun ancaq bəlası var. Bu vaxda kimi çoxlu pul qazanmax üçün keçirdiyim o günnərə hayfıslanıram. Doğru deyirdin ki, kimin pulu var, xəta da onun üçün olur. İndi mənim qazandığım var-dövlətdən heç bir şey qalmıyıb. Bunnan sora mən də sənə kimi, ancaq bir günnük xərşdik və salamatdız arzuluyacam. Xahiş edirəm, səhər evdən çıxanda məni də özünən apar.

Kasıb qonşu qonşusuna heç bir söz demədi. O, ancaq gülümsünərək başını yırğaladı.

Səhər hər iki qonşu söhbət edə-edə evdən çıxdılar.

Bu gün bunnarın hər ikisinin arzusu bir idi. Axşam da hər ikisi bu arzu ilə ailələrinin yanına qayıtdılar.

YUSİF VƏ MƏRCAN

Sizə kimnən xəbər versəm yaxşıdı? Kasıb bir Hətəm addı kişidən, onun oğlu Yusifdən. Sora da başqalarıynan tanış olarix.

Günnərin bir günü Hətəm kişi bərk xəsdələnir. Hətəm özü çox kasıb bir kişi idi. Həm də o, xeyli qocalmış və beli bükülmüşdü. Hətəmin olan-olmaz bir oğlu var idi. Onun da adı Yusif idi. Yusif, balaca olmasına baxmayarax, çox ağıllı idi. Bir gün o, xəstə atasının yanına gəlib dedi:

– Ata, sən də naxoşdadın, heç olmasa, sən işdiyəndə bir təhər dolanardıx. İndi heç şeyə əlacımız yoxdu. Gəl belə bir iş eliyək. Qonşudakı kişini çağırım, olan-olmaz bircə inəyimiz var, qoy onu kəssin, sən ye, sağal, sorasına da Allah kərimdi.

– Yaxşı, qoy sən deyən olsun, – deyə Hətəm kişi razı olur.

Yusif gedib qonşu kişini çağırır. İnəyi kəsib atası ilə yeməyə başladı. Bir neçə gün keçdikdən sora Hətəm kişi sağalır. Bir gün Hətəm oğluna deyir:

– Oğlum Yusif, görürsən ki, mən qocalmışam, kasıblıx da bizdən əl çəkmir. Tək mən işdəməynən bir şey çıxmaz. Gəl elə bu günnən sən də mənə işdə, heç olmasa, bir az, yaxşı dolanax. Bir də axı sən on altı yaşın tamam olub, işdiyə bilərsən.

– Yox, ata. Mən hələ işdiyə bilmərəm, – deyə Yusif cavab verir.

– Bəs mən sənə sözünə baxdım, inəyimizi kəsdik, indi sən də atanın sözünə bax, get bacardığın bir işin qulpundan yapış, yavaş-yavaş işdə, yoxsa tənbel olarsan.

– Mən hələ balacayam, indi sən işdiyib oğlunu saxla, sora mən işdiyərəm.

– Onda tez ol, çıx get. Mənim sən adda oğlum yoxdu, – deyə Hətəm kişi oğlu Yusifi evdən qovur.

Çarəsiz qalmış Yusif, köhnə və yırtıx pencəyini götürüb, atasının evinnən çıxıb gedir. Bir az getdikdən sora bir kəndə çatır. Çox yerdə iş axtarır, çox qapılar döyür, ancax heç kəs onu nə işə götürür, nə də ki, qonax saxlıyır. Yusif çarəsiz qalıb gecələr yaxında olan bir meşədə yatır.

Bir gün gənə də Yusif kəndə gələrkən yolda bir qarıya rast gəlir. Qarı bağdan gəlirmiş, çör-çöp yığıb evinə aparırmış. Yusif qarının yanına gəlir və öz-özünə deyir: – Bu ki, bizim kənddəki qarıdır. Adı da Əminədi. O burda neyniyir. Bu çör-çöpü hara aparır.

Yusif qarıya çatıb deyir ki, Əminə qarı, ver yükünü aparım. Əminə qarı başını qaldırıb, oğlana baxıb təəccüblənir ki, bu yad oğlan mənim adımlı hardan bilir?

Yusif görür ki, bu onların kəndindəki Əminə qarı deyil, ancax elə, sən demə, bunun da adı Əminədi. Özünü itirmiyib, heç bir şey olmamış kimi qarının şələsini ondan alıb birbaşa kəndə gəlir. Evə gəlib çatdıxdan sora qarı soruşur:

– Ay oğul, sən kimsən, nəçisən? Məni hardan tanıyırsan?

Hazırcavab Yusif qarıya deyir:

– Heç bu kənddə səni tanımayan var? Nəyinki kənddə, hətta ətraf kənddərdə də Əminə qarı öz ürəyiaçıxılığı, xoş dili ilə məşhurdu.

Bu sözdər qarının çox xoşuna gəlir. Qarı Yusifin kim olduğunu soruşduxdan sora məsləhət verir ki, o, burda qalsın və qarıya xırda işdərdə kömək eləsin. Hətta yaxşı işdəsə, qarı ona gündə bir abbası pul da verir. Yusif razılaşıır. Beləliynən, qarı ilə Yusif tanış olur.

Qarı Yusifi evinə çağırır. Yusif içəri girən kimi görür ki, evin bir küncündə samavar cızıldıyır, o biri küncündə isə iki qız oturub corap toxuyur. Bu qızların birinin adı Mərcan, o birinin adı isə Səlimə idi. Mərcan addı qız o qədər gözəl idi ki, yemə-işmə, gecə-gündüz buna bax. Qızın yanaxları ipək kimi yanırdı. Mərcan nə qədər gözəl idisə, Səlimə bir o qədər kifir

idi. Hələ birinci baxışda Yusif Mərcana vurulur və qət edir ki, necə olur-olsun, o Mərcannan gələcəkdə evlənəcək. Bu yolda öldü var, döndü yoxdu. Hətta Əminə qarı onu döysə də, söysə də, gənə dözüb burdan getmiyəcək.

Surfa açılır, Yusif çay içir, çörək yeyir. Ancax gözünü Mərcandan çəkmir. Bunu başa düşən Mərcan hər dəfə Yusifi görəndə rəng alıb, rəng verir. Beləliynən, Yusif burada qalır, qaldığı vaxtda öyrənir ki, Mərcan Əminə qarının ögey, Səlimə isə doğma qızıdır.

Bir gün şah öz vəzir, vəkili ilə gəzməyə çıxıbmiş. Şah həmişə gəzməyə çıxanda tacını çıxardıb sadə geyimdə gəzərmiş.

Şah meşənin gözəl yerində dincəlmək isdiyir. O, hamıdan ayrılıb, göy çəmənlik bir yerdə yatıb yuxuya gedir.

İndi sənə Yusifdən deyim. Yusif adəti üzrə meşiyə oduna gedibmiş. O, odunna şələ bağliyib dalına götürüb birbaşa evə yollanır. Yolda onun qabağına qara bir ilan çıxır. Yusif ilanı görüb tez şələsini dalınna atır və ilanın dalınca gedir. Yusifdən qorxan və həm də insannan acığı gələn ilan birbaşa paccahın yatdığı ağacın dibinə gəlir. Yusif burda ilana çatıb onu öldürür. Bu vaxt şah ayılıb qəzəblənir və Yusifi yanına çağırır. Onun nəyə görə bura gələrək şahı narahat etdiyini soruşur. Yusif deyir:

– Ey qoca, yol ilə gəlirdim, gördüm ki, sizin başınızın üsdündəki ağacın budağınnan bir ilan sallanıb. O sizi sancmax isdiyirdi ki, mən tez gəlib onu öldürdüm.

Şah oğlanın bu işinnən çox razı qalır və onnan soruşur ki, bu yaxşılığın əvəzində onnan nə isdiyir. Oğlan dinmir, şah isə deyir ki, qorxma, de, mən mömin bir kişiyəm, nə isdəsən sənə verə bilərəm.

Oğlan çox fikirleşmiyib deyir:

– Mən şahlıx isdiyirəm. Sən mənə şahlıx qisməti yazı bilərsənmi?

Çarəsiz qalan şah deyir:

– Mən sənə şahlıx verərəm, ancaq qorxuram ki, sora məni bəyənmiyəsen və məni yaddan çıxardasan.

– Əgər mən səni isdәмәsәydim, bәs niyә səni ilandan xilas elәdim, – deyә Yusif cavab verir.

Şah vәzir-vәkilini yanına çağırur. Faytonnar qoşulur, şah Yusifnәn bir yerdә saraya gәlir vә özünün şah olduğunu Yusifә bildirir. Sora sözüмüz sözdü deyib, öz tacını onun başına qoyub, deyir:

– Mән artıx qocalmışam, onsuz da bu gün-sabah öləcәm. Nә dә oğlum yoxdu. Sән mәнә bu günnәn sora oğul olarsan.

Belәliynәn, Yusif şah olur. Bir neçә vaxt keçәnnәn sora Yusif şah әmir verir ki, әyalәtdә olan bütün qızdar sarayın qabağına yığılsın.

Bu xəbәri eşidәn camahat öz qızdarını yaxşı geydirib meydana gәtirillәr. Meydandaki bütün qızdara baxan Yusif şah heç kәsi bәyәнmir. Baxır ki, bu qızdar hamısı Mәrcanın kәsilib atılan bir dırnağına dәymәz.

Әminә qarının öz qızı da yaxşı geyimli halda burda idi, ancaq Mәrcan yoxuydu. Yusif şaha hәр şey aydın olur. O, Әminә qarını yanına çağırtdırır vә deyir:

– Əgәр bir sahata Mәrcan mәnim yanımda olmasa, özünü ölmüş bilginәn.

Qarı çarәsüz qalıb, baş әyir vә birbaş evә gedir. Mәrcanı götürüb şahın yanına gәlir.

Şah başınнан tacını çıxardanda, Әminә qarı gözdәrinә inanmır. Bu ki, onun nöкәri Yusifdi.

Yusif şah iki әmir verir. Birincisi, yeddi gün, yeddi gicә toy çalınsun. İkincisi, onun doğma kәndində yaşıyan Hәtәm adında kasıb bir kişini hüzuruna gәtirsinnәr.

Saray adamnarı işә başladıylar. Hәtәm kişini dә tapıb şahın hüzuruna gәtirillәr. Şah köhnә pencәyini Hәtәmә gösdәрәrәk deyir:

– Ey qoca, bu pencәyi tanıyırsanmı?

– Bәli, şah sağ olsun, – deyә qoca cavab verir.

– Kimindi? – şah soruşur.

– O, mәnim bәdbәxt oğlumundu?

– Neçin bәdbәxt olur?

– Ona görә ki, neçә vaxtdı ki, gedib, heç bir xəbәr-әtәr yoxdı. Bilmirәm, onun başında nә bәla var.

Şah başından tacını götürür. Qoca gözdәrinә inanmır.

– Yusif, oğlum, bu sәnsәнmi? – deyә şahı qucaqlıyır.

Ata-oğul burda görüşüllәr. Mәrcanı gәtirillәr, toy qurtarır. Şәn hәyat başladıyır. Onnar öz arzularına çatıllar. Hamı öz arzusuna çatsın.

QOCA İLƏ QARININ NAĞILI

Biri vardı, biri yoxdu, bir qoca kənddi var idi, bir də onun qarısı. Onnarın övladı yox idi.

Bir gün qarı qocasına dedi:

– Ay kişi, çörəyimiz qutarıb, satmax üçün çırpı lazımdır.

Qoca balta, sicim götürüb yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, bir gündə iynə yarım yol getdi. Yolda bir oğlana rast gəldi. Oğlan salam verdi. Qoca salamını aldı. Oğlan dedi:

– Qoca, kimin var, kimin yox.

Qoca dedi:

– Bir mənəm, bir qarım, bir də Allahımız.

Oğlan dedi:

– Allahına şükür elə ki, sənin yenə də qarın var. Mənim heş kəsım yoxdu. Qoca oğlanı oğulluğa götürdü. Oğlana dedi ki, bir şələ odun götürək, sora gedək. Meşiyə gedəndə onnar görüllər ki, yolun qırağında çoxlu adam yığılıb.

– Dədə, – deyə oğlan səsləndi.

– Bəli, oğul.

– Gəl, bu adamnardan soruşax görək, niyə toplaşıblar.

– Çıxax gedək, oğul, – qoca dilləndi.

– Xeyr, dədə, bir şey öyrənim, sora.

Oğlan adamnara yaxınlaşıb soruşdu ki, nə olub? Oğlana dedilər ki, bu ölkənin paccahının anadangəlmə lal bir qızı var, çox həkimnər gəlib, ancax sağalda bilmeyiblər. Paccah da boyunnarını vurdurub.

Oğlan dedi ki, mən qızı sağaldaram. Paccaha xəbər verdilər ki, bir oğlan gəlib, qızını danışdımax isdiyir. Paccah razılıx verdi.

Burdan qırx kilometr kənarda bir qala var idi. Qız həmin qalada yaşıyırdı. Qara Vəzir də onun yanında olurdu. Oğlan gedir qalıya. Qapıdan girən kimi deyir:

“– Salaməleyküm, Qara Vəzir.

– Əleyküməsalam, oğlan.

Oğlan deyir:

– Qara Vəzir, sənın yanına şərə gəlmişəm.

Otaq pərdə ilə iki hissəyə bölünmüşdü. Qara Vəzir sağ tərəfdə, qız isə sol tərəfdə oturardı.

Oğlan başladıyır danışmağa:

– Qara Vəzir, dörd yoldaş olur: zərgər, dülgər, dərzi, bir də molla. Axşam olur. Onnar belə məsləhət görüllər ki, gecələr onnardan biri ocağa qarovul çəksin, o birisilər yatsınlar. Püşk atıllar. Çöp birinci dəfə dülgərə düşür. Hərə iki saat durmalı idi. Dülgər görür ki, yuxusu gəlir. Gedib bir ağaş budağı qırıb gətirir. Gözəl bir qız fiqurası qayırır. Vaxt tamamlanır. Dülgər dərzinı durğuzur.

Dərzi qarovul çəkəndə görür ki, qarşıda bir qız heykəl kimi dayanıb. O elə başa düşür ki, qız utandığınnan ona yaxınlaşmır. Buna görə də dərzi qəşəng bir paltar tikib qıza geyindirir. Bir də görür, vaxtı qurtarıb. O da gedib zərgəri durğuzur.

Zərgər gəlir ocax qırağına, o yan-bu yana baxır, görür ki, qənsərində bir kalağay yellənir. Zərgər elə başa düşür ki, bu, qadın xeylağıdır, ocağa yaxınlaşmağa utanır. Deyir, ay bacı, yaxına gəl, biz də yol adamıyıq. Görür, heç tərpnəmir. Durub yavaşca gedir həmin qadının yanına. Qolunna tutub çəkir, heykəl yıxılır. Zərgər yalnız bu zaman onun heykəl olduğunu başa düşür. O qızı zər şeyləri ilə bəzəyir. Baxıb görür ki, vaxtı qurtarıb. Mollanı durğuzur.

Deyillər, molla nəfsi iti adammış. Pişik kəsəyənin üstünə cuman kimi, molla da qızın yanına gəlib onu qucaqlıyır. Heykəl yıxılır onun üstünə. Molla deyir, vay aman, indi buna nəfəs vermək lazımdı.

Molla iki rükət namaz qılıb Allaha yalvarır: "Allah, sən bu qıza nəfəs ver".

Səhər açılır, qıza nəfəs gəlir. Qız başladıyır kişilərin yanında gəzməyə. Qızdan ötrü yoldaşların arasına mübahisə düşür. Dülgər deyir, qız mənimdi, çünki mən yaratmışam.

Dərzi deyir, yox, mənimdi, paltarını mən tikmişəm. Zərgər deyir, əslində mənə çatmalıdı, bəzək şeylərini mən düzəltmişəm. Molla deyir, madam ki, nəfəsi mən vermişəm, deməli, qız da mənim olmalıdı.

Oğlan əhvalatı danışib qurtarannan sora Qara Vəzirdən soruşur: "Vəzir, qız kimindi?".

Qara Vəzir deyir:

– Qız mollanıdı.

Lal qız dillənir:

– Dilin qurusun, Qara vəzir, qız mollanın niyə olur, dülgərindi.

Qara Vəzir lal qızın dilinin açıldığını görüb, tez qaçır paccahın yanına ki, paccah sağ olsun, qızını danışdırdıq.

Paccah buna inanmır. Deyir, yəqin Qara Vəzirə rüşvət veriblər ki, desin qızı danışdırdılar.

Oğlan deyir:

– Paccah özü onun şahidi olsa, inanarmı?

Paccah razılaşır. Oğlan deyir:

– Gedək qızın yanına, qapını açax, mən də girim içəri, sən də. Ancax sənin gəldiyini qız hiss etməməlidir.

Təzədən gedillər qıznan Qara vəzir olan qalıya. Qapını açılar. Paccah içəri girib gizləndi. Oğlan deyir:

– Qara Vəzir, salaməleyküm.

– Əleyküməsalam, oğlan.

Oğlan deyir:

– Qara Vəzir, yanına şərə gəlmişəm. Eşitmişəm, sən şər kəsən adamsan. Qulax as: bir paccahın üç oğlu vardı. Bunnarın bir əmiqızdarı vardı. Qardaşların üçü də qızı isdiyirmişdər. Burda adət beləymiş: oğlan qızı özü isdiyirmiş, ata-anası getməzmiş. Haman paccahın qardaşı kasıb olduğu paccah onu saymazmış. Oğlannar da dədələrinnən xəlvət və hər üçü bir-birinnən xəbərsiz bu əmiqızına elçi düşüllər.

Bir gün böyük qardaş şirni alıb yollandı əmisigilə. Əmisi gördü ki, qardaşı oğlu gəlir, çox sevindi, onunla görüşüb-

öpüşdü. Dedi:

– Qardaşoğlu, xeyir ola.

Oğlan dedi:

– Əmiqızını isdiyirəm.

Kişi sevincək:

– Oğul, verdim, Allah mübarək eləsin, – deyə xeyir-dua verdi.

Ertəsi gün bunnan xəbərsiz o biri qardaş gəldi. Əmisi onunla da görüşənnən sora dedi:

– Oğul, niyə gəlibsən?

Qardaşoğlu:

– Əmiqızını isdiyirəm, – dedi.

Əmisi:

– Allah mübarək eləsin, oğul.

O birisi gün ən kiçik qardaş gəldi. Əmisi ona da xoşgəldin elədi. Dedi:

– Oğul, nə yaxşı gəlibsən?

Qardaşoğlu:

– Əmiqızını isdiyirəm.

Əmisi:

– Oğul, dayan. Qoy anasınnan soruşum.

Kişi əhvalatı arvadına danışdı. Arvadı dedi:

– Ay kişi, bizim bir qızımız var. Sənin qardaşın paccahdı, qızı hansı oğluna lazım bilsə, ver getsin.

Əmisi gəlib kiçik qardaşa da dedi:

– Allah mübarək eləsin.

Bu kənddə bir küpəgirən qarı vardı. Qarı tez tərpendi paccahın yanına və dedi:

– Evin yıxılsın, paccah, sənin qardaşın bir qızını üç qardaşa – sənin oğlannarının üçünə də veribdi.

Paccah bunu eşidən kimi oğlannarını bir-bir yanına çağırırdı. Əvvəlcə böyük qardaş gəldi. Paccah onnan soruşdu:

– Oğul, əmiqızını isdiyibsənmi?

– İsdəmişəm.

– Nə deyib?
 – Deyib Allah xeyir versin.
 Sora ortancıl qardaş gəlir. Ata:
 – Əminnən qızını isdiyibsənmi?
 Oğul:
 – İsdəmişəm.
 Ata:
 – Nə deyib?
 Oğul:
 – Deyib Allah xeyir versin.
 Nobat kiçik qardaşa çatdı. Ata:
 – Əmindən qızını isdiyibsənmi?
 Oğul:
 – İsdəmişəm.
 Ata:
 – Nə deyib?
 Oğul:
 – Deyib Allah xeyir versin.
 Axşam olanda paccah öz arvadı ilə məsləhətdəşdi.
 Səhər paccah oğullarını çağırırdı dedi:
 – Sizi altı illik səfərə göndərirəm. Bu səfərdən hansınız oxuyub bilikli olsanız, qızı ona verəcəyəm. Oğlannar ataları ilə görüşüb ayrıldılar.
 Az getdilər, üz getdilər, dərə, təpə, düz getdilər, bir gündə iynə yarım yol getdilər. Gəlib üç yolun ayrıcına çatdılar.
 Birinci yol: gedər – gəlməz.
 İkinci yol: gedər – tez gələr.
 Üçüncü yol: gedər – gec gələr.
 Qardaşdar dedilər:
 – Böyük qardaş, ikinci yol sənindi.
 Ortancıl qardaş üçüncü yolla, kiçik qardaş isə birinci yolla getməli oldular. Hər üç qardaş görüşüb-öpüşüb yola düşdülər. Böyük qardaş gəlib bir vilayətə çatdı. Kənddə soruşdu:
 – Burada ən bilikli adam kimdi?

Dedilər ki, burada bir molla var, yerin yeddi qat altını da bilir, yeddi qat üstünü də.
 Oğlan mollanın yanına getdi. Dedi:
 – Molla, cəlmışəm bildiklərini mənə də öyrədəsən.
 Molla dedi:
 – Oğul, altı ildə o bilikdən sənə nə öyrədim? Mən on iki il oxumuşam. Altı ildə nə bacarsan, onu da öyrənərsən.
 İndi sizə xəbər verim ortancıl qardaşdan. Bəli, ortancıl qardaş bir vilayətə çatdı. Soruşdu:
 – Burada bilikli adam kimdi?
 Dedilər:
 – Bir həkim var, ölən adamın yanına iki saat əvvəl çatıb, dərman versə, dirildər.
 Oğlan həkimə dedi:
 – Bu bilikdən mənə də öyrət.
 Həkim dedi:
 – Oğul, mən bu biliyi on iki ildə öyrənmişəm. Altı ildə nə öyrədə bilərəm? Nə bacarsan, onu da öyrənərsən.
 Oğlan burda qaldı.
 İndi sizə kimdən xəbər verim? Balaca qardaşdan. Kiçik qardaş yoluynan gedərkən bir adama rast gəlir. O, oğlana deyir:
 – Oğul, hara gedirsən? Bu gördüyün təpənin arxası divlər məkanıdır, səni parçalayıb yeyərlər. Oğul, sən ki mənim sözümə baxmırsan, al bu yay-oxu, lazımlı olar.
 Oğlan təpədən keçdi, gördü ki, yolun kənarında üç div durub. Adam yol qırağında it görəndə yoldan kənar keçir, nəinki div ola. Oğlan da yoldan kənar keçərkən div dedi:
 – Ay insan, bura gəl.
 Oğlan gəlmədi. Divin biri oğlanı götürüb qabağına qoydu və dedi:
 – Bizdən qorxma. Biz iri olsaq da, aqlımız yoxdu. İnsan xırda olsa da, ağı yoxdu. Biz yeddi qardaş idik. Dördünü parçalayıb yemişik.

Oğlan soruşdu:
 – Nə səbəbə?
 Div:
 – Bizim böləsi şeylərimiz var.
 Oğlan:
 – Nədir o böləsi şeylər?
 Div:
 – Biri Süleyman peyğəmbərin xəlçəsi. Biri Süleyman peyğəmbərin əsası. Biri də Süleyman peyğəmbərin fəsi.
 Oğlan:
 – Onnarın nə kimi hünəri var?
 Div:
 – İki dəfə namaz qılıb desən ki, ya Süleyman peyğəmbərin xəlçəsi, səni filan yerdə istəyirəm. O dəqiqə hazır olur. Ya Süleyman peyğəmbərin əsasını dənizə vursan, oradan yol salar. Ya Süleyman peyğəmbərin fəsinə nə doldurub boşaltsan qızıla dönəcək. Bir də gözə görünməz olarsan.
 Oğlan deyir:
 – İndi mən bölənə razı olarsınızmı?
 Divlər razılaşıır. Oğlan deyir:
 – Bu yay-oxu görürsünüz? Mən onu çəkib üç tərəfə atacağam. Hansı gedib oxu alıb tez gəlsə, yay-oxu ona verəcəm.
 Divlər razı oldular. Oğlan yayı çəkib, oxun birini qərbə, birini cənuba, birini isə şərqə atdı. Divlər getdi oxların dalınca. Oğlan xəlçəni, əsanı və fəsi götürüb qaçdı su qırağına. İki dəfə namaz qılıb xəlçəni aldı və dedi:
 – Qardaşdar ayrılan üç yolun ayrıcında isdiyirəm.
 Üç yolun ayrıcısında düşdü. Gördü ki, darıxır. Dedi:
 – Qırx mərtəbəli evlər isdiyirəm.
 Evlər hazır oldu. İçində gülü, bülbülü, sünbülü, nərgizi. Oğlan girdi, evdə hərləndi, qardaşların yolunu gözdədi. Bir də gördü ki, böyük qardaş gəlir, əlində də bir kitab. Gəlib çatanda çıxdı qabağına. Dedi:

– Xoş gəlib, səfa gətirmisən.
 Sorakı gün böyük qardaşnan kiçik qardaş gördülər ki, budu ortancıl qardaş gəlir, əlində də çanta. Üç qardaş görüşüb öpüşənnən sora bir-birindən soruşdular:
 – Nə öyrənib gəlmisən?
 Böyük qardaş dedi:
 – Mollalıq.
 Ortancıl qardaş dedi:
 – Həkimlik.
 Kiçik qardaş dedi:
 – Açı kitabı, bax gör, atadan, anadan, əmiqızından nə xəbər.
 Molla qardaş kitabı açdı, ağlamağa başladı. Dedi:
 – Əmiqızı xəstədir, can verir.
 Həkim qardaş dedi:
 – Mən çatsaydım, dərman verib dirildərdim.
 Kiçik qardaş dedi:
 – Gedin su qırağına.
 İki rükət namaz qıldı. Bunnan sora o, xəlçəni açdı. Xalçaya minməzdən əvvəl əsanı aldı əlinə, evlərə vurdu. Evlər yox oldu. Xəlçiyə mindilər. Kiçik qardaş dedi yumun gözdərinizi. Sora söylədi:
 – Ya Süleyman peyğəmbərin xəlçəsi, düz əmimin qapısına isdiyirəm.
 Gözünü açanda gördü ki, əmisigilin qapısındadı. Kiçik qardaş dedi:
 – Həkim qardaş, çıx yuxarı.
 Həkim qardaş çıxdı yuxarı. Dərman verən kimi qız asqırır durdu.
 Qızın üstündə qardaşdar arasında mübahisə düşdü.
 Molla qardaş dedi:
 – Qız mənimdi.
 Həkim qardaş dedi:
 – Dərman verib mən diriltmişəm, qız mənimdi.

Kiçik qardaş dedi:
– Mənimdi, çünki altı aylıq yolu bir göz qırpımında gətirmişəm.

Nağılı danışan oğlan Qara Vəzirdən soruşdu:

– İndi de görək, Qara Vəzir, qız kimindi?

Qara Vəzir deyir ki, dərman verib dirildənin.

Onda lal qız deyir:

– Dilin qurusun, Qara Vəzir. Qız altı aylıq yolu göz qırpımında gətirəndi.

Paccaha dedilər ki, öz qulağınan eşitdinmi? Dur gedək.

Paccah, lal qız, Qara Vəzir gəldilər kəndə. Paccah oğlana qırx qatır qızıl və qızını verdi. Çünki oğlan onun qızını sağaltmışdı. Qızı qatırın belinə mindirib, gəlib qocanı da götürüb, yola düşdülər. Bir-birinə rast gəldikləri yerə çatanda oğlan dedi:

– Mənnən sənin ata-oğul olmağımız bura kimiydi. İndi ayrılmalıyıx. Ata, iyirmi qatır qızıl sənin, qalanı mənim. Dəhrəni isdiyirsən, sicimi?

Qoca dedi:

– Sicimi hardan olsa taparam, dəhrəni isdiyirəm.

Oğlan dedi:

– Razıyam, indi isə, dədə, tut qızın qolunna. Böləciyəm.

Qoca dedi:

– Yox, oğul, sən cavansan, qız da. Götür qızı, apar.

Oğlan etiraz elədi:

– Yox, bölünəcək.

Qoca tutdu qızın qolunna. Oğlan dəhrəni qaldırdı. Qızın alnından vurmaq isdiyəndə qızın ağzınan bir qızıl ilan düşdü. Oğlan tez ilanı öldürdü. İlanı doğruyan kimi qoca bir cavan oğlan oldu. Oğlan isə yox oldu. Qız dedi:

– Qoca hanı?

Qoca dedi:

– Oğlan hanı?

Bir sahat cəng aparannan sora yola düşdülər. Onnar getməkdə olsunnar, indi də yox olan oğlannan danışaq. Oğlan uçub gəlib düşdü qocanın evinin qabağına. Gördü ki, qarı o yan-bu yana firranır.

Qarı soruşdu:

– Oğlan, mənim qocamı görməmişən?

Oğlan dedi:

– Görmüşəm, gəlir.

Oğlan cibinnən bir xurma çıxardıb qarıya verdi. Qarı xurmanı yeyən kimi on beş yaşında qız oldu. Bir xurmanı da ağzında çeyniyib üfürdü. Bu vaxt o yerdə qırx mərtəbəli ev peyda oldu. Oğlan uçub getdi. İki sahatdan sora qocaynan qız gəlib çıxdı. Qoca gördü ki, həyətdə gəzişən onun qarısıdı, ancax cavandı. Qarı da gördü ki, gələn qocasıdı, ancaq cavandı.

Bunnar gəlib evlərinə çatan kimi qoca toy eliyib hər iki qıznan evləndi. Nəvəli-nəticəli olub yaşadı.

TAPDIX

Biri varmış, biri yoxmuş, bir qarı varmış. Bu qarının gözünün ağı-qarası, aman-zaman Tapdix addı bir oğlu varmış. Bunnar o qədər kasıv idilər ki, quru çörəyə pulları çatmırdı. Çox çətinliklə dolanırdılar. Tapdix çox fikirrəşdikdən sora qərara alır ki, başqa yerə işləməyə getsin. Anasının və arvadını allaha tapşırıb yola düşür. Çox yerdə olur, ancaq heş yerdə iş tapa bilmir. Nəhayət, dənizin o tayına keçir. Axtara-axtara bir bağbanın yanına gəlir. Başına gələnəri kişiyyə danışır. Bağbanın oğlana yazığı gəlir. Tapdığı öz yanında işə götürür. Beləliklə, Tapdix düz yeddi il işləyir. Yeddi ilin tamamında bağban Tapdığa zəhmət haqqı bir nar çubuğu verir. Bağban görür oğlan çox fikirrəşir. Tapdığa deyir:

– Oğlum, qorxma, bu nar çubuğu səni bütün arzularına çatdıracaq. Çubuğu apararsan evin arxasında basdırarsan. Elə üstünə gün düşsün. Üç günə böyüh ağaj olacaq. Üç günə çiçəhliyējəh, elə bar verējək ki, satıb özünə dolanışiq düzəldərsən. Tapdix könülsüz halda çubuğu heybəsinə qoyub yola düzəldi. Tapdix çox əzab-əziyyətlə gəlib evə çatdı. Evdəkilər bu yeddi ildə olmazın əzablarını çəkmişdilər. İndi sevinjlə heybəni açanda gördülər ki, içində bir nar çubuğu var. Özgə heş nə yoxdur. Qarı dəmindən köksünü ötürüb soruşdu:

– A bala, elə bu yeddi ildə qazanığın bu nar çubuğu olub?

Tapdix bağbanın tapşırığını evdəkilərə danışdı. Bunnar ümüdlə nar çubuğunu evin arxasında basdırdılar. Səhər duranda gördülər ki, doğurdan da nar çubuğu xeyli boy atıb. Bağbanın sözünün doğruluğuna inandılar. Nəhayət, onunju gün nar ağajının başı yetkin narla dolu idi. Oğlan tez-tez narları aparıb bazarda satır. Beləliklə, Tapdix özünə yaxşı gün güzəran, ev-eşik düzəltdi. Gün-güzəranını get-

gedə daha da yaxşılaşdırırdı. Bu kənddə bir paxıl mola var idi. Tapdix bazara gəldihjə bu molla onu izləyirmiş. Fikirrəşir ki, bu qədər narı hardan alır. Dözə bilməyib bir gün Tapdığa yaxınlaşır və deyir:

– Sən bu qədər narı hardan alırsan?

Tapdix javab verir ki, başqa yerdən alıram. Mənim qapımda nar ağajı yoxdur. Tapdix evdə arvadına tapşırırmışdı ki, bağlarında nar ağajının olduğunu heş kimə deməsin. Molla oğlana inanmır. Nə qədər deyir başqa yerdən gətirmişəm, molla əl çəhmir. Axırda Molla Tapdixla mərj gəlir. Axundu, qazını çağırırlar. Nar ağajı sənin qapında olmasa, mən o mülkün qiymətini sənə verējəyəm. Tapdix razılaşıır. Tapdix evdə dönə-dönə tapşırırmışdı. Ona görə də arxayın idi. Tapdix bazarda qaldı, molla getdi oğlanın evinə. Molla gedib gördü ki, oğlanın arvadı uşağa yeməh verir. Molla deyir:

– Ay bəji, yoldaşın tapşırırdı ki, bazar yaxşıdır, bir az nar dərib versin.

Arvad dedi:

– Mənim əlim boş deyil, al heybəni keç evin dalına özün də.

Mollaya da elə bu lazım idi. Xeyli nar dərib özünü bazara salır. Tapdix görür ki, iş-işdən keçib razılaşıır. Tapdixın ev-eşiyi, arvad-uşağı əlindən çıxmışdı. Tapdix tutduğu işdən çox peşman olmuşdur. Fikirrəşir ki, gedim qurban olduğum allahın yanına. Görüm mənə bir tikə çörəh vermişdi, niyə aldı. Bu fikirlə yola düzəldi. Xeyli yol gedəndən sora bir əkinçiyə rast gəldi.

Əkinçi soruşdu:

– Qardaş, hara gedirsən?

Oğlan başına gələnlərin hamısını əkinçiyə danışır. İndi gedirəm, görüm başıma gələn nə işdi.

Əkinçi dedi:

– Qardaş, neçə vaxtdı bu gördüyün sahəni şumlayı-

ram, bir tərəfi məhsul vermir. Allahı görsən onu da soruşarsan.

Oğlan əkinçidən ayrılıb öz yoluna davam edir. Bir xeyli yol gedəndən sora qabağına bir nurani dərviş çıxır. Bu dərviş Tapdığın axtardığı allah idi. Bəni-adam jildinə girmişdi.

– Bala, hara gedirsən?

Tapdız başına gələnlərin hamısını dərvişə də danışdı. Dərviş dedi:

– Sən evinə qayıt, molla olan mərhəmət gir. De ki, sabah gün günbatandan doğajaq. Gündoğandan da batajaq.

Tapdız əkinçinin arzusunu da soruşur. Dərviş deyir:

– Məhsul verməyən yerin altında xəzinə var, çıxart, məhsul bol olajaq.

Tapdız razılığını bildirib geri qayıtdı. Əkinçinin yanına gəlib dərvişin sözünü ona çatdırdı. Əkinçi bir xeyli qazandan sora gördü ki, doğrudan da burda xəzinə varmış. Əkinçi oğlana, dərvişə minnətdarlığını bildirdi. Tapdız yenə yoluna davam elədi. Gəlib bazara çatdı. Mollanın yanına gəldi. Mən sənə yenə də mərhəmət girmək istiyirəm. Öz mülkümü qaytarmaq üçün. Bunu deyib axundu, qazını çağırdı. Molla Tapdızdan soruşdu:

– Nədən mərhəmət gəlsən?

Tapdız dedi:

– Sabah gün günbatandan doğajaq, gündoğandan batajaq.

Hamı Tapdığın dəli olduğunu fikirəşdi. Gejəni yatdılar. Səhər gün çıxmazdən əvvəl bazara toplaşırlar, günün çıxmasını gözlədilər. Doğrudan da Tapdığın sözü düz oldu. Gün günbatandan doğdu, gündoğandan da batdı. Molla çox peşman oldu. Oğlansa təzədən öz mülkünə, arvad-uşağına sahib durdu. Yenə də əvvəlki kimi gün-güzəran keçirməyə başladı.

Fırıldaxçı mollanınsa öz pisliyi özünə qaldı.

AĞILLI ŞAH QIZI

Biri vardı, biri yoxuydu, keçmiş zamanlarda bir padşah vardı. Bu padşah yaxşı ovçuydu. Günnərin bir günü padşah ovdan qayıdıb gələndə bir yumurtanı qızının başına qoyub kamanın yayını çəkib oxu atdı. Yumurtanı vurub sındırdı. Padşah qızından soruşdu:

– Hə, necədi? Mən yaxşı atıram ya yox?

Qız dedi:

– Ata, çoxda öyünmə. Bu heş də böyüh hünər deyil, vərmişdi.

Padşahın qızına qəzəbi tutdu. Vəzirinə dedi:

– Apar qızımı öldür.

Vəzir padşahın qızını meşəyə apardı, öldürməyib orada qoyub geri qayıtdı. Geri qayıdıb padşaha dedi:

– Padşah sağ olsun, əmriniz yerinə yetdi, qızı öldürdüm.

Bunnar burda qalmaqda olsunlar, görək qızın başına nə gəldi. Qız meşədə gəzib dolaşdı. Bir gün bir çovana rast gəldi. Çovan xəvər aldı:

– Ay qız, hara gedirsən?

Qız dedi:

– Mənim heş kəsə yoxdu, təkəm, nə olar, götür mənə qızlığa bir yerdə yaşayaq.

Çovan razılıq deyib dedi:

– Yaxşı, götürərəm, mənim uşağım yoxdu. Sən də olarsan mənim qızım.

Onlar gəldilər çovanın evinə. Axşam yeməyini yeyəndən sora yerlərinə girib yatdılar. Səhər qız yuxudan durdu. Hərəkətlərinin arasından mirvariləri çıxarıb verdi çovana və dedi:

– Daha qoyun otarmağa getmə. Apar bu mirvarini sat, hər nə lazımdısa al gətir, üst-baş da al, yemək-icmək də.

Qız necə demişdisə də çovan da elə elədi. Ertəsi günü qız çovana dedi:

– Gəl gedək gözək.

Birləhdə gəzməyə getdilər. Gəzə-gəzə gəlib çıxdılar dağın ətəyinə. Bura çox gözəl idi. Yerdən su fəvvarə vururdu. Qız dedi:

– Get padşahın yanına, ondan xahiş elə bu yeri sənə satsın.

Çovan durub gəldi padşahın yanına, ondan xahiş eliyib dedi:

– Ey padşah, dağın ətəyindəki bir parça yeri mənə sat.

Padşah gördü ki, çovan onun yanına xahişə gəlib, ancaq bu yeri almaq üçün onda pul nə gəzir?

Padşah dedi:

– Götür, o sahə sənə olsun. Mənə pul gərəh deyil.

Çovan qayıtdı evinə, qıza dedi:

– Padşah o sahəni bizə bağışladı.

Qız ikinci mirvari dənəsini çovana verib dedi:

– Apar bunu tacirə ver, ona de ki, bunun əvəzində burada qırx mərtəbəli bir imarət tikdirsin.

Tacir razı oldu. Elə ki, qırx mərtəbəli imarət tikilib hazır oldu, qız da çovana dedi:

– Ata, dur get bazara. Təzə doğmuş bir inəh al gətir.

Çovan bazara yollandı. Təzə doğmuş bir inəh alıb gətirdi. Qız inəyin balasını öz yanına, yuxarı mərtəbəyə qaldırdı. Hər gün üç dəfə qız buzovu qucağına alıb aşağı düşürürdü. Aşağıda qız inəyi sağıb, buzovu əmizdirib, qucağına götürüb qaldırırdı yuxarı. Bu minvalla düz üç il qız buzovu yuxarıdan aşağı, aşağıdan yuxarıya qaldırıb düşürürdü. İndi daha buzov yekəlib öküz olmuşdu.

Günnərin bir günü padşah meşəyə ova çıxmışdı. Qız çovana dedi:

– Ata, bu gün padşah meşəyə ova çıxıb. Get onun yanına de ki, padşah, bu gün axşam mənim qonağımsan.

Çovan padşaha yaxınlaşıb dedi:

– Ey mərhəmətli padşah, lütf edin bu gün axşam mənə

qonaq olun.

Padşah razılıq verdi. Axşam durub gəldi çovanın evinə. Qız ləziz yeməhlər hazırlayıb qoymuşdu. Özü isə inəyi sağmağa getmişdi. Qız öküzü qucağına alıb aşağı düşdü. İnəyi sağıb qurtanannan sora yekə öküzü qucağına alıb qaldırdı yuxarı.

Padşah dedi:

– Çovan, bu nə qərribə işdi? Mənə qızın barədə bir az danış görüm.

Qız bu sözü eşidib padşaha dedi:

– Ey yerin-göyün qibləgahı, burada heş bir qərribəlik yoxdu. Bu bir vədişdi. Padşah bu sözü eşidən kimi ağladı. Yadına saldı ki, onun qızı da bir vaxt eynilə belə bir söz demişdi, o isə günahsız qızı öldürmüşdü. Padşah göz yaşlarını saxlıya bilmirdi.

Qız padşahdan soruşdu:

– Niyə ağlıyorsan?

Padşah başına gələnləri ona danışdı.

Qız soruşdu:

– Padşah, sən qızını öldürən indi sağdımı?

Padşah dedi:

– Sağdı.

Qız dedi:

– Çağır onu bura.

Padşah adamlarını vəzirin dalınca göndərdi, vəzir gəlib çıxdı. Padşah soruşdu:

– Vəzir, düzünü de görüm sən o vax mənim qızımı öldürmüşdünmü?

Vəzir dedi:

– Ey padşahım, bir qaşiq qanı mənə çox görmürsənsə, deyim.

Padşah dedi:

– Görmürəm.

Vəzir etiraf edib dedi:

– Mən sənin qızını öldürməmişəm, padşahım.
Qız dedi:
– Padşahım, əgər mən indi sənin qızını gətirib gəlsəm, söz verirsinizmi ki, onu cəzalandırmayacaqsınız?
Padşah dedi:
– Söz verirəm.
Qız başındakı örtüyü aşdı. Atası qızını tanıdı, çox sevindi. Padşah qızına dedi:
– Hə, sən məndən ağıllı çıxdın, qızım.
Padşah öz qızını vəzirə verdi. Yeddi gün yeddi gecə toy çaldırdı. Çovanı isə padşah öz yanına saraya apardı. Mən özüm də o tayda idim. Toyda mənə üç alma verdilər, biri mənim, biri nağıla qulaq asannarın, biri də bacadan baxıb istəmirəm deyənlərin.

KASIV MƏHƏMMƏDLƏ AĞILSIZ PƏHLİVANIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi. Keşmiş zamannarda Məhəmməd adında bir kişi varıydı. Məhəmməd çox ağıllı bir adam idi, anjaq çox gücsüz idi. O, çox kasıv idi. Onun heş bir var-dövləti, mal-qarası yox idi. Yalnız bir neçə keçisi var idi. Hər gün Məhəmməd keçilərini otarmağa aparırdı. Arvadı da ona hər gün çöldə yeməyə qatıq verirdi. Məhəmməd otlağa çatan kimi tülkü gəlib çıxardı, quyruğu ilə onu vurub yerə sərərdi, sora da qatığı içib gedərdi. Onun dalınja da janavar gələrdi, daraşardı Məhəmmədin keçilərinin janına, onnarı parçalayıb yeyərdi.

Məhəmmədin qırx keçisi var idi, anjaq bir müddətdən sora jəmisini onun yeddi keçisi qalmışdı, özləri də ajlarından ölüb çöpə dönmüşdülər. Həm də yaxın dağda bir quldur pəhlivan peyda olmuşdu. Günnərin bir günü həmin pəhlivan quldur Məhəmmədin yanına gəlib dedi:

– Məhəmməd, keçilərini mənə ver!

Məhəmməd tərsliyinə salıb dedi:

– Vermərəm.

Pəhlivan dedi:

– İndi ki öz xoşuna vermirsən, onda gəl gücümüzü sınaq. Kim güclü çıxsə keçilər onun olsun.

Məhəmməd qorxsə da razılıq verdi. Pəhlivan dedi:

– Savah bir yerdə meşəyə girərik. Hərəmiz bir tərəfdən ağajları qırarıq. Görək kim güclüdür?

Məhəmməd razı oldu. O qoxmurdu, hiss eləmişdi ki, pəhlivan gücdü olsa da, ağıldan yüngüldü.

Savah pəhlivan çətinlik çəkmədən ağacların hamısını qırıb sındırdı. Məhəmməd də o biri tərəfdən meşəyə girib tək-tək düzülmüş palıd ağaclarının yanına gəldi, başdadı onnarı təpəsindən ta kökünə kimi gözdən keçirməyə.

Pəhlivan ona yaxınlaşıb soruşdu:

– Niyə gözünü zilliyib diqqətlə baxırsan?
Məhəmməd də ona belə cavab verdi:
– Bu palıd ağacı bütün ağajların padşahıdır. Mən əgər onu qırıb töksəm, onda bütün ağajlar məhv olajaq. Belə olanda odun tapmıyajağıq ki, yeməyə bir şey bişirək. Hamımız acından tələf olub gedəjəyik.

Pəhlivan qışqırdı.

– Palıd ağacına əl vurma! Bu dəfə mən özümü məğlub hesab edirəm. Yaxşısı budur ki, gəl sabah görüşək, var-gücümüzlə yerə təpik vuraq, hər kəs yeri deşə bilsə, qalib gəlmiş hesab olunur.

Belə deyib onnar ayrıldılar. Məhəmməd evə qayıdıb arvadına dedi:

– Arvad, qatıq çal, tök dəri kisənin içinə.

Arvad ərinin tapşırıqlarına əməl elədi. Savah tezdən Məhəmməd deyilən yerə gəldi, yeri qazıb içində qatıq olan kisəni torpağa basdırdı. Sora da heş bir şey olmayıbmış kimi durub pəhlivanın gəlməsini gözlədi. Elə ki, pəhlivan gəlib çıxdı, Məhəmməd dedi:

– Pəhlivan, birinci sən başda.

Pəhlivan yerə bir təpik vurdu, buduna kimi girdi yerin içinə. Növbə Məhəmmədə çatdı. O, keçib həmənin yerdə dayandı ki, ora qatıq dolu kisəni basdırmışdı. Ayağı ilə yerə bir təpik vurdu. Kisə partladı, qatıq ətrafa sıçradı.

Məhəmməd dedi:

– Sən bir təpik vurdum buduna kimi yerə keşdin, mən bir təpik vurdum yerin beynini dağıtdım.

Pəhlivan bu dəfə də özünü məğlub hesab etdi. Çıxıb gedəndə o Məhəmmədi evinə qonaq çağırırdı. Ertəsi günü Məhəmməd pəhlivanın evinə qonaq getdi. Pəhlivan onu yedirdi, içirdi, yerini rahatlayıb yatırdı, özü də fikirləşirdi ki, onu öldürsün. Məhəmməd onun fikrini başa düşdü. Elə ki, pəhlivan yuxuya getdi, o, satıq yatağından qalxdı, yerinə isə kötük qoydu. Pəhlivan yuxudan oyandı, dəyənəyi

götürüb kötüyə çırpdı. Öz-özünə dedi: "Hə, axır ki, Məhəmmədin axırına çıxdım" – deyib yenə uzanıb yatdı. Bir qədər keçəndən sora Məhəmməd yerindən durdu. Bir azdan pəhlivan da yerindən durdu. Məhəmmədi sağ görüb qorxdı. O, qonağa yeməh-içməh verəndə soruşdu:

– Rahat yata bildinmi? Yuxuda nə gördün?

Məhəmməd dedi:

– Yaman bərh yatmışdım, yuxu-zad görmədim. Anjaq gecənin bir yarısı hiss elədim ki, ağjaqanadlar məni dişliyin. Bəlkə də dişliyənin heş ağjaqanad deyilmiş, milçək imiş.

Pəhlivan mat qaldı, fikirləşirdi: "Bu nə güclüdür! Mən onu dəyənəklə vurmuşam, amma ona elə gəlib ki, milçək dişləyin. Yox, mən bununla bajara bilmərəm". Odur ki, pəhlivan böyük ehtiramla Məhəmmədi evinə yola saldı. Məhəmməd də onu öz evinə qonaq çağırırdı.

Pəhlivan qorxusundan etiraz eləmədi. Məhəmməd gəlib arvadına dedi:

– Savah pəhlivan bizə qonaq gələjək. Sən əvvəljə ona çay gətirib verərsən, sora evdən çıxıb ujadan soruşarsan: "Məhəmməd, qonağa hansı ətdən xörək bişirim?" Onda mən deyəjəyəm: "Qazana birinci şirin başını at, ikinci şirin döş hissəsini, əgər bu azlıq eləsə, onda bir parça da budundan kəsərsən".

Pəhlivan Məhəmmədin evinə qonaq gəldi. Ev sahibi onu çaya qonaq elədi. Sora Məhəmmədin arvadı ujadan soruşdu:

– Məhəmməd, qonağa hansı ətdən xörək bişirim?

Məhəmməd dedi:

– Qazana birinci şirin başını tök, ikinci şirin döşünü, əgər bu azlıq eləsə, onda budundan da bir parça kəsib atarsan qazana.

Pəhlivan onnarın danışığını eşidəndə yaman qorxdı, yerindən hövlnək qalxıb qaçdı. Pəhlivan qaçarkən qabağına tülkü ilə janavar çıxdı. Onnan soruşdular:

– Kimnən belə qorxub qaçırsan?
Pəhlivan onnara dedi:
– Məhəmməd addı bir pəhlivan var, onnan qorxub qaçıram.
Tülkü təəjjüblənib dedi:
– Sən nə danışırısan? Məhəmməddə heş bir güc yoxdur. Hətta mən onu quyruğumla vurub yıxıram. Dəfələrlə onu vurub yıxmışam, qatığını da işmişəm.
Janavar dedi:
– Mən də onun keçilərini əlindən alıb yemişəm.
Pəhlivan onların sözüne inanmadı. Janavarla tülkü pəhlivani dilə tutdular ki, üçü birlikdə getsinlər Məhəmmədin yanına. Onnar birlihdə geri qayıtdılar. Bir də gördülər ki, Məhəmməd onnara sarı gəlir. Məhəmməd dedi:
– Ay sizi, mənim əziz dostlarım. Nə yaxşı oldu ki, qaçanı tutub gətirdiniz.
Bu vaxt pəhlivan daha bərk qaçmağa başladı. Bir həmlədə janavarı da, tülkünü də vurub öldürdü.
– Hamı fikirrəşəh ki, mən Məhəmməddən qorxub qaçmışam. Bunu eşitməkdənsə, ölməyim daha yaxşıdır.
Pəhlivan belə deyib özünü öldürdü. Onun bütün var-dövləti Məhəmmədə çatdı. Məhəmməd düşmənlərinə qalib gəldi. Xoşbəxt ömür sürüb gün keçirdi. Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl söyləyən, biri də bajadan baxıb istəmirəm deyənnərin.

HEŞ ZAD

Padşahın arvadının vəzirin arvadı hamamnan çıxıb, özlərinə ənlək-kirşan vurub, xurma yeyə-yeyə evlərinə gəlirdilər. Yolda bir kasıvın arvadınan rastlaşdılar. Kasıvın arvadı xəvər aldı:

– Yediyiniz nədir?

Dedilər:

– Heş zad.

Dedi:

– Elə o heş zaddan birini mana ver.

Vəzirin arvadı xurmanın birinin çiyidini buna verdi. Kasıvın arvadı əlində çiyid sevinmiş evlərinə gəldi. Kişinin üstünü kəsdi:

– Deyirəm axı, padşahın, vəzirin arvadı bu heş zaddan yeyib necə kökəliblər.

Yazıq kasıv kişi də xurma görməmişdi. Baxdı ki, bunun üstündə yeyiləsi bir şey yoxdu, ağacdı. Arvadı dedi:

– Kişi, bilmirəm hansı şəhərdən alıb gətirirsən. Get, al, gətir!

Kişi yazıq xurma çiyidini də götürüb "heş zad" deyə-deyə yola düşdü. Bir əkinçi əkin əkib toxum səpirdi. Bu da heş zad bunun yanınan gedirdi. Əkinçi fikirrəşdi, niyə bu mana salam vermədi, nə də "bərəkətdi olsun" demədi. Əkinçi şallağı götürüb düşdü bunun dalınca. Kişiyə çatıb beş-on qamçı buna çəkdi. Kişi yalvardı:

– Əyə, məni niyə öldürürsən?

Əkinçi dedi:

– Beləsi-eləsi oğlu, niyə mana salam verib demədin "bərəkətdi olsun"?

Dedi:

– Qadan alım, öldürmə, bəs nə deyim?

Dedi:

– Deynən biri min olsun, bərəkətdi olsun.

Dedi:

– Yaxşı.

Yazıq kasıvın yadında indi də bu qaldı. Bir xeyli gələnən sora baxdı bir böyük yığıncaqdı. Burada bir adam ölüb, aparırlar basdırmağa. Bunnarın yanından keçəndə salam verib dedi:

– Bərəkətdi olsun, biri min olsun.

Ölü yiyəsi dedi

– Əyə, bu köpəkoğlu dəlidi.

İki cahal yetirdilər bu kişiye nə yeyibsən, turşulu toyuq əti. O ki var vurdular. Kişi yalvardı:

– Əyə, məni öldürməyün, bə məni nə deyim?

Dedilər:

– Denən görüb-görəcəyiniz bu olsun. Axır qəminiz olsun, başınız sağ olsun.

Kişi bunnardan aralanıb, bir xeyli gələnən sora baxdı bir kəndin ətrafında bir xeyli yığıncaq var. Bu da toy idi. Kişi qorxdı ki, yenə döyəcəhlər. Əlini qaldırdı:

– Əyə, salaməleyküm. Görüb-görəcəyiniz bu olsun, axır qəminiz olsun, başınız sağ olsun.

İndi toyun cahalları yetirdilər buna. Quşqunluğunu verdilər qamçıya. Dedi:

– Əyə, məni öldürməyin, bəs məni nə deyim?

Dedilər:

– Getdin gördün ki, toydur, denə mübarək olsun, gözü-nüz aydın olsun, həmişə bunnan olsun. At oynadanın qabağında fişqırıq çal, şapalaq çal.

Kişi bunnardan aralandı. Kişi bir xeyli keçənən sora gördü ki, bir oğlan bir xam daylağın üstündə gəlir. Bu cavan oğlan da atın başına qaraçı vurub öyrədirdi. Qoja yazıq bunu görəndə başladı çapalaq çalmağa. Bu xam daylağı öyrədən

səsləndi:

– A kişi, at xamdı, məni yıxacaq, əl çalma.

Kişinin gözü qorxmışdu döyülməhdən, papağını çıxartdı, xam daylağın altına atdı. Daylaq oğlanı yıxdı. Oğlan qaxdı yerdən. Bir neçə qamçı qojaya çəkdi. Qoja yalvardı:

– Bəs məni nə deyim?

Cavan oğlan dedi:

– Getdin gördün ki, xam at oynadan var, onda bir dəstə ot götür, onun ağzına tut, tüşülə.

Kişi bu oğlannan da aralandı. Gəlib bir kəntdən keçirdi. Baxdı qabaqda bir şələli şey gedir. Amma kişiyi görmədi. Dedi:

– Bu da mənnən ülkəjək.

Yerdən bir dəstə ot götürüb şələnin böyrünnən qabağa keşdi, tüşülədi. Kişi dedi:

– Əyə, məni adamam, otu niyə mənim ağzıma fikirreşirsən?

Qoja dedi:

– Əyə, sən də ülkəcsən.

Bu kişi şələni yerə qoyub şələdən bir çubuq çəkib bunun başına-gözüne çubuq çəkdi. Qoja yenə yalvardı:

– Bəs məni nə deyim?

Dedi:

– Ay başına daş düşsün, belə şələli adam görəndə şələsinə köməh elə, dalına qaldır. "Allah işini faraş versin" deyənən. Bu kişidən aralanıb kəndə girdi. Gəlib gördü bulağın başında bir dəstə qız-gəlin sənək doldururlar. Bunnara çatdı. Onun sənəyini götürüb bunun dalına, bununkunu onun dalına qaldırdı. Bir qarı da paltar yuyurdu. Onun da dalınnan qaldırıb aşırı ki, get, sənənin də işini allah faraş eləsin. Qarı dedi:

– A sənənin ağlını allah alsın, məni qoja arvadı öldürmüşdün.

ATA NƏSİHƏTİ

Dedi:

– A bacı, bəlkə sən biləsən, bax bu heş zaddan harada var? – deyə xurma çiyidini göstərdi.

Qarı dedi:

– A bacın ölsün. Bu heş zad deyil, bu xurma çiyididir. O, Bağdadda olur. Sən oraya gedə bilməzsən. Qayıt get evinə.

Kişi gəldi evinə. Arvad xəvər aldı:

– A kişi, aldın gətirdinmi?

Kişi dedi:

– Heş zad adlı şey yoxdu. O, xurmaymış, o da Bağdad-daymış – deyib qamçını götürdü. Arvadın allahlığında bir tük qoymadı.

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kişi varmış. O bir gün oğluna vəsiyyəət elədi:

– Arvadı çox dədəsi evinə qoyma. Tez pullanannan pul alma. Sınamamış özünə dost tutma.

Atası oğluna bu nəsihətləri verdi. Oğlanın atası dünyadan köçəndən sora oğlan fikirrəşdi ki, atamın dediyi sözdəri bir-bir yoxlayım.

Bir gün arvad dedi:

– İcazə ver, dədəm öyünə gedim.

Kişi dedi:

– Ayağını yığışdır, aparım qoyum.

Arvad əl-ayağını yığışdırıb, atası öyünə pay-pürüşdən düzəldib, hərəsi bir at minib, uşaqların da birini kişi, birini də arvad tərkinə alıb yola düşdülər. Getdilər aradın dədəsi öyünə.

Bunnara xoş gəldin elədilər. Atdan düşüb görüşdülər. Çay-çörəh hazırladılar. Yeyib-içib, bir az da söhbət eliyənnən sora kişi dedi:

– Mən gedim. Arvad, sən də bir-iki gün qalıb sora gə-lərsən.

Kişi durub atını minib atasının sözünü sınamaq üçün öyünə gəldi. Kişi öyünə gəlməhdə olsun, arvad da bir neçə gün atası öyündə qalmaqda olsun.

Bir neçə gündən sora arvad da ər öyünə gəldi. Bir aya kimi öz öyündə qalandan sora yenə dedi:

– Dədəm öyünə getmək istəyirəm.

Kişi dedi:

– Arvad, o nə sözdür, ürəyin istiyir get. Öz dədən öyüdü.

Arvad əl-ayağını yığıb yenə də atası öyünə qonaq getdi. Bir-iki gün yenə qaldı. Əri bir gün fikirrəşdi ki, gedim görüm bu arvad nə qayırır?

Gəldi həməən kəndə, baxdı ki, camahat toya gedir. Bu da gedib atı karvansarada bağladıb, bir dəst bəy libası geyindi. Gümüş vəznə, xançal bağlayıb gəldi dəlləkxanaya. Özünə bığ, xənd düzəltdirdi, gəldi toya. Gəldi gördü ki, arvadı arvaddannan qabaxda oturub, sinəsini açıb, yaylığı başınnan geri salıb yaxasındakı napabonnar alaf-alaf yanır. Bu oğlan gördü qaynanası da burdadı. Bir arvada dedi:

– Bax, o gəlin kimin qızıdır? Onun əri varmı?

Arvad dedi:

– Deyəsən var, ancaq anası da burdadı, anasının soruş gör əri varmı, ərə gedərmı?

Arvad gəlib bu arvadın yanında durub kişini barmağıynan göstərib dedi:

– Bax, o bəy sənın qızını istiyir.

Arvad dedi:

– Qızımın anası ölsün, qızım yarımadı, bir ölüvay əri var, iki də oğlu. qıza da deyəh görəh qız nə deyir?

Oğlan dedi:

– Onda məsləhət elə qıza, gör qız nə deyir?

Qız da uzaxdan baxdı ki, bəydi. Dedi:

– Gedərəm, amma uşaqları bəs nağayraq?

Dedi:

– Uşaqlı-zaddı apararam.

Toy dağıldı. Camahat hər kəs öz öyünə getdi. Oğlan gəlib karvansaradan köhləni çəkdi, camahat yatışannan sora gəldi qaynanasının qapısında atı bağladı, girdi içəri. Arvadın yanının uşaqların ikisini də götürdü, çıxdı çölə, ata minib uşaqları da qucağına alıb atı sürdü gəldi öz öyünə. Yatdılar, sabah açıldı, xeyirxahnınnan açılsın. Tezdən uşaqların ikisini də götürüb aparıb verdi bacısına. Dedi:

– Bacı, bu uşaqları saxla, mən deyəndə gətirərsən.

Bunnar burda qalmaqda olsun, gəlin tezdən qaxdı ki, uşaqların ikisi də yoxdu. Özünü döydü, dedi:

– Ay ana, bəs bu uşaqlar hanı?

Anası dedi:

– Anan ölsün, bəs sənənnə yatmamışdılarınmı?

Qız anasına dedi:

– Əlac sənə qalıb, gör nə qayırırsan?

Arvad çox feldar idi. Durdu, tərpendi molların yanına:

– Molla qardaş, sənın qapına bir işə gəlmişəm, gərək bunu düzəldəsən, nə qədər pul istəsən verəjəm.

Molla xəvər aldı:

– Nə işdi, bir de görüm?

Arvad başdadı söyləməyə:

– Mənim qızım filan şəhərdə ərđədi. İndi bizə qonaq gəlmişdi. Onun da iki oğlu var idi. İkisini də gecə yatağınnan oğurlayıblar.

Molla dedi:

– Bu çox asandı. Gedərsən iki çəpiş alarsan, öldürərsən. Yaxşı soydurarsan, məni çağırırsan. Camahat gəlməmiş ağ alarıq, kəfin-dəfin eləyərək.

Arvad durub gəldi. Öylərində çəpiş vardı, kəsdirdi, soydurdu. Molla gəldi. Ağı gətirin, kəfən biçək. Molla bunnarı kəfənnədi. Əzan çəkdi. Camahat töküldü. Molla camahata dedi:

– Bu biçərələrin ikisi də ölüb.

Camahat yığıldı, qəbir qazdılar, apardılar basdırdılar, gəldilər. Aradan bir gün keşdi. Oğlan dedi:

– Gedim görüm arvad gəlirmi, nə təhərdi?

Atını minib gəldi qaynatasının öyünə. Gördü yaman bikefdilər. Dedi:

– Xeyir ola, nə yaman qaş-qabaqlısınsız?

Qaynanası sinəsinə döydü:

– Canım ölsün, a bala, uşaqların ikisi də öldü.

Oğlan dedi:

– Ay rəhmətliyın qızı, adam yaranıb ölməkdən öteri, bu allahın işidi. Qızın qojalmıyıb mən qojalmamışam, yenə uşağımız olacaq. Ondan sarı fikir eləməyin.

Qonum-qonşu da yığıldı. Bir az oturdular. Camahat dağılından sora qaynanasına dedi:

– Gedək qəbiristana, mən də uşaqların qəbrini görüm. Baladı, ürəyim durmur.

Arvad dedi:

– Gedək göstərim.

Gəldilər qəbiristanlığa, qaynanası uşaqların qəbrini göstərdi. Oğlan qəbri görüb, qayıdıb gəldi evə, arvadını da götürüb gəldilər öz evlərinə. Arvadı öydə qoyub dedi:

– Məni filan şəhərə qonaq dəvət ediblər, sən də çox fikir eləmə.

Oğlan durub atı minib gəldi o yerə ki, həməən arvadının kəndinə. Axşamı gözlədi. Getdi qəbiristanlığa. Özünən bel götürmüşdü qəbri açıb çəpişləri çıxartdı, saldı terə, aşırda atın belinə. Atı sürüb gəldi öz kəndinə, çəpişləri bir yerdə gizlətdi. Gəldi ki, arvad ağlıyır. Dedi:

– Arvad, ağlama, mən onnara böyük ehsan verəjəm. Gedim həməən mollaı gətirim.

Gəlib qaynanasını, həməən mollaı da götürüb gətirdi öz öyünə. Camahata xəvər verdi. Mən uşaqlara ehsan verəjəm. Camahat yığıldı bir öküz kəsildi, ehsan verildi. Oğlan soruşdu:

– Ay molla, çəpişə ehsan düşərmı?

Molla işi başa düşdü, dedi:

– O nə sözdü, bala?

Dedi:

– Axı sən çəpişə ehsan verdirirsən, molla. Ay camahat, indi qulaq asın.

Gətirib çəpişin cəmdəyini qoydu ortalığa. Bacısına da işarə elədi ki, uşaqları gətir. Bacısı uşaqları gətirdi. Uşaqlar qaçıb analarının qucağına çıxdılar. Oğlan mollaya dedi:

– Ay mürtəd oğlu mürtəd, bəs sən nə təhəri mollasan ki, belə işlər görürsən?

Camahat dedi:

– Molla, haram olsun sana.

Oğlan dedi:

– Ay camahat, bu mənim atamın vəsiyyəti idi. İndi bundan başqa iki vəsiyyəti də var. Demişdi ki, tez pullanannan pul alma. Mən də bax bu adamnan bu pulu almışam. Cibindən pulu çıxartdı göstərdi.

Dedi:

– Qardaş, bu sənın pulundumu?

Dedi:

– Həg

Dedi:

– Ala pulunu.

Pulunu aldı. Camahatın qarşısında dedi ki, atam mana demişdi ki, təzə pullanannan pul alma. Mən də bu kişidən aldım. Bu kişi də səhər istiyirdi, axşam da. Oğlan dedi:

– İndi atamın o biri vəsiyyətini deyim. Bir nəfər adam göstərdi. Dedi:

– Bu da mənim sınanmamış dostumdu. Gəldi məndən köhləni istədi. Mən də dedim ki, köhlən boğazdı. Dedi ki, arxayın ol, elə bil ki, özün minib gedirsən. Yavaş-yavaş sürüb gedibgələjəm. Qonşu kənddə toya dəvət ediblər. Mən də gətirdim köhləni verdim. Minib getdi. Mən də başqa at minib bunun dalınca qarabaqara getdim. Gördüm ki, bu bir karvansaranın qabağında dayanıb, atı bağlayıb getdi toya. Mən də xeyli gözdədim. Qaranlıq basanda getdim karvansaraya. Gördüm ki, karvansarada köhlənə bir şey verməyiblər, at umsunuf qulun salıb. Qulunu götürdüm terə saldım, gətirdim öydə gizlətdim. Bu qardaşdığım bir gündən sora gəlib çıxdı. Soruşdum:

– Ay qardaş, ata yaxşı baxdınmı?

Dedi:

– Bə nə, arpa-samanın bol elədim, iki dəfə də suvardım.

Dedim:

– Bəs nə yaman nəzilib köhlən?

Dedi:

– Yox, heş bir şey yoxdu, arxayın ol.

Oğlan gedib terdə qulunu gətirib camahata göstərdi:

– Bax, bu da mənim sınanmamış dostum, qardaşlığım.

Ona görə də atalar deyif ki, sınanmamış dostu sirrini vermə. Bu atalar sözləridi, atalara da irəhmət deyib oğlan arvadı anasının yanına qatır ki, apar evinə, uşaqları da bacısına verdi ki, apar saxla, qardaşlığına da dedi ki, bunnan qurtardıq.

PƏHLİVANIN DOSTLUĞU

Biri var idi, biri yox idi, keçmiş zamannarda Cəlal adlı bir oğlan var idi. Onun ata-anası ölmüşdü. Cəlal tək qalmışdı. Ata-anasından xeyli mal-dövlət qalmışdı, amma o, at minməyi, qılinc çalmağı, ox atmağı hər şeydən üstün tuturdu. Gününün çoxunu çöldə, ovda keçirirdi. Bir gün o gördü ki, yolnan bir karvan keçir. Zarafat üçün karvana hücum elədi. Karvan-başının adamları ilə qaçıb getdi. Cəlal dəvə karvanını sürüb gətirdi evə. O gündən talançılığa şirnikdi. Əlinə keçən karvanı taladı, qarşısına çıxanı soyub buraxdı, oldu "hərami Cəlal".

Cəlal yenə bir gün karvan çapmağa çıxmışdı, hər tərəfi gəzdirdi, əlinə heş nə keçmədi. Bir də gördü ki, uzaqda bir çadır görünür.

Gəlib gördü çadırda bir qoja arvad bir qızdan savayı heş kəs yoxdu. Arvad dedi:

– Heş utanmırsan kişi olmayan çadıra ayaq basırsan.

Cəlal dedi:

– Yaxşı, bir az sərin su verin, çıxıb gedirəm.

Qız su verdi. Cəlal gördü ki, bu kasanın qiyməti bir padşahın xəzinəsinə dəyər. Öz-özünə dedi: "Necə olursa-olsun gərək bu qızı alam".

Dedi:

– Kimsiz, nəkarəsiz?

Qız dedi:

– Ey oğlan mən filan padşahın qızıyam. Əmim oğlu gətirib bizi bura qoyub. Özü də bax o qalada atamın qoşunu ilə vuruşur. Atam məni ona verməyə razı deyil.

Cəlal öz-özünə fikirreşdi ki, gərək gedəm o qalaya. Elə bu vaxt gördü ki, bir göy atdı oğlan gəlir. Oğlan dedi:

– Ey namərd, adını da kişi qoymusan, kişi də gəlib naməhrəmnən danışarmı kişi olmayan yerdə?

Cəlal dedi:

– Kişi dilə can verməz, ələ can verər.

Başdadılar döyüşməyə. Əvvəl gürzdən başdadılar, bir şey hasil olmadı, sora kəməndə əl atdılar, bir şey çıxmadı. Əl atdılar qılınca. Cəlal gördü ki, fənd işlətməsə, bu oğlan ona zor gələcək. Necə elədisə, oğlan aldandı. Cəlal altdan yuxarı qılınıcı çəkib onun başını bədənindən ayırdı. Atını sürdü düz qalaçaya. Gördü bir tərəfdə böyük bir qoşun dayanıb. Bir tərəfdə isə olar iyirmi-otuz nəfər, vuruşurlar. Öz-özünə fikir-rəşdi. "Əgər qoşunun tərəfinə keşsəm, deyərlər qorxub çox olan tərəfə köməh elədi, o, iyirmi-otuz nəfər olan tərəfə köməh eləsəm deyərlər lovğalıq elədi". Belə fikir-rəşib vurdu özünü qoşunun içinə, qabağına kim gəldi qılıncdan keçirtti. Padşah gördü bir nəfər gəlib baxmır kimdi, nəçidi qılıncdan keçirir. Ömr elədi, ağ bayraqlar qaldırıldı. Padşah soruşdu:

– Oğlan, kimsən, bura gəlməkdə məqsədin nədir?

Cəlal dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, mən gəlmişəm, qızını verəsən mənə.

Padşah dedi:

– Oğlan, qızımı əmisi oğlu qaçırıb, ona görə onunla vuruşuram.

Cəlal dedi:

– Onu öldürmüşəm.

Padşah dedi:

– Lap yaxşı, düşməni öldürmüşsən. Bir qız bir oğlanındı. Qızı verdim sənə. Amma bir şərtlə. Bir aqrış uzununu, bir qarış eni olan kərpic boyda qızıl gətir, qızı apar. Yeddi gün sənə möhlət verirəm..

Cəlal gəldi bütün qızıllarını yığdı, xalı-xalçası nəyi vardısıa satıb qızıla çevirdi. Həmin qızılları əridib bir kərpic düzəltdirdi. Qaldı dörd divar, evi sildi-süpürdü. Gəldi padşahın yanına. Padşah dedi:

– Cəlal, gəldin?

Dedi:

– Padşah sağ olsun, gəldim.

Dedi:

– Qız sənindi, apar.

Cəlal baxdı qız çarşabdadı, başında da ağ duvaq. Gətirdi evinə. Öz-özünə fikir-rəşdi ki, bəs bunun cehizi-zadı yoxdumu?

Daha namusa boğulub üstünü vurmadı. Qızın üzünü açanda nə gördü? Dizdiyindən başqa əynində heş nə yoxdu.

Dedi:

– Ay qız, bu nə haldı?

Qız dedi:

– Bizdə adət belədi, hələ atam sənə hörmət eləyib bu dizdiyi verib. Oğlan nə gətirsə, qıza onu geyindirib yola salırlar.

Cəlal daha heş nə demədi. Keçəyə salıb qızı gətirdi evə. Evdə heş nə yoxdu. Dörd divar. Dedi:

– Bax, bu ev, mən gedirəm. Günorta namazına gəlib çatdım, sahibinəm, yox gəlmədim, onda özün ixtiyar sahibisən.

Atlanıb çıxdı. Hər yanı gəzdi, dolandı, qarşısına çıxan olmadı, heş bir qara qarğaya da rast gəlmədi vurub gətirsin. Desin ki, ay qız, al bişir, bu qırqovul ətidi. Əli hər yerdən üzüldü. Evə necə qayıtsın? Yeməyə-icməyə evdə heş nə yox. Bir də gördü ki, uzaqda bir at otlayır. Dedi: "Elə yaxşı oldu, aparıb atı sataram, həm qıza pal-paltar alaram, həm də yeməh-icmək". Bu fikirnən irəli getdi, gördü ki, atın yanında bir oğlan uzanıb. Gözəl bir yəhərin üstünə başını qoyub, ayağını da ayağının üstünə aşırıb. Yanında da iki heybə. Oğlan öz-özünə dedi: "Nə axtardığımı tapdım". Elə bu fikirnən əlini heybəyə atdı ki, götürsün, oğlan dedi:

– Ey oğlan, o heybənin yiyəsi ölmüüb, qoy heybəni yerə, yolunna çıx get.

Cəlal heybəni qoydu yerə. Bu dəfə öz-özünə fikir-rəşdi: "Yaxşı, mən bura gəlmişəm çalıb-talamağa. Çox da ki bu deyir heybələrə əl vurma. Ya bunu soyub apararam, ya da bu mənə öldürər, canım qurtarar". Yenə əl atdı heybələrə.

Oğlan yerindən durub tutdu Cəlalın kəməmindən qaldırıb başının üstünə, fırlayıb çırpdı yerə. Cəlal gözünü açanda gördü ki, oğlan dizini dirəyib sinəsinə, qılıncı az qalıbdı ki, çəkə boğazına. Cəlalın gözdərindən iki damla yaş axdı.

Oğlan dedi:

– Ay məlun, neçə başdar kəsmisən, indi murdar qanının ötrü yaş tökürsən

Cəlal dedi:

– Güman eləmə ki, mən canımın dərindən ağlayıram

Cəlal başına gələnəri mən sizə nağıl eləyən kimi oğlana danışdı. Oğlan dedi:

– Bax, bu heybələrdə dörd pud qızıl var, onnarı verirəm sənə. Üç gün də sənə möhlət verirəm. Ancaq elə güman eləmə ki, qaçarsan canını mənim əlimdən qurtararsan, harda olsan səni axtarıb taparam. İndisə get, üç gündən sora səni burda gözlüyürəm.

Cəlal bir söz deməyib gəldi evə. Nə lazımdısa aldı, xalıdan, xalçadan, yeməhdən-icməhdən, paldan-paltardan. Padşah qızına yeddi kənz də tutub dedi:

– Bax, bu ev-eşik sənin, bu da qızılların qalanı. Xərcliyib kef eliyərsən, nə ürəyindi elə, bir namussuzluqdan başqa.

Cəlal qıza barmağını da vurmayıb gəldi oğlanın yanına. Gördü oğlanı necə qoyub getmişdisə, eləcə də uzanıb durub. Atdan düşüb, gəldi uzandı ki, oğlan başını kəssin. Oğlan əl atıb onu qaldırdı, dedi:

– Heş insaf deyil ki, sənin kimi balanın başı kəsilsin. Adın nədi?

Dedi:

– Cəlal.

Dedi:

– Mənim də adım Məhəmməddi. Bu gününə olduq qardaş. Atını min gəl arxamca.

Onnar atlanıb yola düşdülər. Az getdilər, üz getdilər, dağlar aşdılar, dərələr keçdilər, gəlib bir qalaçaya çıxdılar.

Qaladakıların hamısı Məhəmmədə baş əyirdi. Sabahısı Məhəmməd hamını yığdı dedi:

– Bu gündən sora başcınız Cəlalı.

Bunu deyib Məhəmməd çıxıb getdi. Cəlal da başqa birisini öz yerinə qoyub Məhəmmədin dalınca yollandı. Səhər açılanda gəlib bir şəhərə çatdı. Gördü şəhərdə qeyli-qaldı. Bir qojanı yannadı, soruşdu:

– Əmi, bu nə həngamədi?

Qoja dedi:

– Oğlum, padşah öz qardaşı oğlunu asdıracaq, camahat da ona görə çaxnaşır. Bu padşahlıq Məhəmmədin atasıdır. Atası öləndə Məhəmmədin on iki – on üç yaşı olardı. O vaxt əmisi ona dedi:

– Oğlum, sən padşahlıq eləyə bilməzsən. Vaxt tamam olanda taxt-tacı da, qızımı da sənə verərəm.

O keşdi qardaşının yerinə. Vaxt tamam oldu. Məhəmməd xəvər göndərdi ki, əmi, əhdinə vəfa elə. Padşah əmr elədi:

– Tutun, salın bunu zindana!

Məhəmməd qaçıb getdi. O vaxtdan on-on iki il keçir. Məhəmməd gah padşahın xəzinəsini yarıb, gah qoşununu dağıdıb, gah karvanını talayıb. Məhəmmədi dünən tutublar. Bu gün dara çəkəcəklər.

Cəlal dedi:

– Əmi, bu şəhərdə Məhəmmədə canı yanan varmı?

Qoja dedi:

– Anasından özgə bir kəsi yoxdu.

Cəlal axtarıb Məhəmmədin anasını tapdı. Xatun onu görən kimi dedi:

– Oğlum, Cəlal, gəldinmi?

Cəlal dedi:

– Ana, sən məni hardan tanıdın?

Dedi:

– Dünən Məhəmməd sənin haqqında danışmış. Deyib ki, ana, mənim Cəlal adlı bir qardaşım var, o gəlsə, mənə ölüm

yoxdu.

Cəlal dedi:

– Məhəmmədin izi yerdədi?

Dedi:

– Bax, o yannan odu görürsənmi? Onu Məhəmməd üçün qalayıblar. Uca bir mancanaq da qoyublar. Atacaqlar odun üstünə.

Cəlal dedi:

– Ana, sən tez üç at tap, yəhərləyib hazır saxla. Qalanı ilə işin yoxdu.

Bunu deyib Cəlal bütün üz-gözünü, atını cövüz yağı ilə yağlayıb gəldi meydana. Gözdədi, elə ki, Məhəmmədi atdılar oda, Cəlal atını çapıb, Məhəmmədi götürüb aradan çıxdı. Hamı qışqırdı: "O oddan sağ çıxan olmaz". Cəlal Məhəmmədi də götürüb gəldi. Yolda atdar hazırıdı. Dedi:

– Tez çıxıb qaçaq.

Məhəmməd dedi:

– Qardaş, qollarım açıx, sən də yanımda, nədən qorxuram. Bu mənim bura axıncı gəlişimdi. Gərək əmim qızını da aparam.

Cəlal dedi:

– Bu şəhərdə səni hamı tanıyır. Qoy mən gedim.

Məhəmməd razılaşdı. Cəlal paltarını dəyişib, gözdədi axşamı. Elə ki, qaranlıq çökdü, düzəldi yola, özünən bihuşdarı da götürmüşdü, kimə rast gəldisə, bihuşdarı verib keşdi, gəldi qızın yanına. Qız dedi:

– Ey naməhrəm, bura nə cürətlə gəlibsən?

Cəlal dedi:

– Mən Məhəmmədin qardaşıyam. Tez ol, hazırıaş, bu da Məhəmmədin üzüyü.

Qız üzüyü taxıb dedi:

– Sən bir gözlə, mən hazırlaşib gəlirəm.

Keşdi o biri otağa. Bir az keşmiş qız gəldi. Cəlal göz-lərinə inanmadı. Qız nə qız. Başdan-ayağa polada qərq olub,

əlində qılinc, qalxan, daha nə, nəg Bir əlində də iki boğça.

Onnar tez gəldilər Məhəmmədin yanına. Atdar hazır idi. Atlanıb üz tutdular getməyə.

Az getdilər, üz getdilər gəlib çıxdılar bir bulağın başına. Məhəmməd dedi:

– Gəlin burda bir az dincələk.

Tez iki çadır qurdular. Cəlal dedi:

– Qardaş, bu bir çadır anamızın olsun, o biri də sizin. Siz dincələrsiniz, mən də qaravul çəkərəm.

Xəvəri xəvərdən, xəvəri padşahdan.

Padşah bir də ayıldı ki, qızı yoxdu. Bildi ki, onu Məhəmməd qaçırdıb. Tökdü qoşunu onnarın dalınca. Cəlal bir də gördü ki, bir tozanaq qalxdı. Baxıb gördü ki, qoşun gəlir. Gəldi Məhəmmədin çadırına ki, xəvər versin. Gördü Məhəmməd başını qoyub qızın dizinin üstünə yatıb. Durdu ki, qoşunun qabağına çıxsın.

Qız dedi:

– Səni and verirəm o Allaha, qoy qoşunun qabağına mən çıxım, ürəyim yanıxlıdı.

Qız özünü verdi qoşunun qabağına. Bu vaxt Məhəmməd ayıldı, soruşdu:

– Qız hanı?

Cəlal dedi:

– Padşahın qoşunu bizim izimizlə gəlib, onnarla vuruşur.

Məhəmməd dedi:

– Özün burda dayanıbsan, qızı qoşunun qabağına göndərmisən?

Cəlal dedi:

– Qardaş, o mənə and verdi ki, nə səni oyadım, nə də özüm gəlim.

Məhəmməd dedi:

– Qardaş, yaxşı, indi sən burda anamı qoru, mən də getdim.

Cəlal qaldı çadırdı. Bir az keşmiş öz-özünə fikirreşdi:

"Yaxşı, mən gəlmişdim ölməyə. Bu mənə bu qədər yaxşılıq elədi. Ölumdən qurtardı. Ölməyə getdi. Mən orada olma-lıyam". Cəlal da özünü vurdu qoşuna. Sağdan vurdu, soldan çıxdı, soldan vurdu, sağdan çıxdı. Gördü yox, qoşunun ardı-arası kəsilmir. Əl atdı hiyləyə. Atını çapıb bir tərəfə qışqırdı: "Əhməd, qoyma, sağdan gəl!", o biri tərəfə çapıb qışqırdı: "Məhəmməd, siz də soldan gəlin!", "Ay ordan vurun, ay buradan qırın!" – deyib qoşunun içinə vəlvələ saldı. Qaran-lıqda qoşun başladı bir-birini qırıb çatmağa. Cəlal bir də gördü ki, bir nəfər cumub üstünə. Baxdı ki, bir qızdı. Qışqırdı:

– Ey qız, mənəm, dayan.

Qız əl saxladı, soruşdu:

– Qardaş, bəs sənin əmin oğlu hanı?

Cəlal dedi:

– O da vuruşurdu.

Qız dedi:

– İndi bildim. Yarım saat bundan əvvəl qaranlıqda düş-mən bilib onu öldürdüm. Qılınc dəyəndə ürəyim sızıldadı.

Axtarib Məhəmmədi tapdılar. Cəlal gördü ki, doğru-danda Məhəmməd ölüb. Onu götürüb çadıra gətirdilər. Anası, qız vay-şivən qopartdılar. Qız Cəlala dedi:

– Qardaş, sən bir az kənara çək. Biz ağlayıb ürəyimizi boşaldaq.

Cəlal çadırdan aralandı. Padşah qızı dedi:

– Əmioğlu, səni öz əlimlə öldürdüm. Bundan sora mənə bu dünyada yaşamaq haramdı.

Belə deyib qılıncını ürəyinin başına dayayıb uzandı, qılınc kürəyindən çıxdı. Bunu görüb Məhəmmədin anasının da ürəyi partdı.

Cəlal geri qayıdanda gördü ki, iş işdən keçib. Qız da, Məhəmmədin anası da ölüb. Gözlərinə qaranlıq çökdü, huşunu itirib yerə yıxıldı. Bir də ayılanda gördü ki, başının üstündə göy atlı nurani bir qoja dayanıb. Dedi:

– Oğlum, bunnar kimdi?

Cəlal bütün əhvalatı başdan ayağa ona söylədi. Qoja dedi:

– Oğlum, onnara ölüm yoxdu.

Sora atdan düşüb Məhəmmədin, qızın anasının üstünə əlini çəkdi. Üçü də asqırıb ayağa qalxdı. Məhəmməd dedi:

– Nə çox yatmışam, qılıncım hanı?

Cəlal başlarına gələni onnara söylədi. Hamısı qojanın ayaqlarına döşəndi. Qoja dedi:

– Gedin, axırınız xeyir olsun!

Onnar əvvəlcə gedib Cəlalin nişanlısını da özləriylə götürdülər. Gəldilər Məhəmmədgilin şəhərinə. Padşahı cə-hənnəmə vasil elədilər. Camahat şadlıq edib, Məhəmmədi öz-lərinə padşah seçdi. Məhəmməd taxta çıxıb ölkəni ədalətlə dolandıрмаğa başladı. Cəlalı da özünə qoşun başçısı seçdi. Qırx gün, qırx ge-jə toy çaldırıb əmisi qızını özünə, büt-pərəst padşahının qızını isə Cəlala aldı. Mən özüm də orada idim, bir yaxşıca ke-f elədim. Qayıdanda toydan üç alma gətirdim, biri mənim, biri nağıl danışanın, biri də baxadan baxannarın.

AYLÜLƏ

Biri var idi, biri yox idi. Hindistan vilayətində bir padşah var idi. Bu padşahın şəhərinin kənarına çıxmaq qeyri-mümkün idi. Vəhşi heyvanlar, şir, pələng, bəbir, ayı, canavarlar kimi çox vəhşi heyvanlar var idi. Heş öhdəsindən gələ bilmirdilər. Padşah elan verdi: "Camahat, arvad-uşağınızla səyahətə çıxanda onları çox uzağa buraxmayın, vəhşi heyvannar çoxdu".

Aradan bir qədər keçənnən sora çöldən xəvər gəldi ki, naxırçının qızını ayı apardı. Camahat töküldü ayının dalınca bir az getdilər, qorxularından geri qayıtdılar padşaha da xəvər getdi. Padşah dedi ki, mən elan vermişəm uşaqlarınızı gözləin!

Aradan bir müddət keçənnən sora çöldən əbər gətirdilər ki, bir filan yerdə ayının mağarasının qabağında bir uşaq gördük. Camahat belə qərara gəldi ki, yəqin ayı qızı öldürməyib, qızı özünə arvad eləyib.

Aradan bir neçə il keçdi. Naxırçının qızının uşağı böyüyüb zəvərdək bir şey olmuşdu. Uşaq bir gün anasından soruşdu:

– Mənim atam kimdi?

Dedi:

– Sənin atan bax, bu ayıdı.

Dedi:

– Ana, mən bunu öldürəjəm.

Anası dedi:

– Oğul, ona sənin güjün çatarmı? O ayıdı.

Dedi:

– Mən də ayının balasıyam, niyə çatmır?

Bir gün oğlan ayı gələndə çıxdı çölə, ayı ilə tutaşdılar. Ayı da elə başa düşdü ki, bu oğludu, bunnan oynayır, oğlan fürsəti buraxmıyıb, ayını yıxıb öldürdü. Anasına dedi:

– Ana, mənim adım nədi?

Dedi:

– Sənin adın Aylülədi.

Aylülə dedi:

– Mən gedim şəhərə babamı tapım, sənin salamat olduğunu deyim.

Oğlan gəlib şəhərə babasının adını və onun naxırçı olmasını dedi. Oğlanı gətirdilər həmin naxırçının evinə. Oğlan özünü tanışlıq verdi ki, mən sənin nəvənəm.

Naxırçı dedi:

– Ay oğul, mənim bir qızım vardı, onu da ayı götürüb qaşdı. İndi de görüm mənim hansı nəvəmsən?

Dedi:

– Mən elə həmənin ayı aparın qızının oğluyam.

Kişi dedi:

– Ay bala, adın nədi?

Dedi:

– Adım Aylülədir.

Kişi tez sevinmiş qohum-qələvəsini çağırıb, yığışib getdilər ayının mağarasına. Getdilər qızı götürüb gəldilər şəhərə. Naxırçı qızına öz evinin yanında bir ev tikdi. Onnar burada yaşamaqda olsunlar, naxırçının nəvəsi cahal-cümrüy-nən oynayırdılar, təpikdöyüm, çilingağac, bəzi belə oyunlarda oğlan kimi təpiknən vururdusa, yerindən qalxmırdı. Bir gün belə, beş gün belə. Camahat hamısı dilə gəldi naxırçının nəvəsinin əlindən. Naxırçı yazıq fikirrəşdi ki, şəhərdən kənar bir imarət tikdirib qızını, nəvəsini o imarətə qoysun. Belə də etdi. Onnar burada yaşamaqda olsunlar.

Aylülə özünə qılnc-qalxan düzəltdi və bir at alıb, anasının halal-hümbət eləyib düşdü yola. Az getdi, çox getdi bir nəfərə rast gəldi. Salaməleyküm, əleykümsalam. Burda atdan düşüb oturdular söhbət eləməyə. Gördülər bir oğlan da gəldi. O da salam verib, atdan düşüb əyləşdi. Bunnar bir-biriyənən söhbətə başladılar. Dedilər:

– Gəlin bir-birimizə adımızı deyək, qardaş olaq və qüvvəmizi deyək, nə məqsədə hara gedirik onu deyək.

Bu oğlannardan biri dedi:

– Mənim qüvvəm çoxdu. Dağı dağın üstünə qoyaram.
Adım da Məhəmməddi.

O biri oğlan dedi:

– Mənim də güjüm ondadı ki, ağzımla dənizin suyunu
çəkib quruduram. Adım da Əhməddi.

Aylülə dedi:

– Mənim də adım Aylülədi. Mən də pələngdən, ayıdan,
bütün vəhşi heyvanlardan qorxan deyiləm.

Aylülə soruşdu:

– Bəs sizin məqsədiniz nədir, hara gedirsiniz?

Məhəmməd dedi:

– Yaxşı oldu qardaş, biz üç qardaş olduq. İramdan
Pərinin dalınca gedək. Onnar da üç bacıdırlar. Amma eşitmişik
ki, onların üçü də divlərin əlindədi. Gərək gedib o divləri
öldürək. O qızları divlərin əlindən ala qətişək.

Məhəmməd Aylüləyə dedi:

– İramdan Pəri sənə olsun, sən böyüksən, Məlikzadə
mənim, Sürməlizadə də Əhmədin olsun.

Bunnar nahar eləyib yola düşdülər. Gethaget gəlib bir
mağaraya çıxdılar. Atlardan düşüb, atları hörükləyib, özləri
mağaraya girdilər. Oturdular ki, buranın yiyəsi kimdi, qoy
gəlsin. Bir də baxdılar ki, bir div gəlir. İçəri girən kimi Aylülə
divin boynunu vurdu. Divin başı dığrılana-dığrılana getdi bir
quyuya düşdü. Aradan bir ay keçəndən sora bir div də gəldi.
Aylülə onun da başını vurdu. Onun da başı gedib həmə
quyuya düşdü. Bir az aradan keçəndən sora baxdılar ki, bir div
qarısı gəldi. Aylülə bunun da boynunu vurdu. Bunun da başı
dığrılana-dığrılana gedib həmə quyuya düşdü. Aylülə dedi:

– Gəlin birimiz bu quyuya düşək görək bu quyuda nə
var?

Məhəmmədin belinə ip bağladılar, saldılar quyuya. Bir
az keçmiş Məhəmməd çıxırdı:

– Ay dad-aman, öldüm, mənə çəkin!

Bunu çəkib quyudan çıxartdılar. İpi Əhmədin belinə

bağladılar. Əhməd də çıxırdı:

– Ay dad, ay aman, yandım!

Bunu da çəkib çıxartdılar. İpi Aylülənin belinə
bağladılar. Aylülə dedi:

– Nə qədər "yandım" desəm də sallayın.

Bir xeyli salladılar. Aylülə baxdı ki, doğrudan da
yandırır. Nə qədər "yandım-yandım" dedisə də, salladılar
quyunun dibinə. Aylülə baxdı ki, bir əjdaha quyunun dibində,
nəfəsini buraxanda insanı yandırır. Aylülə qılncını çəkib
əjdahanın başını vurdu. Belə baxdı ki, o divlərin də başı
burdadı. Sən demə divlərin məskəni elə buraymış. Quyunun
dibini gəzdi. Gördü ki, bir tərəfdən işıq gəlir. Gəlib baxdı ki,
üç qızdı, bir zağaya salıb, üstünə də bir daş qoyublar. Əl atıb,
daşı götürüb içəri keşdi. Qızlar ona dedi:

– Hayıf sana, ay oğlan, gör gəlib haraya çıxmısan?
Divlər gəlib səni öldürək.

Aylülə xəvər aldı:

– Siz kimsiniz, adlarınızı deyin!

Pərixanım dedi:

– Biz üç bacıyıq, üçümüzü də divlər gətirib. Biz Aslan
paşanın qızıyıq. Mənim adım İramdan Pəridi, bacımın birinin
adı Mələkzadə, birinin adı Sürməlicandı. Bizi o vaxtdan divlər
gətirib tilsimə salıblar. Oğlan, ona görə sana hayfımız gəlir.

Aylülə qızları oradan çıxarıb, divlərin leşinin yanına
gətirdi. Qızlar çox sevindilər. "Allah sana çox şükür".

Aylülə dedi:

– İndi sizi buradan çıxardajam.

Gəlib ipin altında durub ipi qurdaladı. Yoldaşları
baxdılar ki, Aylülə sağdı. Aylülə ipin ucunu bağladı qızın
birinin belinə, ipi dartdı ki, çəkin. Sora o biri qızı çıxartdılar.
Pəri xanım Aylüləyə dedi:

– İndi sən öz belinə bağla, əgər mən çıxsam, onnar səni
bu quyudan çıxartmayaxlar.

Aylülə dedi:

– Yox, sənın belınə bağlayajağam. Yoxsa sən burada qorxarsan.

Dedi:

– Onda gəl sana bir neçə söz deyim. Sənın kəndirini vurajaxlar. Sən qalassan quyuda. Quyunun dibində bir yol var. O yol səni aparajax bir kışının yanına çıxardajax. Onda o sana yol göstərər.

Bu sözü deyib ipi Pərinin belinə bağladı. Pəriyi çəkdiilər quyudan. Bu qardaşlar baxdılar ki, bu qız onnardan çox gözəldi. Kəndiri bir də salladılar quyuya. Bu dəfə Aylülə öz belinə bağladı. Bunnar bir xeyli çəkdiilər. Quyunun yarısına qədər gəlmişdi ki, ipi kəsdilər. Aylülə düşdü quyunun dibinə. Qızlara da dedilər ki, ip qırıldı, Aylülə düşdü quyunun dibinə. Bir az da baş-gözlərinə döydülər. Aylülə dedi:

– Hə, Pəri düz deyirmiş, gərək qabaxja mən çıxaydım. Aylülə başladı quyunun dibiylə getməyə. Çox getdi, az getdi, gəlib bir qojaya rast oldu. Qojaya salam verib, salam aldı. Qoja dedi:

– Oğlum, sən bura hardan gəlib çıxıbsan?

Aylülə başına gələnı qojaya söylədi. Dedi:

– İndi sən mənə köməhlik elə, mən buradan işıqlı dünyaya çıxım.

Qoja dedi:

– Oğul, o bulağa günorta iki qoç gələcək su içməyə. Sən bacar ağ qoçun üstünə tullan. Ağ qoç səni işıqlı dünyaya tullayacax.

Aylülə gözdədi qoçlar gəldilər bulağın başına. Özünü toparlayıb ağ qoçun belinə tullandı. Ağ qoç isə bunu silkəliyəb qara qoçun belinə tulladı. Qara qoç da bunu silkələyəb qaranlıq dünyaya zülmətə tulladı. Aylülə baxdı ki, bura elə qaranlıq yerdi ki, heş olmayan kimi. Gəzə-gəzə gəlib bir şəhərə çatdı. Bir qarıya rast oldu. Qarı dedi:

– Ay nənən ölsün, işıqlı dünyanın adamısan, burada nə gəzirsən?

Dedi:

– Nənə, mənımki də belə gətirib. Ay nənə, bir az su ver.

Qarı dedi:

– Nənən ölsün, suyumuz yoxdu. Suyun başında bir əjdaha peyda olub. 7 gündən bir qız hər evdə bir qazan aş aparıb, əjdahanın yanına yığıraq. Əjdaha onu yeyib qurtarana qədər şəhər əhli nə qədər ki bacarır özü üçün su götürür. İndi oğul, nənən sana savah çoxlu su verəjək. Gecəni yatdılar, səhər açıldı. Qarı dedi:

– Oğul, bu gün əjdahanın payı padşahın qızıdı.

Aylülə də qılınıcı belinə bağlıyib dedi:

– Nənə, səhəngini də götür gedək.

İkisi də gəldilər bulağın başına. Aylülə qılınıcı çıxardıb əjdahaya sarı yeridi. Bu tərəfdən də padşahın qızını əjdahanın qabağına tullamağa gətirdilər. Ona qədər əjdaha qalxdı ki, qızı kamına çəksin, Aylülə qılınıcı əjdahanın ağzına uzatdı. Bir əlini qılınıcın dəstəyinnən tutub, o biri əlini də qılınıcın ucuna tutub əjdahanın ağzına verdi. Əjdaha qızı kamına çəkəndə qılınıc onun ağzını doğradı. Əjdahanı iki şaqqa eləyib öldürdü. Qız bu halı görüb əlini əjdahanın qanına basıb oğlanın kü-rəyinə vurdu. Camahat suyu əjdahanın qanıynan qarışiq dol-durdular. Aylülə səsləndi ki, qorxmayın, əjdahanı öldürmüşəm. Qoyun su təmizlənsin, arxayın suyunuzu götürün.

Camahatdan biri padşaha xəvərə qaşdı.

– Muştuluğumu ver, qızın salamatdı. Bir oğlan əjdahanı öldürdü.

Padşah dedi:

– Camahata xəvər verin görüm, o kimdi? Ona böyük ənam verəjəm.

Qız atasına dedi:

– Hamı gəlib buradan keçsin. Mən oğlanı tanıyıram.

– Qızım, nə cür tanıyırsan?

Qız dedi:

– Mən əjdahanın qanına əlimi buluyub onun kü-rəyinə

basmışam.

Padşah elan verdi ki, camahat hamısı gəlib küləfirənginin altınna keşsin. Hamı gəlib cərgəynən keçib getdi:

Qız dedi:

– Yoxdu bu camahatın içində.

Padşah soraq saldı, dedi:

– Görün kimin evində qonaq qalıb gətirin.

Padşahın adamları qarının evinə gəlib Aylüləni padşahın yanına apardılar. Qız dedi:

– Ata, bu oğlandı.

Padşah dedi:

– Oğlum, istə görüm məndən nə istəyirsən? Səni dünya malına qane eliyim.

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, bəlkə bu oğlan utanır. Qızı əjdaha yeməyəndən sora gəl bu oğlana verək.

Aylülə dedi:

– Mənə qız lazım deyil. Mən işıqlı dünya istiyirəm.

Padşah dedi:

– Vəzir, tədbir!

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, buna ayrı yerdən çarə olmaz. Bizim şəhərdən bir neçə ağaj aralı bir zümrüd quşu böyük bir çinarın başında yuva salıb. O da bala üzünə həsrətdi. Bir əjdaha da peyda olub onun balalarını yeyir. Bu Aylülə gedib o əjdahanı öldürüb balalarını azad eləsə, bəlkə əlac zümrüddən ola, bunu işıqlı dünyaya çıxarda.

Padşah dedi:

– Zümrüd dilə gələjək, səndən danışajaq. Sənnən nə istəsə gəl mana de.

Aylülə durub qılıncını götürüb həməən çinarın dibinə gəldi. Gəldi gördü ki, əjdaha ağaja çıxır. Qılıncını çıxarıb bunu doğrayıb tökdü. Özü də çinar ağacının dibində çuxasını başına çəkib yatmaqda olsun, Zümrüd quşu balalarına yem

gətirirdi. Çinar ağacının altındakı qaraltını görüb geri qayıtdı. Gedib bir dəyirman daşını qanadının üstünə alıb gətirdi. İstədi ki, çinarın dibindəki adamın başına salsın. Balaları çığırdı ki, ana, o bizim düşmənimizi öldürüb, bizi azad eliyib. Tez daşı qaytarıb başqa yerə salıb qayıtdı. Gəlib qanadını Aylülənin üstünə çəkdi. Aylülə bir müddət yatıb qaldı, gördü ki, zümrüd quşunun qanadının altındadı. Zümrüd quşu dilə gəlib dedi:

– Ey pəhlivan, mənən nə istəyirsən istə.

Dedi:

– Səndən işıqlı dünyanı istəyirəm.

Dedi:

– Onda get qırx qoyun öldür gətir, qırx tuluq da su gətir.

Oğlan qayıdıb gəldi padşahın yanına. Baş əyib ikram etdi. Əlini köksünə qoydu. Padşah dedi:

– Buyur, bala!

Dedi:

– Ey qibleyi-aləm, zümrüd quşu mənən qırx qoyun, qırx tuluq da su istiyib ki, mənə işıqlı dünyaya çıxartsın.

Padşah dedi:

– O mənim gözüüm üstə. Çağırın qəssabı, qırx dənə kök heyvan kəsib, soyub gətirsin.

Qəssab heyvannarı kəsib gətirdi. Padşah qırx tuluq da su hazırlamağı əmr elədi. Bunnarı da hazırlayıb furqonnan çinar ağacının dibinə gətirdilər. Zümrüd quşu yatdı yerə, Aylüləyə dedi:

– Cəmdəyi bir qanadımın üstünə, tuluqları da o biri qanadımın üstünə yığ.

Padşah özü də vəzir vəkilmən gəlmişdi Aylülünü yola salmağa. Aylülə bunnarla görüşüb oturdu quşun belinə.

Zümrüd quşu Aylüləyə tapşırıd "qa" deyəndə ət ver, "qu" deyəndə su ver. Elə də zümrüd quşu uçurdu. "Qa" deyəndə ət verdi, "qu" deyəndə su verdi. Bir gün qalmışdı işıqlı dünyaya çıxmağa ət qurtardı. Aylülə tez baldırının qum ətinnən kəsib quşa verdi. Quş baxdı ət ağzında şirindi. Dilinin altına alıb

saxladı. Gəlib işıqlı dünyaya çatdılar. Zümrüd quşu dedi:

– İndi düşə bilərsiniz. İndi düş, yeri get.

Zümrüd quşu baxdı ki, oğlan axsayır. Dedi:

– Dayan!

Gətirib dilinin altından əti çıxardıb baldırına qoydu.

Dilinnən də həmin yerin üstünnən çəkdi. Dedi:

– İndi yeri, sən mana yaxşılıq eləyib balalarımı əjdahanın ağzından qutardın. Mən də sana bu axşılığı elədim. Get, Allah işinə faraş versin.

Aylülə gəlhagəl gəlib o yerə çatdı ki, həmin o zağa ki, quyuya düşmüşdü. Bir az çıxıb gəzdi ki, görüm buralarda tikili, imarət, insan yaşayırmı? Gördü uzaqdan işıq gəlir. Gəlib həmin imarətə çatdı ki, həmin o dağ dağ üstünə qoyan qardaşıdır. Salam verdi, Məhəmməd Aylüləni sağ görüb dillənə bilmədi. Qız irəli yeridi. Pəri xanım da burdadı. O da gəldi. Minnət elədilər ki, bir qələtdi, bir səhvdi eləyiblər, bunnarın günahından keş. Aylülə dedi:

Keşdim.

Bir neçə gün burada qalannan sora Məhəmməd Əhmədi çağırır dedi:

– Biz üzükə olduq, yoldaşlığa xələf çıxdıq. Aylülə gəlib, gəl üzr istə.

O da xançalını boynuna salıb gəldi. Gəlib dedi:

– Götür mənim qılıncımı, vur mənim boynumu.

Aylülə dedi:

– Qurban olun Pəriyə, bağışladım sizi.

Bir neçə gün də burada qalıb, Pəriyəni də götürüb yola düşdü, gəlib öz babası olan şəhərə çatdı. Naxırçıya xəvər apardılar ki, nəvən gəlib. Naxırçının özü, qızı gəlib Aylüləynən görüşdülər. Evə gəldilər, camahat yığılıb naxırçıya, qıza gözaydınlığı verdilər. Padşah da bu xəvəri eşitdi. Vəzirini çağırtırdı dedi:

– Deyirlər naxırçının nəvəsi divləri qırır, əjdahaları öldürüb, İramdan Pəriyəni gətirib.

Vəzir dedi:

– Gəl biz də gedək görək, çox qabil bir pəhlivandı söyləyirlər.

Gəldilər naxırçının evinə, gözaydınlığı verilir. Aylülə padşaha baş əyib, əlindən öpdü. Dedi:

– Ey qibleyi-ələm, bizdən ötrü nə qulluq?

Padşah vəzirin üzünə baxıb dedi:

– Bunu qoşun sərkərdəsi qoyaq. Oğul, səni özümə bir böyük sərkərdə kimi qəbul edirəm.

Padşah naxırçıya da dedi:

– Nəyin əskikdi verim, Aylüləyə bir yaxşı toy elə.

Padşah aşpaz, qəssab göndərüb Aylüləyə bir yaxşı toy elədi, toydan sora da Aylüləni qoşuna sərkərdə qoydu.

BİRƏ BEŞ, BEŞƏ MİN

Deyillər bir kişinin evinə qəribə bir qonaq gəlir. Qonaq qanacaqlı qonaq imiş, evin adamları ilə çox yaxşı rəftar eliyir, şirin-şirin danışır, oturub, yeyib, yatıb, qalır. Bir gün, on gün, bir ay, xülasə, ev sahibləri görür qonaq gedən qonağa oxşamır. Qonağa bənd olub, qalıb-qayıran işlərin hamısı da tökülüb qalıbmış. Bir gün kişi arvada deyir:

– Arvad, qonaqdan ağılın nə kəsir? Deyəsən axırda ev ahibi o ola, biz isə kirakeş olaq. Bir tədbir görmək lazımdır.

Arvad deyir:

– Ay kişi, qonağın başına dəysin, vallah, işdən-güjdən də olmuşam, heş özüm də bilmirəm nə edim, bilmirəm nə edirsən et, onu rəd elə buradan çıxıb getsin.

Kişi deyir:

– Arvad, ağılıma bir şey gəlib, sən mənə azuqə düzət, mən bir aylığına başqa yerə gedim. Bəlkə mənim evdə olmadığımı görüb çıxıb gedə, artıq əlacımız yoxdu.

Arvad bir qədər fikirləşib dedi:

– Hə, kişi, bu yaxşı tədbirdi, durub yol tədarükü görüb kişini yola salan vaxtı qonaq gördü kişi harasa gedir, irəli durub dedi:

– Qardaş, uğurun xeyir ola, hara belə?

Kişi dedi:

– Qonaq qardaş, mənim bir aylıq vacib işim var, getməliyəm onun dalınca. Sən isə otur evdə. Çəkinmə, elə bil öz evindi, olub-qalanımızdan yeyib-içib otur.

Qonaq dedi:

– Hə qardaş, əlbəttə, varlığa nə darlıq, qırıq-sökük əlimizə keçənnən yeyib dolanırıq, qonaq evin gülüdür, qonaqsız ev isə şairlərin dediyi kimi:

Qonaqsız otaqdan, çörəksiz evdən,
Çölün-biyabanın otu yaxşıdır.

Deyib əlini əlinə vurub qəhqəhə çəkib gülüb dedi:

– Hə, düz demirəm, qardaş?

Ev sahibi "bəli, bəli, qardaş, düz deyirsən" – deyib xurcunu atdı çiyinə, evdən çıxıb düz ay yarım evə gəlmədi. Sizə kimdən xəvər verim qonaqdan. Kişi gedənnən sora qonaq əl-qol aşdı. Kişinin böyük oğlunu çağıraraq dedi:

– Ay keçəl, taxtaları atın damına apar, ata axur qayırajam. Arvada isə dedi:

– Bacı, sən isə bir yaxşı yağlı plov hazırla.

Oğlan taxtaları aparıb atın axuruna qoydu, qonaq başdağı ata axur hazırlamağa. Bir neçə vaxt çalışıb axuru qurtar ha qurtarda kişi gəlib çıxdı. Ot tayasının dalına girib astadan arvadını səslədi. Arvadı ərinin səsinə eşidib ərinə sarı getdi. Kişi xəvər aldı.

– Arvad, qonaq get, ya yox?

Arvad dedi:

– Yalansa yarımasın, başını açıb ata axur hazırlayır.

Kişi dedi:

– Arvad, eləsə qayıdım geri, gedim bəlkə o da bezib cəhənnəm olub gedə.

Kişi xurcunu yenə çiyinə atıb geri qayıtdı. Qonaq isə axuru qurtarıb yeyib-içib, isti yerdən bığın burmuş tərləyə-tərləyə oturub dururdu. Uşağı isə çağıraraq buyuranda hərəsinə bir layıqla deyirdi. Sən demə kişinin atı boğaz imiş. Arvad fürsətdən istifadə edib deyir:

– Belə kişinin üzü qara olsun, adam da getdiyi yerdə bu qədər gecikərmə? Bəlkə ev yiyəsinin işi-gücü var, beş gün, ha bu da on gün olar. Çıxıb gəlmədi ki, biz də işimizi, güjümüzü görək.

Qonaq dedi:

– Nə olub bəli, bir gün gəlib çıxar, səbir elə.

Arvad deyir:

– Ay qardaş, səbir eləməyinə eləyəm, atana-anana allah rəhmət eləsin, odun ata axur qayırdın, bu gün-sabah doğajaq, bəs daylağa axur istəmirmi? Onu kim qayırajaq? Axı sən də ev-eşik sahibisən, bilirəm əkin-səpin var, gec-tez getməlisən.

Qonaq dedi:

– Hə bacı, düz deyirsən. Amma görürəm çarə yoxdur, kişi gəlmir, durum daylağın axurunu qayıram. Amma görürəm ərin çox qavırğası qalın adam imiş, qırx gün viranə dəyirməndə qalannardan imiş.

OĞLAN PALTARLI QIZ

Biri var idi, biri yox idi, iki qonşu var idi. Bir qonşunun yeddi qızı, o birinin də altı oğlu var idi. Altı oğlu olan arvad qonşusuna acıq verib dedi:

– Ay arvad, bu yeddi qızla nə edəcəksən? Hayıf deyil oğul. Allah oğlanlarımın yeddisinin də canını sağ eləsin. Onnar işliyə qazanacaxlar, bizi də dolandıracaxlar.

Qonşu arvadı belə deyəndə yeddi qız anasının qanı lap qaradı.

Günnərin bir günü altı qardaş pul qazanmaq üçün başqa bir ölkəyə getməyə hazırlıq görəndə böyük qız anasına yalvarıb dedi:

– Anacan, icazə ver mən də onnarla gedim.

Anası çarəsiz qalıb verdi. Anası qızı üçün atasının köhnə pal-paltarından bir dəst libas hazırladı. Qız atasın paltarlarını geyinib başına da papaq qoydu. Gəlib altı qardaş qoşuldu. Az getdilər, çox getdilər gəlib bir yol ayrıcına çatdılar. Qardaşlardan biri yolun üstündəki ağacın dibinə bir bıçaq basdırıb dedi:

– Hansımız bir ildən tez gəlsə, bıçağı götürsün.

Yol ayrıcında qız qardaşlardan ayrılıb təkə getdi. Gəzə-gəzə gəlib bir padşahın şəhərinə çatdı. Yazıq bilmədi hara getsin. Baxdı şəhərin qırağında bir koma var. Gəlib komanın qapısını döydü. Bir qarı qapını açıb xəvər aldı:

– A bala, kimi istəyirsən?

Qız dedi:

– Ay nənə, qəribəm qalmağa yerim yoxdu. Bir gecəliyə qonax saxla!

Qarı dedi:

– Qəribsən? Göz üstə yerim var. Bala, buyur içəri.

Qız içəri keçib bir yerdə oturdu. Qarı ondan xəvər aldı:

– A bala, buralara gəlməkdə xeyir ola?
Qız dedi:
– Ay nənə, allahdan gizdi deyil, səndən nə gizdədim. Gəlmişəm bir yerdə işliyə bir az puldan-zaddan qazanım, sora da qayıdım evimizə.
Qarı dedi:
– Ay nənən qurban, nə yaxşı oldu! Padşahın arvadı qaz otaran axtarır, elə sabah səni apararam onun yanına.
Səhər qarı qızı da yanına salıb saraya, padşahın arvadının yanına apardı. Padşahın arvadı onu bir başdan ayağa süzüb xəvər aldı:
– Oğlan, adın nədi?
Qız dedi:
– Xanım, adım Alıdı.
Padşahın arvadı xəvər aldı:
– Alı, qaz otara bilərsənmi?
Alı dedi:
– Xanım, niyə bacarmıram, bacararam.
Padşahın arvadı baxdı Alı deyəsən mərifətli, tərbiyəli oğlana oxşayıb. Qarıya dedi:
– Qarı nənə, Alı qoy qalsın, burda. Sabahdan qaz otarmağa gedər.
Alı qarı ilə görüşüb sarayda qaldı. Sabahdan qaz otarmağa gedəcəydi. Sarayın həyatında bir ucuq daxma var idi, o daxmada Alıya bir yer düzətdilər.
Səhər tezdən Alı qazları qabağına qatıb sarayın həyatından çıxanda gördü yaraşıqla bir oğlan ona yaxınlaşdı. Oğlan Alıya dedi:
– Qazları burda otararsan. Özü də heş kimdən çəkinib eləmə.
Alı ondan xəvər aldı:
– Oğlan sən kimsən ki, belə danışırısan?
Oğlan dedi:

– Mən padşahın oğlu şahzadə Rüstəməm.
Alı indi bildi ki, bayaqdan söhbət elədiyi oğlan padşahın oğludu. O gündən Rüstəm hər gün Alının yanına gəlib ordan-burdan söhbət edərdilər. Amma şahzadənin ürəyinə nəsə dammışdı deyə gözünü Alının üzündən çəkmirdi. Bar gün belə, iki gün belə şahzadə Rüstəm ürəyini açıb anasına dedi:
– Ana, Alının gözdəri qız gözdərinə oxşayıb axı? O oğlan deyil qızdı.
Anası dedi:
– Ay oğul, insafın olsun, görmürsən ki, o qız deyil oğlandı. Yəqin yazığın anası yığıb ya da atası göyçək imiş.
Oğlu əl çəkmiyə dedi:
– Ana, o qızdı ki, qızdı.
Padşahın arvadı baxdı oğlu əl çəkmir, dedi:
– Bala, gəl sən onu gül bağına apar. Onunla bağda gəz. Əgər o güllərdən yığıb dəstə düzətsə qızdı, yox əgər iyləyib atsa oğlandı.
Alı da şahzadənin onun yanına belə tez-tez gəlməsindən şübhəyə düşüb öz-özünə dedi: "Şahzadə deyəsən məni tanıyıb".
Bir gün şahzadə Rüstəm Alının yanına gəlib dedi:
– Alı, gəl gedək sarayın bağında bir az gəzək, ürəyimiz açılsın.
Alı dedi:
– Şahzadə Rüstəm, gəl gedək. Bir də mən neçə gündü burdayam hələ bağınızı görməmişəm.
Gəzə-gəzə gəlib bağa çatdılar. Alı ayağını bağa qoyandan şahzadə Rüstəm gözünü ondan çəkmədi. Alı bir gül dərdi iyləyib bir tərəfə tulladı.
Axşam şahzadə Rüstəm anasının yanına gəlib dedi:
– Ana, Alı gülü iyləyib atdı.
Padşahın arvadı dedi:

– Oğul, gəl bu sövdadan əl çək. Yan-yörəmizdə nə qədər desən qız var. Kimin qızını desən sənə alaram.

Şahzadə Rüstəm razılaşmıyıb fikir içində öz otağına keşdi.

Padşahın oğlu yenə addımbaddım Alını izliyin, ona göz qoyurdu. Bir müddət keçəndən sora o yenə anasının yanına gəlib dedi:

– Ana, Alının gözü qız gözünə oxşuyur. Alı oğlan deyil, qızdı.

Anası çox yalvardı, oğul, gəl yazıqdan əl çək! Oğlu eşitmədi ki, eşitmədi. Axırda padşahın arvadı dedi:

– Oğul, bir qutu munjuğu tök qabağına. Ona de sənəninlə muncuqları sapa düzsün. Əgər qızıdşa yığacaq, əgər oğlandısa muncuqları sapa düzməyəcək.

Bir gün şahzadə Rüstəm Alının yanında olanda ona dedi:

– Alı axşam otağıma gəl, bir işdə mənə kömək elə.

Alı dedi:

– Baş üstə, gələrəm.

Şahzadə Rüstəm gedənnən sora Alını fikir götürdü. Çox götür-qoy elədi, görəsən bun ə iş ola bilər.

Axşam üstü şahzadə Rüstəmin otağına gələndə gördü ki, o qabağına xeyli muncuq töküb onu gözlüyür. Şahzadə Rüstəm Alını görüb dedi:

– Alı, gəl bu muncuqları sapa düzək.

Alı dedi:

– Şahzadə Rüstəm gərək mənə bağışlayasan. Sapa muncuq düzmək qız işidi. Mən gedim yatım səhər tezdən durmalıyam.

Alı gedəndə bir muncuq götürüb qabaq dişinin arasına qoydu. Çünki qabaq dişlərində bir az seyrəklik var idi. Şahzadə Rüstəm gəlib əhvalatı anasına nəql elədi. Anası onu fikrindən yayındırmaq üçün dedi:

– Oğul, gördün, mən deyən oldu?!

Vaxt gəldi tamam oldu. Alı padşahın arvadının yanına gəlib dedi:

– Xanım, mənim bir ilim tamam oldu, istiyirəm evimizə gedim.

Padşahın arvadı xəvər aldı:

– Bala, evdə kimin var?

Alı dedi:

– Atam allah rəhmətinə gedib, bir anam var, beş bacım.

Padşahın arvadı dedi:

– Bala, indi get, sabah gələrsən.

Səhər Alı padşahın arvadının yanına gələndə gördü o, ana və bacıları üçün xeyli pal-paltar hazırlayıb. Padşahın arvadı Alıya xeyli pul verib dedi:

– Alı, bu pul da sənəin əmək haqqındı.

Padşahın arvadı əmr elədi Alının yükünü bir dəvəyə yükləsinlər. Alı gəlib qardaşlardan ayrıldığı yerə çatdı. Yolun üstündəki ağacın dibindən basdırdıqları bıçağı götürdü. Bir kağıza bu sözləri yazıb ağaca yapışdırdı:

Mən Alıyam, üz gedərəm,

Yolumla düz gedərəm.

Kərbalı Fərman elinə,

Qız gəlib, qız gedərəm.

Bunu edib Alı evlərinə sarı yol aldı. Bir müddət yol gedib gəlib evlərinə çatdı. Alı dəvəni həyətə salıb anası ilə, bacıları ilə görüşüb, hal-əhvallaşdı. Baxıb görəndə bacıları xeyli var-dövlət gətirib çox sevindilər. Qızın gətirdiyi pula yaxşı ev tikib, həyət-bəcalarını düzətdilər. Bir gün xəvər gəldi ki, qonşunun oğlannarı da gəlib. Qonşular qardaşların qabağına çıxanda gördülər ki, onnar əlləri ətəklərindən uzun, əliboş qayıdıblar.

Bunnar burada qalsınlar, görək padşahın oğlu nə oldu?

Bir gün padşah ova çıxmışdı. Gəlib həməni yerdən keçəndə ağaca yapışdırılmış kağıza rast gəldi. Kağızı oxuyub cibinə qoydu. Padşah ovdan qayıdan kimi kağızı arvadına verdi. Padşahın arvadı kağızı oxuyub qutarandan sonra padşah ondan xəbər aldı:

– Arvad, bu kim ola?

Padşahın arvadı dedi:

– Qibleyi-aləm, bizim də nökrin adı Alı idi. Bəlkə elə odu?

Padşahın arvadı kağızı da götürüb oğlunun yanına gəldi. Oğlan kağızı oxuyub dedi:

– Anacan, gördün mən deyən oldu. Gərək gedim onu tapam.

Şahzadə Rüstəm yeddi dəvə yükü rəngbərəng muncuq götürüb yola düşdü. O, muncuq sata-sata gəlib qızın vilayətinə çatdı. Şahzadə muncuq sata-sata dedi:

İncili muncuq satıram mən,
Gülənə bir ovuc atıram mən.

Bir gün şahzadə Rüstəm yol ilə gedərkən baxıb gördü ki, bir dəstə qız bulaq başına yığılıbdı. O, onlara yaxınlaşıb salam verdi. Demə, qız da bunnarın arasında imiş. Şahzadə Rüstəm baxdı bunnarın arasında bir qız var, gözdəri də elə bil Alının gözdəridi. Əlinə bir ovuc muncuq alıb dedi:

İncili muncuq satıram mən,
Gülənə bir ovuc atıram mən.

Şahzadə Rüstəm belə deyəndə qız gülüb qaşdı. Şahzadə rüstəm dişindəki muncuqdan tanıdı onu. O

fərəhindən bütün muncuqları qızlara payladı. Şahzadə Rüstəm ordan düz evlərinə qayıtdı.

Şahzadə Rüstəm evə gəlib məsələni anasına nəql elədi. Padşahın arvadı gedib ərinə əhvalatdan həli etdi. Padşah o saat əmr etdi bir gəcə qurulsun. Elə ki, gəcə quruldu, onlar qız gilin evlərinə yola düşdülər. Anasından razılıq alıb qızı padşahın oğluna aldılar. Qızı gəcəyə mindirib şahzadə Rüstəmin vilayətinə gətirdilər. Burada padşah oğluna qırx gün, qırx gecə elədi.

Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri nağıla qulaq asanların, biri də istəmirəm deyib bacadan baxanların.

OVÇU PİRİMİN ÖVLADLARI

Bir ovçu Pirim olur. Üş dənə oğul evladı olur. Heş birini də evləndirmiyifmiş. Bir gün baxır ki, əhvalı xarabdı. İnsanın ölümünə üş gün qalmış Allah tərəfinnən onun qəlbinə agah olur ki, vaxtın daralıf. Bu kişiye də agah olur. Çağırır arvadını, diir: “Arvad, uşaxları bura çağır”. Çağırır. Diir: “Bala, mən dünyanı dəyişirəm. Sizin də heş birizi ya evləndirməmişəm, ya sizə bir gün-güzəran eliyə bilmədim. Özümün də bir günüm, güzəranım olmuyuf. Sənətim ovçulux oluf, ovçuluxnan da sizi böyütmüşəm. Sizdən bir xayışım budur ki, mehriban olun bir-biriznən. Bir-birizin qəlbinə dəymiyin. Bir də çalışın düz danışın, halal yiyin. Onda sizə heş bir yerdən zaval ola bilməz”.

Nəhayət, kişi söhbət eliyə-eliyə dünyasını dəyişir. Baxırlar ki, kişi öldü. Kişini dəfn eliyirlər. Kişidən qalanı, məsələ, bir il, iki il yiyirlər. Baxırlar ki, – üstünə gəlmiyənnən sonra arxın suyu da davam eləmir, – hər şey tükənir. Bu qardaşların içində balaca qardaş hamıdan ağıllı olur, dərrakəli olur, düşüncəli olur. Diir: “Ay qardaşlar, siz mənə diməlisiz, icazə versəz, mən sizə diməli oldum”. Böyük qardaş diir: “De a bala, görək nolub?” Diir: “Bax bu atamdan qalanı yiyif qutarırıx, biz bir qapıdan çölə çıxmalı döyülüh, çörək qazanmalı döyülüh?” “Nağarax?” Diir: “Atamız nağarır? Bizim də əlacımız ona çatır. Çıxax bir ovdan-zaddan eliyəh. Yidiyimizi yiyəh, satdığımızı satax çörəyə verək. Evdə havaxta qədər oturuf ata qazancını yiyif qutarajayıh?” Böyük qardaş diir: “Çox gözəl, ağıllı fikirdi. Daşqanı qoşun, irahlanax, gedəh dağa”. Anaları baxır ki, uşaxlar daşqa-zad qoşur: “A bala, nağarırsız?” – “Bizə bir on günlüh-on beş günlüh çörək hazırla, biz çıxax da, ovdan-zaddan eliyəh, atamızın sənətini işdədəh heç olmasa. Qeyri biz nə eliyə billih ki?”

Anaları bular üçün çörək-zad, nə lazımdı ehtiyat eliyir

yaxşı. Düyü, yağ, kişmiş, ayan-bayan ki, xörəh də bişirir arada, quru çörəhnən insan olmaz. – “Ət də ki, da özüüz ovluayaxsız, olajax”.

Yığır daşdarı düzəlirlər yola. Gedirlər bir meşənin yaxşı bir yerində daşqanı saxlıyır düşüllər. Böyüh qardaş kiçiyə diir: “Bala, indi nağayrax?” Diir: “İndi bilirsiz nə var? İndi hər gündə ikimiz ova gedəyəyih, birimiz qalajax, həm atdara baxajax, həm ayın-oyunumuza göz olajax, həm də ki, xörəh bişirəyəh, ojax qalıyax, odunu yığajax, belə”. Deer: “Lap yaxşı, bəs indi kim qalır?” Deer: “Hər hal, böyüh qardaş qalmalıdı da. Birinci gün sən, ikinci gün ortancıl qardaş, üçüncü gün mən. Bu formaynan növbəynən qalax”. Diir: “Yaxşı”.

Böyüh qardaş qalır. Bular hazırırır ova getməh isdiyəndə böyüh qardaş kiçiyə diir: “Qardaş, nağayrım, nə bişirim?” Diir: “Axşama yaxşı plov bişir”. Diir: “Yaxşı”. Axşam plov bişirməh üçün bu atdarı da ota buraxır, gedir sakqız odununnan doğruyur, bir-neçə gətirir yığır daşqanın yanına. Ojax qalıyır, başdıyır xörəh bişirməyə. Düyünü bişirir, həlim hasilə gələndə həlimi süzür, düyünü ojağa dəmə qoyan kimi baxır ki, bir top boyda şey yumalana-yumalana gəldi. Gəlir çatır, diir: “Töt”. Başa düşmür. – “Töt”. Gənə başa düşmür. Çömçəni yumalıyır, işarə verir ki, yəni həlim tök. Həlimnən bu tökür bir qaba, bu içir, bu tökür, bu içir, təmiz həlim qutarır. Bir qurtum qalmır. Dad eliyir ki, tök. Bu qorxusunnan başdıyır aşdan az-az yığmağa qablara. Bu yığır, bu yiyir, bir qram aş da qalmır. Təmiz qutardımı? Hə. Çıxır yumalana-yumalana gedir. U fikirirəşir ki, ayə, axşamdı, qardaşdarım gələyəh, dijəh yiməyin hanı sənin? Mən nağayrım, neyniyim? Çaparağı qabları yuyur, yığır yerinə, başdıyır çörək-zad isitməyə, eləməyə. Görür ki, gəldi uşaxlar. – “Ayə, hanı sənin yiməyin?” Diir ki, bişirə bilmədim, atdar itmişdi, atdarı axtarmağa gedif hindi tapır gətirmişəm. Heş nə bişirəmmədim. Da utandığınnan boy-nuna almır ki, noluf. Bəli, gətirdikləri ətdən-zaddan bişirirlər,

çörəh yiyif yatırlar. Balaca qardaş o saat başa düşür burda nəşə bir kələk var.

Səhər açılır, balacaynan böyüh gedəsi olur, ortancıl qalır nöbbədə. Balacaya məsləhət eliyir: “Qağa, nə bişirim?” Diir ki, aş bişir axşama. Mənim ürəyim aş isdiyir. Bu da genə aş bişirir, həlimi süzür, aşı dəmə vuranda baxır ki, bir dənə top boydana bir şey yumalana-yumalana gəldi. Gəlir çatır, diir: “Töt”. “Ə, bu nə diir görəsən, bu nə zad eliyir?” Çömçəni-zadı oyzə-buyzə dıgırradır ki, yəni başa düşsün da. – “Töt”. Diir: “Yəqin həlimdən isdiyir”. Həlimdən tökür, bu içir, bu tökür, bu içir. Təmiz həlim qutarana qədər əl çəkmir. Gənə də başladıyır ki, tök, töt. Başdıyır aş. Aşı da təmiz yiyir. Qalmadı ki, bir qram? Yox. Əl çəkir, çıxır gedir. Bu yazıx da xəcalətin-nən: “Nağayrım, neyliyim, nətər eliyim?” Qabları bu da yuyur, yığır yerinə, çaparağı başladıyır çörəh-zad isitməyə. Böyüh qardaş açıx-aydın çöldəyəkən bildirir ki, axşama yiməh yoxdu. Amma kiçih qardaş umud olur ki, bəlkə bu bişirdi. Gəlif görürlər ki, heş nə yoxdu. “Ayə, bəs niyə yeməh bişirməmişən? Bu nə işdi?” Diir ki, bəs, atdarı itirmişdim, indi tapıb gətirmişəm, heş nə bişirəmməmişəm. Böyüh bilir, səsini-zadı çıxarmır. Diir: “Yaxşı, çörəhdən-zaddan gətir yiyəh”. Vurduxları ovdan çörəh-zad bişirif çörəh yiyirlər, eliyirlər. Balaca diir ki, sabah, Allah qoysa, mən sizə aş bişirəjəm. Diirlər: “Yaxşı”. Səhər açılır. Bu böyükən, ortancıl qardaş gedir, balaca qalır. Gedir bir yaxşı qara arçan kəsir. Arçan iki cürdü: bir ağı var, bir qarası. Bu ağ müəyyən meşə ağacı kimi kövrək olur, qara arçan hər deyiləndə qırılan deyil, özü də möhkəm yanır. Gedir bir dənə yaxşı yoğun qara arçan kəsir. Gəlir başladıyır ojağı qalıyır günortadan sonra xörəh ehtiyatına. Bu arçanın yoğun başını qoyur ojağın içinə, nazik başın çöldə saxlıyır. Bəli. Həlimini süzür, aşı dəmə vuranda baxır görür top boyda bir şey yumalana-yumalana gəldi. Gəlir əmr eliyir: “Töt”. Diir: “Dayan, darıxma, tökəjəm”. Arçanı çıxardır ojaxdan, oddu başın-

nan bunu cırpa-cırpa, pramoy bu gedir meşənin qalın bir yerində düşür balaca bir quyuya. – “Ayə, mən nağayrım?” Həmə bu yanıx arçanı bura işarə basdırır, quyunun yanına. Quyuun yanına işarə basdırır, qayıdır gəlir.

Bəli, axşam olur, qardaşdar gəlir. Gəlif görür, sən ölmü-yəsən, aş dəmdə, həlim orda. Bular xəjələtdənə-xəjələtdənə aşdan yeyirlər, həlimdən içirlər, ixtilat-söhbət. Böyüh qardaş diyir ki, indi söylə görüm sən neylədin ki, bu aşı bişirə bildin? Diir: “Ə, yekə kişisən, ovçusuz özü də, ova çıxmırsız. Adi bir yumru şeydən qorxub yeməyi yedizdirmisiz ona, özü də biriz diir at itirdim, biriz diir it itirdim, bişirəmmədim, bəhanə eliyirsiz. Siz nətər ovçusuz? Həmə o yumru şeyi, nədisə, döyə-döyə apardım, meşənin u qalın yerində balaca bir quyuya düşdü. Amma quyu çox dərindi. Əlimdəyi ağacı nə qədər salladım, gördüm yox. İşarə qoymuşam, sabah ova getməh lazım deyil. Sabah gedif o nədisə onu tapıf öldürməliyih”. Buların canına düşür üşütmə ki, ə, bu bizi işə salajax. O nədisə bizi öldürəjəh.

Bəli, səhər açılır, səhər çörəhlərini-zadını yeyif düzəllillər yolun ağına üçü də. Uzun bir sijim götürür, kəndir, gedillər. Quyunun başınan baxıllar, görüllər quyu zırıltıdı. Bura insan düşəsi təhəri yoxdu, çox dərindi. Diir ki, balaca qardaş, indi hansız düşürsüz? Böyühlər diir ki, heş birimiz. Biz ora düşəmmərih, qorxurux. Diir: “Qorxursuz?” Diir: “Hə”. Diir: “Onda kəndiri bağlıyn belimə, məni sallıyın. Amma quyunun başında olun, mən kəndiri silkəliyəndə bilin ki, çıxmax isdiyirəm”. İki başdı qılncı olur atasının, ov qılncı. Bu qılncı da bağlıyr belinə, düşür. Düşür, nəysə, quyuun dibinə çatanda kəndiri açır. Baxıf görür ki, bir dənə devdi uzanıf bir cavan on beş-on altı yaşında qızın diziin üstündə. Qız da ağıly-ağıly bunun başını tumarıyır. Qız oğlanı görür, diir: “Ay oğlan, a bədbaxt, niyə gəlmisən sən bura? Bu div durdusa, səni parça-parça elijəh. Sən burda nə gəzirsən? Çıx getginən, yazıxsan”.

Deer: “Məə diginən görüm, onun canı hardadı?” Deer: “Odey, orda, putulkada”. Devin canı şüşədə olur, eşitmiş olarsan bəlkə. Buların, deməli, canı bir göyərçin olur, o da şüşədə olur. O göyərçini öldürsə, bu ölür, yoxsa ölən şey döylü bu div. Siftə canının yerini öyrənir, onnan sonra xançalı çıxardır, soxur devin ayağına. Div çıxır qıza ki, görmürsən, milçəh ayağımı dişdiyir. Bir dəfə, iki dəfə, üçüncüdə məcbur olur möhkəm batırır. Durur ayağa, oğlanı görür, diir: “Hə, Allah tərəfinnən məə azuqə gəlifmiş, bilməmişəm”, – diyəndə oğlan diir: “Hə, azuqəyəm, gəlmişəm”. Bu oğlanı üfürür, havaya qaldırır. Qaldıranda oğlan putulkanı götürür, putulkanı əlinə götürür. Görür ki, putulkanı götürdü, əlacı kəsilir oğlanı salır yerə. Diir: “Putulkanı ver məə”. Diir: “Yox, putulkanı səə vermijəm. Sən məə dağ çəhmisen. İndi məə sən söylə görüm bu qız kimdi, nəçidi, burda nə qayırır?” Diir: “Bu filan padşahın qızıdı, bunu götürüf qaçırmışam özümə ailə kimi, məə baxır”. Diir: “Hə”. Nəysə, bunu öldürür, göyərçini öldürür, div də ölür. Bunu iki şaqqa eliyir qoyur bir tərəfə. Qız oğlanın bu hünərini görüb ürəklənir, diir: “Səə qurban olum, hələ bunnan bayana iki dənə bajım da burdadı. Oları da xilas eləginən, eliyə bilərsənsə”.

Keçir görür, gənə adi qayda üzrə divdi uzanır. Qız gözünün suyunu tökə-tökə bunun başını, gözünü tumarır. Qıza diyir: “Buun canı hardadı?” Diir: “Odey, orda, taxçada”. Canının yerini öyrənənnən sora başdıyır xançalı ayağına soxmağa. Oyanır nəhayət, baxır görür insandı da. Diir: “Hə, deməli, Allah tərəfinnən mənə yiməh gəlifmiş, bilməmişəm”. Üfürür bunu da qaldırır havaya. Havaya qaldıranda oğlan putulkanı götürür. Putulkanı götürəndə əlacı kəsilir. İndi bu bunu havaya qaldırır ki, soruf udsun. Əlacı kəsilir oğlanı salır yerə. Diir ki, putulkanı ver məə. Diyir: “Yox, putulkanı səə vermijəyəm. Söylə görüm bu qız nəçidi, bunu hardan gətirmisen?” Diyir: “Filan padşahın qızıdı, gətirmişəm özümə qullux elətdirmə-

yə”. Nəsə, bunu da öldürür. Bu qız diir ki, üçüncü otax da var hələ bizdən uyza. Üçüncü otaxda bizim bir bacımız var. Səə qurban olum, xilas eliyə bilirsənsə onu da xilas elə. Gedir bunu da xilas eliyir, divləri öldürür. Qızlar bilir ki, divlər qutardı. Diir: “Oğlan, indi ki bizi xilas eylədin, buların üçünün də xəznəsi var, heç bir padşahda belə bir xəzinə yoxdu. Padşahların xəzinəsini çapıf-talıyıf gətirif yığıflar bura, yerin altına”. O üç dənə xəzinəni göstərillər buna. Diirlər ki, bular olsun sənin, bizə bir iynə də lazım döylü, bizi işıqlı dünyaya çıxart.

Bəli, yığır buları quyunun başına. Kiçih qıza baxır, diir: “Hə, bu mənim”. Böyüh qıza baxır, diir: “Bu böyüh qardaşımın”. Ortancıl qıza baxır, diir: “Bu da bu qardaşımın”. Bu qəlbində belə tutur. Kiçih qız biləndər olur. Oğlanın qəlbinnən keçənnərin hamısını bilənnən sora yığıllılar kəndirin başına. Kiçih qardaş başdıyır kəndiri silkəliyir ki, bilsinnər. Çəkillər qızı, çıxardıllar. Baxıf görüllər çıxanda qəşəng bir qızdı. Böyüh qardaş diir: “Hə, mən evləndim, bu mənim ayləm”. Ortancılın belinə bağlıyır, ortancıl da çıxır. Baxıf görüllər bu da bunnan qəşəngdi. Ortancıl diir: “Bu da mənim, mən də evləndim”. Kiçih qıza növbə çatanda qız diir: “Oğlan, özün çıx, məni özün çıxart”. Diir: “U nəyə görə?” Diir: “Ona görə ki, qardaşların kəndiri kəsəjəh. Sən öz qəlbinnən ölçürsən, sən qardaşların sənə xayindi. Ona görə xayindi ki, sən olardan çox biliklisən, çox da ürəklisən. O ürəkli oluf bilikli olmağa görə səə xayinli eliyillər. Bu bir. İkinci də mən bajılarımdan çox göyçəyəm, bunu özüm bilirəm, məni görsə başı qarışajax mənim üstümdə dava eləməyə, sən yaddan çıxajaxsan. Mən də səni çıxardammıyajam, imkan vermijəhlər”. Nə mümkün eliyir, diyir: “Heylə şey ola bilməz. Sən söylədiklərinin hamısı söhbətdərdi. Mənim qardaşım heylə qardaş deyli. Bağla kəndiri belə”. Bağlıyır, silkəliyir, diir: “Çıx, sora mən çıxaram”. Çıxır. Diir: “Amma heylə bir şey ol-

sa, mənim kəndirimi kəssələr burda qızıl olduğunu dimirsən olara. Bajılara da tapşırırsan. Qorxma, mənim kəndirimi kəssələr də mən çıxajam burdan”.

Nəysə, qız çıxır. Qız çıxan kimi, u diyir qız mənimdi, bu diyir qız mənimdi, başdır bular qızın üstündə didişməyə. Qız diir: “Hansızn ollam, nətər ollam, sizin işizdi. Qardaşızı çıxardın quyudan sora”. Oğlan da kəndiri bağliyf belinə, silkəliyə-silkəliyə qalıfdı, çəkən yoxdu. Nəhayət çəkillər. Yarıya qədər çəkmiş ortancıl diir: “Qız mənimdi”. Böyüh diir ki, yox, qız özümündü, heç birizin döylü diyən kimi ortancıl kəndiri vurur. Təpəsi üstə gedir, yer yarılır düşür aşağı – qarannıx dünyaya. Baxır görür işıxlı düzdü, amma buna işıx dimək olmaz. Çöl havasının, demək, səhərin toran vaxdı olan fasondadı işıx. Gəzir dolanır meşəni, çox ora-bura çırpır özünü. Gedir görür ki, bir yekə palıd ağacı var, palıd ağacının başında bir öy boyda yuva var. Bunun dibində oturur dincəlməyə. Oturur dincəlməyə, bunu yuxu aparır. Deməli, palıd ağacının başındayı bu yuva, ev boyda olan yuva olur Zümrüd quşunun. Bu ildə orada balalıyır, bunun balalarını ilan yiyir, körpə-körpə, ilan yiyir. Bu bezikir, gedir ki, bir dəyirman daşı tapım gətirim bir üç-dört gün gözdüyüm, – balaları təzə çıxıfmış, – gözdüyüm görüm mənim düşmanım kimdisə daşı salım balalarımı yiməyə çıxmax istiyəndə təpəsinə, öldürüm. Bir vaxdı ayılır səsə-küyə, görür bular çığrışır. Quş balasıdı, çığrışır. Belə fikir verib baxanda görür adam yoğunda ilandı, dırmaşır ağzını açıf balaların yanına. Balalar unu görüf çığrışılar. İlanı başınnan doğruya-doğruya doğruyuf tökür yerə. Yerdə öz köynəyini çıxardır, ilanın ətini yığır köynəyə, çıxardır qoyur yuvaya. Uzanır, gənə yuxu tutur bunu. Zümrüd quşu gəlir dərman daşı belində. Görür kakraz ağacın dibində nəsə bir qaraltı var. Daşı tullamax isdiyəndə balaları çığrışır: “Ana, amandı ana, dəyməynən. Bizi düşmanımızdan xilas eliyif. Bizim düşmanımızı doğruyuf gətirif yığıfdı yanımıza öz

paltarında”. Aparır dəyirman daşını bir kənara tulluyur, qayıdır gəlir. Gəlir baxır, görür ki, insan könəyidi da. Köynəyi eşəliyir oyza-buyza, baxır görür insan yoğunnuxda bir dənə ilandı, doğruyuf yığf köynəyinə, çıxardıf qoyuf bura. Allah tərəfinnən quşa dil verilir. Quş dilə gəlir, diyir ki, indi sən söylə görüm kimsən, nəçisən, haralısan, burda nə gəzirsən, mənim balalarımı nə cür xilas elədin. Bu başına gələn əhvalatı söylüyür, diyir: “Belə divləri öldürdüm, üç dənə qızı xilas elədim. Kiçih qız mənə belə didi, mən onun sözünə baxmadım. Qızı qaldırdım, sora özüm çıxmağa... qardaşdarım kəndiri kəsdi, yer yarıldı, indi düşmüşəm sizin ölkəzə. İndi sennən bir dənə təmənnam budu ki, məni işıxlı dünyaya çıxarda bilsən işıxlı dünyaya çıxart”. Deer: “Ay oğlan, səni işıxlı dünyaya çıxarda bilərəm. Çıxardaram da. Amma güjün çatmaz ona”. Diir: “Nətəri?” Diir ki, mən səni ora çıxartmaxdan ötrü qırx dənə üç illih erkəyin cəmdəyi lazımdı, onların dərisini də qırx dənə tulux bağladarsan, qırx tulux da su yol azuqəsi mənə. Mən səni çıxardaram onda. Buna da güjün varmı? Diir, yoxsa mümkün döylü? Nə diyirsən hazıram qulluğunda, ancax mən yol azuqəsiz hara gedə billəm. Bir günnüh döylü, iki günnüh döylü canıma cəfa basam gedəm”. Oğlanın əlacı kəsilir, diir ki, bu ölkəzənin padşahı nətər adamdı. Diyir: “Ölkəmizin padşahı həm əzazildi, həm də yaxşı adamdı. Yaxşı adamdı belə ki, qəribə hörməti olan adamdı”. Diyir: “Onda gedərəm diyərəm, bəlkə mənə köməh göstərdi”.

Nəysə, axşamatan hərrənir, axşam gedir təhmini bir qapını döyür, tanımadığı qapını, nabeləd adamdı. Bir qoja qarı çıxır: “Bala, sən kimsən, nə deersən?” Deer ki, ay ana, qəribəm, qalmağa yerim yoxdu. Bəlkə mənə daldalanmağa bir yer verərsən? Diir: “Buyur”. Gəlir oturur oğlan. Yaxşı buna çay-çörəh, ayan-bayan verir, yedizdirir, içizdirir. – “Bala, sən kim-sən, haralısan, nəçisən?” Diir ki, mən işıxlı dünyanın adamıyam. – “Bəs burda nə gəzirən?” Başına gələn əhvalatı söy-

lüyür ki, bəs qardaşdarım məə belə xayinnih eliyif, kəndirimi kəsif salıflar bura. Diir: “Hə”. Nəysə, çox ixtilatdan sora yıxılıf yatıllar. Səhər açılır, arvad diir ki, bala, sən indi hara gedəjən, nağarajan, unu diyəmmərəm, bizim ölkəmizdə su nöybəynəndi. Diir: “Xala, nöybəynən nədi? Su niyə nöybəynəndi?” Diyir ki, bizim çayımızın boğazında bir əjdaha oturf. Gələn suyu uduf aşağı su buraxmır. Mal nöybəsi kimi padşah nöybəyə qoyuf adamı. Gündə bir adam, bir təst aş gedir u əjdahaya. U adamnan u aşı yiyənə qədər nə qannı su gəlsə unu içirih. Unnan qeyri su görmürüh. Nə də qoşun-zad ona tədbir çəkə bilmir. İndi bu gün padşahın aman-zaman bir dənə qızı var, nöybə padşahın özünüdü. Onun qızı getməliidi. Ona görə bütün vilayət əhli u qızla görüşə getməliidi. Çünki axırıncı gündü. Padşahın da unnan savayı heş bir kəsi yoxdu. Odur ki, mən ora gedəjəm. İndi sən də isdirsən evdə ot, isdirsən getginən. Gedəjəhsən sorğu-suala düşəjəhsən. Dijəhlər kimsən, nəçisən? İsdıyirsən ot evdə. Diyir: “Yox, irast ki, sorğu-suala düşəjəm evdə otursam yaxşıdı”. Arvad gedir. Arvad gedənnən sora... Bu burda arvada sırr vermir, belə diyir ki, yəni kimsə məni xəbər almasın da. Bu özü tanıtdırdı ki, hə, bu nabeləd adamdı. Arvad gedənnən sora bu da gedir. Çayın qırağıynan gedir ki, görüm bu əjdaha nətəri şeydi, harda oturur, bir çayın suyunu bir şey udsun bu nə diyən sözdü? Gedir baxır, görür ki, meşənin, dağın sıldırımınan su gəlir, aşağıda da əjdaha ağzını diriyifdi, bir qram da su qoymur aşağı keçməyə. Bunu görür, ölçüsünü-biçisini götürənnən sora qayıdır gəlir, oturur bunun yanına gedən yolun üstündə. Da getmir camaatın yanına. O vaxta qədər gözdüyür ki, baxır görür gözəl-göycəh bir qız başında bir təst aş ağıly-ağıly gəlir. Gəlir qız bunun bərabərinə çatıf keçməh istiyəndə irəli çıxır yolun üstünə. Diyir: “Ay qız, dayan”. Dayanır. Diir: “Söylə görüm niyə ağılyırsan, nolufdu?” Diir: “Sənnən ki mənə çarə olmujaxdı, niirsən?” Çox diir, əl çəkmir oğlan. Diir: “Di da görəh noluf səə, niyə ağıl-

yırsan, hara gedirsən belə, bu təst nədi?” Diir: “Bu təst aşdı”. – “Bunu hara aparırsan?” Diir: “Aparıram, əjdaha bunu da yiyəjəh, məni də yiyəjəh, ona qədər camaata su verəjəhdi, qannı su”. Diir: “U təsti qoy yerə, ajam, mən də yiyəm o aşdan”. Diir: “Yox, heylə şey olarmı? U təst yarımçıx olsa məni bir də dala qaytarar”. Diir: “Aaz, aşağı qoy aşı, aş yiyəjəm”. Nəysə, qızın başınan təsti alır, qoyur yerə. Diir: “Otur aşağı. Çörəh yimisən?” Diir: “Heş üş gündü, dörd gündü mən çörəh yimərəm. Mənim boğazımdan çörəh keçmir”. Diir: “Onda otur ürəkli çörəh yi. Doyunca bu aşadan yiyəh, o əjdahanı mən öldürəjəm, qorxma”. Diir: “Sən nə danışırsan, dədəmin yüz minnərlə qoşunu var, qoşun çəkif onun üstünə, heş nə eliyəm-miyif. Sən unu öldürəssən?” Diir: “Əjdahanı mən öldürəjəm da. Səə didim ki, mən öldürəjəm, ot doyunca... Bu şərtə sən mənən axıra qədər çörəh yiyəhsən. Yiməsən, getmijəm, öldürmüjəm”. Qızın əlacı kəsilir, təəbi kəsər-kəsməz oturur oğlannan aşdan yiməyə. Amma zənən gözüdü, müştəri gözüynən oğlana baxır, görür oğlan ayrı oğlandı. Misli-bərabəri yoxdu. Yiyillər qutarıllar, oğlan diir: “İndi sən bir iş elə”. – “Nə iş?” Diir: “Sən göz-qulax ol, nə hərəkət elədiyimi axıra qədər nəzərdən qaçırma. Tam mən işimi görüf qutarannan sora sən unda gedə bilərsən”. Diir: “Yaxşı”. Qız baxır ki, oğlan dinməz-söyləməz getdi, əjdahanın quyrux tərəfinən başdadı üstünə çıxıf üstüynən getməyə baş tərəfinə doğru. Gedir, baş tərəfinə çatanda qılncı çıxardır, əjdahanın kürəyinnən soxur qılncı, kürəyini yarıf, girir içinə. İçinə girir oğlan, yox olur. Qız diir: “Hə, bunu da uddu, mən də aşı belə elədim, mən nağarım?” Bir vaxdı fikir verir, baxır görür ki, əjdaha çörəkdü arxası üstə. Əjdaha arxası üstə çörəkdü, su da başdadı getməyə. Girir əjdahanın içinə, içəridə ürəyini kəsir əjdahanın. Ürəyini kəsir, doğruyur, əjdaha ölür. Oğlan nəysə, bir qədər çətinliknən bu səvər qarnını yarıf çıxır. Qız baxır ki, oğlan əjdahanın qarnının üstündədi. Özünü toxuyur suya. Oğlan

köynəkdə, əjdahanın qanına əlini buluyur, möhkəm oğlanın hər iki çiyninə arxadan əllərini çırpır ki, irizi düşsün. Oğlana deer ki, sənnən xayış eliyirəm, mən sözümü sübut eləməhdən ötrü bu qan sənin bədəninnən getməsin. Yoxsa mən sənin əjdahanı öldürməyi sübut eliyəmmiyəjəm, nə də özümü, məsəl, xilas eliyə bilmiyəjəm atamın əlinnən. Diir: “Yaxşı”.

Bəli, qız bu sözü diyif götürülür. Baxır camaat ki, budu, padşahın qızı gəlir. Teşt yoxdu, qız gəlir. Çığırsıllar ki, hara gəlirsən? Diir: “Muştuluğumu verin, da suyunuz əbədi gəlir”. Muştuluxçu muştulux dalıynan yüyürür padahın yanına ki, bəs qızın diir su əbədi gəlir. Əjdahanı bir oğlan öldürdü. Bəli, millət yüyürür çayın qırağına, görür nə? Su daşa-daşa gəlir. Padşah diir: “Oğlanı tapın”. Oğlan qaçır gizdənir meşədə. Qaçır gizdənir meşədə, camaatı tökür, qoşunu tökür: – “Oğlanı tapın”. Oğlanı tapa bilmillər. Axşam olur. Axşam olur, oğlan pünhan gəlir qarışır camaata. Baxır görür ki, padşah tapşırıx verir, oğlan tapılmalıdı. Əyər oğlan tapılmasa, özündən küsün. Sizin hamızı qırdırajam. Bəli, bu söhbəti eşidir. Qızına diir ki, indi sənin bir əsasın varmı, bir yerində, bədənində bir işarə görmüsənmi tanıyasan? Diir ki, işarə var. Diir: “Nədi?” Diir: “Tapılanda dijəm”. Dimir. Diir: “Səhər nəhqədər mənim ölkəmdə millət varsa, beşihdəyi uşağa qədər gətirirsiz, filan qapıdan bir-bir keçillər içəri”. Yoxlanılır hamısının bədənini. Qızına da bir dənə alma verir, diir: “Ala, bu almanı tutuf sən də durursan u yoxluyannarın yanında. U oğlanı görəndə u almanı kimə versən, biləjəm o adamdı”. Bütün hamı yoxlanılır, oğlan çıxmır üzə. Elan eliyir ki, kimin evində qonax var. Bu qarı irəli çıxır, diir ki, padşah sağ olsun, üç güngü mənim evimdə bir cavan oğlan qonaxdı. – “Bəs hanı oğlan?” Deer ki, vallah, gejdə gəlir yatır, sabannarı – qoja adamam – mən durunca görürəm yoxdu. Nəhayət camaat hamısı keçənnən sora oğlan gəlir özünü çatdırır. Oğlan qapıdan girəndə qız almanı verir oğlana. Padşah ordan çıxır: “Sübutun”. Sübutun diyə ki-

mi oğlanın köynəyini qaldırır yuxarı, diir: “Ata, buyuruf baxa bilərsən. Sübutum mənim qannı əllərimin izi”. Baxıf görüllər ki, oğlanın arxasında hər cınağında qızın əlinin izi var, qannı izi düşüf. Bəli, oğlanı çox böyüh təntənəynən padşah apardırır öz imarətinə. Yaxşı oğlana yiməh-ışməh, qullux, qastum-zad geydirməh, nağarmax. Padşah diir: “Bala, bilirsən nə var?” Diir: “Xeyr”. Deer: “Mənim aman-zaman bir dənə evladım var, u da qız evladım. U qız həddi-buluğa gəlif çatanda özüm öz qəlbimdə belə qərara gəlmişəm ki, bu qızı kimə versəm, padşahlığı da ona verəjəm, tacı-taxtımı. İndi qismət sənindi. Səə sabahdan toy elijəm, qızımı da verəjəm səə, padşahlığımı da”. Diir: “Padah sağ olsun, sənin mənə qızın lazım döylü, nə də padşahlığın lazım döylü. Hamısı özə qismət olsun. Sənnən mənim bir dənə təmənnam var, məni təmənnama çatdır”. – “Hələ sənə bu boyda qız verirəm, bu boyda səə vəzifə verirəm, onnan ölkəni səə verirəm. Sən nə danışırısan?” Diir: “Heç nə lazım döylü. Mən işıxlı dünyanın adamıyam, burda yaşaya bilmərəm. Məə işıxlı dünyaya çıxmağa köməklik elə”. Diir: “A bala, mən səə nə cür köməklik eliyə bilərəm. İşıxlı dünya bizdən iki qat yuxardadı. Ora da insan çıxıf gedif gələsi yol döylü, iriz döylü. Mən səə heç cürə köməklik eliyə bilmərəm”. Diir: “Sən mənə bir dənə köməyin lazım, iki dənə yox”. Diir: “Nədi?” Diir ki, mənə üç illih qırx dənə erkəh qoyun lazımdı. Amma onların da dərileri gərəh elə soyulsun ki, qılçalarının, boğazlarının kəsilən yerlər bağlansın, olar suynan doldurulsun. Qırx tulux su lazımdı mənə, qırx dənə də erkəh cəmdəyi. Məə hörmətin varsa, bunu eylə. Qeyri heş nəyi istəmirəm. Padşahın əlacı kəsilir, ömr eliyir, diir ki, qırx dənə üç illih erkəh kəsin. Qırx dənə üç illih erkəh kəsilir, qırx tulux su hazır olur. Oğlana diirlər: “İndi bu hara gedəjəh, nətər olajax?” Deer ki, yığın, mən düşəjəm qabağa, hara lazımsa gedəjəm. Yığllar aparıllar. Zümrüd quşu diir: “Dəəsən tapmısan?” Diir: “Tapmışam”. Əti də yığır, suyu da yığır. Oğlan

da oturur tən ortada. Diir ki, oğlan, indi bilirsən nə qayıransan? Diir: “Yox”. Diir: “Mən qa eliyəndə bir cəmdəh ət ver, qu eliyəndə bir tulux su. Vəssalam, səən vəzifən bu. Eliyə bilər-sənmi?” Diir: “Eliyərəm”. Bəli, bir günnüh yol qalanda bir dənə də cəmdəh qalıfıdı, cəmdəh düşür əlinnən. Əlacı kəsilir, xançalı çıxardır öz qılçasının balıx ətinə kəsir verir Zümrüd quşunun ağzına. Zümrüd quşu ət dilinə dəyən kimi görür ki, bu insan ətidi, şirindi. Da su da isdəmir. Bunu çıxardır işıxlı dün-yaya. Düşürdür belinnən, diir: “İndi oğlan, sən get, sora mən gedərəm”. Diir: “Yox, siftə sən getginən, sora mən getdəjəm”. Çox əlləşir quş bunnan, görür oğlan getməh istəmir. Yeriyyə-mir axı, qılçasını doğruyufdu. Diir: “Oğlan, qılça çirmələ”. Çirməliyyir, çıxardır ağzınnan əti, qoyur yerinə yerbəyerində. Tüpcəyinnən çəkir üstünnən, qılça sağalır. İki dənə tük çıxardır bədənnən, verir buna. Diir: “Mən özüm daa gələ bilmirəm, mənim bura gəlməyə qüvvəm çatmaz. Nə murazın olsa, bu tükü tükə vurarsan Allah tərəfinnən gələjəh”. Diir: “Yaxşı”. Nəysə, bular ayrılırlar, oğlan gedir evləri Şəmsabad-dadırsa, gəlir Xosro kəndində məskən salır. Bir padşahın evinə gedir, diyir ki, mən yiyəsiz adamam, vəzifəm də çobandı. Məə bir qarın çörəyə qoyunnan, quzudan nəyin var, ver güdüm. Padşah diir: “Məə lazımdı bir dənə, intası məhlədə-bajada əl buyruğuna lazımdı”. – “Baş üstünə”. – “Məhlədə-bajada ol, kim hara buyursa, get o işi gör”. Diir: “Yaxşı”. Bu minvalla bu-rada qalır. Başdıyır bu əl altınnan öyrənməyə ki, Ovçu Pirimin evlaları var idi, oları tanıyırsızdı. Diyillər: “Tanıyırıx”. Diyir: “Bəs olar dururmu?” Diyillər ki, sən oları hardan tanıyırsan? Diyir: “Mən tanımıram, atam söhbət eləmişdi ki, filan kənddə belə bir Ovçu Pirim var, onun üç oğlu var. Hə, atamdan eşitmişəm. Ona görə ağıma gəldi, xəbər aldım”. Diirlər: “Hə, durur. Olar üş qardaş idi. Bir qardaşları meşədə itifdi. O iki qardaş üş dənə qız gətirifdi. Kiçih qızın üstündə bir-birini didirlər, evlənə bilmillər. Bir-birinin qorxusunnan evlənə

bilmillər. İndi qərara gəlflər ayın, məsəl, iyirmisi böyüh qardaşa toydu”. Buna da bu lazımdı. Diyir: “Hə, yaxşı vaxdı gəlmişəm”. Bəli, ayın iyirmisi çatanda baxır ki, padşaha məktub gəldi. Padşahın arvadı didi ki, səə məktub gəlifdi. – “Hardan?” – “Şəmsa kəndinnən”. – “Kimdi?” Deyir: “Bəs Ovçu Pirimin oğlu göndərifdi, özünə toy eliyir. Bizi toya dəvət eliyir”. Diyir: “Hə, lap yaxşı”. Bəli, bunu eşidir oğlan, padşaha diyir ki, padşah sağ olsun, nolar, mən də cavanam, ömrümdə toya-zada getməmişəm. İcazə versən mən də gedərdim toya. Diyir: “A bala, ora qor-qodux, nöker yeri döyül o toy. Səən mən gedən yerdə işin yoxdu. Yetimsən, yetim yerində quyrul qal”. Diyir: “Yaxşı, nə diyirəm”. Padşah axşam olur, hazır-ranır, atını minir, gedir toya. Oğlan birdən yadına düşür ki, ə, bu quş bəs məə belə bir şey verifdi. Bunu bir yoxluyajam görüm. Bu tükleri götürür, keçir padşahın bağına, tükü tükə vurur, diyir ki, Allah tərəfinnən bir at istiyirəm, bir dəstə paltar, bir dənə yarax. Baxır görür ki, bir dənə kəhər at gəldi yəhərli-yüyenli, üstündə də paltar. Paltarı geyinir, yarağı götürür, onnan sora düzəlir yolun ağına. Toyun o vaxtına qədər ki, kənarda duruf, uje bəy tərifi çatıf. Bəy tərifi çatanda bəy ortalığa gələndə atdı-zaddı girir məclisin içinə yaraxlı-yasaxlı. Diir ki, aşıxlara, məə bir dənə hava çalın. Diir: “Ay oğlan, havanı çalax, atın belində oynuyajaxsan?” Diir: “Hə”. Havanı çalıllar, bir qədər atın üstündə oynuyannan sora qılncı sıyrır, fırranır qardaşı tərəfdən, qardaşının boynunu vurur, çıxır aradan. Camaat tökülür, görür yoxdu. Düşür kolun dibində tükü tükə vurur, at da gedir, paltar da. Meşəynən qaça-qaça gəlir, gəlir girir yerinə. Gejənin bir vaxtı görür padşahı palazın arasında gətirillər. Padşahı da o ki var döyür məclisdə. Ağlaşma, şivən. – “Səni kim zad eliyif?” Diir: “Bir kopoğlu girdi məclisə, bir kəsənən də işi olmadı. Məni döydü, məni döyənnən sora getdi yazıx, yetim oğlanın boynun vurdu, çıxdı getdi”. Diir: “Hə”.

Nəysə, bir qədər gözdüyür, aradan fasilə keçir. Anası diir ki, bu ortancıla, a bala, bu qızdarın birini, heç olmasa, sən ad eylə, sən öylən. Diir: “Buların üçün də ad elijəm, birini yox”. Bəli, gənə padşaha namə gəlir ki, yerdə qalan yetimə toy eliyirlər. Bunu oğlan eşidir, gənə padşaha diir ki, nolar, icazə ver mən də gedim. Diir: “Yox, səən orda işin yoxdu, nökersən, nöker yerində quyrul qal”. Diir: “Lap yaxşı”. Toy məqamı çatır, padşah toya gedir. Padşahın bağının bir daldasında durur. Tükü tükə vurur, Allahdan at, silah təmənnə eliyir. Buna at, silah gəlir. Geyinir-gejinir, gedir, o vaxta qədər gözdüyür ki, bəy ortalığa gələndə girir məclisə, diir: “Məə də bir hava çalın, mən də oynujam”. Diyəndə bu padşahlar, vəzir-vəkillər diir: “Ə, bunun o biri qardaşının da toyunda belə bir oğlan gəlmişdi. Bu kopoğlu da sora xatakar olar, buna xata eliyər”. Bu evində olduğu padşah durur çıxır məclisdən, qaçır. O biri padşah ona baxır qaçır. Nəysə, baş qarışır, qaça-qaç düşür. Oğlanın başını kəsir, çıxır aradan. Padşah diir: “Sizə dedimmi. Bəlkə də burda dursam mənənnən də işi olajaydı”. Nəysə, gəlir tükü tükə vurur, at gedir, silah gedir. Gəlir girir yerinə, yıxılır yatır. Səhər açılır, padşahdan xəbər alır: “Padşah sağ olsun, yaxşı oldu toy?” Diir ki, Allah nəhlət eləsin pisə. İki qardaş toy elədi, ikisinin də başını bir nəfər kəsdi, çıxdı getdi. Diir: “Padşah, o bir nəfər mənəm. Səni də döyən mən idim”. – “Diməli, mənim çörəyimi yeyif məni döyurdun?” Diir: “Da sənnən xayış elədim, cavanam, qoy mən də gedim toya, irava bilmədin. Mən də cavannığma sığışdırammadım məə heylə diməyi”. Diyir: “Yaxşı məni döydün cəhənnəmə, qardaşdarının başını niyə kəsdin?” Başdıyır padşaha nağıl eliyir bu başına gələn əhvalatı. Hamısını danışannan sora padşah diir ki, hə, haxlısan. Elə mənim özümə də haxlı eləmişən. Səən hər bir günahınnan keçirəm. İndi sən get ananın yanına, anan yazıxdı. Diir: “Onsuz da anamın yanına gedəjəm”. Gəlir, anasına da əvalatın hamısı neyə olur söylüyür. Diir: “Ana, hindi

mən özümə toy eliyəjəm”. Diir: “Ay bala, dadi-püssat yoxdu sən özə toy eləməh üçün”. Diyir: “Məə heş nə lazım döylü”. Gəlir bu evində olduğu padşahın yanına. Diir ki, sən ki mənim günahımdan keçdin, səni döyməyimə görə məə cəza vermədin, mən də indi gəlmişəm səə bir oğullux eləməyə. – “Bala, nə oğullux?” Diir: “Padşah sağ olsun, mənim üş dənə xəzinəm var, araba ver, daşqa ver, adam ver u xəzinəni yığif gətirim, birini səə bağışdıyajam. Onun bir dənəsində olan qızıl sənin illih üməniyyənnən də artıxdı”. Padşahın gözü çıxır kəlləsinə ki, ə, bu nədi, bu nə danışır. Bəli, verir at, araba, oyan-bayan, adam verir. Gedillər, bu divlərin xəzinəsini özü üçün yığdırır, birin də padşah üçün. Birinci padşahınkini verir, ikinci özünkünü gətirir. Gəlir, yaxşı şadlığa, qəşəng bir toy eliyir. Elə bir toy eliyir ki, misli görünməmiş. Onnan sorasına qızdarın üçün də özünə nigah eliyir. Hər qızın yaşayışı üçün böyüh-böyüh imarətdər tikdirir ayrı. Bəli. Kef-kefiyyətnən başdıyır bu oğlan yaşamağa, kefi kök, damağı çağ. Padşahlarnan başdıyır gəzməyə, da bir cür adamlarnan yox. Harda nə məsləhət olurmuşsa, padşahların nə işi olurmuşsa, bu oğlanı çağırırmışlar ki, məsləhət ver bizə. Okqədər Allah-tala ağıldan-kamaldan ona verir. Belə kefi kök başdıyır dolanmağa.

BİLİCİ QƏHRƏMAN

Diir bir qoja olur, uzun illər balıx ovçusu olur. Daa uje qojalıf əldən düşmüşdü. Buların da padşahının övladı olmurdu. Qoja da kasıb bir qoja idi. Gejə-gündüz dua eliyir: “Allah məə elə bir yontəm verə ki, müalicə yontəmi, bu padşaha, ayləsinə dərman eliyəm, uşağı ola, mənə də, dolanmağıma da kömək eliyə”.

Nəhayət bir gün gedir, bir yaxşı balıx tutur. Elə bir balıx ki, demək, bu tarixi görünməz balıxdı. Bunu söyünə-söyünə gətirir. Gətirir bir padnosa qoyur, üstünə cuna-zad çəkir, eliyir. Diir: “Arvad, aparım verim padşaha, bəlkə bir-iki kilo unnan-zaddan verdi, heç olmasa çörəyimiz olsun”. Aparır padşaha. Diyillər ki, balıxçı kişi səni gözdüyür. Diir: “İcazə verin gəlsin”. Gedib görür ki, əlində padnos var, diir: “A kişi, u padnos nədir?” Diir ki, padşah, qırx ildi balıx tuturam, ömrümdə görmədiyim balıx tutmuşam. Didim, aparım padşahımıza verim, xətri xoş olsun. Açır padşah, balığa baxır, diir: “Ko-poğlu, məni araya qoymusan deməh sən? Mənim məhləmin üstünnən erkəh sərçə uça bilmir, sən erkəh balığı mənim öyümə gətirmisən?” Diir: “A kişi, etmə, eləmə, mən səə hörmət elədim, pisliş məqsədi ilə gətirməmişəm. Balığın nə erkəyi, nə dişisi?” Diir: “Yox”. Əmr eliyir ki, bunu aparın salın zindana. – “Ay aman, ay dad, yekə kişisən, mən səə nə pisdiş eləmişəm məni zindana salırsan?” Bir vəzir bu vəzirlərin içində balıxçıynan dost idi, qoja vəzir idi, dost idilər. Didi: “Bilirsən nə var?” Didi: “Yox”. Didi: “İndi heş kimə bildirmə. Hindi ki, belə eliyir, səhər icazə al, get yanına. Dinən ki, səən məhlənnən erkəh sərçə uça bilmir, heləmi? Dijəh: “Hə”. Dinən onda arvadının qırx dənə kənizi var. Xahiş eliyirəm, bir dənə otax ayır, u kənizdəri yığajam ora, bircə-bircə soyunduruf çıxarajam çölə. Onda biləjhəsən, səən məhlənnən erkəh sərçə uçuf, uçmuyuf. Yadında qalarmı, qoja?” Didi: “Qalar”. Didi: “Onda nə məqsəd var? Bəlkə soyundurdum u məq-

sədnən, özüm heç olmasa bilim”. Didi: “Bir qara qul unun birinci arvadıynan yaşıyır. Özünün heç xəbəri yoxdu. Özü də kənizdərin içində gəzir arvad paltarında. Həə, u qara qul soyunanda bəs elijəh. Onda dili gödələjəh”. Didi: “Oldu. Sora olmaz, boynumu vurdurar”. Didi: “Olmasa, mən irəli durajam, dijəm mən demişəm. U nə söhbətdi, biz dostux, qardaşix”.

Bəli, bunu salıllar zindana. Arvad ha gözdüyür, kişi gəl-mir. Səhər gəlir padşahın qapısına, xəbər verillər ki, balıxçının ayləsi gəlif. Diir: “Buraxın, gəlsin”. Buraxıllar, gedir yanına. Diir: “Padşah sağ olsun, o kişinin qırx ildi balıx tutduğunu bütün aləm bilir. O tarixi görünməmiş balıx tutmuşdu. Dünən dedi ki, unu aparıf padşaha verəjəm, bir-iki kilo bəlkə it ununnan verə, çörəh bişirəh. – İt unu da bu arpa ununa diyillər. – Hə. Nə özü gəldi, nə unu gəldi. Bilmirəm bu kişi nişoldu. Bura gəlif, gəlmeyif?” Didi: “Gəlif, zindandadı”. Didi: “Ni-yə?” Didi: “Niyəsin sora bilərsən”. Elə bu dəmdə nöklərdən biri gəldi, didi: “Padşah sağ olsun, balıxçı kişi diir ki, bir iki-üş kəlmə sözüm var. İcazə versin, gedim sözümü ona diyim”. Didi: “Get, göt gəl, ayləsi də burdadı”. Gedif balıxçını gətiril-lər. Diir: “Kişi, yoxsa yuxuu qarışdırmısan beyjə yatıf? Nə sözün var mənən? Dünən deyəmmirdin sözü?” Diir: “Padşah, dünənnəri düzü sən məni zindana göndərəndə inandırıcı kimi gəlmədi. Didim bəlkə məni qorxuzursan, zarafat eliyirsən. Baxdım gördüm həqqi zindandayam da”. Didi: “Sən nəsən ki, mən sənnən zarafat eliyim”. Didi: “Nətəri? Bir ata-ana səni dünyaya gətirif, bir ata-ana da məni dünyaya gətirif. İndi sən varrısan, mən kasıf, u Allahın qismətididi”. – “Hə, di sözüü”. Didi: “İcazə ver ayləm çıxsın çölə, bu söhbəti gərəh biz ikimiz biləh, qeyri bilməyə”. Çıxardılar arvadı, heş kəs yoxdu ki, yox. Didi: “Padşah, sən dünənnəri qəribə bir söhbət elədin ki, mənim hayatımdan erkəh sərçə uça bilmir, erkəh balıx gətirmisən. Heləmi?” Didi: “Hə”. Didi: “Xahiş eliyirəm, qırx dənə arvadın varmı?” Didi: “Hə”. Didi: “Qırx dənə kənizin varmı, hər arvada bir qulluxçu?” Didi: “Hə, var”. Didi: “Xahiş

eliyirəm, u qırx dənə kənizi bir evə yığ, özün də otur qapıda, buları mən soyunduruf qapıdan çıxarajam”. – “Nəyə görə? U nə hak-hesabdı?” Didi: “İndi bir sözdü diyirəm da. Dimirsən erkəh sərçə uça bilmir”. Padşah fikrə getdi, gördü ki, yox, bu sözdə həqiqi deyəsən bir söz var. Əmr elədi, kənizdəri yığ bir otağa. Yığdılar kənizdəri bir otağa, didi: “Padşah, özün qapının ağzında ot, sora məə inanmazsan”. Otdu padşah qapının ağzında. Didi: “İndi bir-bir soyunun, padşahın qarşısınan keçin, çıxın çölə”. Bir-bir, bir-bir, bir-bir, hamısı soyundu çıxdı, axırda bir iki-üş nəfər qalmışdı, qojanın kürkünə bit düşdü ki, ə, buların hamısı zənəndi, bu zalım oğlu mənə aldadar, boynumu vurdurar. Nəysə. Axırncı canı bir kəniz soyunanda baxdı gördü ki, pəzəvəng bir neqr. Didi: “Hə”. Soyundu, padşahın qarşısınan keçəndə padşah durdu ayağa. – “Qoja, bu hardeydi?” Didi: “Özünnən xəbər al da. Dimirsən erkəh sərçə uçammır hayatımdan, bu sənənin birinci arvadının kişisidi. Sən elə-belə kişisən, kişi budu”. Didi: “Hə, bəli”. Arvadı da, qara neqri də çəkirdi dara, heş bir kəsə bildirmədi. Öz biyabırçılığınan qorxdı. Kişinin də o ki var yükünü tutdu uruzqudan, qızıldan, puldan, didi: “Kişi, bu söhbət açılan günü ölmüsən”. – “Yaxşı, məən nəyimə lazımdı, sən məcbur elədin, mən də açdım”. – “Sən nə bilirdin bunu?” Didi: “Səən arvadın gələn günən burdadı bu adam”. – “Yaxşı”.

Bu minvalnan bular yaşamaxda olsun. Padşah didi ki, vəzirə, vəkilə, mənim bir arvad əysiltdiyimi bilirsiz. Mən evlənməliyəm. Didilər evlənməlisən, nə diyirik. Bunu evləndirdilər. Buna bir dənə qadın aldılar, gətirdilər yaxşı toynan-tamaşaynan, gəldi arvad hamilə oldu. Arvad hamilə oldu, yükün yerə qoyana qədər heç bir sirri söyləmədi. Altı aylıxdan sora baxdı gördü ki, uşax qarında danışır bunun. Bunu qorxusunnan heş kimə bildirmədi ki, padşahın qəzəbinə gəlləm, öldürtdürər məni. Heş kim inanmıx ki, altı aydan sora uşax qarında danışar? Bu nə söhbətdi? Nəhayət gəldi uşax dünyaya. Uşax dünyaya gələndə yerə düşən kimi biz mamaça deyirih,

bilmirəm siz nə deyirsiniz qadının uşağını tutana, mamaçaya dedi ki, əlini yusan da olar, yumasan da. Məə bir istəkan çay ver. Mamaça uşağı tulladı yerə, çıxdı öydən çıxıra-çıxıra. Tutdular bunu: “Noluf, niyə çıxırırsan, padşah eşidəjəhdi, ayıf-dı”. Bəli. Arvadı birtəhər sakitləşdirillər. Nə mümkün eliyillər, girmir arvadın yanına. Diyir: “Mən o uşağın yanına daa girəmmərəm”. Uşax başdıyır anasına müraciyyət eləməyə ki, dinən da maa çay gətirsinnər. Uşağa çay gətirəndə nöklərdən biri görür. – “Ə, bular bu çayı hara aparır?” Fikirrəşir, diyir: “Yəqin zahıya aparır”. Bəli. Çay gəlir, uşağa verən kimi başdıyır çayı içməyə. Arvad hülqumunda söz durmaz, ata-baba misalımızdı. Arvadlardan biri kənizdəre qandırır, diyir ki, bəs arvad bir uşax doğuf, oğlan uşağı, yerə düşən kimi partapart çay içir. İndi də yiməh tələb eliyir. Özü də, diyir, padşaha gələn yiməhdən gətirin. Bəli. Padşaha gələn yiməhdən gətirin. Padşahın arvadıdı, nədi ixtiyarları. Padşaha kənizdərdən biri diyir ki, padşah sağ olsun, gözüüz aydın olsun, uşağınız oluf. Bir oğlan uşağı doğufdu, çay içir, indi də səə bişən yiməhdən bişirtirir özünə. Deyəndə padşah diir ki, bədbax qızı, bədbax, əlaa dolamağa adam tapmırsan, məni əlaa doluyursan? Deyəndə didi ki, padşah sağ olsun, vallah, düz deyirəm. İnanmırsan, göndər vəzirdən, vəkildən birini, getsin. Vəzirə didi: “Vəzir, dur getginən, bu nə diyən söhbətdi? Bu misildə görünməmiş şeydi, belə şey ola bilməz”. Durur vəzir gedir görür, uşax oturufdu, çay içir. – “Anadan olan uşax budu?” Diyillər: – “Hə”. Diir: “Payatonnan”. Payatonnan deyəndə uşax diir ki, noluf? Sizlərdə xoşgəldin deyillər, yoxsa payatonnan deyillər. Adam görməmişən?” Deer ki, get gör unnansa məən yeməyim nijoldu? Vəzir gedir, padşaha diyir: “Padşah, səən hökmün yalandı, bu elə hökm verir məə ki, get gör məəm yiməyim niyə gejikdi. Padşah, bu nə hak-hesabdı?” Deyəndə padşah diyir ki, əstəfirillah. Gedillər, nə isə yiməh bişir, buna bir boşqab yiməh gətirillər, diyir: “Nədi ki bu, çağayam, məə çağa payı gətirmisiz? Məə yiməh gətirin.

Noldu, padşaha gələndə yeddi-səkkiz sort gətirirsiniz, mənə bir boşqab aş gətirirsiniz". Gedillər. Bəli. Padşaha gələn növdə, yeddi löyündə xörək buna da gətirillər. Hamısını sıyırır, süpürür, yeyir. Diyir: "Sizin padşahınız o qədər kasıbdı ki, iki saatdır dünyaya gəldiyim, mənə bir dəst paltar göndərmir ki, geyim həyəətə-bacaya çıxım". Gedillər padşaha diyillər, padşah diyir: "Bunu mən öldürməsəm olmuyajax. Bunu mən öldürməliyəm". Uşağa agah olur. Bunu Allah-tala gətirif bu formada, padşaha görk üçün. Evladı olmurdu axı onun. Nəysə. Gəlir baş vəzir təzədən diyir: "Bala, yiməyi kutarmısansa padşah səni çağırır". Diyir: "Bilirəm mənə niyə çağırır, get ona dinən ki, mənə öldürtdürə bilməz, nə də öldürə bilməz, bu bir. Qulağında qalsın, yaxşı eşit. İkinci də, mən öləsi olsam, mən ölənnən üç gün sora bu yurdda bir dəvə qalası deyil, hamı qırıljax. Bu iki. Üçüncü də, atamın üstünə elə bir qoşun hazırraşif ki, hələ görsün o qoşunna yaxasını qutara biləjəh, yoxsa yox. Mən ölsəm o qoşunun əlinnən çıxammıjax. Yurdu viran olmalıdı. Gedir vəzir, diyir: "Padşah, bu uşax döylü, bu Allahın bir əlamətidir. Belə söhbətdər eliyir". Diyir: "Ə, gedin unu mənim yanıma gətirin". Gəlillər, diyillər: "Ə, atan səni çağırır". Diir: "Xeyr, sözü varsa, gəlsin burda desin. Sora vəzir, nökrə göndər ilxıya, çöldə olan ilxıya, beyjə bir at balalıyajax, erkəh balası olajax, o atın balası mənə lazımdı. Gərəh o at mənim gözümin qabağında balalasın, üç ayağı səkil olajax, özü də erkəh". Qayıdır gedir padşahın yanına, diyir: "Padşah, belə tələb eliyir. Diyir get ilxıdan filan atı dinən gətirsinnər, beyjə balalıyajax, erkəh balası olajax, üç ayağı səkil olajax, onun balası mənə lazım olajax. Gərəh gözümin qabağında balalasın". Diir: "Ə, gedin atı gətirin. Bu, – dedi, – həqiqi olsa, daa mənim sözüm yoxdu buna. Bu bir möcüzə oldu onda". Gedillər atı gətirillər ertədən, ilxıdan, tolaya salıllar, arpa-saman qoyullar. Gejənin bir vaxtı çıxır nökrələrə ki, nolufdu, beş dəyqə gej yatsaaz olmaz? Durun gedin o atın balasını əmizdirin, balalıyif. Gedif görüllər ki, həqiqi, at balalıyif,

erkəh balası var, üç ayağı səkildi. Bəli, qayıdış gəlillər, padşaha diyillər: "Padşah, bu övlad döyül, bu səni, sən öl, birtəri elijək. Nejə deyif, at heylə bala balalıyif, üç ayağı da səkildi. Bəs bizi göndərdi, getdih baxdix, elədik, əmizdirdik gəldik". Diir: "Hə".

Nəysə, səhər açılır. Səhər açılarda üç nəfər elçi gəlir, əllərində bir namə. Bu hansı ki, gələn elçilər başqa vilayətin padşahının elçiləridir. U padşah da çox qüvvətli idi, heş bir padşahın onun qoşununa-zadına gücü çatmır. Amma bir neçə dəfə də bu padşahın da üstünə hücum edifdi, bir şey ortalığa hasil olmuyufdu. Gəldilər, dedilər ki, bizi padşahımız göndərif, elçiyik. Bu məktubu padşaha verməliyih. Getdilər xəbər verdilər, didi: "Buraxın, gəlsinlər". Buraxdılar, elçilər gəldi padşahın yanına. Salam verdi, naməni çıxarış verdilər padşaha. Padşah naməni oxuyarı çağırdı, didi: "Oxu, gör, nə yazılıf?" Oxudu, didi: "Padşah sağ olsun, yazılıf ki, mənim oğlum artıx yetişifdi, ona mən daşdan qastyum isdəyirəm, mənə daşdan qastyum tikdir ver. Əgər tikdirə bilməsən yurdu düzdüyəjəm". Diir: "Gedə bilərsiz". Diir: "Yox, cavab alıf getməliyih, tapşırıx belədi". Padşah diir: "Aparın buları başqa bir otağa yerləşdirin, yemək-içmək verin, axşam məsləhət elijək, sora". Bəli. Buları qonaq eliyillər. Bular bir evdə oturur, bulara yemək-içmək gəlir, yeyib-içillər. Bular burda yeyib-içməkdə olsun, padşah vəziri-vəkili yığır, diyir: "Ə, bu nə hak-hesabdı, bu nə diyən sözdü, buna nə cavab verək, daşdan paltar tikmək olar?" Ordan vəzir diyir ki, gəlsənə bu təzə olan uşağa müraciət elijək. Bəlkə bu bizi bu bələdan ötüşdürə bilər. Gedif diyillər ki, uşağa, atan çağırır. Diir: "Atamın nə sözü var, zəhmət çəkib dursun gəlsin, nə sözü var disin, cavabını verim". Gəlillər, diyillər: "Padşah, belə diyir, gəlmir. Diyir, sözü var, dursun, gəlsin". Padşah uje dardadı, durur gedir, həm uşağı görür, həm anasını görür. Axı vəzir gəlib dimişdi ki, xoş gəlmisən dimədiyimə görə mənə danladı. Padşah içəri girən kimi, buna xoş gəlmisən dünyaya, diyir. Bu

bir xoşallanır. Diyir: “A bala, hak-hesab, hal-hekayət belə. Məə namə göndəridi ki, ya oğluma bir dəst daşdan qastyum tikdir, yoxsa torpağını düzdüyəjəm”. Diyir: “Neçə vəzirin var?” Diir: “Qırx dənə”. Diir: “Neçə vəkilin var?” Diir: “Qırx dənə”. Diir: “Ular niyirsən bəs saxlıyıf? Özün neçə ildi şahsan?” Sözgəlişi diir: “Əlli ildi”. Diir: “Hayıf, hayıf u əlli ilə ki, korlamısan. U ağılnan işdəmişən, bu vəzir-vəkilin də bu ağılnan səə qullux eliyir”. Padşah diir: “A bala, ürəyim sıxıldı, ürəyimi üzmə, məə hə, yox, bir kəlmə söz di”. Diir: “Dəəsən, düz söz sənin yanında işdəmir, heləmi? Ay fırlıdax yollar deyərdim, nə xoşallanardın?” Nəysə, əlacı kəsilib padşah başlayır sakit dayanmağa ki, görək nə dijək bu. Diyir: “Bir namə yazdır elçilərinə, özü də gejdəynən yola sal, saxlama sabaha. Sabaha saxlasan, bir də qapıdan içəri girib məə söz dimə. Namə yazdır ver, dinən durun çıxın gedin. Naməni yazdır ki, qumdan iynə düzəldin daşdan paltar tikmək üçün, gərəh qumdan iynə ola. Qumdan iynə tiki göndərin, daşdan paltar tikif mən göndərəm. Yazdır bilərsənmi?” Diir: “Yazdır bilərəm”. Diir: “Dur. Özü də bu saat yola sal, sabaha qalması”.

Gəlir naməni yazdırır, vəzirə diir ki, apar ver, köpək oğlanlarını çıxardax burdan. Uje ürəklənir padşah. – “Heş gör bir nəfərin ağına gəlibdimi bu söhbət. Ə, vəzir, sən qırx ildi mənə qullux eliyirsən, dünən olan uşax qədəri bilmirsən? Mənim əməyimi itirmisən”. Nəysə, naməni yazıb verillər. Vəzir diir ki, padşah diir dursunnar, getsinnər. – “Ə, bu gejdə vaxdı hara gedək, belə-helə”. Diir: “Yox, padşah diyir çıxsinnar qapıdan”. Bular çıxır qapıdan, gedillər. Aparıf naməni verillər öz padşahlarına. Padşah namə oxuyana diir ki, aç oxu görək nə yazılıfdı belə tezliknən. Açıf oxuyur. Namə oxuyan padşaha diyir ki, padşah sağ olsun, pis cavab döylü. – “Nəteri?” Diir: “O da bizə yazıfdı ki, daşdan paltar tikmək üçün qumdan iynə lazımdı. Qumdan iynə düzəldin göndərin, daşdan qastyum tikif göndərim mən sizə. Qastyumu bajaranıx,

amma iynəni bajaranıx”. Padşah çox fikrə gedir. Bütün vəzirə yığır, vəkili yığır, köhnə adamları, bu söhbətə bir tədbir kimi. Diir: “A kişi, səən ağıln qaşmıyıf, qumdan iynə olar? Hətta öz adamlarınan da diyən də olur ki, səən də göndərdiyin iddia da bir iddia döylü axı. Daşdan qastyum hansı tarixdə görünüş ki, səə də belə cavab gəlir, tapa bilmirsən”. Diir: “Bəs nətər oldu, onun vəzirə-vəkili cavab tapıb məə göndərə bilir, siz cavab tapamırsız”. Heş kim heş nə tapamır. Bu iş qalır belə üstüörtülü. Daa burdan əl çəkir padşah ki, iki dəfə hücum elədim xeyri olmadı, üçüncü bu sözü didim, bu cavaba da cavab tapılmadı.

Uşax, bir həftə, on gün ortadan keçif-keçməyif adam göndərir. Buna da uje nökrə-nayib ayrılıfdı, xörək bişirən, xörək gətirən ayrılıfdı. İkinci şahlıx eliyir. Hə. Diir ki, gedin padşaha diyin ki, öz mindiyi atı yox... vəzirə onu aldadıf, yönnü atı həmişə özü minir, yönsüz atı ona verir, vəzirə atını yəhərrəsən, yüyənnəsən, məə göndərsən, səfərim var. Gedib padşaha diyillər. Padşah diir ki, iras ki, diir, gedin verin də, da məə niyə gəyişirsiz. Buyünnən sora o diyən sözü da məə gəyişif eləmiyin. Mən içi özüm qarışıx dimək heç nə imişik onun qabağında. Elə bil padşah birinci udu, ikinci mən. Biz ki, onun didiyi sözə söz tapıb cavab verə bilmədik. Cavabı veribdi, da unnan biz bacara bilmərik. Nə diyir unu eləyin. Gəlib məsləhət eləməyin uşax belə diyir.

Bəli, vəzirə atını yəhərləyif gətirsin. Dimək, padşaha bir az zad gəlir ki, nətər olur ki, bu mənim atımı isdəmiyif vəzirə atını isdiyir. Bunda nəsə bir söhbət var. Bir az fikrə gedir, diyir: “Ola bilsin ki, mən atasıyam deyənə məən atıma minməyə qıymır, nağarmır, onunçün vəzirə atını istiyir”. At gəlincə bu söz bunu narahat eliyir. Vəzirə diyir ki, vəzir, dur get dinən mənim atımı niyə minirsən, ataa atını minmədin. Görəh nə cavaf verəjəh. Vəzir gəlir, amma gəlməmişdən diyir: “Padşah, mən onun yanına getməyə ehtiyat eliyirəm, qorxuram, çox qəzəbli danışır”. Diir: “Get daa, indi qəzəbli

danişsa da, nə danişsa da, hamımızın qanını satın alırdı bu. Yoxsa indi əldə-ayaxda ölmüşdüh". Gəlir vəzir qısıla-qısıla deyir: "Ay bala, öz ataa atını minmədin, mənim atımı niyə minirsən?" Diir: "Ə, düz bir saatdı məsləhətdəşirsiz bu söhbəti. Diməli sən elə bilirsen ki, mənim ağlım da padşahın ağlıdı, padşahı aldadıf atın yaxşısını özün minirsən, pisini ona zad eliyirsən. Məni də aldatmax isdiyirsən?" Da vəzir dillənmir, qayıdır gəlir. – "Vəzir, xəbər aldınmı?" Diir: "Al-dım". Diir: "Nə didi ki?" – Diir: "Ürəyim səən atı minmək isdiyir". Padşah baxır ki, yox, bu cavab düzgün cavab olmadı.

Nəysə, at gəlir, anasına diir ki, ana, mənə icazə ver, üç gününə səfərə çıxajam, üç gün gəlmijəm. Anası diir ki, get. Qoyullar bunu atın belinə. Bu pramoy sürür hası ki, elçi göndərmişdi, şahların içində qoçu şah idi, onun ölkəsinə. Gedir görür ki, küçə, baca bəzənif eliyifdi, çalgı-zad var. Kimdən xəbər alırsa bu nə hak-hesabdı, bu nə bəzənməhdüzənməhdi, bu nə çalgıdı, heş kəs buna cavab vermir. Axı bu əl boyda körpədi. Amma ata minif atdan düşməsinə təəccüb edillər. Bu necə quş kimi atdan hoppanır, uçur düşür yerə, quş kimi də uçur qonur atın belinə. Heç yəhərdə o qədər seçilmir. Nəysə. Bir nəfər cavan oğlan bir tərəfi məsxərəynən deyir: "Ay bəy, pəhlivanın qızı kişiyyə gedəsidi. Yetmiş dənə bəyin oğlu o qızı isdiyir. İndi qız belə bir qərar çıxarıf atasına göndərif ki, bu yetmiş nəfəri bir meydana yığsın, u yetmiş nəfər hansı döşünə döyürsə güləşəjh, axıra kim qalsa ona gedəjh. Odur ki, yığf yetmiş nəfəri, güləşəjh, yıxılanın boynu vurulajax. Axıra kim salamat qaldı, qız ona da kişiyyə gedəjh. Bunnan ötrüdü". Didi: "Hə". Öyrəndi, bildi ki, məqsəd budu. Çox göz gəzdirdi, onsuz bu məqsədi özü bilirdi. Ölkənin camaatını sınıyırdı, görüm, məni bəyənib mənə cavab verəjeklərmı? Çox göz gəzdirdi uyzə-buyzə, buna cavab verən oğlanı çağırırdı: "Oğlan, bura gəl". Gəldi. Didi: "Oğlan, sən də bu ölkədənsən?" Didi: "Yox". Didi: "Hardansan?" Məsələn, didi ki, Kürdəmirdən. Didi: "Səən burda yəqin bir qohumun,

əqrəban var". Didi ki, Kürdəmirin padşahının oğlu mənim əmim oğludu. O da burda güləşəsidi. Hamısı da ölümünü öz əlləriynən yazıf razılıx veriflər. Əmim mənə didi... Bura heş kimin gəlməyə icazəsi yoxdu, adam dalınnan adam gəlməyə. Əmim mənə didi ki, get heç olmasa xəbər gətirməyə. Öldü, qaldı, belə bir xəbər gətir. Onunçün gəlmişəm. Ona görə, kənarda gəzirəm, qorxuram yaxın getməyə. Didi: "Heş bir şeydən qorxma. Əmin oğlu hansıdı?" Gedəni göstərdi. Didi: "Gör əmin oğluna yaxınnaşa bilsən, səsə qoyajaxlar, o səsə qoyulanda disin ki, birinci mən güləşəjhəm hamısıynan, ya birinci öləjhəm, ya qalajam. Qorxmasın". Didi: "Vallah, mən nətər gedim, nə cürə gedim mən gözüne görüküm? Camaat görər, xəbər verər, padşah məni dara çəkdirər". Didi: "Yaxşı. Ala bu kağızı əlində tut, get". Didi: "Bu kağızı əlimdə tutanda nolajax, görmüjəhlər məni?" Didi: "Yox, tut, arxayın get. Bir kəs səni görmüjəh". Bunun əlinə dürgəliyif kağız verdi. Kağız əlində getdi camaatın içində əmisi oğlu ilə başladı söhbət eləməyə. Bu didiyini didi, qayıtdı gəldi. Bir kəs də bilmədi ki, bu hara getdi, hardan gəldi. Oğlan çox fikrə getdi, didi: "Bu körpədə nə varsa, var". Nəysə, səsə qoyuldu. Səsə qoyulanda oğlan çıxdı qabağa, didi: "Padşah, birinci mən güləşəjhəm hamısıynan, öləndə də birinci öləjhəm, qalanda da biləjhəm ki, birinciyəm, qalmışam". Didi: "Məən üçün fərqi yoxdu". Başdadı bir-bir, bir-bir hamısının arxasını vurdu yerə. Altmış dokquz nəfərin altmış dokquzunun da kürəyini yerə vurdu, qələbə oldu bunun. Hası ki, qız da bu oğlanların içində gözü bu oğlana düşmüşdü. Bu oğlana ki, nə ola bu oğlan basılmaya. Heylə bir oğlandı. Bəli, bu altmış dokquz nəfər hamısı çəkildi dara, öldürüldü, yiyələrinə məktub getdi ki, bəs oğlun ölüb. Bu oğlan qaldı, qırx gün, qırx gecə toy oldu. Gəlin köçən vaxdı padşahın qızını u biri ölkəyə aparən vaxdında oğlan uşağa çox minnət elədi ki, getməlisən biznən. Didi: "Ə, mən qapı-qapı gəzənnərdən döyüləm. Mən də səən dədən kimi padşaham". – "Əşi, heylə şey olmaz". Didi: "Olar. Gedin, lazım gələrsə,

gələrsiz, Ağdaşın padşahıyam”. Getdilər, getdilər, bəli, göz aydınlığıynan qarşılandı padşahın oğlu, özü. Bütün millət yeridi padşahın üstünə göz aydınlığına. Padşah oğlunna xəbər aldı: “Oğul, nə təhər oldu, yetmiş nəfərin içində sən qalib çıxdın? Burda bir hiylə-zad işləmədi ki? Nə hiylə işlətdin, neylədin?” Didi: “Ata, düzünü xəbər alırsansa, orda elə oğlannar vardı ki, mən onların heç birinə cavab verəmməzdim. Əmim oğlunna xəbər al qalanını, mən bilmirəm”. Əmisi oğlunu çağırdı: “Noldu, nətəhər oldu, nə hak-hesab oldu qalib siz olduz?” Didi: “Əmi, Allah tərəfinnən gəldi, bilmirəm, bəndə tərəfinnən gəlmişdi, bilmirəm, bəs bir otuz-qırx santı hündürrüyündə bir dənə uşax, özü də didi ki, Ağdaşın padşahıyam, lazım gələrsə gələriz yanıma. Məə bir kağız bürmələdi verdi, didi: “Get əmin oğlunun yanına, əmin oğluna dinən... Əvvəla xəbər aldı ki, bu küçə, baca niyə bəzənif, bu çalğı nə çalğıdı? Yerli camaatdan hamı onu məsxərəyə qoydu, cavaf vermədi. Axır məni bilmirəm Allah söylətdi, özüm söylədim, mən oluru kimi cavab verdim. Didim, yetmiş ölkənin padşahının oğlu gəlif bura. Güləşəjlər, axıra kim sağ qalsa, padşahın qızı ona gedəjəh. Ona görə də gəlif, hamısı da ölümünə öz razılığını verif. Hə. Sora mənə xəbər aldı ki, sən buranın adamısan, yoxsa başqa yerin adamısan, mən ona dedim ki, yox buranın adamı döyüləm, başqa yerin adamıyam. Mənim də əmim oğlu var burada, padşah oğludu. Əmim məni göndərif ki, xəlvəti gör, gəndən hərrən bax, gör uşax öləjəh, qalajax, məə xəbəri tez çatdır. Mən də bu məqsədə gəlmişəm. Diyəndə bir qədərdən sora o uşax məə didi ki, get əmin oğluna denən ki, burda sual-cavab başlanajax, kim qabaxcadan güləşmək isdiyir söhbəti gedəjəh. Özü sual-cavab başdamamış padşahdan icazə alsın, disin ki, birinci mən başdıyajam güləşməyə, ya öləjəm, ya qalajam, qorxmasın. Düzü mən özüm qorxdum getməyə. Ona didim ki, mən ora gedəmmərəm. Məni görsə padşah məni dara çəkdirər. Olmaz. Heş kimin adamı yoxdu burda. Mən də qıraxda-bucaxda xəlvəti gəzirəm.

Diyəndə məə bir kağız bürmələdi verdi, didi ki, get, arxeyin sözü de, gəlginən, qorxun olmasın. Mən ona sual verdim ki, bu kağızı verməhnən məni görən olmuja. Didi, yox. Həqiqi də getdim də, söhbət elədim də, qayıdıf gəldim, bir söz-söhbət olmadı. Demək, məni görən olmadı”. Padşah fikrə getdi, didi: “Bala, hər sözəə inandım, otuz-qırx santı uzunnuxda körpənin belə danışmasına, belə söhbət eləməsinə, padşah olmasına inanmadım. Ağdaşın padşahını mən çox yaxşı tanıyıram, adı da filandı, filankəsdi, qardaşı budu, vəzir-i budu”. Bir neçəsinin də adını saydı. Didi: “Axı o Ağdaşın padşahı ola bilməz. O padşah çıxmış olsa, hamımız bilərik ki, o ölkənin padşahı çıxıb padşahlıxdan”. Didi: “Nə bilim mən, məə didiyi budu, mənə xəbər alırsan, mən də səə olduğunu diyirəm”. Didi: “Lap yaxşı. Qoy bu gəlin üzəçıxdı olsun, dəmə-dəsgahn gedəjəm onun hüzuruna. Burda bir hak-hesab var”.

Bəli. Beş gün, on gün, on beş gün, qırx gün tamam oldu, gəlin gəldi. Gəlini üzə çıxartdılar, nağardılar. Padşah didi ki, vəzir-vəkilə, yaxşı fayton bəzədin, gəlini də, oğlumu da götürüf gedəjəyih Ağdaşın padşahının yanına, qonağı olajayih bir geje. Bəli, hamı hak-hesabı bildi, ehtiyat eləməkdə olsun. Uşax nökrənin birini göndərif, didi: “Get atama dinən ki, sabaha yüz iyirmi nəfərlik qonax yeməyi düzəldirsən. Sabah yüz iyirmi nəfər qonağı olajax”. Padşah bilmirdi, bu hara getdi, hardan gəldi. Burda məsələni öyrəndi, qalib oğlan oldu, onnan sora çıxdı getdi. Heş bir kəs də xəbər almadı, nə də bu demədi hara getmişdi. Anası da xəbər almadı, a bala, bu üç günü harda oldun. Ana da qorxurdu unna danışmağa ki, bu nə görəjəhdi. Getdi padşaha didi ki, bəs oğlun diyir ki, sabahları qonağı olajax, yüz iyirmi nəfərlik yeməh-işməh hazırlasın, ağır qonağı gələjəh. Filan ölkənin padşahı gələjəh. Da dimədi ki, nə məqsədə gələjəh. Bəli, səhərə ürəyin isdiyən yiməh, işməh, çalğıçı, oynamağ, rəqasə, filan-peşməkan, dəmədəsgah düzüf qoşdu. O ölkənin padşahı bura gəldi. Didi: “Sən öl-məyəsen, buların deyəsən xeyir işi var, burda dəmədəsgahdı.

Hər yer bəzənif, aşıxlar yığılıf, rəqasələr yığılıf, burda nəşə bir hak-hesab var. Gəlhagəl, buları möhkəm qarşıladılar, çəkдилər məclisə, yeməh-ışməh... Bu qonax gələn padşah Ağdaşın padşahınnan xəbər aldı ki, axı sizin nə məclisiniz var belə ehtiyatdı olmaxda, biz də gəldih deyəsən sizə mane oldux". Didi: "Bizim heç bir məclisimiz yox idi. Bizə dünən-nən birinci padşah tapşırıx verifdi ki, sabaha yüz iyirmi nəfər qonax olajax, yaxşı oları qarşılamax üçün ehtiyat eliyin. Biz də hər bir ehtiyatı görmüşüh. Sən də birdən-ikidən mənə qonax olmamısan, sizdən ötəriydi". Əyildi padşaha guya xəlvəti, diyir, didi: "Padşah, mənim uşağım da, qardaşımın uşağı da mənə söhbət elədi, birinci padşah kimdi, mən səni tanıyıram padşah. Məə didi ki, bəs otuz santı, qırx santı boyu var, filan ölkənin, Ağdaşın padşahıdı. Söhbət elədi, inanmadım. Ağdaşın da padşahı sənsən, bu nə padşahdı". Didi ki, onun yeri döylü hələ ki. Unun yeri döylü, mən padşahlıxdan qutarmışam. Padşahlıx u uşaxdadı. Unun didiyinə mən əməl eliyirəm baş vəzir kimi. Amma camaat içində adım padşah gedir. Didi: "O uşağı görmək olarmı?" Didi: "Tələsməsəz, hər hal gələjəh".

Bəli. Yidilər, işdilər, kef duraldı, başdadılar rəqasələr çalmağa-oynamağa, kefdə-keyfiyyətdə. Uşax öz vəzirinə dedi ki, mənim şah paltarımı gətirin, məclisə gedəjəm. Bunun şah paltarını gətirdilər, geyindi-kejindi, durdu getdi məclisə. Bu vaxtı Kürdəmirin padşahı gördü, bu boyda bir şey gəlir. Həqiqi 30-40 santı hündürrüyündə, amma geyimi şah geyimidi, padşah geyimidi. Gəldi bulara salam verdi. Kürdəmirin padşahı didi: "Hə, qardaşım oğlu diyən budu". Hamısı durdu ayağa bunnan görüşdü. Yuxarı başa ustol qoyuldu. Hamıdan yuxarı başda keşdi bu oturdu. Kürdəmir padşahının atdarı düzülmüşdü bəridən arı. Hamısı arpa-saman yeyir. Söz-söhbətdən sora Kürdəmirin padşahına didi ki, bir hörmət mən səə eləmişəm, bir minnət də sən məə elə. Didi: "Mən səə hər bir vaxtı minnətdaram. Ömrümün sonuna qədər nə qulluğun var, hazıram qulluğunda". Diyəndə didi ki, u qıraxda bağlanan üstü

qotazdı, xalçalı at kimindi, madyan at? Didi: "Mənimkidi". Didi: "U at on altı günnən sora balalıyajax. Qabax ayaxları ikisi də səkil olajax, erkəh də balası olajax. Onun balasının bir dənə tükü yerə düşsə bil ki, ölkəə viran eliyərəm. O məə çatmalıdı". Didi: "Mənim gözüm üstə. İsdiiyirsən heç aparmıyım, qalsın burda". Didi: "Xeyir, balası lazımdı, bildinmi?" Didi: "Bildim". Didi: "İndi məə icazə verərsizmi, mən getməliyəm, anam evdə təkdi". Didilər: "Get". Bu gedənnən sora Kürdəmirin padşahı dedi ki, a qardaş, vallah, utanıram xəbər almağa, kefdə-zadə dəyər eliyər, bu kimdi, nəçidi? Didi ki, bunun söhbəti ağırıdı, mən səə o dərəcələri açıqlamıyjam. Bir dənə arvadımdan narazıydım. Boşuyuf qırxıncı arvadı tamam eləməh üçün onun yerinə arvad almışam, bu onun uşağıdı, qırxı təzə çıxıf. Altı aydan sora qarnında danışırmış. Qorxusunnan heş kimə bildirməyif. Bax bu uşağın qırxı təzə çıxıf. Bəs filan ölkənin padşahı, üstümə iki dəfə qoşun çəkifdi, bir şey eliyə bilməmişih. Üçüncüdə məə namə göndərdi ki, oğlum yetişifdi, məə diyiflər ona daşdan bəy paltarı tikdir. Məə belə bir namə göndərmişdi. Çox aciz qaldıx. Heş bir cavab verməyə imkanımız olmadı. Bu uşax da olduğı on altı gün idi. Bəs bu uşax bizi qurtardı dardan. Elə bir cavab verdi ki, hələ də səsi gəlir, gənə də. Çəkildilər öz yerlərinə. Diyir: "Hə. Padşah, Allah-tala dövləti səə təzədən verif. Bu uşaxdan muğayat ol, bu uşax hamımıza lazım ola bilər".

Nəşə, bular qaldılar, bir geje də yidilər, işdilər, sağollaşif, getdilər. On altı günün tamamında at balaladı. Padşah gedənnən atı nəzarət altına aldirmışdı ki, görüm bu erkəh balalıyajaxmı? Qabax ayaxlarının ikisi də səkil olajaxmı? At balaladı, xəbər gəldi padşaha. Nökər dedi ki, padşah sağ olsun, atın balalıyif. Yaxşı bir yaraşılı erkəh qulunu oluf, iki ayağı da səkildi. Didi: "Hə. Una elə baxırsan, onun üsdünnən yel əsmir. U paydı". Atın balası bir ay olanda nökrə göndərdi adamlarını ki, gedin diyin atı göndərsin. Getdilər. Amma padşah sirr eliyirdi. Dayça bir aylıx idi, baxan deyərdi bir illih

idi. Belə sürətnən dayça böyüyə bilməz axı. Nəysə, dayçanı gətdilər buna. Bir-iki ay dayçaya baxılannan sora nökrə didi ki, gedin mənim öz dayçamı yəhərriyin, səfərim var. – “Ə, bu nə danışır? Körpə dayçadı, bunu nətər yəhərriyəh, qoyarmı yəhər qoymağa”. Getdilər dayçanın yanına, yəhər apardılar. Guya xırda yəhər apardılar ki, özünə qərəl olsun. Getdilər baxdılar, gördülər ki, yox, dayçaya yəhər xırdalığ eliyir. Yəhərlərdən birini götürdülər, apardılar, seçməsinə, yəhər-rədilər, yüyənnədilər, gətirdilər uşağın hüzuruna. Atı mindi, gənə heş kəsə yox, anasına didi ki, ana, mənim üş günnüh səfərim var. Üş gün məni gözdəmə. Getdi. Minib həmənin dayçanı, dayça yox, dayça uje at həddinə çatırdı. Sürətnən böyüyüdü. Birinci gedif dayçanı buna bağışdayan padşahın şəhərinə. Görüllər bunu çox təntənəynən qarşılıyılar. Gejəni qalır. Səhər bu çıxanda padşah diyir ki, bəs mənə tayallıx sözünnən-söhbətinən? Diir: “Mən anamdan qeyri heş bir kəsə söz diyən döyüləm, getdiyim yeri, vaxdı diyən döyüləm. Başqa yerə gedəjəh yerim var”.

Bəli. Görüşür bularnan, halallaşır, düzəlir yolun ağına. Hası ki, qızını oğlana verən padşahın öyünə gedir. Gedir padşahın öyünə, deyillər ki, atın belində 30-40 santı uzunluğunda bir dənə çağa deyir ki, mən padşahı görmək isdiyirəm. Padşah maraxlanır, diyir ki, gedin gətirin. Gəlillər bunun yanına, tullanır atdan, düşür yerə. Atı verir padşahın nökrinə, diir: “Ata yaxşı kişmiş, xurma qoyun ha, arpa-saman yox”. Hamısı bir-birinin üzünə baxır ki, bunun özünə bax, əmrinə bax. Bu nə diyən sözdü? Biz öz padşahımızın atına kişmiş, xurma vermirih. Aparıllar atı içəri. Girib padşaha salam verir, görüşür. Padşah yer göstərir, özünən yuxarıda bunu otuzdurur. U padşah zirək olur. Diyir, bu tonda uşax olmaz. Oturallar. Diir: “Padşah, bir kəlmə bərayi-ehtiyat söz dimək olar sizə?” Diir: “Buyur, niyə olmur ki?” Diir: “Nökrələrə belə tapşırılmışam, atın qabağına arpa-saman qoyuf. Dinən arpa-samanı götürsünər, kişmiş-xurma versinnər ata. Arpa-samana öyrətməsinnər

atı”. Padşah çox fikrə gedir, çaparağı vəzirə diir: “Vəzir, dur get gör atın qabağındakı nədi? Axı ola bilməz, siz kişmiş-xurma demisizsə, kişmiş-xurma verəllər”. Diir: “Arpa-saman qoydular ki, biz öz padşahımızın atına kişmiş-xurma vermirik”. Vəzir durur gedir, baxır görür ki, həqiqi, atın qabağında arpa-samandı, amma yimər. Diir: “Əyə, öyüz yıxılsın, kişmiş-xurma gətirin qoyun, sən ölməyəsən, bu bir tikə ət bildi”. Gətirillər kişmiş-xurma qoyullar ata. Vəzir gəlir. Diir ki, didinmi? Diir: “Didim”. – “Atın qabağında nə var idi?” Diir: “Atın qabağında arpa-saman idi, götüzdördüm”. Padşah gənə təşvişə düşür. Diir: “Bu uşax döyül, bu bir möcüzədi, bunda bir iş var”. Çox ixtilat, söhbət, ayan-bayan, yiyillər, içillər, yatmax məqamı gələndə, padşah diir ki, qonaxdan xəbər almazdar hara gedif, hardan gəliresən. Bala, mənə tayallıx bəlkə qulluğunuz varsa, qulluğu bəri başdan deynən, mən də bilim işimi. Vəzir də buların yanında deydi, vəkil də. Didi: “Padşah, vəzir də çıxsın, vəkil də”. Didi axı... Axı deyəndə didi ki, mən didim bular da çıxsın, axısı yoxdu bunun. Padşah axı deyəndə demək isdiyirdi ki, axı bular mənim baş vəzirim, baş vəkilimdi, bulardan ayrı sirrim olan döylü. Bunu deməh isdiyirdi, imkan vermədi. Çıxartdı buları da. Didi ki, Kürdəmirin padşahına qız verməsən? Didi ki, vermişəm. Didi ki, u qızın uşağı olacax. Uşağın adını qoyarsan Şöhrət. Sora uşax sizi təşvişə salmasın. Uşax hakkında təşvişiz olmasın. Məən səə deyəcək sözüm bu. Bunnan qeyri sözüm-söhbətim yoxdu. Padşah istədi ki, xəbər alsın, təşviş nədi, burda nə məqsəd daşıyır, cəsarət eləmədi. Amma oğlan bildi qəlbinnən belə söhbət keçirməyini. Didi: “Padşah, sual var ona mən cavab verə bilərəm, sual var heç dilə gəlməsə yaxşıdı. Qəlbində heç bir şey dolandırma. Səə dedim ki, qızın uşağı olajax, oğlan uşağı, uşax sizi təşvişə salmasın. Qeyri bir tapşırıqım yoxdu. Uşağın da adını Şöhrət qoyarsan”. – “Baş üstə”.

Vaxt gəldi çatdı, qız altı aylığınnan keçənnən sora baxdı ki, bətnində uşax danışır. Ay aman, ay dad, mən bunu kimə

diyim, nətər eliyim, nə cür deyim? Bunu mən dijəm, bəlkə məni öldürdülər, bəlkə mənə inanmadılar. Çox təşvişdən sora bildirmir. Bir qədər dayanır, o vaxta qədər ki, qızın qulağına çatır ki, padşahın oğlu ikinci arvad almax isdiyir. Qızın qulağına çatan axşamı uşax danışır, anasına diyir ki, ana, ərəə denən ki, evlənməsin. Evlənsə başına ağır qəzalar gələjəh. Qız təşvişə düşür. – “Allah, bu nə işdi mənim başıma gəldi. Mən bunu kimə deyim. Kim mənə inanajax?” Nəysə, kənzilərin birinə sirr verir. Sirr verir, diyir ki, uşax mənim bətnimdə altı ay keçənnən danışır. Bu nə hak-hesabdı bilmirəm. Bəlkə sizin hamızda belə, şəriət uşağıyox, söhbət olmuş olar. Diir: “Yox ey, eşitməmişəm, ola bilməz. Bəlkə ağır yatmışan, yuxu görmüsən, elə hiss eliyirsən”. Diir: “Yox”. Nəhayət kənzin-nən xəbər alır ki, eşitdim ayləm evlənməh isdiyir. İkinci arvad ehtiyatını görür. Diir: “Hə”. Diir: “Una dinən ki, bətnimdə uşax diir ki, una diyin evlənməsin, evlənsə başına ağır qəza gələjəh”. Kənz diyir ki, vallah, ay gəlin, bunu mən deyə bilmərəm. Əvvəla, mənə inanan olmaz, sora da ki, qaynatan qəzəbli bir adamdı, boynumu vurdurar ki, sübut elə. Mən nəynən sübut eliyim bu sözü. Sən nəynən sübut eliyərsən. Diir: “Yox, sən de, mən sübut elijəm”. Gedir, nəysə, diyir baş vəzirə, baş vəzir padşaha diir, padşah oğluna diir. Oğlu diir ki, kim təsdiqləyə bilər bu söhbəti. Diir: “Aylən ismarış eliyif ki, mən təsdiqləyə bilərəm”. Gəlir axşam, diir ki, belə bir ismarışın çatıfıdı məə. Bu nə söhbətdi. Diir ki, sən məən ayləmsən, özgə deyilsən, hər dərdimi səə deməliyəm. Altı ayımın tamamınnən sora uşax mənim bətnimdə danışır. Uşax eşidib sənin evlənmək istədiyi, məə tapşırıx verib, diyib ona diyin evlənməsin, evlənsə başına ağır qəza gələjəh. Hindi mən səə evlənmə diyə bilmərəm. Amma belədi hak-hesab. Diyəndə oğlan diyir: “Oldu”. Oğlan o saat məsələni başa düşür. Diir: “Bu uşağın bura gəlməsi, atama belə diif getməsi, demək bular hamısı uyğun gəlir. Ola bilsin ki, belə bir möcüzə də bizim başımıza gələjək”.

Nəhayət bu uşax dünyaya gəlir. Muştuluğa adam gedir üsdünə ki, bəs padşahın oğlunun oğlu oluf. Diir: “Hə. Adını gənə diyirəm, Şöhrət qoysunnar. O dünyaya gəldi, mən getməliyəm”. Üş günənnən sora bu ölür. Öləndə atasına tapşırır ki, nə işin olsa u uşaxnan görərsən.

Nəhayət padşahın üsdünə bir neçə dəfə gəlillər, bu uşax köməh eliyir. Bir gün bu padşahın vəziri isdiyir ki, padşahın yerinə keçsin. Nə qədər hiylə işlədirdi, tutmurdu. Bu uşax dünyaya gələnnən sora bu fikirdən təmiz qorxurdu ki, bu məə çatası olmadı. Bir günü bu vəzir hiylə qurur. Diir: “Bu uşağı görün dilə tutub odduya bilərsiz. Bunu yalnız oddamaxnan öldürmək olar, qeyri şeynən yox. Bu uşax burda danışanda orda bilir. Orda bilir hakqında nə ölçü gedirsə. Anasına deyir ki, ana, mən səfərə çıxajam məni gözdəmə. Səfərə çıxır uşax, gedir, harda ki, fərzi tamam idi, təmiz bir dağda özü-özünən alışır yanır. Axı bular dünyaya görk üçün gəlib. Bu görkə qarşı da vəzir belə eləməh isdiyirdi, bu da baş tutmamışdı. Baxdı gördü ki, qalası olsa günah eliyəjəh. Günah da bulara olmaz, icazəsi yoxdu, odu ki, Allah tərəfinnən qəlbinə düşdü ki, gedə-jəm filan dağda gəzməyə. Dağda gəzdiyi yerdə beyqəfildən özü-özünən alışıdı yandı, yox oldu. Bax, bu nağıl da belədi, burda da qutarır.

BİBİLCANIN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxdu, bir kətçi olur. Bunun da bir dənə qızı olur. Bu qızın anası ölənnən sonra kişi gedir bir arvad alıf gətirir. Qızın adı Bibilcan olur. Aldığı arvadın qızının adı Fatma olur. Bir günnəri buna yun verir ki, apar get, həm malı güd, həm də dara, rahla, gət axşama. Bu da heylə eliyirmiş. Ha bir gün belə, ha iki gün belə. Bir günnəri gəlir bunu yel götürür gedir bir qarının komasına. Əstəfirillah, bu nağarsın? Yel götürür gedir, tərənir bunun dalıycan gedir. Diir:

Əlçinimi ver baba,
Qurban olum, yel baba.
Əlçinimi ver baba,
Qurban olum, yel baba.

Diyə-diyə gedif bir kahaya rast gəlir. Əlçinini bura aparır da külək. Qapıdan içəri girəndə, buuy, biheybət arvada rast gəlir. Diir ki, ay nənə, qurban olum səə, məən əlçinimi yel baba bura gətirif? Diif: “Hə”. Diif: “Məən əlçinimi ver daa gedim. Ögəy anaan əlindəyəm, məə dalaşar”. Diyər ki, gəl məni doyunca çimizdir, əppəh bişir məə. Bunun hamısını qız eliyir. Əppəh də bişirir, onnan sora bunu yaxşıca çimizdirir də. Bu səvərrəri diyir ki, ələə iki vedrə götürərsən, ordan iki dənə arx axır: biri ağ, biri də qara. O ağ arxın suyunnan təmiz üzü, əlii, qılcaa yuyarsan, qara arxdan da kipriklərə, başaa çəkirsən ki, qara olsun da. Heylə eliyir, gəlir. Diyir: “Ay nənə, indi verirsənmi gedim?” Diif: “Nola, bu geje qal, ojağımı-zadımı qala, məə köməh elə”. Diyir: “Diyirsən, diyirsən”. Diyir: “Mən yaxşıyam, yoxsa anan yaxşıdı?” Diyir: “O nə sözdü, sən yaxşısan”. Nağarsın, əlçiniin dərdinnən. Diyir: “Məən belim yaxşıdı, yoxsa anaan beli?” Diyir: “Əlbəttə ki, sənın belin”. Diyir: “Məən başım yaxşıdı, yoxsa anaan başı?” Diyir: “Əlbəttə ki, sənın başın yaxşıdı”.

Neysə, gejeəni qalır burda. Sabannarı durur ayağa, əlçinini verir, götürür gəlir. Gəlir öyə çatır. Arvad pəncərədən baxır ki, ay balam, bu gələn görəsən Bibilcandı? Neysə, baxır, diyir ki, mən bunu oxşatmıram axı o qıza. Gəlhagəl görür həməən qızdı. Diir: “İndi sən qal öydə – bir çanax darını tökür məhləyə, – sən dənle, bu qız getsin malı da güdsün, əlçini də ayırsın”.

Əlçini də aparır, gedir darayır, gəlir, bunu da heylə külək götürür aparır. Diir ki,

Əlçinimi ver baba,
İçə sıçım, yel baba.
Əlçinimi ver baba,
İçə sıçım, yel baba.

Gedir həməən kahaya rast gəlir, qız girən yerə. Arvada diyir ki, əlçinimi ver ajıxlı-ajıxlı. U da diir ki, a bala, əlçin-yaz görməmişəm. – “Bilmirəm, məən tez ol əlçinimi ver”. – “İndi ki isdiyirsən, yaxşı eliyirsən. Gəlginən su qoy, məni yaxşı çimizdir, başıma bax, paltarımı yu”. Diif: “Bah, bilməmişdim, səən nökerinəm, eləmirəm”. Diif: “Elə”. Diif: “Yox, eləmirəm”. Nəsə, pisə yaxşı, diir: “Məən belim yaxşıdı, yoxsa anan-kı? Diir: “Sən nə poxsan ki? Anamın beli yaxşıdı”. Diif: “Helə?” Diif: “Hə”. Diif: “İndi gedirsən, iki dənə arx axır ordan: biri qara arx, biri ağ arx. Gedirsən u qara arxda, yaxşı-qəşənh üzü-əli təmiz yuyursan, bu səvərrəri ağ arxdan da qaşdaraa, başaa çəkirsən. Suyunnan da dolduruf gətirirsən, gejeə qalırsan. Diif: “Yox, qalammarım, anam məni gözdüyür, əlçinimi ver”. Gəlir, arvad baxır, görür qız qız döyül. Qapqara, başı ağ, kipriyi ağ, gözü ağ. – “Öyə, bu nə işdi mənim başıma gəlir?” Neysə, belə olur qayıdır. Bu səvərrəri arvad diir ki, bu qız çıxmalıdı məhlədən. – “A balam, bir dənə qızdı, biz bunu hara eliyək, nətər eliyək?” Diif: “Yox, elçi gəlsə onu alajaxlar, bu qalajax”.

Bəli. Kətdə toy olur, qızı götürüf gedir. Qıza da deyir ki, bax bu çanax darını tökürəm, onun hamısını dənniyərsən mən

gəlincən. Toyuxlar da buna köməh eliyir, dənniyir də. Arada bir oğlan gəlir, sarı atdı. Qıza deyir ki, al bu paltarı gey, toyda oyna, danış, gül. Qız da paltarı geyinir, gedir. Yaxşı orda oynuyur, danışır, gəlir. Axşam gəlillər öyə, diir: “A balam, bu, darını dənledi, bəs ora qırmızı paltarlı qız getmişdi, kim ola, nətər ola?” Bunun da başmağının tayı düşər yolda. Bunu da axtarallar. – “Ay Allah, bu başmax kimin ayağına gələ, nağayra?” Bu qızın da əlini, ayağını bağliyıf tullaya təndirə analığı da, tulluyuf təndirə. Qıza elçi gəliflər ki, kimin ayağına gəlsə onu şah oğlu Şah Abbasa alajayıx. Kətdə kimə deyiflərsə, olmuyuf. Gəlif bu məhləyə çıxıflar, diiflər. Arvad diif ki, bizdə bir qız olur. Ordan xoruz çıxıf təndirin üsdünə başdıyıf bəynəməyə ki,

Qukqulu qu,
Fatma bajım təndirdə,
Əl-ayağı kəndirdə.

– “Ay Allah, bu nə deyir?” Kişi də məhlədədi, qızın dədəsi. Gedif görüllər qızın əlini-ayağını bağliyıf tulluyuf təndirə. Çıxardıflar, ayaqqabını geyif. Onnan sorasına gəliflər bunun elçiliyini eliyif, qızı alıf aparıflar, qırx gün, qırx geję toy eliyiflər, yaşyıflar. Onlar orda yaşasın firavan, biz də burda.

XƏNCƏRİN ŞAHİDLİYİ

İki əmioğlu oluf. Buların ikisinin də atası padşah oluf. Bular qız üstündə əmioğlu əmioğlunu öldürüf. Bu padşahın biri götürüf oğlunun meyidini qoyuf sandığa, gətirif diir: “Gedirəm xəlifə kimsə onun yanına. Bu oğlumu kim öldürüfsə, əgər bundayı qızı, bundayı oğlunun meyidini düzgün tapdı, öldürəni də, onda dinə gələcəm. Tapmadı heç”. Bütün millət yığışıf gəlif. Meçitdə indi Omar, Osman, Abbəkir, hamısı ağsakkaldı bular. Cənabi Əli indi bilməh istiyirsənsə, öyrənməh isdiyirsənsə, Allah-tala iyirmi beş il ona çölə çıxmağı, meçidə çıxmağı qadağan edib. Canışın oturuf. Diir ki, Allah-taladan nida gəlif ya Əli, iyirimi beş il sə icazə yoxdu çıxmağa. Uşaxdı da. Bəli, bu bir cüt sandığı götürüf gəlifdi. Qapıçı da Qulamalı adlı qapıçısı vardı, deyilənə görə, eşitdiyimizə görə. Deer ki, burda xəlifə kimdi? Diif: “Omar”. – “Çağır gəlsin. De görüm bu sandıxdakılar nədi?” Deef: “Biri qızıl-gümüşdü, biri də ləl-cəvahirat”. Didi: “Heç, sənən xəlifə olmaz”. Buyur, Osman gəlif, buyur, Abbəkir gəlir. Hamısı heylə. Bu Qulam deer ki, xəlvəti, bunu öldürəllər, Cənabi Əli xanişin oturufdu, iyirmi beş il icazə yoxdu bu taxta çıxmağa, xəlifə odu. Diir: “Get, çağır gəlsin”. Gedir, çağıranda bir də görür ki, sandıx dingildəyir. Allah-taladan nida gəlif ki, ya Əli, qırmızı geyin, çıx taxta. Filan şəxsın sirrini aş da. Gəlifdi qurban olduğum Cənabi Əli. Millət yığışıfı. Biri qarğıdan at minif, biri gedif şirniyyat alıf gətirif ki, bu toysa, burda şaddıx eliyərih. Diif: “Bu nədi?” Diif: “O sənin oğlunun meyididi. Bu öldürən də burdadı”. Diir: “Sehri-cadudu”. Deef: “Bəs kəsən xançal dillənsə, nə diyərsən?” Diyir: “Xançal, niyə kəsdin?” Diir: “O sürtdü, mən kəsdim”. Xançal da dilə gəlif. Gənə diif: “Sehri-cadudu”. Deef: “İndi ölü dirilsə, nə diyərsən?” Diif: “Heş nə”. Gəlifdi üzünü qoyufdu qibləyə, ağzının tüpürcəyinnən vuruf, iki

rükət namaz qılıf, Allahu-əkbər diyif çağırır. Dirilif duruf. Diir: “Oğlan, səni kim öldürdü?” Tutuf əmisi oğlunun yaxasınnan, diif: “Bu öldürüb məni qız üstündə”. Orda nə bilim mən, şirniyyat atan kim oluf, at çapan kim oluf, çalmax-oy-namax. Orda qulamın adı oluf Novruz. Novruz bayramı ordan qalıfıdı.

ŞAH OĞLU VƏ NAXIRÇI QIZI

Bir dənə şah oğlu olur. Vəzirə də yanına alıf çölü-biyabanı gəzirmiş. Bir günəni gördü ki, dağda, biyabannıxdə bir mağara var. Vəzirə əvvəlcə şarax vuruf qapını açıf girif içəri. Girən kimi içəri görüb içəridə bir kişi var. Salamsız-kalamsız gedif yanına. Diif: “Sən nağarırsan burda?” Nağarsan diyən kimi, diir, çubux vuruf eliyifdi daş. Bu səvərrəri vəkili gəlifdi, diir. U da qapını açıf şarax-şurux. – “Şah sağ olsun, – diif, – girim mən, görüm niyə oldu?” İçəri gedən də çıxmır. Girif görüb içəridə bir dənə kişi var. Diif ki, niyə oldu, bayaxkı kişi? Bura girən niyə oldu? Diyən kimi buna da bir çubux vuruf, bunu da eliyif eşşək. Onnan sora gözdüyüf şah, görüb bular gəlif çıxmadı. – “Ə, niyə oldu bu görəsən? Harda qaldı bu?” Şah daban basmır, düşüf atdan gəlifdi. Gəlif qapını döyüf. Görüb qapı örtülüdü, heş səs-səmər də yoxdu. Qapını döyəndə diif: “Gəl”. İçəri girif, salam verif. Salamını alır. Görür bir dənə kişidi, oturuf yazı yazır orda. Diif: “Baba, bura iki nəfər girdi. U niyə oldu?” Diif: “Odey, orda. – Birini dəəsən at eliyif, birini eşşək. – Biri, – diif, – at kimi girdi içəri. Qapını belə təpiyə vuruf, açıf girdi içəri, salamsız-kalamsız. Biri də eşşək kimi girdi içəri. Belə eliyə-eliyə, gurfaguf gəldi yanıma. Didi ki, salamsız-kalamsız, sən nağarırsan burda? Mən də, didi, onu vurdum çubuxla, elədim eşşək”. Diif: “Bəs indi soruşmaq ayıf olmasın, məni də at-eşşək eləmiyəjən ki? Diif, burda sən nə yazırsan ki, belə?” Diif: “Pisi yaxşıya yazıram, yaxşını pisə. Yüzdə-mində ikisini bir-birinə uyğun yazıram” Diif ki, indi məən də yazımı bilərsən? Diif: “Hə, bilirəm”. Diif: “Məən yazım, qismətim kimdi bəs? Kimin qızını hardan alajam? Yəqin şah qızı alajam da, yaxşısını alajam”. Diir: “Yox, sən, diir, kasıf bir naxırçı qızı alajaxsan”. Diif: “Əmi, məni dəli eyləməginən. U nə diyən sözdü. Mən şah oğluyam, özüm də şaham. Diif, yox, öldürərəm gedif”. Diif: “Öldürsən də, nağarsan da xeyri yoxdu. U qızdı yazındayı, qismətindəyi. O

qızı yazmışam səə". Diif: "O yazını mən pozaram". Diif: "Mən yazım, sən poz". Nə qədər kişiynən çallaşır, diif: "Yox. Yazını yazmışam. Odu səən yazın". Şah oğlu da gələndə, xurcunnarın ikisini də qızılınan dolduruf götürülmüş da, yolda lazım olar. Gedif. Diif ki, o qızı harda var tapır öldürəjəm. Öz kətdərin yaxınlığında bir kətdə görüllər ki, bir dənə öy var. Gedillər ora. Görür kasır bir aylədi da. Diif: "Naxırçı bu kətdə kimdi?" Özü də həməni kişini axtarırdı ha, naxırçını. Kişi də diif ki, qız bu saatdər xəstədi, gedif onu sən sağaldajahaxsan. Diif: "Nə sağaltmax, öldürəjəm onu", – diif gəlirdi. Diif: "Allah qonağı istəmirsiz?" Diif: "Allaha da qurban olum, qonağına da, niyə istəmirih? Gəl kasır evimizdə olanımızdan qullux edərih sizə". Diif: "Özümlə yeməyimiz də var, işməyimiz də". Gəlir qalılar. Gejə görür ki, kimsə zərər. Diif: "O zərər kimdi heylə?" Deməli bu qızın da qarnı köpür nağara kimi olufmuş. Çığırısı aləmə düşülmüş. Gecə-gündüz zərərmiş. – "Mənim qızımdı". Diir ki, o qız bu gün ölər, sabah ölər. Neçə vaxtdı, diir, ay oğul, xəstə yatır. Qızın qardaşdər da varmı. Qızın qardaşınan bu oğlan da bir öydə yatırmı. Kişilər hamısı bir öydə yatırmı. Anasınnan da qız anki öydə imiş. Diifdi ki, unu mən sağaldaram. Şah oğlu diif, indi öldürməh üçün diir ha. Fikri odur ki, öldürməh. Diir: "A oğul, onu hər yerə göstərmişih, ona çarə yoxdu, öləjəhdi. Əziyyət çəkmə, əbəs yerə". Diif: "Yox, onu mən sağaldaram". Gedif görür həqiqətən də qarnı nağara kimidi. Qardaşı düşür yanına diif: "Gedəh da, nə diirəm". Diif: "Yox ey, yatgənən səhər sağaldarsan". Gözünü yuxuya verif buların, xançalı götürür gedifdi anki öyə yavaşca-yavaşca. Açırdı qapını, başdıyır xançalı burdan bir belə çəkif, bir də belə (söyləyici qarnının üstündən çarpaz xətt çəkir – top.). Çəkən kimi heş demə su imiş qızın qarnındayı, su yığıntısı imiş. Şarhaşar su hamısı axır tökülür. Hə, indi öldü da diir. Qızılları da qoyur orda qızı kəfən-dəfən eləməyə. Qızıla başdər qarışsın, söyündüklərinnən biz heş yada düşmüyəh. Gejəni yatırlar. Səhər diiflər: "Ay balam, heş səs-səmir yox-

du". Gejəliknən o başdərnan qaçılar bular ki, səhər öldürəllər, döyəllər. Çox da ki, naxırçdı. Diyə, mənim qızımı niyə öldürmüşən? Bular zənn edir ki, ölüfdü. Atdər minif, qaçır gəlirlər öylərinə.

Səhər atası, qardaşdər, anası görür ki, qız məhlə süpürür. Yəqin sağalır, məhlə süpürür. Diif ki, a bə, səə noldu, nətər oldu sağaldın? Diir: "Oğlan gəldi, məə xançalı bir belə çəkdi, bir də belə. Məni sağaltdı. Heş dimə mənim qarnımda su zəhər imiş. Bir belə elədim, sığadım, diir, yapırdı bir-birinə. Şaldan da bağladım, indi lap yaxşıyam. Da məndə heş bir azar-zad yoxdu.

Neysə, gələr şah, başdıyar söyünər öz-özünə ki, nə öldürdüm amma qızı. Bir gün, beş gün, bir ay, nəysə. Bir günneri diir ki, öyümüz uçur idi. Yaxşı ki, bu qızıl qalır burda, yəqin yadlarınan çıxır. Bir minarə tikdirirlər. Diir ki, alt-üst öylər tikdirirlər ki, nətəri, şahın qızılınan. Bir günneri şah oğlu seyrə çıxanda görür ki, ya rəbbi, burda bir imarətgah var ki, nətərənə. Bir dənə gözəl qızdı. Saçını da belə töküf dalına, küləkdə gəzir eyvanda. Ayna-bayna gəzir, diqqətlə bunnara baxır. Diir ki, nətər varsa, o qızı almalıyam. Qız da həməni qarnını yardığı qızdı. Atasına deyər ki, – öylərinnən baxanda imarət görünmüş ha, gün də düşəndə par-par parıldayırmı, – nətər varsa, o qızı almalısan. Elçi gedillər, alırlar, gətirillər bu qızı. Üş gün-üş gecə padşah toy eliyir. Bu qızı götürür gəlir. Toy gejesi diir ki, noluf bura? Diif ki, bilmirsən? Özün gəlir bıçax çəkdi, özün sağaltmadın məni? Onnan sora padşah oğlu diif ki, yazıya pozu yoxuymuş, tədbirə çarə yoxuymuş. Kişi doğrudan da düz deyirmiş, yazıya pozu yoxuymuş.

CƏMŞİD PADŞAH

Bir Cəməşid padşah olur. Bu Cəməşid gedir ki, dərvişlibas olub gəzsin. Dərvişlibas olub gəzəndə, məsəlçün, Bakıdan durub gəlir Ağdaşa. Görür ki, üz-baş tüküldü, girir bərbər tükənəsinə. İsdidiyir üz-gözünü qırxdırsın. Girir içəri, görür dəllək baş qırxır. Qırxannan sora diyir ki, ay usta, adamın var? Diyir: “Yox, otur, qırxaram”. Dəllək pəncərədən baxır ayna-bayna, görür heş kim görünmür, diyir: “Otur”. Oturur, başdıyır üzünü-gözünü sabınnamağa, bu havatda biri girir içəri. Deməli, bu adamı tanıyır bu. Götürür çiyinə saldıqı dəsmalla bunun üzünü-gözünü silir, deyir: “Bu sənnən qabağadı, mən baxdım pəncərədən ayna-bayna, tapmadım”. Nəysə, başdıyır bu adamı qırxmağa. Bu adamı da qırxır qutarır. Cəməşid padşah oturuf gözdüyür. Bunu qırxır qutarır, gənə bu boylanır pəncərədən ayna-bayna, görür heş kim yoxdu, diyir: “Otur”. Oturur. Demək bunun üzünü sabınnıyıf bir tərəfini də qırxır, gənə başqası gəlib girir içəri. Dəsmalı götürüf silir üzünü. Cəməşid padşaha bu belə eliyir. Nə bilsin bu padşahdı. Silif qoyur qırağa, bu adamı otuzdurur. Bunu da qırxıf qutarannan sora gənə baxır ayna-bayna, deyir: “Əməlli bax, bu səfər otursam daa durmuşam. Sabınna sil, təzədən sabınna yarisin qırx sil, düz gələn şey döyül axı. Nə sənin adına layiq döyül, nə mənim”. Bəli, diyir: “Otur”. Oturur, bunu qırxır, təmizdiyir qutarır saçını, sakkalını. Götürür indi bu bir dirhəm – dirhəm nə qədərdir bilmirəm, – verir. Bu düşür ora-bura dirhəmi xırdalamağa, bir dəlləkdə, bir maqazində pul tapmır, bunu xırdalıyammır. Diyir: “Sən nə gəzirsən?” Diyir ki, bəs bunu xırdalıyıf sənin pulunu çıxmax... Diyir: “Mənim başımın qiyməti odu. Mən də elə bilirəm sən başqa şey axtarırsan”.

Vaxt olur, bu hərənrir bir də gəlir. Bir də gələn kimi dəllək bunu sifətdən tanıyır. Qabağında oturan adamın üzünün yarisini də qırxmışdı, çaparağı üzünü silir, diyir: “Bu sənnən qabaxdı”. Axı bu dirhəm verib bir il bunnan qabax, tanıyır da

sifətdən. Diyir: “Dayan”. Diyir: “Nə var”. Diyir: “Kişinin üzünü sabınnamısan, yarisini də qırxmısan, vijdana nə gəlib ki, sən vijdanı pula satırsan?” Burda da götürüf belə deyir ki, axcası Cəməşid olanın kimsə baxmaz üzünə, – Cəməşid padşah deyir, – mərifət məngurə dəyməz, – məngurə keçmişin bir qəpiyi hesab olunur, – simu-zər dövrənidi. İndiki dövrənnan danışır. Cəməşid padşahın da başına belə bir iş gəlir. Sora çağırır bunu kabinetinə, diyir: “Oğul, get düzgün iş gör. Sən düz iş görmürsən. Üş nəfərdən sora mənim üzümü tərəşladın, indi də xalxın üzünü qırxdığın yerdə mən ora girmişəm”. Dediym budur ki, belə tamahgir insannar da var bu dünyada. Həmişə yalançı tamahgiri aldanan şeydi.

OĞURRUX

Biri varmış, biri yoxmuş bir məşhur quldur varmış. Bu quldurun işi-peşəsi oğurrux eləmək imiş. Bir dəfə də bu quldur hazırdaşır ki, gedib yenə də oğurrux eləsin. Quldurun qonşuluğunda Paşa adında bir qoçax oğlan yaşıyırdı. Bu Paşanın on üç-on dörd yaşı ancax olardı. Quldur hazırdaşanda Paşa da bilib onunla getmək isdiyir. Paşanın anası istəmir ki, oğlu quldur olsun. Paşa anasına qulax asmayıb gedir. Bu quldurun getmək istədiyi kənddə həmin gün toy var idi. Quldur dana-qoyun oğurramağa gedir. Paşa isə toya baxır. Toyun yaxınığındakı alacığa girir. Görür ki, alacığın divarından bir tüfəng, bir palto asılıb. Yerdə də iki-üç uşax yatıb. Bu uşaxların biri qız, o biriləri də oğlan uşağı imiş. Qız qəşəngiymiş. Paşa az fikirləşir, çox fikirləşir, divardan paltonu götürür. Həmin qızı paltoya büküb evlərinə gətirir.

Anası oğluna qarğış edir ki, xalqın körpə uşağını niyə gətirib.

Paşanın anası qızı saxlıyır. Qız on səkkiz yaşına çatanda oğluna nişan qoyur. Qız da evlərinin yerini öyrənir. Bir gecə hamı yatandan sora tövlədən atı minib qaçır. Evlərinə gəlir. Bir-iki gün keçir. Paşa da qızı axtara-axtara gəlib həmin alacığa çatır. Elə vaxt çatır ki, qızın əmisi oğlu qıza elçi göndərüb. Paşa qulaq asır. Qızın atasının elçilərə dediyini eşidir:

– Mənim qızım neçə il idi ki, oğurranmışdı. Onu saxlıyan arvad qızıma nişan da qoyub. İndi əgər oradan qızımın dalınca gəldilər, qızımı onnara verəcəm. Yox, əgər gəlmədilər, qızımı öz kəndimə verəcəm.

Elçilər çıxıb gedillər. Paşa hələ də alacığın kənarında durub qulaq asır. Görür ki, qızın anası deyir ki, a kişi, qızı aparın oğlan gəlib çıxsın neylərsən. Kişi cavab verir ki, heç nə eləməyəm. Arvad deyir ki, öldürməzsən ki? Kişi deyir yox.

Paşa gizdəndiyi yerdən çıxıb evə girib deyir:

– Mən həmin qızı aparın oğlanam. İndi də həmin qızın dalınca gəlmişəm. İndi ya məni öldür, ya da qızını ver.

Kişi qızı oğlana verib, toy ilə oğlanı evinə yola salır.

QONAX

Biri varmış, biri yoxmuş bir kasıb kişi, bu kişinin də arvadı və üç uşağı varmış. Var-dövlət adına isə bir qoyunu, bir danası, bir də inəyi varmış. Deyir, günnərin bir günü peyğəmbər adam göndərir ki, gedin görün o kənddə ibadət var, yoxsa səxavət var. Onnar bütün kəndi gəzib-dolanır. Heç kim bunları qonax dəvət etmir. Kəndin qurtaracağındakı evin yanından keçəndə görürlər ki, həmin evin qapısında bir arvad çörək bişirir. Arvada deyillər ki, ay bacı, bizi qonaq eliyərsənmi?

Arvad onları evə gətirir. Çay-çörək hazırlamağa başladı. Arvadın əri meşiyə odun yığmağa getmiş imiş, o da gəlib çıxır. Qonaxlara xoş gəldin deyir. Yeməyə nə istədiklərini soruşur. Qonaxlar yalnız böyrək yediklərini bildirillər. Kişi tez qoyunu kəsib böyrəyini bişirir. Qonaxlar yemillər. Kişi dananı da kəsib bişirir. Qonaxlar indi də yalnız barmaxlarını xörəyə toxundurullar. Kişi tez durub inəyi kəsir. Bişirmək isdiyəndə qonaxlar deyillər ki, gərək təzə, isti çörək də bişirəsiniz.

Arvad tez durub çörək bişirir. Arvad çörək bişirəndə uşaxları təndirə düşüb yanır. Kişi böyrəyi bişirib evə gətirir. Elə hey deyir, Allah, sənə şükür. Qonaxlar çörək yeyib deyillər:

– A kişi, uşaxların təndirin başında soyuxdan qırıldılar. Onları get evə gətir.

Kişi çölə çıxıb görür ki, uşaxlar təndirin başında oturublar. İnek, qoyun, dana da qapıdadır. Kişi evə gəlib görür ki, evdə heç kim yoxdu. Qonaxlar hara isə çıxıb gediblər.

Səhər kişi yerindən duranda mat-məhəttəl qalır. Arvadı da, uşaqları da, heyvannarı da ölmüş görür. Kişi dəli olur. Bir gün yol ilə gedirmiş. Görür ki, həmin qonaxlar yolda oturublar. Kişi gedib onların yanında oturur. Həmin qonaxlar kişiye gedib, deyillər ki, bir əjdaha var, onu öldürməyi tapşırıllar. Həmin əjdaha da şəhərin suyunun qabağını kəsibmiş. Hər gün onun qabağına bir qız atırmışdır. Əjdaha qızı yeyib qutarana

kimi şəhərə su axırmış. Bu gün də paccahın qızının növbəsi imiş. Həmin qonaxlar əjdahanı necə öldürmək lazımdı, hamısını kişiye öyrədillər. Kişiyə bir alma da verib deyillər ki, almanın yarısını da paccah qızına ver.

Kişi şəhərə o vaxt çatır ki, artıx əjdaha paccah qızını yemək isdiyir. Kişi əjdahanı öldürür. Almanın yarısını özü yeyir, yarısını da paccah qızına göndərir. Şəhər əhalisi əjdahanı ölmüş görüb şadlıq edillər. Paccah qızını ölümən, şəhər əhalisini isə zülmən qutaran kişini yanına çağırtdırır. Kişiyə çox hörmət edillər. Paccah qızını həmin kişiye vermək isdiyir. Kişi qəbul etmiyib geri qayıdır. Yenə həmin qonaxlara rast gəlir. Kişidən soruşullar ki, nə üçün paccahın qızını alıb şəhərdə oturmadsın? Kişi dinmir. Kişiyə deyillər ki, arvad-uşaqlarını görmək isdiyirsənmi?

Kişi cavab verir ki, görmək isdiyirəm.

Kişiye deyillər ki, arvad-uşağın cənnətdədi, sən də ora getmək isdiyirsənmi?

Kişi cavab verir ki, bəli, mən də onların yanına getmək isdiyirəm. Kişi qonaxların barmaqları arasından baxıb görür ki, doğrudan da cənnətdə arvad-uşağı sağdı.

YAZIYA POZU YOXDU

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kasıb kişi varmış. Bu kişinin bir arvadı varmış. Arvad da hamiləymiş.

Ölkənin paccahının oğlu ölkəni gəzməyə çıxır. Oğlanın on beş yaşı varmış. Vəzir-vəkilnən, xidmətçilərnən ölkəni gəzirmiş. Bir çayın yanından keçəndə görür ki, iki arvad çayın kənarında oturublar. Arvaddarın biri nə isə yazır, o birisi isə onun yazdığını suya tullayır.

Şahın oğlu maraxlanıb, bunnarın yanına gəlir. Nə yazdıqlarını soruşur. Arvaddardan biri deyir ki, biz kimin başına nə gələcək, hamısını onun alına yazıb suya atırıq. Paccahın oğlu deyir ki, bəs mənim alnıma nə yazılıb?

Arvad deyir ki, bir kasıb naxırçı var. Onun arvadının boyundakı qızı sən alnına yazmışsın. Paccahın oğlu hirsdənib deyir ki, mən paccah oğlu naxırçı qızı alacağam. Pozun onu. İsdəmirəm. Arvadlar deyirlər ki, ay bala, yazıya pozu yoxdu.

Paccahın oğlu ölkəni gəzib geri qayıdır. Bir xeyli vaxdan sora həmin naxırçının uşağını öldürmək fikrinə düşür. Paltarını dəyişir. Bir kisə də pul götürüb yola düşür. Axtarır naxırçının evini tapır. Naxırçıdan onu bir gecəlik qonax saxlamasını xahiş edir. Naxırçı cavab verir ki, yeməyə heç nəyimiz yoxdu. Paccahın oğlu çıxarır bir xeyli pul verir. Naxırçı gedib yemək alıb gətirib hazırlayır. Yeyib yatırlar. Gecə hamı yatandan sora paccahın oğlu durub bıçağı ilə naxırçının qızının qarnını cırır. Uşağın yastığının altına da xeyli pul qoyub gedir.

Şəhər naxırçının arvadı görür ki, uşağı qan içindədi. Başının altında da xeyli pul var. Uşax da hələ sağdı. Uşağı həkimə aparırlar. Qız sağalıb yekəlidir. Bir gözəl qız olur. Naxırçının arvadı ölür. Naxırçı evini satıb qızını da götürüb gedir. Bir şəhərə çatırlar. Həmin paccahın oğlunun yaşadığı

şəhərə. Qapıçılar paccah oğluna xəbər aparıllar ki, iki nəfər yad adam gəlib. Oğlan əmr edir, onları oğlanın yanına gətirillər. Paccahın oğlu o dəqiqə naxırçını da, qızı da tanıyır. Qızı görənnən sora isə ona bir könüldən min könülə vurulur. Onnara ev veririr. Özdəri də toya hazırlaşırırlar. Oğlan deyir ki, doğrudan da yazıya pozu yoxdu.

ŞAH OĞLU İLƏ VƏZİR OĞLU

Biri vardı, biri yuxdu, keçmiş zamannarda bir padşah vardı. Bu padşahın da ağıllı, tədbirli bir vəziri vardı.

Günnərin bir günü padşahın bir uğlu uldu, bunnan iki il sonra vəzirin bir uğlu uldu. Uşaxlar bir yerdə böyüyüb başa çatdılar. Elə uldu, padşahla vəzir uşaxlarını aparıb başqa bir məmləkətdə məktəbə quydular ki, elm üyrənsinnər.

Aradan aylar, illər keçdi, uşaxlar yeriyib-yetişdi, vəzirin uğlu un səkkiz yaşına, padşahın uğlu gəlib iyirmi yaşına çatdı. Padşahın oğlu bir şey üyrəmməmişdi, amma vəzirin uğlu bütün elmləri üyrənib açarını quymuşdu cibinə. O qədər elmlə idi ki, dünyanın o üzündə bir təst həlim ulsaydı, onun da içində bir-iki düyü ulsaydı, unu tapardı. Vaxt tamam oldu. Padşah vəzirə dedi:

– Vəzir, gedək oğlannarımızın yanına, gürək nə uxyublar, nə üyrəniblər.

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, gedək.

Gəlib çıxdılar oğlannarının yanına. Dedilər:

– Uşaxlar bazara gedib indilərdə gələllər.

Şahla vəzir dedilər bir oğlannarımızı sınayax, gürək nə bilirlər. İki düşəkçə götürüb hərəsini altına bir üzük quydular. Üzükləri də bir kağıza bükdülər. Əvvəlcə padşahın uğlu gəldi. Ədəb-ərkanla salam verib gürüşdü. Keçdi uturdu düşəkçələrdən birinin üsdündə. Padşah xəbər aldı:

– Uğlum, düşəkçənin altında nə var?

Oğlu dedi:

– Hər nə varsa, məni yuxarı qaldırır, yəqin dəyirman daşıldı.

Padşah bir süz demədi. Bu vaxt vəzirin uğlu da gəlib çıxdı. O da ədəblə salam verib gürüşdü, gedib uturdu ikinci düşəkçənin üsdündə. Padşah xəbər aldı:

– Uğlum, uturduğun düşəkçənin altında nə var?
Vəzirin oğlu dedi:

– Düşəkçənin altında nə varsa, məni qaldırır. Hər nədisə, vəzndə yüngül, qiymətdə ağırdı, deyəsən üzükdü.

Padşah hirsdənib uqlunu dannadı. Padşahın oğlu baş gütürüb yula düzəldi ki, gedib üzünü dəryaya atsın. Vəzirin uqlu da onun dalınca getməyə başladı. Gəlib o vaxt çatdı ki, padşahın uqlu, az qalır özünü dəryaya atsın. Unun qulunnan tutub dedi:

– Qardaş, dayan, səbr elə, atadı, hirsdənib, onnan incimə.

Elə bu vaxt gürdülər bir gəmi onnara tərəf yaxınnaşdı. Bir əl gəmidən çıxıb yelləmməyə başladı. Vəzirin uqlu dedi:

– İrəli get, əl səni çağırır.

Padşah uqlu dedi:

– Yox, səni çağırır.

Vəzir uqlu dedi:

– Sağ əldi, səni çağırır, məni çağırıydı, sul əlini irəli uzadardı.

Padşah uqlu irəli yeridi, bu vaxt gəmidən una bir qara bağlama tulladılar. Bağlamayı açdılar. Bağlamadan bir cam, bir almaz, bir də bir üzük çıxdı. Vəzirin uqlu dedi:

– Cam Cam şəhəri deməkdi, almaz o deməkdi ki, mənim atam qəssabdı, üzük isə o deməkdi ki, mən qızam, üzük də onun nişanəsidir, səni güzdəyirəm, gəl.

Bəli, şah uqlu ilə vəzir uqlu az getdilər, çux getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gəlib Cam şəhərinə çatdılar. Dedilər, bu şəhərdə bizə kümək eləsə, bir qarı eləyə bilər. Arayıb-axtarıb quca bir qarı tapdılar. Unun qapısını düydülər.

Qarı dilləndi:

– Kimdi?

Dedilər:

– Qarı nənə, Allah qunağı isdəyirsəmmi?

Qarı qapını açıb dedi:

– Allaha da qurban ulum, onun qunağına da, keçin içəri.

Padşah uqlu ilə vəzir uqlu içəri keçdilər. Gürdülər ki, bu bir qarıdı ki, onun başınnan bir batman darı tüksələr, biri də yerə düşməz.

Dedilər:

– Qarı nənə, biz qərrib adamıx. Qalmağa yerimiz yuxdu, bizə yer verərsəmmi?

Qarı dedi:

– Qarı nənəniz sizə qurban ulsun, nə yeməyə çürəyim var, nə də qalmağa yerim.

Vəzir uqlu una bir az pul verib dedi:

– Qarı nənə, get bir az yemək al gətir, acıx.

Qarı getdi ayından-uyundan aldı gətirdi, bişirdi-düşürdü, yedilər-içdilər.

Qarı dedi:

– Uğlannarım, indi deyin görüm hardan gəlib hara gedirsiz?

Vəzirin uqlu dedi:

– Qarı nənə, mənim bu qardaşım hansı xanın, hansı bəyin qızını deyirik bəyəmmir, indi gəlmişik sizin şəhərə.

Qarı dedi:

– Bıy, elə mən deyəndi, qəssab Həməzənin qızı buna yaraşırdı, onu da nişannadılar vəzirin oqlu Kür pəhləvana, elə indi urdan gəlirəm.

Dedilər:

– Qarı nənə, bir də nə vaxt gedəcəksən?

Qarı dedi:

– Oğlannarım, biz qız gürməyə cümədən cüməyə gedirik.

Cümə günü gəldi. Qarıya yalvardılar-yaxardılar. Camı da bir bağlamaya quyub qarını yula saldılar qızın yanına. Dedilər:

– Qarı nənə, camı qızın özünə ver, başqa adama vermə.

Qarı gəldi qızın yanına. Bağlamayı açıb verdi qıza. Qız camı güren kimi barmağın dişdədi: "Aha, gəlib çıxdılar". Bir

kağız yazıb qarıya verdi. Sunra altı qız saxladı, hərəsinə də bir heyva çubuğu verdi. Qızdar heyva çubuğu ilə qarını ülüncə düydülər, sunra da aparıb kənddən kənarda bir yerə atdılar.

Şah uğlu ilə vəzir uğlu qarını çux güzlədilər, qarı gəlib çıxmadı. Axırda dedilər, gedək qarını axtarax. Gəlib qarını şəhərdən qıraqda bir çükəkdə tapdılar. Gürdülər ki, qarını o qədər düyüblər ki, daha nə deyim.

Amma ülməyib, ülhaüldədi, başı güydə, ayaxları çüldədi. Qarını göturdülər gətirdilər evə. Yağladılar-duzladılar, yavaş-yavaş üzünə gəldi. Dedilər:

– Qarı nənə, bu nə işdi?

Qarı başına gələnnəri onnara danışdı. Qəssab qızının yazdığı kağızı da padşah uğluna verdi. Padşah uğlu gürdü ki, kağızda yazılıb: "Bu axşam səni heyva bağında güzdəyirəm".

Axşam uldu. Padşah uğlu ilə vəzirin uğlu gəldilər heyva bağına. Vəzirin uğlu dedi:

– Qardaş, bax yatma ha, yatsan, qız səni üldürəcək.

Padşah uğlu qız dediyi yerdə gözləməyə başladı. Bir saat, iki saat, padşah uğlu daha güzləyə bilməyib yatdı. Gecənin bir aləmi qız gəlib gürdü uğlan çuxdan yatıb. Sakitcə onun sinəsinin üsdünə bir çilig, bir də bir ağac quyub çıxıb getdi.

Səhər uldu. Vəzirin uğlu gəlib gürdü ki, padşahın uğlu yatır. Sinəsinin üsdündə də çilig-ağac. Tez unu qaldırdı. Padşah oğlu tutduğu işdən peşman oldu. Vəzirin uğlu dedi:

– Qız demək isdəyir ki, sən hələ uşaxsan, get çilin-gağacını uyna.

Kur-peşman gəldilər qarının evinə. Aradan bir neçə gün keçdi. Başdadılar qarını dilə tutmağa ki, qızın yanına yenə getsin, amma qarı daş atıb başını tutdu ki, mən bir də ura gedə bilmərəm. Getsəm, qız bu dəfə məni üldürəcək. Nəhayət, çux yalvarıb qarını yula gətirdilər. Dedilər:

– Keçən dəfə sakqız, xına quymamışdız, yəqin una güre qız səni düydürüb.

Bu dəfə də qız qarını düydürür. Məktub da gündərir ki, üzüm bağına gəl. Yenə uğlan yatır.

Üçüncü dəfə qız uğlanı nar bağına çağırdı. Padşah uğlu bu dəfə barmağını yarıb duz basdı. Qız gəlib gürdü ki, uğlan o tərəfə bu tərəfə var-gəl eləyir. Uğlan baxıd bir qız gəlir, qız nə qız, gəl məni gür, dərdimdən ül, yemə-icmə xətti xalına, məleykə camalına tamaşa elə. Onnar bir az sühbət elədilər, sunra qucaxlaşıb elə yatdılar ki, üsdlərinə bir səhəng su da tüksən ayılmazdılar. Qarovulçular gəlib gürdülər Kür pəhləvanının nişannisı bir uğlanla qucaxlaşıb yatıb. Tez bir palaz gətirib unnarı бүkdülər palaza, kəndirlə də bərk-bərk sarıdılar.

Padşah uğlu ilə qəssab qızı burda qalmaxda ulsun, güreək vəzirin uğlu nə elədi. Elə ki, vəzirin uğlu bu xəbəri eşitdi, gəlib qarıya dedi:

– Qarı nənə, sənin ayrı paltarın varmı?

Qarı dedi:

– Niyə yuxdu, qadan alım, gəlinnik paltarım udu ey, sandıxdadı.

Qarı tez sandığı açıb gəlinnik paltarını verdi. Vəzirin uğlu dedi:

– Qarı nənə, mən hər il atama halva xeyratı verirəm.

Bəli, halva bişirib hazıradılar. Vəzirin uğlu qarının gəlinnik paltarını geyindi. Halvanın içinə də bihuşdarı tükdülər. Gəldilər qızla uğlanın yanına. Gürdülər ki, onnarı palaza бүküb sarıyıblar. Halvadan qarovulçulara verdilər, onnar halvadan yeyib bihuş uldular. Vəzirin uğlu tez palazı açıb qızı çıxartdı, qarını onun yerinə palaza бүküb sarıdı.

Bu yannan da meydan sulandı, təbil vuruldu, dar ağacı quruldu. Palazı gətirib meydanda açdılar, nə gürdülər? Palazın arasında iyirmi yaşlı bir uğlan, bir də bir qarı. Padşah suruşdu:

– Siz kimsiniz, buraya nəyə gəlmisiniz?

Uğlan dedi:

– Padşah sağ ulsun, nənəmlə şəhərə gəlmişdik. Gecə idi, yurulub burda yatmışdız, gəlib bizi zurla palaza sarıdılar.

Padşah əmr elədi unnarı açıb buraxdılar. Keşikçilərin buynunu vurdular. Qəssab qızı dedi:

– İndi ki, belə uldu, daha mən Kür pəhləvana getməyəm, bu uğlannan adım çıxıb, elə una da gedəcəm.

Padşah uğlu, vəzirin uğlu qarı ilə görüşüb qızı da götürüb öz məmləkətdərinə yula düşdülər. Padşah onların gəldiyinə çox sevindi.

Yeddi gün tuy vurdurdu. Qəssab qızı gülərək dedi:

– Kür qırağı sarımsax, kətan küynək canım sağ, cəfamı çəkdi Kür pəhləvan, məni gətirdi bir qurumsax.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri üzümün, biri də nağıl söyləyənin.

SÜLEYMAN PEYĞƏMBƏRNƏN SİMURQ QUŞU

Belə deyillər, bir gün Süleyman peyğəmbər taxtında oturub məclisindəki quşlarla, heyvannarla ulub keçənnən, urdan-burdan sühbət edirmiş. Simurq quşu da məclisdə imiş. Sühbət gəlib qəzavü-qədərdən düşəndə Simurq quşu üzünü saxlamayıb dedi:

– Məncə, qəzavü-qədər yuxdu.

Süleyman peyğəmbər dedi:

– Xeyr, var.

Simurq quşu inad edib dedi:

– Yuxdu.

Süleyman peyğəmbərlə Simurq quşu çox mübahisə edib deyişməli uldular. Axırda Süleyman peyğəmbər dedi:

– Ey Simurq quşu, bil və agah ul, bu gün gündügan padşahının bir qızı, günbatan padşahının isə bir uğlu ulub. Bu uşaqlar un beş yaşına çatıb evlənəcəklər. İşdi əgər evlənməsələr, sən deyəndi.

Simurq quşu razılaşdı. Süleyman padşahın məclisinnən mürəxxəs olub düz gündüganə uçdu. Gündügan padşahının qızını uğurlayıb dənizin ortasındakı bir kimsəsiz adaya gətirdi. Başı güylərə çatan bir ağacın başında yuva tikdi. Sunra da qızı gətirib yuvaya quydu. Qız burda qalıb Simurq quşunna quş dili öyrəmməyə başladı.

Gündügan padşahının qızı burda qalmaxda ulsun, gürək günbatan padşahının uğlu necə uldu? Aylar dulandı, illər ütdü, uğlan gəlib un beş yaşına qədəm quydu. Bir gün u, atasının yanına gəlib dedi:

– Ata, mən uvçulux eləmək isdəyirəm.

Padşah dedi:

– Uğul, çox yaxşı, mən razı.

Padşah uğlunu addı-sannı bir uvçuya quşub tapşırı ki, una uvçuluğu öyrətsin. O gününən uvçu padşahın uğlunu özüylə

gütürüb uva çıxmağa başdadı. Bir gün padşahın uğlu uvçuya dedi:

– Gəl sabah da dəniz uvuna gedək.

Səhər hər ikisi bir gəmiyə minib dənizə çıxdılar. Bir neçə gün yul gedənnən sonra dənizin lap ortasında tufana düşdülər. Tufan gəmini aşırıb batırdı. Padşahın uğlu bir taxta parçasınnan tutub üzə-üzə bir adaya çıxdı. Başdadı uranı-buranı gəzməyə. Gəzə-gəzə gəlib bir meşəyə rasd uldu. Baxıb gürdü burda ins-cins yuxdu. Birdən qulağına bir səs gəldi. Başını qaldırıb baxanda gürdü, bir hündür ağacın başınnan bir qız una baxır. Qızı səsdəyib xəbər aldı:

– Ay qız, kimsən, nəçisən, urda nə qayıırırsan?

Qız una cavab vermədi. Axı bəni-adəm dilini başa düşmürdü. Elə ki uğan qızla quş dilində danışdı u dedi:

– Mən Simurq quşunun qızıyam, özü də bu yuvada yaşayıram.

Uğan xəbər aldı:

– Bəs heç yerə düşmürsən?

Qız dedi:

– Yux, atam icazə vermir, özüm də düşə bilmərəm.

Unda uğan dedi:

– Bax, bu ağacın altında at leşi var. Mən girəcəyəm onun içinə. Atan gələndə de ki, at leşini yuvaya qaldırsın.

Elə də razılaşdılar. Uğan at leşinin içinə girib güzdəməyə başdadı. Şər qarışanda Simurq quşu uçub gəldi. Qız uğanın dediyi kimi elədi. Simurq quşu uçub at leşini gətirdi.

Səhər Simurq quşu uçub gedən kimi uğan gizdəndiyi yerdən çıxdı. Bu minvalla uğan da qızla yuvada qalıb yaşamağa başdadı.

Axır gəlib un beş il tamam uldu. Süleyman peyğəmbər Simurq quşunu yanına çağırıb dedi:

– Ey Simurq quşu, dənizin ortasında filan adada ağacın başında bir yuva var. O yuvanı bura gətir.

Simurq quşu o sahat uçub yuvanı gətirdi. Süleyman peyğəmbər baxıb gürdü uğan da qızın yanındadı. Qızın da qucağında bir uşax var. Süleyman peyğəmbər uğanın xəbər aldı:

– Bala, sən kimsən?

– Qibleyi-aləm, mən günbatan padşahının uğluyam, başına gələnnəri una nəql elədi.

Süleyman peyğəmbər una qulax asıb Simurq quşuna dedi:

– Simurq quşu, gürdünmü qəzavü-qədəri? İndi siftə onnarı apar gündügan tərəfə, qızın atasının yanına, sonra da uçarsınız günbatana.

Simurq quşu başını yerə dikib bir süz demədi. Sonra qızla uğanı belinə mindirib uçub getdi.

KEÇƏL VƏ DAYISI

Kasıb bir kişi yaşıyırmiş keşmiş dövürlərdə. Bu kişinin bir arvadı varıymış, bir özü. İkisi yaşıyırmişlar. Hə, deməli, bu arvad kişiin indi bəyənmiş, neyniyirmiş, istiyirmiş ki, uzaxlaşdırsın özünən. Hə, qonşuları varıymış, mollanın oğlu. Molla fasonuymuş o da. Arvad da bunnan əlbirilmiş. Bu kişi gedərmiş yaxşı ət alarmış, yaxşı un alarmış, yaxşı yağ alarmış. Evdə bu arvad bişirərmiş, düşürərmüş. Yaxşısını, yağlısını, ətisini mollanın oğlunan özü yeyərmiş, kişidən bixəbər. Unu əliyərmiş, üzünün kəpəyini bişirirmiş, cad deyirmiş da, küt, verirmiş kişiye. Kişi də küt yeməhdən ağzı yara olmuşmuş yazığın. Xörəyi bişirirmiş, yavan suyunu yeyərmiş, ətini, sü-müyünü verərmiş. Bir gün bu kişi, o vaxt avamçılıx olur dana, guya başa düşmüşmüş nəymiş. Yolu düşür qonşusuna. Gedir qonşuya, görür ki, elə gözəl xörəh iyi vurur bunu, ətri vurur. Oturub, süfrə açıblar, çörəh yeyillər. Kişini də buraxmıllar, gətirip otuzdurullar süfrələrinin başında. Bına da xörəh çəkillər. Çörəh qoyullar kişiye burda, yeyir, görür ki, çox ləzzətlidi. Ama kişi fikirreşir ki, axı elə bu kişi əti alanda mən də həmin ətdən almışam, niyə bullarda belə ləzzətlidi, bizdə dadsız, duzsuz, yağsız, ətsiz? Bu un alanda həməndə undan mən də alıram. Niyə belə? Bu fikirnən kişi durur gəlir öz evinə. Gəlir arvadına deyir:

–Ay arvad.

Deyir:

–Nədi, a kişi?

Deyir:

– Arvad, o qonşumuz alan unnan mən də allam, qonşumuz alan ətdən mən də allam, qonşumuz alan yağdan mən də allam. Neje ollarda bişən xörəhlər, çörəhlər belə ləzzətdi, daddı olur, bizdə bişən belə dadsız, yavan? Mən ta küt yeməhdən ağzım-burnum yara tökübü. Mən ölürəm axı, niyə belə?

Deyir:

– Əşi, başına daş düşsün. Hələ bilmirsən niyə belədi?

Deyir:

– Niyə, ay arvad?

Deyir:

– Ona görə ki, sən bacın Bağdadda oturubdu. Əlli fırlıdax eliyir orda, evin xeyir-bərəkətin aparır. Evdə xeyir-bərəkət qalmır. Ona görə belədi.

İstiyir ki, kişini uzaxlaşdırsın da, getsin Bağdada-bajısının yanına. Bu, öz bildiyini, öz kefini eləsin bırıda.

Deyir:

–Arvad, düz deyirsən?

Deyir:

–Hə, kişi. Bəs indiyədək sən bilmirdin bını?

Deyir:

– Onda mənə yol çörəyinnən-zaddan qoy. Mən gedəciyəm o bacıma toy tutacıyam. Onun atasın belə eliyəyəm, anasın belə eliyəyəm. Da başdıyır da, kişi hirsdənir. Hə, arvad gətirir kütdən-zaddan bişirir, qoyur bının xurcununa. Kişi səhər durur, xurcunun atır çiyinə, ağacın alır əlinə, düşür yola. Az gedir, çox gedir, neçə illər gedir. O vaxt da piyada gedərmişdər. Neçə illər yol gedir, gəlir axırı ki, çıxır Bağdad şəhərinə. Bağdad şəhərinə çatır. Gəzə-gəzə, soruşa-soruşa gəlir. O vaxt bacısı da çıxmışmış həyətdə. Bir də görür ki, bir kişi gəlir, bının qardaşına oxşuyur. Arvad neçə ildi ki, bı qardaş həsrətiylə yaşıyırmiş da. Həə, gəlir yaxınnaşır, görür ki, doğrudan da, qardaşdı, qaça-qaça yüyürür, qollarını açır.

Deyir:

– A qardaş, sən hara, bura hara, ay xoş gəldin, ay beş gəldin.

Qolun salır qardaşın boynuna.

Qardaşı deyir:

– Qardaşının da atasının goru belə olsun, sən də. Həə, qardaşın yoxdu, ölüb qurtarıbdı, nə qardaş, qardaş.

Deyir:

–A qardaş, nolub? Mən sənə neyləmişəm, neçə ildi sənin həsrətiynən yaşıyiram, qardaş həsrətiynən.

Deyir:

–Yox ee. Görürsən mənim ağzımı, burnumu?

Deyir:

–Nolup?

Deyir:

–Hamısı kəpəh yeməhdən, küt yeməhdən.

Deyir:

– Ay qardaş, mən sənə neyləmişəm? Neyliyirəm mən sənə? Bəs niyə belə olmusan? Gəl bir evə, görəh nədi, nə döyül.

Kişini götürür, gəlir evinə. Arvadın da bir oğlu olur, keçəl. Keçəllər də bic olullar axı. Çoxbilmiş olullar. Axşam olur, keçəl də işdən qayıdır, gəlir.

“Hə, dayı, xoş gəldin, beş gəldin”. Görüşür, öpüşür dayısıynan. Həə, indi kişi başına gələn əhvalatı söhbət eliyir, mən elədiyim kimi bıllara söhbət eliyir. Keçəl əlbəhəl başa düşür. Barmağın dişdiyir, həə, bı arvadın fırıldaxları, işdəhləridi.

Deyir:

– Dayı, fikir eləmə, hər şey yaxşı olar, düzələr.

Kişini bir ay saxlıyıllar bırdə, mığayat olurlar. Kişi bir əz əmələ gəlir. Sora keçəl kişini də götürür, gəlir dayısıgilə. İndi keçəl gəldiyinə görə arvad özün bir az naza qoyur, düzəldir guya. Heç bir şeydən arvadın xəbəri yoxdu guya. Gəlir keçəlnən.

– Ay Keçəl, xoş gəlmisən, beş gəlmisən. Nə yaxşı, nə yaxşı.

Deyir:

– Elə neçə il idi bəs görmürdüm dayımı da. Dayım gəldi, görüşdüh, dedim elə gəlim dayıdostumu da görüm eliyim, hal-əhval tutum, həm də bir az dayıma köməh eliyim işdərinə.

Deyir:

– Neynəh, çox əcəb, çox yaxşı.

İndi səhərisi gündən, deməli, keçəl dayısıynan gedir işə, çölə. Çöldə cüt əkillər, taxıl əkillər. Bı dayısına köməh eliyir. Arvad da qalır evdə. Amma Keçəl gedir yoldan qayıdır, busur, izdiyir bı arvadı. Hər dəyqasın izdiyir. Busur, görür ki, arvad molların oğluynan görüşür. Görür ki, arvad molların oğluna deyir ki, bəs cütünüz hansı tərəfdədi? Günorta bir az yeməhzad düzəldim, fəsəli-zad gətirim, yeyin. Deyir ki, cütümüzdə bir ala öküz var. Bir də səhər mən gedəndə yolnan alma soyajıyam, qabığın yola tökə-tökə gedəjiyəm. Həmən yernən, həmən yolnan gəlib görəysən. Bax gör, hansı cütdə ala öküz var, gəlginən, bil ki, o bizim cütdü. Həə, deməli, Keçəl səhər durur, qaçır dükana, beş-on metr ağ alır, aparır doluyur qara öküzün belinə. Həə, bir əz də alma alır, tökür cibinə, başdıyır evin yanında qabığın soya-soya, tökə-tökə gedir.

Həə, günorta üstü görür, həə, bıdı arvad bir bağlama alıb başına, gəlir. Tez deyir ki, dayı, cütü saxla, dayıdostu gəlir. Mən gedim, köməh eliyim ona, xeyir ola, nəə gəlir? Qaçır arvadın qabağına. Arvad görür ki, gələn Keçəldi. Həə, alır şələsini, götürür gəlir.

– Ay dayıdostu, bu nə əziyyətədi çəkirsən?

Deyir:

– Nə bilim e, dedim dayın da, sən də bırdasan, sizə bir əz ayın-oyun hazıradım, gətirdim ki, dayınnan yiyəsiniz.

– Həə, çox gözəl, nə zəhmət çəkirsən?

Gətirir.

– Dayı, cütü saxla, gəl bıra.

Açır dəstərxanı, görür arvadı bişirif-düşürüf hər şeyi, gətirib. Keçəl deyir ki, dayı, başda, başda ye. Oturullar. Bismillah eliyillər. Başdıyıllar yeməyə.

Arvad qalır qarnıynan qırıla-qırıla. Axırı dözə bilmir.

Deyir:

–A kişi!

Deyir:

–Nədi, ay arvad?

Deyir:

– Deyəsən bizim o qonşunun da cütü biralardadı. Qonşu molladı. Adamın işi düşür. Onu çağır, gəlsin da, bir tikə yesin Allah verənnən. Allaha xoş gedər.

Kişi isdiyir dursun getsin, keçəl deyir ki, dayı, mən olan yerdə hara gedirsən? Otur yerdə, çörəyini ye, qoja kişisən. Bu saatı çağıraram.

Keçəl durur, sıçrıyır, gedir çağırır kənara.

Deyir ki, bilirsən, köpəyoğlu, dayım səni hədəliyin, inan ki, səni tutsa ha, öldürəjəh, böyüh tikəni qulağın boyda eliyəjəh. Öldürəjəh səni, doğruyax səni. Bu da şübhəlidə axı, özünən. Deyir: “Yəqin bir şey başa düşüb kişi”.

Qayıdır gəlir.

Deyir:

– Dayıdostu, vallah, billah, bu anda, bu qurana, nə qəddər elədim gəlmədi.

Bullar yeyillər. Arvad qalır qarnıynan qırıla-qırıla. Axırı deyir:

–A kişi, dur özün get. Sən ağsəqəlsən, sənin sözünü sındırmaz.

Dəhmərliyin kişi, durur gedir. Kişi elə yaxınlaşdıxca mollanın oğlu götürülür ee, qaçır, kişi getdihcə o qaçır. Kişi görür ki, bından qaçdı, qayıdıp gəlir, deyir:

–Ay arvad, mən getdihcə o qaçır, gəlmədi. Nə təhər eliyim? Ta qisməti deyil.

Bıllar yeyirlər, içirlər, qurtarıllar. Keçəl bükür dəstər-xanı-zadı, verir arvadın qoltuğuna. Arvad düşür yola, qayıdır gəlir.

Cütlərin əkillər. Keçəl deyir:

– Heç bir söz danışma, demə. Ama mən nə desəm, mən-nən razılaş. Hər şey düşəjəh qaydasına.

Deyir:

–Nə deyirəm, Keçəl.

Bir gün də Keçəl yenə busurdu. Gördü ki, yenə mollanın oğlunən arvad nəysə xısın-xısın danışılar öz aralarında.

Yavaşca qulax verir, görür ki, arvad oğlana deyir ki, bəlkə bir pir-zad yeri biləsən. Aparım bir nəzir-zad qoyum, bu keçəlnən dayısı ölsün, rədd olsun getsin, biz azad yaşıyax. Hə, bını keçəl eşidir. Genə çıxır gedir. Gedir dayısının yanına kö-məh eliyir. Axşam gəlillər evə. Oturullar, yeyip-içənnən sora dayıdostusuna deyir:

– Dayıdostu, bəlkə nəzrin, niyyətin-zadın ola? Bir yaxşı pir yeri bilirəm. Əgər varsa, apar. Nə desən, hasil olajax. Bilirsən nə ağır ocaxdı!

–Ay Keçəl, çoxdan mənim nəzirim-çıraqım var. Belə bir ağır ocax tapa bilmirəm ki, aparım.

Deyir:

–Mən yerin billəm da. Yerin deyim saa, apar.

Deyir ki, bax o bizim cütdən yuxarı dağ var. O dağın üstündə bir dənə böyüh ağaş var. O ağaj ağır pirdi. Gərəh oca-ğa yaxın getməyəsən. Bir on beş metr aralıda dayanasan. Qollarını açasan, çağırasan. Özü də səs verir çağıranda. Ay pir, deyəndə, səs verir, onda nə sözün var ürəyində deyirsən, apar-dığın ayın-oyunu da qoyursan yerə, dala baxmadan qayıdıp gəlirsən. Gələndən sora nə arzu eləmisən hamısı yerinə yetəjəh. Deyir ki, onda sabah günorta gələjəm. Deyir ki, filan yolnan gələrsən, gəlib bizim cütün yanıynan keçəjəhsən, filan yolnan gedib görəjəhsən böyüh bir dənə ağaşdı, palıd ağajı. Gərəh 15 metrden qabağa getmiyəsən haa. Ayın-oyunu qoyub yerə çağırasan. Qayıdanda da geri baxmırsan. Arvad hazırlaşır. Çıraq-zad, fəsəli-zad bişirir, hazırlıyır. Səhəri düşürlər yola. Keçəl görür ki, arvad gəlir. Deyir:

– Dayı, sən cütü saxla, dinjəl, mən gəlirəm indi.

Qaçır gedir, ağacın küfülü olan arxasında girir küfülə.

Görür arvad gəldi. Keçəl dediyi kimi eliyir. Çağırır ki, ay pir. Keçəl deyir ki, hıı.

Deyir:

– Keçəl ölsün.

Deyir:

–Hıı.

Deyir:

–Dayısı da ölsün.

Deyir:

–Hıı

Deyir:

–Mollanın oğlu məni alsın.

Deyir:

– Hıı

Nəysə, ürəyin boşaldannan sora ayın-oyunun qoyur orda yerə. Qaydır gedir, düzəlir yola. İsdiiyir ki, getsin. Keçəl deyir ki, kəbin inəyin ətinnən kəs, ver,dayısı da, Keçəl də yeyib öləjhələr. Elə deyir ki, arvad bını eşidir. Deməli arvad çıxır gəlir. Keçəl ayın-oyunun götürüb, gəlir dayısının yanına.

Açıllar, yeyillər, içillər.

Deyir:

– Dayı, biz axşam evə gedəndə, arvad sənə desə ki, dur kəbin inəyini kəs, sifdə bir əz oyan-buyan elə ki, arvad, nolubdu, inəyi niyə kəsim? Amma dərinə getmə. Mən də sənə köməh eliyəyəm. Durub inəyi kəsərih. Arxeyin ol! Gedib inəyi kəsəjiyih. Mən də ojağı qalıyayam. Ətindən kabab eliyib yeyərih doyunca. Doyandan sora mən uzanajam, deyəyəm dayı, mən ölürəm. Uzanıb tir-tap olajam, tərənmiyəyəm. Sən də bir əz ye, uzan, denə, Keçəl, mən dəəsən öləjiyəm. Sən də uzan. Guya sən də öldün. Arvad tez sevinə-sevinə qalxajax, qaçajax mollanın oğlun çağırjax. Elə ki, gəldilər, sürüdəyəjhələr ki, aparsınnar atsınnar bir yerə, tez mən sıçrayıp qapının dalın bağlıyaram. Sən də mənə köməh elə.

Axşam olur, işdərini qurtarıllar, gəlillər evə. Oturullar.

Arvad deyir:

–Kişi!

Deyir:

–Nədi, arvad?

Deyir:

– Kişi, dur inəyi kəs.

İnəh də, deməli, arvadın olur, cehiz veriblər arvada. Ona görə də, inəyin adı kəbin inəyidi.

Kişi deyir:

–Ay arvad, dəli olmusan, nədən? Nejə yanı, dur inəyi kəs. İnəyi niyə kəsim?

Deyir:

– A kişi, inəh mənimdi. Deyirəm kəs, kəs da. Lazımdı ki, deyirəm da.

Kişi bir əz nəm-küş eliyənnən sora Keçəl də qarışır işə, deyir:

– Ay dayı, inəh dayıdostunundu. Gətiribdi, indiyənə kimi saxlıyıp, indi də saxlamır. Deyir kəs, sən də kəs da. Da bının nə şeyi var.

Nəysə, inəyi kəsillər, soyullar, doğruyullar, töküllər, yeyillər. Yeyib doyannan sora tir-tab olur Keçəl, guya Keçəl öldü. Kişi uzanır, deyir ki, mən də öləyəm.

Kişi də uzanır, tir-tap olur. Arvad baxır ki, bullar ikisi də öldü. Tez durur, sevinə-sevinə qaçır. Mollanın oğlun çağırır ki, a kişi, gəl, bəs ikisi də ölüp. Gəl, onnarı sürüdəyəh, aparıb atax bir yana. Mollanın oğlu gəlir. Kişini götürüb qoyullar çölə ki, qayıdıp keçəli də aparsınnar. Tez Keçəl sıçrayıp, qapının dalın bağlıyır.

Baltanı götürür əlinə, deyir ki, dayı, mənə köməh elə.

Deməli arvadı, mollanın oğlunu da doğruyullar, aparıb gejęnnən töküllər quyuya, qayıdıp gəlillər. Yeyillər, içillər, yıxılıb yatıllar. Səhər tezdən durur Keçəl, gedir kənddən bir yaxşı arvad tapır dayısına. Götürüb gəlir, qoyur dayısının

yanında. Deyir:

– Səni Allaha tapşırıram, dayımı saa. Əgər dayımın bir tükü əysih olsa, gəlib səni onnardan betər eliyəjəm. Dayı, qorxma ta. Nənəm deyir, ta evin dini-bərəkətini aparmıyax. Hamısı burda qalax. Yaşayın.

Burda halallaşır, düşür yola. Gedir öz anasını yanına, bunnar da burda başdıyıllar yaşamağa.

ŞİRLƏ TÜLKÜ

Bizim yerdə bir Süsən dağı var, bir də bir Əsgülüm dağı var. Süsən dağında bir şir yaşıyırmiş. Eşidir ki, Əsgülüm meşə-sində yaxşı yem var. Deyir, yaxşı, var, var da, gedim görüm mən də orda yaşaya bilərəmmi? Gedir bir çaydan keçir. Belə Əsgülüm sərhədinə girəndə bir tülkü, balaca bir açıx yer varmış, orda ov eliyirmiş, siçan tutmuş. Oturub deşiyin ağzında marığa yatıbmış ki, siçan indi çıxar, bir azdan çıxar. O qədə marığa başı qarışır ki, bir də görür, bir şir yaxalıyıp bunu – iki-üç addım qalıp ona çatmağa. Qaçammır daa.

Deyir:

– Əə, şir lələ, xoş gəlmisən, sən hara, buralar hara?

Deyir:

– Əə, tülkü lələ, sən nə bilirsən ki, mən buralı deyiləm, bura gəlməyəm?

Dedi:

– Eee, şir sağ olsun, mən ömrümü bu Əsgülüm dağında yaşamışam. Nə qədi şirrər varsa, bəlkə beş dəfə biriynən, üç dəfə biriynən rasdaşmışam, ama səni indi görürəm.

Dedi:

– Doour deyirsən, mən Süsən dağınnan gəlmişəm. Deyillər, bu meşə səfalı meşədi, burda yaşamaq yaxşıdı.

Dedi:

– Çox səfalı meşədi.

Dedi:

– Axı mən nabelədəm.

Dedi:

– Gə mənən qardaş olax, mən görsədim, sən də avla gəti, bir yerdə yəəh daa. Dolanax.

Dedi:

– İllap yaxşı.

Razılaşıdılar.

Şir dedi:

– İndi, qardaş, bərk acmışam.
Dedi:
– Bəri gəl.
Tülkü gördü, bir çoban qoyun aparır, bını apardı ora, dedi:
– İndi o qoyun, o da sən.
Şir sıçradı. Çoban gördü şir gəlir, qaşdı. Şir qoyunnardan birin vırdı cənginə götdü gəldi. Özünü verdi bir qaratikan kolunun dibinə. Allah heç həqqi tanıyanı ac eləməsin. Acıydı, başdadı yeməyə. Tülkü sınıdı durdu bir qıraxda. Şir birdən başın qaldırdı gördü, axı tülkü yemir. Dedi:
– Əə, tülkü qardaş, gəl sən də ye daa.
Dedi ki, axı qorxuram.
Dedi:
– Kimnən, nədən?
Dedi:
– Sənnən.
Dedi:
– Bə mən deyirəm dəə.
Dedi:
– Yox, desən də mümkün yoxdu.
Dedi:
– Neyniyəh?
Dedi:
– İndi ki, həylədi, qoyunun boğursağın – acı boğursağ götürüm, onnan sən qollarını daldan yalannan bağliym.
Qoyunun acı boğursağın qurudub keşmişdə oxcular kiriş düzəldərdilər, çox möhkəm olardı.
Tülkü dedi:
– Qoy bu boğursağın qolunu yalannan bağliym, guya ki, bağlısan. Mən arxeyin olum, bir tikə yeyim, aj qalmıyım.
Dedi:
– Noolar, qardaş olmuşux, bir dəyqa, iki dəyqa mənim qolum bağli qalsın. Sən aj qalmıyassan ki?
Tülkü şirin qolunu bağladı. Gözdədi, gördü kü, gün

vurdu boğursağı qurutdu, oldu kiriş. Tülkü durdu belə dolaylandı getdi. Şir dedi:
– Tülkü qardaş, hara gedirsən?
Dedi:
– Çıxıram gedəm daa.
Dedi:
– Bə mənim qolum bağli qaldı.
Dedi:
– Cəhənnəmə bağli qalsın.
Şir qəzəpləndi, çəhdi kirişi, qolların yarıya qədər kiriş kəsdi. Kirişi şir qıra bilər? Hoppuldu o ənə, hoppuldu bu ənə, özünü verdi qaratikanın kölgəsinə, qaldı burda. Qan bunu aparır, neyləsin, heş bir çarəsi yoxdu. Gördü, bir siçan ordan hoppanır o ənə-bu ənə.
Dedi:
– Şir, a Allahın heyvanı, niyə belə qalmısan?
Dedi:
– Ha belə, vəziyyət belə oldu.
Dedi:
– Maa dəymərsən ki, sən qollarını açam?
Dedi:
– Bir yaranmışı ki, zindannan qurtarasan, ona kim dəyə bilər?!
Siçan gəldi yavaş-yavaş gəmidirdi, kirişdəri doğradı töhdü yerə, şiri qurtardı.
Şir Əsgülümən Süsən dağına qayıtdı. Gedirdi yolda, Oxçu çayında bir şirən rasdaşdılar. O şir soruşdu:
– Əə, şir qardaş, hardan gəlirsən?
Dedi:
– Əsgülümən gəlirəm.
Dedi:
– Niyə gəlirsən? Deyillər, ora çox səfalı yerdi.
Dedi:
– Əə, nə səfalı yerdi?! Bir meşənin bağliyanı tülkü ola, açanı siçan, o meşədə qalmaxdansa, qalmamağım yaxşıdı.

EKİZ QARDAŞLARIN NAĞILI

Bir vilayətin padşahı ölür. Vəzir-vəkil Tavuz quşun uçurullar, quş gedip qonur padşahın on dörd yaşdı bir oğlu qalpmış, onun əviin qabağına. Genə uçurullar, genə gedip qonur həmən oğlaan əviin üstünə. Vəzir-vəkil tökülüşür padşah oğluun qapısına, deyillər:

– Neçə dəfə quş uçurtdux, Tovuz quşu sənnən əl çəhmədi, gəl padşahlığı qəbul elə, vilayətə dolandır. Padşahın oğlu deyir:

– Əşi, mən nəyəm ki, bı vilayətə dolandıraram? Mən özümü hərriyəmmirəm, sizə nə təhər padşahlıx eliyə bilərəm? Yox, yox, mənən keçin.

Vəzir-vəkil, cahamat deyir ki, yox, elə şey olar? Quş bir şey bilir ki, gəlip bira qonur, ancax gərəh sən olasan patşah. Padşah oğlu baxır ki, başqa cürə olmufaceh, deyir:

Onda maa bir il möhlət verin, sora olaram.

Naəlaş qalıp vilayətə bir illiyinə tapşırıllar vəzirə. Nağıl dili yüyərəh olar. Bir il fırranır keçir. Gəlillər padşah oğluun yanına, deyillər:

– Vədə tamamdı, çıx taxda.

Padşah oğlu deyir:

– Əvvəlcə məni atamın torpaxlarında gəzdirin, sərhəddəri gösdərin, sora çıxajem taxda.

Bəli, atdarı yəhəriyillər, çıxıllar səfərə. O kət sənin, bu kət mənim, bı vilayətin sərhəddərin dolanıllar. Bir gün gəlip çıxıllar bir kəndin yanına, görüllər çəmənhihdə bir sürü mal otduyur. Bir inəh yatıp yerə. Padşah oğlu deyir ki, kim diyər, bı inəyin qarnındakı balası dişidi, ya erkəhdi?

Heş kim bilmir. Padşah oğlu deyir ki, ama mən bilirəm, bı inəyin qarnındakı balası dişidi, bənöyüş bızavdı, alnında da qaşqası var. Padşah oğlu bını deyən kimi kolluxdan bir qah-qaha səsi gəlir. Deməynən, elə padşah oğlu yaşında bir naxırcıdı, padşahın adamlarını görüp gedip kolluxda gizdənip-

miş. Padşah oğlu atın sürür kolluğa, deyir:

– Sən kimsən ki, məəm sözümə qah-qah çəhdin?

Bı oğlan, adı da ola Məhəmməd, kolluxdan çıxır, deyir ki, mən bı sürünün naxırcısıyam, adım da Məhəmmətdi. Sən hamısın düz dedin, ama bı buzov qaşqa dəyil, quyruğu qatdanıp gəlip alnına, odu ki, sən elə bildin qaşqadı. Padşah oğlu cibinnən bir kisə qızıl çıxarıp atır Məhəmmədə, deyir:

– Bı inəyin haqqı, kəsin gərəh sən deyən düzdü, yoxsa mən deyən?

İnəyi kəsillər, görüllər ki, Məhəmməd deyən düzdü, bızov qaşqa dəyil. Padşah oğlu ürəyində deyir: “Əyö, bı mənən ağıllıdı, gərəh bını aparam yanıma”.

Deyir:

– Məhəmməd, maa vəzir olarsan?

Məhəmməd deyir ki, yox, məəm yolum başqadı, səninki başqa. Padşah oğlu nəqqudə eliyir, Məhəmməd razı olmur. Axırda padşah oğlu fikirrəşir ki, bı işdə zor fayda verməz. Gedim bir müddətdən sora məsləhatnan gətirrəm yanıma

Padşah oğlu qayıdır sarayına. Bir müddət keçir, adam göndərip Məhəmmədi çağırtdırır yanına. Ora Məhəmməd, bira Məhəmməd, Məhəmmədi tapammillər. İndi də saa kimmən deyim, Məhəmmətdən.

Məhəmməd axşam naxırı kəndə gətirir, fikirrəşir ki, bı padşah oğlu mənən əl çəhmiyəjəh, nətəər eləyim, necə eləyim ki, məni tapamməsin? Məhəmməd götürür paltarın dəyişir, başına da bir qoyun dərisi keçirir, olur bir keçəl qız. Gəlir padşahın sarayına, yalvarır ki, bəs yetim qızam, maa bıda bir iş verin, işdiyim, həm də qalım. Bı keçəl qıza yazıxları gəlir, götürüllər yeməhxanıya, deyillər: “Yazıxdı, bıda qabdan-qajaxdan yuyar, həm də bir qarın çörəh yeyər”.

Məhəmməd bıda qalsın, bı yannan da padşahın oğluun halı olur pərişan. Deyir: “Nətəər olsa, gərəh Məhəmmədi tapam”. Vəzirənən vəkili çağırır yanına, hərəsinə bir kisə qızıl verir, deyir:

– Düşün vilayətdə, hər yerdə soruşun ki, dünyada ən gücdü şeytan hansıdır?

Padşah oğlu bilir ki, elə-belə axtarmaqla Məhəmmədi tapmaq olmaz, ona görə də bəzi sözləri vəzirənin vəkilinə deyib yola salır. Vəzirənin vəkil çox yeri dolanırlar, hər yerdə padşah oğlu tapşıracağı sözləri soruşurlar, hərə bir şey deyir. Vaxt tamam olur, vəzirənin vəkil yorğun-argın qayıdıp gəlir. Padşah yeməxanasının yanından keçəndə Məhəmməd qız paltarında, başında da qoyun dərisi çıxır binnarın qabağına, deyir:

– Gəlin bir çay için, sora gedərsiz.

Vəzirənin vəkil girillər yeməxanaya, otururlar, Məhəmməd binnarın yanına gəlip deyir ki, mən bilirəm, siz nə axtarırsınız, çayızı için, mən bir əhvalat danışacağam, gedip padşah oğluna deyərsiz. Vəzirənin-vəkil deyillər: “Balam, bəzi keçəl qız nə bilir, biz nə axtarırsınız?” Fikirrəşillər ki, yağın eşidirdi, eşidip bilənməkdən soruşupdu. Məhəmməd başladıyır nağıl eləməyə. Deyir:

– Bir kətdə bir ailə varmış, çox mehriban dolanırmışlar. Ata-anaymış, iki də qardaşymış. Binnarın qonşuluğunda bir qarı da varmış. Bəzi qarı ha çalışmış ki, ayilənin mehribançılığını pozsun, bəjarəmmirmiş. Vaxt olur ki, bəzi qardaşların atası ölür. Binnarın da evlənmə vaxtıymış. Yığışıp məsləhət eliyillər ki, bəs gərəh bəzi qardaşlar evlənsinnər. Qardaşlar gedip hərəsi bir qız alır. Qonşu qarı deyir: “Hə, indi mən arzuma çataram, bəzi ailəyə bəzi məğlətə salaram”. Bir gün qardaşlardan biri gedir çölə odun qırmağa, arvadı qalır əvdə. Qarı tumanını çırmayıp alır əlinə, gedir çöldəki qardaşın yanına, deyir: “Ay namıssız, sən bərdə odun qırırsan, arvadın əvdə qardaşınnan oynuyur, belə də namıssızdız olar?” Qarı oradan da gəlir bulaxda o biri qardaşın arvadına deyir: “Ay axmaq, səən başın qarışıp bərdə su götürməyə, ərin orda qayınarvadınan pis əməldən çıxır, özüm görmüşəm”. Bəli, çöldəki qardaş dəhrəni, baltanı qapıb cumur əvə, onnan qabax da bulaxdakı arvad özünü yetirir əvə, saşyolmasına çıxır. Bəzi yannan da

qardaşlar bir-birin qanına qəltan eliyir. İndi bilin ki, dünyada ən gücdü şeytan adam şeytanıdır.

Vəzirənin vəkil çaylarını içip durullar ayağa, gəlillər padşah oğlunun yanına. Padşah oğlu deyir ki, gəlib çıxdınız? İndi danışın görüm, nə öyrənirsiniz? Binnar eşitdihlərini danışılar, padşah oğlu qəzəblənir, deyir:

– Sizə bəzi qədər qızıl vermişəm, elə öyrəndiyiz binnardı? Cəllad, tez apar binnarın başın bədəninnən üz!

Cəllad binnarı cələhliyə aparanda vəkil deyir:

– Amandı, öldürməyin, bəs biri qalıp.

Padşah oğlu deyir:

– Danış.

Vəkil Məhəmməddən eşitdiyini nağıl eliyir. Padşah o saat başa düşür ki, bəzi danışan Məhəmməddi. Deyir:

– Deyin görüm, bəzi harda eşidirsiniz?

Məhəmməd də bərh-bərh tapşırırmışdı ki, bəs deməzsiz kimmən eşidirsiniz. Ona gora da vəkil deyir:

– Bəs yadımnan çıxıp, yolda kimsə danışır.

Padşah oğlu deyir:

– Tez ol yadaa sal, yoxsa ikiziin də boynu vırılacaq.

Qorxudan vəzir-vəkilin canına titrəmə düşür. Deyillər:

– Amandı, öldürmə, deyəh. Bəs hal-nağıl belə, bəzi bizə səən yeməxananda bəzi keçəl qız var, o danışır.

Padşah oğlu əmr eliyir, Məhəmmədi gətirillər. Deyir:

– Əy, sən doğurdanmı qızısan?

Məhəmməd baxır ki, padşah oğlu bəzinin keçəl qız olmadığını əlin içi kimi bilir, deyir:

– Yox, mən elə Məhəmmədəm.

Padşah oğlu əmr eliyir, Məhəmmədi aparılar hamama, yuyundurup-geyindirip gətirillər genə də padşah oğlunun yanına. Padşah oğlu deyir:

– Məhəmməd, sən gəl, mənə vəzir ol.

Məhəmməd deyir:

– Padşah sağ olsun, sən də, mən də bəzi toxumnən əmələ

gəlmişih, ama, Allah-tala taleh yazanda saa bir ağ qoş göndərip, buynuzdu, kərə, quyruxlu qoşdu. Maa da bir qara qoş göndərip, buynuzsuz, quyruxsuz qoşdu. Ona gora ki, buynuzunnan quyuğunu qatdayıp qoparıp. İndi mən saa vəzir olammərəm, talehimiz ayrı cürə yazılıp. Padşah oğlu bın dedi-yiynən razılaşıp. Məhəmməd patşah oğluynan halallaşıb genə qayıdır öz kətdərinə. Allahın verdiyi ömrü yaşayıp, padşah oğlu da öz ömrünü yaşayıp.

İndi ekiz olanda noolar, hərəən öz ömrü var, onu yaşamaladı.

AQİL PADŞAH

Keçmiş zamanlarda Şah oğlu şah Abbas bir vilayətdə hökmranlıq edirdi. Çalışdı ki, onun xalqı həmişə yaxşı güzəran keçirsin. Belə ki, şah Abbas həmişə şam edərkən əvvəlcə deyirdi:

Ey bizi xəlp edən Allah, əgər mənim vilayətimdə ac adam varsa qarşımdakı xərəyi mənə qismət etmə. Beləliklə hər axşam bu sözləri dedikdən sonra şam edərdi. Günlərin bir günündə axşam şam etmək istərkən həmin sözləri təkrar edib əlini xərəyə uzatdı. Bu zaman əlinə götürdüyü xərək töküldü və ona qismət olmadı. O əlini geri çəkib yerindən qalxdı. Öz imarətinin ətrafından bir imarətə çıxıb şəhərə göz gəzdirdi. Bu zaman şəhərdə evlərin bütün lampası sönmüş, lakin şəhərdən kənarda bir evdən işıq gəlirdi. Şah Abbas öz şahzadə libasını dərviş libası ilə dəyişib, bir qədər xərək götürüb həmin işıq gələn aynaya tərəf yola başladı. Get ha get bir qədər getdikdən sonra gəlib o evə çatdı. Aynanın pərdəsi cırıq olduğundan evin içi görünürdü. Bu evin içinə baxıb nə gördü? Təxminən əlli yaşında bir qadın, evin müəyyən hissəsində olan ocağın üstündə bir qazan var. Bu qazanın altını qalayaraq hönkür-hönkür ağlayır, ətrafda isə cındır bir həsirin üzərində beş uşağın bir mitil altında uzandığını görür. Uşaqlar, “ana, bişdimi, ana, bişdimi?” – deyib fəryad qoparırlar. Ana isə gözündən qanlı yaş axıda-axıda deyirdi: Hələ bişməyib.

Şah Abbas bu hadisəyə bərk təəccüb edib bu sirri öyrənmək fikri ilə qapını döydü.

Qadın: Kimsən? – deyə cavab verdi.

– Dərviş babayam, Allah qonağıyam. Qapını aç – deyə şah Abbas dilləndi. Qadın qəmli-qəmli köksünü ötürərək, get ruzunu başqa qapıdan istə, məndə heç bir şey yoxdur, dedi. Şah Abbas dilləndi:

– Mən pay verən dərvişəm, ay bacı, qapını aç. Qadın istər-istəməz qapını açır, Şah Abbas dərviş libasında otağa

daxil olur. İrəli yeriir, ocaqdakı qazanın ağzını açır, görür ki, qazanda su ilə birlikdə qara çay daşı qaynamaqdadır. Şah Abbas onsuz da bu sirri bildiyinə baxmayaraq qadından soruşur:

Bu nə işdir, bunu mənə başa sal.

Uşaqlar qəmli, intizarlı gözləri ilə qonağı süzürdü. Qadın dedi: Allahdan gizli olmayan sizdən nə gizli olar. Bu gün səhər tezdən indiyə qədər uşaqların, mənim dilimə heç nə dəyməyib. Beləki heç bir şeyimiz yoxdur, yoxdan Allah da bezardır. Odur ki, qazandakı daşı qaynadaraq uşaqları aldadıram ki, yuxuya getsinlər. Bildiyimiz kimi ac adamın gözünə yuxu çətin gedər. Bəli mənim müsübətim belədir – deyə yenidən hönkürtü ilə ağladı. Bu zaman hirs başına vuran Şah Abbas vilayətində olan vəziyyətə təəccübləndi, gətirdiyi xörəyi ortalığa qoyaraq qadını, uşaqları doyuncə yedirdi. Nəhayət atasından yadigar olan üzüyü çıxarıb qadına verib dedi: Mən dövlətli dərvişəm bacı, neçə ki, mən sağam, sizin dolanmağınıza mən kömək edəcəyəm. Al bu üzüyü, səhər get, bazarda qırx ədəd zərgər tükanı var. Həmin tükanların qırxında da yəhudi işləyir. Birinci, ikinci yox, üçüncü tükançıya müraciət edib, bu üzüyü xırdalarsan. Sizə lazım olan şeyləri alıb, qaytarıb gətirərsən. Beləliklə sən o pulu xərclə, mən özüm səni həmişə yoxlayacağam. Bu sözü deyərək Şah Abbas qapıdan çıxır. Uşaqlar bir ağızla “çox sağ ol dərviş baba” dedilər. Şah Abbas öz imarətinə gəldi. Qadın, uşaqlar isə yatdı.

Necə deyərlər Allah səhəri üzümüzə açsın. Səhər açıldı. Qadının beş nəfər olan uşaqlarının böyüyü 8 yaşında, kiçiyi isə 3 yaşında idi. qadın uşaqları başına toplayıb evin qapısını qıfılladı, uşaqlarına dedi: Mehriban balalarım siz məni qapıda gözləyin. Mən sizə hər şey alıb gətirəcəyəm.

Uşaqların hərəsi bir tərəfdən dedi: Mənə qırmızı çəkmə al, biri isə mənə don al, digəri isə qırmızı yaylıq almağı təklif edirdilər. Hamısına vəd verərək, balalarını qapıda qoyaraq ana bazara üz qoydu. Gəlib həmin tükanların qarşısında durub

üçüncü tükanı müəyyən edib tükana daxil olur. Uzun göz, seyrək saqqalı olan tükan sahibi yəhudiydi:

Qardaş, xahiş edirəm mənim bu əmanətimi xırda edəsən, deyərək kağızın arasından birliyant üzüyü çıxarıb ona tərəf uzatdı. Yəhudi cəld qalxıb qadından bükülü kağızı aldı, açıb birliyant üzüyə diqqətlə nəzər saldı, qadına təklif etdi ki, içəri keç, xırdalayım. Qadın içəri keçdi. Yəhudi əlindəki birliyanta nəzər salıb müəyyən etdi ki, baxmayaraq qırx dükançının içində ən dövlətli mənim, əgər dükanımdakı malı, qıraqdakı pulumu versəm yenə üzüyün qiymətini ödəyə bilmərəm. Qadına şər atmaq məqsədi ilə istər-istəməz qadına möhkəm bir şillə vurdu. Qadın özündən gedərək ağzı-burnu qanamış halda üzü üstə yerə düşdü. Bu halda həmin yəhudi haray salır, camaata belə elan edir ki, guya bir il bundan qabaq bunun tükanı yarılmış, həmin birliyant üzükdən bir cüt oğurlanmış ki, üzüyümün birinin başını bu qadında tutmuşam, digərini isə bu qadından tələb edirəm. Haray-həşirə gələn camaatın içərisində bazar darğası olan yəhudi gəlir, bu nə hadisədir – deyərək qoca yəhudidən soruşur.

Yəhudi isə bazar darğasına göz vuraraq deyir. Sənin yaxşı yadındadır ki, bildir mənim dükanım yarıldı, bildiyin kimi iki birliyant üzüyüm oğurlandı. Onun isə birini bu qadında tutmuşam deyib, qadını göstərib təkrar edir.

– Əgər yalan deyirəmsə 12 imamın 6-sı sənə qənim olsun, 6-sı mənə. Vurğunu başa düşən darğa qoca yəhudinin dediklərini təsdiq edərək zavallı qadının qolların bağlayaraq aparır salır öz yaşadığı evin zirzəmisinə. Ağzına qıfıl vuraraq yəhudinin yanına gedir, onunla qarşı-qarşıya oturub şərab içərək qəniməti bölmələri haqqında söhbət edirlər. Qadının uşaqları isə intizarla analarının yolunu gözləməkdə idilər.

Qadın zirzəmidən fəryad qopararaq kimi isə köməyə çağırırdı. Darğanın arvadı zirzəminin qapsına gəlib, nədir deyərək, soruşur. Ay bacı, yanıram mənə rəhm et, mənə bir qədər su ver. Darğanın arvadı gedir, bir çaynik su gətirir,

qadına su içirdir. Qadın su içdikdən sonra yalvara-yalvara deyir:

– Mənim uşaqlarım yiyəsiz qaldı, qan-ürək olacaqlar. Ərin gələndə de ki, aldıkları üzük də onların olsun, mənı buraxsınlar. Mənim heç bir işdən xəbərim yoxdur. Mən oğru deyiləm.

Darğanın arvadı deyəcəyini vəd edib, evinə döndü. Bir qədərdən sonra darğa sərxoş halda evinə daxil oldu. Arvadı qadının dediyi sözləri ərinə söylədi. Əri isə arvadına “qadını get gətir” dedi. Darğanın qarşısında diz çökən qadın çox and-aman etdi ki, mən oğru deyiləm. Bunu gecənin birində bir dəvriş verib. Məni azad et, gedim uşaqlarımın yanına. Darğa isə qadının dediklərini rədd edir, təzə itilədiyi dəhrə ilə kötüyü qarşıya gətirir. Qadına axırıncı dəfə müraciət edir. Ya üzüyün digərini boynuna al, ya da biləkdən iki əlini vurub salacağam. Qadın necə demişdi, yenə də elə söylədi. Çünki başqa çıxış yolu yoxdu. Düzü nədir o da budur. Darğa qadına əhəmiyyət verməyərək onun əlini biləkdən vurub salır, rədd ol get, deyir. Qadın qanlı göz yaşı axıdaraq darğanın arvadına müraciət edir. Aç mənim şalım, əllərmi bağla, boynumdan as. Darğanın arvadı qadının əllərin boynundan asır, qadın uşaqlarının yanına yola düşür. İntizar içərisində analarını gözləyən uşaqlar analarını bu müsibətdə görüb hamısı vay-şivən edərək içəri daxil olurlar. Ana ilə balaları vay-şivənlə ağlamaqda olsunlar, sizə xəbər verim Şah Abbasdan. Şah Abbas həmişəki kimi həmin gecə də həmin sözləri təkrar edərək yemək istədikdə bu zaman elə bil onun qolu qurudu. Belə ki, xörəyə əl apara bilmədi. Qəzəbli halda həmin minarəyə çıxaraq şəhərə nəzər saldı, həmin aynalıqdan işıq gəlməsini müəyyən etdi. Cəld dəvriş paltarı geyib üz tutdu qadının evinə. Həmin aynanı görürkən yerindən içəri nəzər salıb gördü ki, qadının iki əlləri biləkdən kəsilmiş, boynundan asılmışdır. Qadın qızıl qan içərisində çırpınır, uşaqlar ətrafında qoyun-quzu kimi mələşirlər. Bunu görüb qəzəblənən Şah Abbas qapını döyür. Qadın deyir

kimsən, şah cavab verir, həmin dəvriş babayam, qapını aç.

Qadın deyir sən gələn yollara daş yağaydı, mən ona-buna nökrçilik edərək uşaqları birtəhəri saxlayırdım. Niyə sən mənə oğurluq üzüyü verib, əllərimi kəsdirib, mənı zəlil etdin. İndi nə istəyirsən, get.

Şah Abbas inad edərək qapını açıdaraq içəri daxil olur. Xörəkdən uşaqları doydurub yatırdır. Qadını isə özü yedirdib, hadisənin necə baş verdiyini öyrənir. Mən sizə danışdığım kimi qadın da dəvriş paltarında olan Şah Abbası deyir. Şah Abbas səbr et, hamısı aydın olar– deyib evdən çıxır. Gecə ikən əmr verir, səhər heç bir tükan-bazar işləməsin. Səhər açılır. Şah Abbas qırmızı paltar geyib intiqam meydançasına gəlir. Bütün şəhər əhli meydançaya toplaşır. Şah Abbas öz əyanlarına qırx yəhudinin qolu bağlı gətirilməsini əmr edir. Əyanları otuz doqquz yəhudini qolu bağlı gətirib, cərgə ilə düzür, şahın hüzuruna gedib, qoca yəhudi darğanın tapılmamasını deyirlər. Şah əmr edir ki, bir saatlıq möhlət verirəm, əgər hər ikisin gətirməsəniz sizin boynunuzu özüm vuracağam. Necə deyirlər, can şirin olar. Əyanlar özlərini hər tərəfə vurub müəyyən bir samanlıqda, samanın altında bazar darğası ilə yəhudini qolları bağlı şahın hüzuruna gətirirlər. Şah öz oturduğu yerə gətirilməsini əmr edir, hər ikisini şahın yanına gətirirlər. Şah həmin birliant üzüyü gətirir, soruşur, qadının əllərini kim kəsib?

Qoca yəhudi darğanın üzünə baxır. Darğa cavab verir: “Bir oğurluq etdiyinə görə onun əllərini mən kəsmişəm”.

Şah deyir: “Nə oğurlayıb?”

Bu zaman darğa qoca yəhudinin üzünə baxır. Qoca yəhudi deyir: Keçən il mənim tükanımdan bir cüt qızıl üzüyümü oğurlamışdır ki, onun da birini qadının əlində tutmuşam, digərini də istəyirəm.

Bu zaman şah deyir: Əgər bu üzük sizin olmasa sizə qarşı cəzanı qəbul edirsiniz?

Bəli, deyərək darğa, qoca yəhudi cavab verir. Həmin

üzüyü bağışlayan Şah Abbasın atasının ən yaxın dostu 125 yaşlı zərgəri Şah Abbas gətizdirib deyir: Əmi, bu üzüyü tanıyırsanmı?

Qoca zərgər üzüyə baxan kimi üzüyün hansı tarixdə kim tərəfindən kimə hazırlanmasını deyir. Bu zaman darğa ilə qoca yəhudi sübut tələb edir. Qoca zərgər cəld bir halda nəqqaş üzüyün zümrüd qaşını götürür, qaşın altında zərgərin dediyi sözlərin olduğu sübuta yetirilir. Bu zaman şah deyir, nədir sözünüz, bu zaman hər iki nankor müqəssir heç bir söz demədən başlarını aşağı salır. Şah qoca yəhudi ilə birlikdə qırx yəhudinin başını vurdurur. Darğanı isə qadının qarşısında qadına bir qədər təsəlli olsun deyə aşağıdakı kimi qətlə yetirir. Onun qollarını, qılçlarını bağladır, uzadır, sərəncamındakı ləzgini çağırtdırır, işi başla deyir. Ləzgi altı santimetr uzunluqda mismarların hər iki üzünü biz edib darğanın ağzını açır mismarın bir ucunu üst damağına o biri ucunu alt damağına qoyur. Qurğuşunu əridərək damcı-damcı onun xirtdəyinə tökür. Bu zülm ilə onu məhv edir. Mərəkə dağılır, şah vəzirinə ömr edir. Həmin qadını uşaqları ilə birlikdə apar, öz ailən kimi onlara baxarsan. Vəzir onları qəbul edib uşaqları ilə birlikdə qadını öz imarətinə gətirir, hamısına təzə paltar verib, lazım yemək-ichmək ilə təmin edir. Günlərin birində şahın, vəzirin arvadı həmin qadını götürüb hamama gedirlər. Hamamdan qayıdarkən Allahın şikayətxanasına daxil olub ziyarət edirlər. Biləkləri boynundan asılmış qadın getmir. Bunların getməsinə buyurur, mən bir qəddərdən sonra gələm deyir. Bir qədər ağlayaraq Alləhtəaladan özünə şəfa istəyir. Qadını yuxu aparır. Bir qəddərdən sonra görür ki, bunu kim isə durquzub deyir ki qalx zavallı qadın, istədiyinə çatdın. Qadın gözünü açıb heç kimsəni görmür. Lakin hər iki əlin sağ-salamat olduğunu görüb ağlayır. Ağlaya-ağlaya uşaqların yanına gəlir, bunda sonra şad-xürrəm yaşayırlar.

TÜLKÜNÜN NAĞILI

Biri var imiş, biri yox imiş. Bir meşə varmış. Bu meşədə bir tülkü yaşayırmış. Tülkü tək-tənha ömür sürürdü. Bu ətrafda bir dəyirmançı da varmış. Bir gün tülkü fikirləşir ki, tək yaşadığım bəsdir, gedirəm dəyirmançının yanına. Tülkü onun yanına gəlib deyir:

–Aya, dəyirmançı, bir qulaq as gör nə deyərəm. Gəl əl-ələ verək, qardaş olaq, köməkli dolaşaq. Nə deyirsən, fikrin nədir?

Dəyirmançı deyir:

– Tülkü qardaş, mən razı. Lap yaxşı fikirdir.

Bəli, həmin gündən etibarən tülkü ilə dəyirmançı birlikdə yaşamağa başladılar. Onların həyatı kasıbçılıqla keçirdi. Tülkü fikirləşdi ki, gərək nə yolla olursa olsun biz varlanaq. O düşünüb tədbirlər tökməyə başladı. Tülkü ilə dəyirmançının yaşadığı bu yerdə bir padşah da var idi. Övlad sarıdan padşahın gözünün ağı-qarası tək-cə bir qızı var idi. Əhd eləmişdi ki, qızını varlı bir adama verəcək.

Bir gün tülkü gəlib padşahın elçi daşının üstündə oturdu. Heç kim ona fikir vermirdi. Lakin padşah onu gördü, nökrə-naibə ömr etdi:

–Ey, tez gedin o tülkünü bura gətirin, görüm orada nə məqsədlə oturur. Yəni tülkü mənim qızım üçün gəlib?

Bunu eşidən qulluqçu-qarabaşlar yüyürərək tülkünü şahın hüzuruna dəvət etdilər. Tülkü daşın üstündən qalxdı. Ağır-ağır, qulluqçulara yuxarıdan aşağı baxa-baxa gedirdi. Nəhayət o şahın hüzuruna yetişdi. İçəri daxil olan kimi şahı baş əydi. Padşah dedi:

–Ey tülkü, de görüm sən kimsən, nə səbəbə mənim elçi daşımın üstündə oturmuşdun?

Tülkü dedi:

–Böyük hökmdar, mən belə bir xəbər gətirmişəm ki, siz mütləq sevinəcəksiz. İndi isə bil, agah ol ki, mən İran şahının elçisiyəm. Gəlmişəm sizə deyəm, bizim hökmdar qızınızı oğlu

üçün istəyir. Fikriniz nədir?

Bu xəbər padşahı çox sevindirdi. O dedi:

– Mən razıyam, tülkü qardaş. Bu qohumluq mənim üçün şərəfidir.

Bəli, onlar çox danışdılar, çox götür qoy elədilər. Belə müəyyən etdilər ki, tülkü toy gününü qabaqcadan xəbər versin.

Məxləs, tülkü şad-xuraman, keyfi kök evə qayıtdı. Dəyirmançıya dedi:

– Aya, qardaş şadlıq evinin qapısını döyür. Padşahın qapısını iyləmişəm. Qızı verir. Birdən varlanacaqsan.

Nəhayət, toy günü yetişdi. Tülkü dəyirmançını da götürüb yola düşdü. Şahın sarayı yanında bir meşə var idi. Meşəyə çatcaq tülkü dedi:

– Dəyirmançı qardaş, sən burada dur, məni gözlə. İndi gəlirəm.

Tülkü gəlib saraya yetdi. Onu böyük hörmətlə şahın hüsuruna dəvət etdilər. Yetcək tülkü baş endirib dedi:

– Böyük hökmüdar, gəlmişik qızı aparmağa. Şahzadə də gəlib. Ancaq bizim yerlərdə belə bir adət var ki, gərək qaynatası kürəkənə bir dəst gözəl paltar, şahanə qılinc, kəhər at versin. O paltarı geyib, qılincı taxıb, atı minib toya gəlsin. Şah əmr etdi, tülkünün dediklərini hazır etdilər. O bunların hamısını götürüb dəyirmaçının yanına gəldi. Dəyirmançı paltarı geydikdən sonra dönüb bir gözəl oğlan oldu. Tülkü qardaşını saraya apardı. Padşah oğlandan çox razı qaldı. Padşah da öz adətlərinə görə oğlana bir gözəl, misli-bərabəri olmayan saray bağışladı.

Padşah qırx gün, qırx gecə toy elədi. Qızını dəyirmançıya tapşırdı. Bəli qız, dəyirmançı, tülkü padşahın bağışladığı sarayda kefi kök, damağı çağ ömür sürdülər. Bir gün tülkü, fikirləşdi ki, aya, mən bu dəyirmançıya bu qədər yaxşılıq etdim, görəsən, o mənim qədrimi bilirmi? Gəlsənə onu bir yoxlayım. Bir gün tülkü özünü xəstəliyə vurdu. Tir-tap uzandı yerə. Qıraqdən baxan deyirdi ki, tülkü dünəndən ölüb. Eyvana

çıxan dəyirmançı dedi:

–Gedin görün o tülkü niyə uzanıb?

Nökərlər gəlib tülkünü tərpətdilər. Lakin o heç qımıldanmadı da.

Nökərlər dedilər:

–Ağa, tülkü çoxdan ölüb.

Dəyirmançı əmr etdi:

–Tez aparın onu bir dərəyə tullayın. Qoymayın həyətdə qalsın. Tez olun, aparın tullayın.

–Nökərlər yaxınlaşıb tülkünü götürmək istəyəndə o ayağa qalxdı, dəyirmaçıya baxıb dedi:

–Ay namərd, dostluğun, mərdliyin bu imiş? Mən sənin yolunda nə əziyyətlər çəkdim, ancaq yenə də dinmədim. Ay dəyirmançı oğlu dəyirmançı, bəs sən nə etdin? Hə, nə etdin?

Padşahın qızı tülkünün sözünü eşitdi. Tülküdən hər şeyi soruşub öyrəndi. Gördü ki, bu adam ona layiq döyül. Qız tez öz atasının yanına qayıtdı.

Tülkü də dəyirmançıdan ayrılıb getdi. Bir daha onun yanına ayaq basmadı.

Tək qalanda dəyirmançı yenə öz köhnə peşəsiylə məşğul olmağa başladı. Öz əməlinin nəticəsi olaraq yenə də kasıbçılıqla ömür sürməyə başladı.

YETİM MƏHƏMMƏD

Sizə hardan xəbər verim, keçmiş vaxtlarda bir nurani, mömin bir kişi vardı. Dünyada yüz iyirmi dörd min peyğəmbər olub. Onlardan bəziləri evlərində peyğəmbərlik eləyirdi, elə adam vardı ki, mahala peyğəmbərlik eləyirdi. Bu nurani kişi də öz evinin peyğəmbəri idi. Bunun var-yox, bir oğlu var idi. Adı da Məhəmməd. Elə oldu ki, kişi xəstələndi, yorğan-döşəyə düşdü. Qohum-əqrabası gəlib onun başına yığışdı. Kişi gördü ki, vəziyyəti ağırdı.

Dedi:

– Ay qohum-qardaş, mən gedirəm, bircə oğlumu sizə tapşırıram. Sizi and verirəm o bir olan Allaha, buna üz-göz eləməyin, qoyun xətri necə istəyir, eləcə də yaşasın.

Bunu deyib kişi öz ömrünü oğluna bağışladı.

Kişi ölənin kimi arvad çıxdı damın üstünə. Yönünü çevirdi qibləyə. Allah, Məhəmməd, ya Əli dedi. Xudavəndi aləm, mən kişidən ayrı yaşamaq istəmirəm, məni də kişi ilə bərabər götür dərgahına. Arvadın sözü Allah-taalaya xoş gəldi. arvad da öldü.

Aparıb kişini də, arvadı da basdırdılar. Gədə qaldı öydə təkcə. Aradan bir az keçəndən sonra qohum-qardaş yığışdı dedilər, a bala, gəl səni evləndirək, ələ-ələ verib dolanarsınız. Çox bunun üstünə düşdülər, əmma gədə boyun qoymadı. Axır bir də bunu məcbur eləyəndə, qayıtdı ki, məni Allah evləndirəcək, sizin işiniz olmasın. Bəzisinin gülməyi gəldi, bəzisi qəzəbləndi, bəzisi dedi ki, işə bax a, Allah gətirib buna arvad verəcək. Nə işə, bu minvalla bir müddət keçdi.

Bir gün qohum-qardaş yığılıb buna məcbur toy eləmək istəyəndə gədə dedi:

– Sizə demişəm ki, məni Allah evləndirəcək, mənənin işiniz olmasın. –Deyib qapını bağladı, papağı da basdı qoltuğuna, çıxıb getdi.

Bir az getmişdi ki, Xudavəndi-aləmdən cənabi-Cəbrayıl

səda gəldi. Dedi, qoyma, uşaq gedib tələf olar. Cənabi-Cəbrayıl nurani qoca sifətinə düşüb yolun kənarında oturdu. Gədə gəlib buna çatanda, dedi, salam. Dedi əleyküməsalam. Gədə bunun yanından ötüb getmək istəyəndə cənabi-Cəbrayıl dedi:

– A bala, hara gedirsən?

Dedi:

– İşim var, – deyəndə cənabi-Cəbrayıl bunun damarını burdu. Gədə baxdı ki, öz-özünə geri çevrilir.

Dedi:

– A bala, hara gedirsən, bir mənə de görüm nə işdi?

Dedi:

– Əmi, gedirəm də.

Dedi:

– Yox, mənə düzünü de.

Dedi:

– Haqq-hesab belədi, məni zornan evləndirmək istəyirlər, – deyəndə, dedi, bə əmin evləndirsə, olarmı? Dedi, nə deyirəm ki.

Cənabi-Cəbrayıl dedi:

– Dalımca gəl.

Bu qabağa düşdü, gədə də bunun dalınca. Başladılar getməyə. Elə bir dağın damarında gedirdilər ki, kişi dedi:

– Ay oğul, bilirsənmi nə var?

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– A bala, havaxt dilləndirdim, onda dinərsən. Mən neyləyirəm işin olmasın. Mənnən heç nə soruşma.

Dedi:

– Əmi, nə deyirəm.

Getdilər, bir dağın başında bir talaya çıxdılar. Baxdılar ki, bir sürü qoyun, bir çobandı. Qoyunun üstündə bir çəngə belə yun yoxdu. Çobanın dili bir belə eşikdə, nə illah edirsə, qoyunu bir yerə yığa bilmir. Salam, dedi, salam. Çoban qoyun-

ların ardınca qaçmaq istəyəndə, cənabi-Cəbrayıl dedi:

– Yavaş, a bala, hara gedirsən?

Çoban dedi:

– Ay ağa, mənim başımı qatma, qoyun dağılacaq.

Dedi:

– Ay oğul, dala qayıt, qoyun yığılar da, yunu da olar, bala da verər, bəri qayıt.

Bu belə dedikcə, çoban gördü ki, qoyun bir yerə yığıldı. Dedi, a bala, eşitginən bu sürü elə bir sürü olacaq ki, hamı sənə qibtə edəcək. Ancaq dedi, mən gedirəm. Budu, sənə tapşırıram, bax, insafını əldən qoyma ha!

Gədə yanında, addayıb getdi.

Gəldilər, gördülər bir bağbandı belə durub, beli də qucağına qoyub zülüm-zülüm ağlayır. Salam, bəli, salam.

Dedi:

– Niyə ağlayırsan?

Dedi:

– Ay qadan alım, niyə ağlamayım, bu qədər bağı görürsən, əmma halıma bax, gecə-gündüz işləmişəm, indi bir salxım üzüm tapmıram ki, yeyəm.

Dedi:

– Bu bağ elə bir bağ olacaq ki, müştəri əlindən tərpənə bilməyəcəksən. Daa müştərilərin növbəsi dünyadan çıxacaq. Əmma sana tapşırıram, insafını əldən qoyma.

Gənə keçib getdilər. Gədəyə dedi, dalımca gəl. Bir xeylaq getmişdilər ki, bir şəhərə çıxdılar. Bu şəhərdə bir şah vardı. Bunun adı gələndə bütün adamların qorxudan içəriləri dağılırdı. Gəldilər düz bu şahın qapısına. Cənabi-Cəbrayıl, gədə də dalınca qapıdan içəri girdi. Şah durdu, dedi:

– Ayə, kimdi ki, belə naqafil mənim yanıma girdi.

Ayağa qalxmaq istəyəndə ayaqları qurudu. Cənabi-Cəbrayıl bir balaca bunun damarını boşaltdı, şah ayağa qalxıb bunun yanına gəldi.

Dedi:

– Ay şah, niyə dillənmirsən?

Dedi:

– Vallah, heç bilmirəm nə olub, heç ağlım başımda deyil.

Dedi, ay şah, bir az tələs. Dedi, Vallah, söhbət nədən gedir, bilmirəm, dedi, o sirapərdənin* dalındakı qızının əlindən tutub soyundur, alt paltarında gətir, bu gədənin əlinə ver, biz gedək, – deyəndə, bu hirsləndi.

Cənabi-Cəbrayıl birdə bunun damarını yığdı. Şah oturdu. Dedi icazə ver, vəzir-vəkili çağırıb məsləhətləşim. Şah çölə çıxıb vəziri çağırdı, vəzir gəlib gördü ki, bir qoca kişiylə bir qoca uşaq oturub. Əhvalatdan hali olandan sonra vəzir dedi, qız filan padşahın oğluna nişanlıdı. O şah bu şahdan əzazil idi. Şah dedi, a qoca, qızım nişanlıdı, bə mən nə edim?

Dedi:

– İsmarla qoy gəlsin.

Vəzir bir kağız yazdı ki, bəs deməzsən hal, vəziyyət belədi. Di durma gəl. Padşah məktubu alıb oxuyub, çox qəzəbləndi. Atlanıb yola düşdü. Yolda asıb-kəsir, söyüş söyürdü, deyirdi, kimdi bu mənim gəlnimi almaq istəyən. Gəlib çatdı, atdan düşüb içəri girmək istəyəndə, cənab-Cəbrayıl bunun da damarını burdu, şah eləcə qapıdaca qurudu. Cənabi-Cəbrayıl şahdan soruşdu:

– Qızın qaynatası budumu?

Dedi:

– Bəli, budu.

Dedi:

– Ay padşah, sənin gəlnini bu gədəyə alıram, bə nə deyirsən?

Dedi:

– Ay qoca, axı bu mənim gəlnimdi. Elə şey olmaz. Dedi, nə xərc çəkmişən, de verək, qızdan əl çək. Şah belə baxanda

*Sirapərdə – pərdə dalında, açılmamış pərdə.

gördü ölüvay bir qocadı, dedi, tərəzinin gözündə özü ağırlığında qızıl çəkib vermişəm, onu ver, razılaşaq.

Cənabi-Cəbrayıl dedi:

– Ay bala, dur.

Gədəni gətirdi düz çaylağa, bir torba çay daşı doldurub gədənin çiyinə atdı. Gəldilər düz şahlığa. Ağzını açdılar ceyxa* qızıl. Da hər iki şahın deməyə sözü qalmadı. Durub eşiyə çıxdılar. Üç yüz il bundan əvvəl qapıda bitən xurma ağacının çürük kötüyü o biri şahın ayağına dəydi. Dedi, bu nədi burda çürüyür? Şah cavab verincə cənab-Cəbrayıl dilləndi ki, bu xurma ağacıdır. Dedi, ayə, burda xurma olarmı? Dedi, indi baxın görün olur, ya olmur. Şahlar içəri girəndə, bu oxudu-üfördü, o saat bir xurma ağacı hazır oldu. Şahlar eşiyə çıxanda, xurma ağacını görüb qurudular. O biri şah dedi, daha mənim sözüm yoxdu. Bu çıxıb getdi. Cənabi-Cəbrayıl dedi, qızı gətirin, biz tələsirik. Şah qızının özü öz əlilə gətirib gədəyə verdi. Cənabi-Cəbrayıl dedi, üzün ağ olsun, di sağ ol.

Qabaqca cənabi-Cəbrayıl, onun dalınca gədə, onun dalınca qız yola düşdülər. Bunlar şəhərdən aralandılar. Bir bulağın üstündə oturdular. Cənabi-Cəbrayıl dedi:

– A bala, indi bilirsənmi nə var?

Dedi:

– Yox.

Əlindəki əsa ilə yerdə xətt çəkib dedi bu sənənin mallığın, bu sənənin atdığı, bu sənənin evin. Dedi, bu daşı görürsənmi? Bunu qaldırırsan, altında yeddi küp qızıl var, çıxardıb bu mülkü tikərsən. Ancaq insafını də əldən qoyma. Dedi, ayə, bu kimdir məni güdür. Qızla oğlan belə dönüb baxanda, gördülər qoca yoxdu. Gədənin gəlbini qaraltdı. Belə olanda qız dedi, ayə, niyə elə eləyirsən, dedi, görmürsən, qoca bizi gətirib qoydu bu çöllü-biyabanda, özü də qeyb oldu.

*Ceyxa – təmiz, tamam.

Qız dedi:

– Ayə, kişi sənə hər şeyi başa saldı. Bir buranı qaz.

Qazdılar, gördülər kişi necə demişdi, yeddi küp qızıl. Da dağa dedilər kimdən qorxursan? Dedi, pulludan, verər məni dağıtdı. Həmin pulnan kişinin dediği imarəti tikdilər. Gədə bir çöl ceyranı tutub gətirdi, bağladı evə. Bir cavan oğlanda gətirdi qoydu qapıda. Dedi, sənə ayda üç yüz tümən pul verirəm, burda oturub yolnan keçəni gözləyirsən. Atam ərvahına, burdan bir adam keçsə, yedirib-ıçırtməsən, paltarı olmasa, paltar verməsən, onda özünü ölmüş bil. Bu da orda oturub yol gözləməyə başladı. Vaxt gəldi bunların bir oğlan uşaqları oldu.

Xudavəndi-ələmdən cənabi-Cəbrayıla bir səda gəldi. Dedi, get onları sına, gör düzəliblər, ya yox. Cənabi-Cəbrayıl getdi həmin çobanın yanına, sürü elə sürü olmuşdu ki, gəl görəsən. Gəldi gördü ki, çoban bir bulağın başında yanını verib yerə, itlər də yanında. Bir kənarda durub çobanı səslədi:

– Ay çoban, ay çoban.

Çoban belə qalxıb gördü ki, bir kişidi. Cənabi-Cəbrayıl dedi:

– Bir buraya gəl.

Dedi:

– Ayə, özün gəl də.

Nə isə, cənabi-Cəbrayıl gördü ki, bu qanan deyil, axırda özü gəldi bunun yanına. Çoban dedi, nə var, nə lazımды?

Dedi:

– Oğul, sənənin yanına bircə şeydən ötrü gəlmişəm, indi özün bil Allahın bilsin.

Çoban dedi, nədi, de görüm.

Dedi:

– Oğluma toy eləyirəm, bircə dənə qoyunum çatmır. Oradan bura sənənin üstünə gəlmişəm. Ölərəm, qoyunu halal eləyərsən, qalaram, qoyunu qaytararam.

Belə deyəndə, çoban cin atına mindi. Dedi, ayə, qoyun nədi, zad nədi. Dedi, a bala, bircə qoyun nədi ki, onu da ver-

mirsen? Çoban gördü yox, bu qocanı başa sala bilməyəcək, bayaq itləri səslədi, dedi, qoyma gəldi. Cənabi-Cəbrayıl dedi, a bala, etmə, eləmə, əvvəlki gününə düşərsən, ağzından bu söz çıxmışdı ki, çoban gördü əvvəlki gününə düşüb. Yerdən bir daş götürüb kəlləsinə vurdu.

Cənabi-Cəbrayıl ordan düz yol aldı bağbanın yanına. Gəldi gördü ki, növbə göz çıxarır. Tərəzi enib-qalxır, çəki daşları şaqqaşaqda. Cənabi-Cəbrayıl hərlənib gəldi düz bağbanın yanına.

Dedi:

– A bala, mənə bir az üzüm ver.

Bağban əlinin dalınan üzümün zir-zibilini siyirib kişiye tərəf itələdi, götür, dedi, a kişi, aralan, ə görmürsən, dedi, müştəri gözləyir, ə, bir aralan da.

Dedi:

– A bala, o salxımı ver, mən də adamam axı.

Bağbanın cin başına vurdu, dedi, ə, sənə deyirəm aralan. Qabağında bir az üzüm var idi. Satdı qurtardı, nöqərlərə dedi, gedin bağdan üzüm gətirin. Getdilər gördülər bağ quruyub. Bağban gəlib gördü ki, qabaqcadan necə idi, indi də elədi. O saat kişinin sözü yadına düşdü. Tərəzidən daşı götürüb kəlləsinə vurdu. Bu ilmi gedibsən, bildirmi? Tir-tab dəydi yerə.

Cənabi-Cəbrayıl sail* donunda ordan gəldi yetim Məhəmmədin yanına. Elə aralıdan durub baxırdı ki, qapıda duran oğlan bunun gördü. Cəld qocanın yanına gəlib salam verdi.

Dedi:

– Əmi, burada niyə durubsan?

Dedi:

– Oğlum, buradan o yana gedəcəm.

Dedi:

– Əmi, gedək bir az çaydan-çörəkdən ye, bir az dincini al, gedərsən.

*Sail – dilənçi.

Dedi:

– Ay oğul, mən buradan ora düşüm, birdə geri qayıdım, bu mənə çətin olar, elə yaxşısı budu, öz yolumnan gedim. Gəl sən mənə yolumnan eləmə.

Oğlan dedi:

– Əmi, sən bilməyən işlər çoxdu, mənim ağam mənə ayda filan qədər pul verir ki, burdan gedənlər gəlib gərək ye-yib-içib gedələr. Mən səni dalıma alıb aparacağam. Orada da sən dalıma alıb gətirəcəm bura. Əgər ağam eşitsə ki, səni aparmamışam, mənə qovar.

Cənabi-Cəbrayıl dedi:

– A bala, sən mənə apara bilməzsən, qoy mən yolumnan çıxıb gedim.

Oğlan baxdı ki, bir qoca kişidi, bunu elə quş kimi götürüb aparar. Olmadı, bu dedi, o dedi, axırda qoca razılaşdı. Oğlan dalını çevirdi ki, qocanı dalına götürüb apara. Cənabi-Cəbrayıl barmağının ucu ilə onun çiyindən basdı. Oğlanın gözünən yaloy dalandı.

Dedi:

– Əmi, əmi, burada dur, bu saat gəlirəm.

Bu tərpəndi evə. Tövləni açıb kalları qoşdu arabaya. Gəldi qocanın yanına.

Dedi:

– Əmi, indi dur gedək.

Bu belə baxanda dedi, a bala, Vallah, peşmançılıq olacaq. Qoy çıxım öz yolumnan gedim, mənə bənd olma.

Dedi:

– Əmi, Allaha bax, Tanrıya bax, gəl gedək.

Olmadı, kişi qalxdı, yanını eləcə arabanın gopuna qoydu. Kallar dağı çəkərdilər, əmma arabanı çəkə bilmədilər. Elə bil arabanın təkərləri yerə mıxlanmışdı. Kalların biri belə dartdı, biri elə dartdı, boyunduruq ortadan qırıldı, kallar özlərini verdilər tövləyə. Oğlan beləcə qurudu.

Kişi dedi:

– A bala, niyə peşmançılıq eləyirsən? Qoy yolumnan çıxım gedim.

Oğlan dedi:

– Əmi, burada dur, bu saat gəlirəm.

Oğlan düz gəldi yetim Məhəmmədin yanına. Yetim Məhəmməd dedi, ayə, nədi, oğlan dedi, belə, belə. Yetim Məhəmməd dillənmədən arvad dedi:

– Ayə, kal da ölsün, mal da ölsün, get qonağı bəri gətir.

Bunların var-dövlətə bərabər bir atları var idi. Oğlan tövləyə gəlib atı çəkdi düz kişinin yanına.

Dedi:

– Əmi, gəl min ata gedək.

Cənabi-Cəbrayıl dedi:

– Əy, Vallah bu at da məni aparmaz.

Dedi:

– Ay əmi, sən nə danışırısan?

Qoca qalxdı, əlini atın belinə qoyan kimi atın beli iki qırıldı. Oğlanın rəngi dəyişdi, dedi, ağaya mən nə cavab verəcəm. Gətirdim, atı da öldürdüm.

Oğlan dedi:

– Əmi, burada dur, bu saat gəlirəm.

Gəldi gördü Məhəmməd arvadnan söhbət eləyir. Bunu görəndə arvad dilləndi.

Dedi:

– Ayə, qonaq gəldimi?

Oğlan dedi:

– Yox.

Arvad dedi:

– Ay Məhəmməd, dur özün get, qonağı bura gətir.

Yetim Məhəmməd, bir də oğlan gəldilər qocanın yanına. Cənabi-Cəbrayıl baxanda gördü ki, yetim Məhəmməd özü gəldi. Hər kəsən öz mənliliyini göstərməli idi. Yetim Məhəmməd də öz mənliliyini göstərdi. Salam verdi.

Dedi:

– Əmi, mənim bu nökrərimi niyə incidirsən? Gəl bir tikə çörəyimi ye, çayımı iç, bəlkə bir şeyə ehtiyacın var? Mən də bunu bura qoymuşam ki, bu işə qulluq eləsin. – Dedi, – indi özüm gəlmişəm səni aparmağa. Səni bu çiyində aparacam.

Qoca dedi:

– Ay oğul, nə deyirəm, indi ki, özün gəlmisən, gəl gedək.

Bu dəfə cənabi-Cəbrayıl oldu bir quş ağırlığında. Oturdu gədənəni çiyinə. Arvad pəncərədən baxırdı. Gördü ki, yetim Məhəmməd qocanı çiyində gətirir. Onacan arvad buna yer düzəltdi. Tez ərinin qabağına gedib kişini qucağına aldı, qoydu yerə. Kişini rahatladılar. İndi ərlə-arvad arasında olan məhəbbət nə dildə deyiləsiydi, nə də kitabda yazılası. Kişi arvad-dan xəbərsiz, arvad kişidən xəbərsiz istəyirdilər qocaya hörmət eləsinlər. Qonağın hörməti gündən-günə artırdı.

Bir gün arvad dedi:

– Ayə, dur gör qonaq nə yeyəcək, hazırlayım.

Cənabi-Cəbrayıl gördü əlli il də belə qalsa, hörməti yenə də artacaq. Dedi, gəl sən bunları sına. Gejdənnən başını sarıdı. Yetim Məhəmməd içəri girəndə, gördü kişi başını sarıyıb.

Dedi:

– Əmi, olmasın azar, nə olub, bə sən nə yeyirsən, nə hazırladırm.

Dedi:

– Bala, ürəyim heç nə istəmir.

Yetim Məhəmməd dedi:

– Ay əmi, ola bilməz, ürəyin nə istəyir de. Səni and verirəm o qolsuz Həzrət Abbasa, de.

Cənabi-Cəbrayıl bilirdi ki, ceyran otaqda bağlıdı.

Dedi:

– Oğul, bir çöl heyvanı olsa, bəlkə onun ətindən bir tikə yeyəm.

Yetim Məhəmməd içəri girdi, dedi:

– Arvad, tufəngi bəri ver.
Dedi:
– Ayə, tufəngi neynirsən?
Dedi:
– Qonaq xəstələnib, heç nə yemir. Dedi, bəlkə bir ov əti olsa, yeyərəm.

Arvad dedi:
– Ayə, sən gedib çöldə ov axtarınca, qonaq acmı qalacaq? Ceyranı tutub kəs. Gəldilər. Cənabi-Cəbrayıl gördü ki, hörməti günü-gündən artır. Yenə bir gün başını çəkdi, özünü vurdu xəstəliyə.

Tezdən yetim Məhəmməd özünü verdi qonağın yanına ki, nə yeyəcək. Nə illah elədisə, qonaq dillənmədi. Axırda dedi:

– A bala, niyə məni məcbur eləyirsən.
Bunların bir yaşında uşaqları var idi, təzəcə yeri yirdi.
Dedi:
– A bala, indi ki, məni məcbur eləyirsən, gərək deyim. Bax, o uşağı kəsərsən, qanından bir stəkan verərsən, ondan sonra bəlkə bir şey yeyə bildim.

Yetim Məhəmməd dedi:
– Əmi, bu saat.
Arvad suya getmişdi. Bu arvadı gözləmədən gətirib uşağın başını kəsdi. Aparıb qoydu yük yerinə, üstünə də örtüdü. Qanından bir stəkan doldurub qocaya verdi. Cənabi-Cəbrayıl özünü elə göstərdi ki, guya qanı içdi.

Dedi:
– Ay oğul, Allah sənə gözüne işıq versin, gözümə işıq gəldi. Sağ ol, ay bala, da bunnan da qurtardı. Da indi mən gedəsi oldum.

Bu çıxdı oturdu dərədə. Dedi, indi harada olsa, yetim Məhəmməd gələr.

Arvad sudan gəldi, dedi:
– Ayə, qonaq hanı, bə ona nə hazırlayım?

Yetim Məhəmməd dedi:
– Qonaq getdi.
Dedi:
– Bəs niyə getdi?
Dedi:
– Bə belə-belə, – deyəndə, arvad dedi, da mən səndə oturmaram.
Dedi:
– Niyə?
Dedi:
– Mən o uşağa bir çəkdiyim əziyyəti sən yaşının əvvəlindən axırınacan çəkməmişəm. Qoyeydin mən də gələydim, mən də onun əl-ayağından tuteydim, sən də başını kəseydin, savabdan mənə də çatəydi, sana də. İndi sən savabı buradaca təkcə qazan, mən də quru süfrəyə dua. Elə şey yoxdu. Neçə ki, qonağı gedib tapıb gətirə bilməyəcəksən, qonaq da diliynən deməyib savabdan sana da çatır, mən sənə razılaşmayacağam. Bax, sana deyirəm, indi özün bilərsən.

Yetim Məhəmməd durdu çıxdı eşiyə, baxdı ki, qonaq dərədə oturur.

Dedi:
– Ay əmi, sənə qadanı alım, gəl gedək evə.
Dedi:
– Ay oğul, yoxsa dalaşdız?
Dedi:
– Yox, ay əmi, gəl evə gedək.
Dedi:
– Nə olar, gedək.
Dedi:
– Ay qızım, yoxsa uşağın başının kəsilməyinnən narazı qadın?

Dedi:
– Ay əmi, indi dil də deyir, əmma qəlb Allahın yanındadı. Əgər mənim qəlbim buna görə bulandısı, Allaha

əyandı. Ancaq mənim ərim burada savabı tək qazanır, buna görə narazıyam. İndi qoyeydi mən də gələydim, heç olmasa, əl-ayağını tuteydim, savabdan mənə də düşeydi.

Cənabi-Cəbrayıl dedi:

– Düz deyirsən, bala, savabın çoxu sənindi. Ancaq bəlkə ərin uşağı kəsməyib, mənə gətirib bəlkə ayrı qan verib? Gətirin uşağı bir görün doğrudanmı uşağı kəsib, ya yox? – Gətirdilər, uşağı verdilər. Cənabi-Cəbrayıl dedi, – bir siz eşiyyə çıxın görün. – Bunlar çıxdılar.

Cənabi-Cəbrayıl uşağı qoydu yerə, qabağına. Yönünü çevirdi haqq dərgahına. Dedi, xudavəndi-ələm, sənə hər şey əyandı. Uşaq başladı oynamağa. Bunlar içəri girəndə, gördülər uşaq oynayır. Da uşağa baxmayıb yüyürdülər qocaya sarı.

Dedilər:

– Ay əmi, sana qurban olaq, bu nə işdi?

Dedi:

– A bala, səni evləndirən mənəm, halal olsun, mən sana dedim insafını əldən qoyma. Genə insafını əldən qoyma. –

Dedi:

– Ayə, bu məni güdənlər kimdi?

Ərlə arvad çönüb baxanda qoca yox oldu. Onlar başladılar orada yaşamağa, biz də burada.

NAĞILLARI SÖYLƏYƏNLƏR VƏ TOPLAYANLAR HAQQINDA MƏLUMAT

Köynək. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.52-65. Söyləyeni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Təpəgöz canavar. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.65-75. Söyləyeni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Əhməd şahın nağılı. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının III cildində (Göyçə folkloru) çap olunub. B., 2000, s.372-375. Söyləyeni Abbasov Bayram Zeynalabdi oğlu, 70 yaşında. Toplayanı Hüseyn İsmayilov.

Xor-xor molla. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının IV cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2000, s.166-167. Söyləyeni Salahova Reyhan Molla Cuma qızı. Toplayanı Ramazan Qafarlı.

Tülkünün hiyləbazlığı. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının IV cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2000, s.167-169. Söyləyeni Salahova Reyhan Molla Cuma qızı. Toplayanı Ramazan Qafarlı.

Tülkü və xoruz. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının IV cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2000, s.169-170. Söyləyeni Salahova Reyhan Molla Cuma qızı. Toplayanı Ramazan Qafarlı.

Armudan bəy. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının IV cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2000, s.215-216. Söyləyeni Məsimova Dürdanə Nurqələm qızı, təvəllüdü 1922-ci il. Toplayanı Vaqif Aslan.

Sehrli kisə. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.45. Söyləyeni Dövlət Qurbanov, təvəllüdü 1910-cu il.

Səbr daşı. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.46-48. Söyləyəni Bəhlul Paşayev, Əsgəran rayonunun Xocalı kəndi, təqaüdcü.

Dartanla Yırtan. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.49-50. Söyləyəni Bəhlul Paşayev, Əsgəran rayonunun Xocalı kəndi, təqaüdcü.

Şehirli ilan. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.55-56. Söyləyəni Quliyev Qazı.

Padşahla oğlu. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.56-57.

İki qardaş. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968, s.212-213. Həmidov Həmid Həmid oğlu, Şəki rayonunun Baş Göynük kəndi, az savadlı, 35 yaşında. 1955-ci ildə qeydə alınıb.

Molla ilə dovşan. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968. Söyləyəni Tükəzban nənə, Şəki rayonunun Qışlaq kəndi, savadsız, 68 yaşında. 1956-cı ildə qeydə alınıb.

Üç sual. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968. Söyləyəni Mədinə Qafar qızı, Şəki rayonunun Qışlaq kəndi, savadsız, 65 yaşında. 1956-cı ildə qeydə alınıb.

Xan ilə oğlu. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968. Söyləyəni Salmanov Əsədulla Nəsrulla oğlu, Şəki rayonunun Biləcik kəndi, savadsız, 74 yaşında. 1955-ci ildə qeydə alınıb.

Aslanla canavar. İlk dəfə Azərbaycan folklor antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.171. Söyləyəni Mahmudov Həsən, Şəki rayonunun Aşağı

Şabalıt kəndi, 90 yaşında. 1990-cı ildə qeydə alınıb.

Haqqı-say. Azərbaycan folklor antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.172-174. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonunun Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb.

Qorxaq. İlk dəfə Qafqaz Əraziləri və Xalqlarının Təsvirinə dair Mavteriallar Toplusunda (QƏXTMT (SMOMPK)) çap olunub. 1892-ci il, s.295-297. Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının tələbəsi İsmayıl Əfəndiyev tərəfindən qeydə alınıb.

Xeyirxahla Alçaq. İlk dəfə QƏXTMT-də çap olunub. 30-cu buraxılış, 1905-ci il, III şöbə, s. 101-105. Nuxa rus-tatar məktəbinin müəllimi S.Əbdürrəhmanov tərəfindən toplanıb.

Halvaçının nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan-Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.121-127. Söyləyəni Bayramov Məhərrəm, Vədi rayonunun Kotuz kəndi, 80 yaşında. Toplayanlar: Hüseyn İsmayılov, Əziz Ələkbərli.

Tacirənən kənddi. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan-Çuxuru folkloru), B., 2004, s.156-162. Söyləyəni İsmayılov Əli Məhərrəm oğlu, Zəngibasar rayonunun Dəmirçi kəndi, 68 yaşında. Toplayanlar: Hüseyn İsmayılov, Əziz Ələkbərli.

Bəhrəmin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan-Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.165-167. Söyləyəni Ələkbərov Yaşar Əkbər oğlu, Qəmərli rayonunun Torpaqqala kəndi, 64 yaşında. Toplayanlar: Hüseyn İsmayılov, Əziz Ələkbərli.

Üş bacını nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan-Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.178-182. Allahverdiyev Əziz Abdulla oğlu, Zəngibasar rayonunun Dəmirçi kəndi, 68 yaşında. Toplayanlar: Hüseyn İs-

mayılov, Əziz Ələkbərli.

Qadın Sədaqəti və Qara sövdəgər. Azərbaycan folkloru antologiyasının XI cildində (Şirvan folkloru) çap olunub. B., 2004, s.141-145. Toplayanı Seyfəddin Qəniyev.

Mürsəlin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XI cildində (Şirvan folkloru) çap olunub. B., 2004, s.145-148. Toplayanı Seyfəddin Qəniyev.

Kasıvın nəfsi. Azərbaycan folkloru antologiyasının VIII cildində (Ağbaba folkloru) çap olunub. B., 2004, s.156-158. Söyləyəni Əli baba, Ağbaba bölgəsi, Təzə İbiş kəndi, 76 yaşında.

Daş-ağac. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Ağbaba folkloru) çap olunub. B., 2004, s.158-162. Söyləyəni Xəstə Zərnişan, Ağbaba bölgəsi, Təzə İbiş kəndi, 80 yaşında.

Dərviş Xudayarın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.133-136.

Ədalətli vəzir. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.207-210

Qaraçuxasını axtaran kişi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., s.130-134. Söyləyəni Cəbrayıl Xuduş Həsən oğlu, Zəngilan rayonunun Gilətağ kəndi, 1926-cı il təvəllüdlü, orta təhsilli. Toplayanlar: V.Nəbioğlu, M.Kazımoğlu, Ə.Əsgərov

Gülü qah-qahın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.134-139. Söyləyəni Məhərrəmov Bayram İmamqulu oğlu, Qubadlı rayonunun Sarıyataq kəndi, 1935-ci il təvəllüdü, ibtidai təhsilli. Toplayanı V.Nəbioğlu

Nargilə. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.140-141. Söy-

ləyəni Quliyeva Adilə Fərrux qızı, Laçın rayonunun Güləbird kəndi, 1934-cü il təvəllüdlü. Toplayanı İlkin Rüstənzadə

Fatmanın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.141-144. Söyləyəni Hüseynova Şamama Qasım qızı, Qubadlı rayonunun Qaracallı kəndi, 1922-cı il təvəllüdlü, natamam-orta təhsil. Toplayanı V.Nəbioğlu

Göçək Fatma. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.144-147. Söyləyəni Təhməzova Gözəl Behbud qızı, Cəbrayıl rayonunun Xələfli kəndi, 1920-cı il təvəllüdlü, ibtidai təhsilli. Toplayanı Zəfər Fərhadov

Ovçu Pirim. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.170-171. Söyləyəni Təhməzova Gözəl Behbud qızı, Cəbrayıl rayonunun Xələfli kəndi, 1920-cı il təvəllüdlü, ibtidai təhsilli. Toplayanı Zəfər Fərhadov

İtin payı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.171-172. Söyləyəni Əliyev Mirseyib İslam oğlu, Zəngilan rayonunun Baharlı kəndi, 1916-cı il təvəllüdlü, ibtidai təhsilli. Toplayanlar: V.Nəbioğlu, M.Kazımoğlu, Ə.Əsgərov

Darının nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.186-188. Söyləyəni Quliyeva Adilə Fərrux qızı, Laçın rayonunun Güləbird kəndi, 1934-cü il təvəllüdlü. Toplayanı İlkin Rüstənzadə

Aşbaz oğlu padşahın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.85-88. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Dəvə ilə dəvəçinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s. 88-89. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Zümrüd quşu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.90-92. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Şahzadə Yusif və Ceyran qızının nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.92-96. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Zərnişan xanımın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.96-100. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Paxıl qardaşlar. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.101-102. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Mahmud xan və quca. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.103-104. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Bağbanla üç oğlu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.104-105. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Ədalətli vəzir. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.105-106. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Kafirin müsəlman olması. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.106-107. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Ata vəsiyyəti. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.107-108. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Xudayarın qızı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.108-110. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Qismətin qoyruğu kəsildi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B.,

2006, s.110-111. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Pəhləvan Nəzərin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.111-113. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Yoxsul kəndli və Xudayar bəy. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.113-114. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Selim və Sultan. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.114-115. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

İki qunşu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.115-116. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva

Kəçəlin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.217-223. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü.

Şah Abbasın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.223-228. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü.

Kimin əvvəli, kimin axırı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.228-229. Söyləyəni Əhməd Cəfərqulu oğlu, Dərələyəzin Ələyəz kəndi, savadsız.

Törənin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.229-231. Söyləyəni Əhməd Cəfərqulu oğlu, Dərələyəzin Ələyəz kəndi, savadsız.

Dəmirдің nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.232-233. Söyləyəni İbrahim Mirzəlioğlu, Dərələyəz kəndi, 1889-

cu il təvəllüdlü. Toplayıcısı H.Mirzəyev

Süleyman şahın yuxusu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.233-236. Söyləyəni İbrahim Mirzəlioğlu, Dərələyəz kəndi, 1889-cu il təvəllüdlü. Toplayıcısı H.Mirzəyev

Pulun bəlası. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.236-237. Söyləyəni İbrahim Mirzəlioğlu, Dərələyəz kəndi, 1889-cu il təvəllüdlü. Toplayıcısı H.Mirzəyev

Yusif və Mərcan. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.238-243. Söyləyəni Həziyev İmam, Dərələyəzin Sallı kəndi, 62 yaşında.

Qoca ilə qarının nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.243-254. Söyləyəni Həziyev İmam, Dərələyəzin Şallı kəndi, 62 yaşında.

Tapdix. Folklor İnstitutunun arxivi. Söyləyəni İbrahimova Yaxşı Məhərrəm qızı, Gədəbəy rayonunun Qaravəli kəndi, 76 yaşında, savadsız.

Ağıllı şah qızı. Folklor İnstitutunun arxivi. Söyləyəni Orucov Qara, Göyçə mahalının Çaxırlı kəndi, 70 yaşında.

Kasıb Məhəmmədlə ağılsız pəhləvanın nağılı. Folklor İnstitutunun arxivi. Söyləyəni Şamil Həsənov, Göyçə mahalının Yuxarı Zağa kəndi, 70 yaşında.

Heş zad. Ata nəsihəti. Folklor İnstitutunun arxivi. Söyləyəni Zeynalabdin Cəfərov, Göyçə mahalının Kərkibaş kəndi (Şəfəq kəndi), ali təhsilli, 70 yaşında.

Pəhlivanın dostluğu. Folklor İnstitutunun arxivi. Söyləyəni Məmmədli Süleymanov, Göyçə mahalının Çaxırlı kəndi, 65 yaşında.

Aylülə. Folklor İnstitutunun arxivi. Söyləyəni Həsənov Şamil, Göyçə mahalının Yuxarı Zağa kəndi, 70 yaşında.

Birə beş, beşə min. Folklor İnstitutunun arxivi.

Oğlan paltarlı qız. Folklor İnstitutunun arxivi. Söyləyəni Göyçə mahalının Ağbulaq kənd sakini Cəmil Musa oğlu Nəsimovdan qeydə alınıb, 85 yaşında.

Ovçu Pirimin övladları. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.186-198. Söyləyəni Əhmədov Rəsul Məhərrəm oğlu, Ağdaş rayonunun Xosrov kəndi, 7 illik təhsil, 67 yaşında. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə

Bilici gəlmiş qəhrəman. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.211-224. Söyləyəni Əhmədov Rəsul Məhərrəm oğlu, Ağdaş rayonunun Xosrov kəndi, 7 illik təhsil, 67 yaşında. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə

Bibilcanın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.227-229. Söyləyəni Lətifova Çiçək Umar qızı, Ağdaş rayonunun Şəmsabad kəndi, 1920-ci il təvəllüdlü, orta təhsilli, pensiyaçı. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə

Xəncərin şahidliyi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.267-268. Söyləyəni Osmanov Dursun Əli oğlu, Ağdaş rayonunun Bulaqotağı kəndi, 1935-ci il təvəllüdlü, naxırçı, mantyor, son illər işə uşaq baxçasında qarovulçu işləyib. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə

Şah oğlu və naxırçı qızı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.343-345. Söyləyəni Nağıyeva Afıqa Alı qızı, Ağdaş rayonunun Şəmsabad kəndi, 1933-cü il təvəllüdlü. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə

Cəmşid padşah. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.376-377. Söyləyəni Şirinov Əsgər Əhməd oğlu, Ağdaş rayonunun

Qumlaq kəndi, 1933-cü il təvəllüdlü. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə

Qaz göndərsəm yolarsanmı? Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.377-378. Söyləyəni Şirinov Əsgər Əhməd oğlu, Ağdaş rayonunun Qumlaq kəndi, 1933-cü il təvəllüdlü. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə

Oğurrux. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.284-285. Söyləyəni Nağıyeva Nazlı İbrahim qızı, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 75 yaşında, 2005-ci ildə qeydə alınıb.

Qonax. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.286. Söyləyəni Nağıyeva Nazlı İbrahim qızı, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 75 yaşında, 2005-ci ildə qeydə alınıb.

Yaziya pozu yoxdu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.287-289. Söyləyəni Həsən Mirzəyev, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 79 yaşında.

Şah oğlu ilə vəzir oğlu. İlk dəfə "Allah yıxan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B. Yazıçı, 1994, s.215-220. Söyləyəni Əliyev Sahib Oruc oğlu, Qazax rayonu, Musagöy kəndi, orta təhsilli, 75 yaşında. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov

Süleyman peyğəmbərnən Simurq quşu. Azərbaycan folkloru antologiyası, XV kitab (Dərbənd folkloru), B., 2006, s.193-195.

Keçəl və dayısı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.305-311. Qafan rayonunun Gəməran kənd sakinindən qeydə alınıb. Söyləyici adının kitaba salınmasını istəmədi. Toplayanı Sevinc Bağdadova.

Şirlə tülkü. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.313-316. Söyləyəni Cəbrayıl Xuduş Həsən oğlu, Zəngilan rayonunun Gilətağ kəndi, orta təhsilli, 1926-cı il təvəllüdlü. Toplayanlar: V.Nəbioğlu, M.Kazımoğlu, Ə.Əsgərov.

Ekiz qardaşların nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.288-292. Söyləyici Məhərrəmov Bayram İmamqulu oğlu, Qubadlı rayonunun Sarıyataq kəndi, ibtidai təhsilli, 1935-ci il təvəllüdlü. Toplayanı V.Nəbioğlu.

Aqil padşah. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.217-221.

Tülkünün nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.228-230.

NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRİCİSİ

Göstərici Aarne-Andreyev və Şərqi slavyan xalqlarının müqayisəli süjet göstəriciləri (qısa adı SUS) əsasında tərtib olunmuşdur. Həmin kataloqlarda qarşılığını olmayan süjetlər göstəricidə mötərizə içərisində şərti rəqəmlər altında verilmişdir. Bundan başqa, bəzi süjetlərin qarşılığı müəyyənləşdirərkən Aarne-Tompson və Kurdovanidzenin gürcü sehrli nağılları əsasında tərtib etdiyi göstəricilərə də istinad olunmuşdur. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında eyni süjetə bəzən müxtəlif nömrələr altında təsadüf olunur. Belə halla qarşılaşdıqda nömrənin qarşısında bərabərlik işarəsi qoymaqla onun digər kataloqdakı nömrəsi verilmişdir. Süjet birləşmələrini göstərmək üçün + (üstəgəl) işarəsindən istifadə olunmuşdur.

Göstəricidə aşağıdakı şərti ixtisarlardan istifadə olunub.

AA - Andreyev N.P. Ukazatel skazoçnix sujetov po sisteme Aarne, L.: 1929

AT - Thompson S. The types of the folktale. A classification and bibliography. Second revision, 1973.

K - Kurdovanidze T.D. Sujeti i motivi qruzinskix volşebnix skazok (sistematiçeskiy ukazatel po Aarne-Tompsonu) / Literaturnie vzaimosvyazi. Tom.VI, Tbilisi: Mesniereba, 1977 c.240-263

SUS - Sravnitelnyy ukazatel sujetov: Vostoçnoslavyanskaya skazka (sost.: M.Q.Baraq, İ.P.Berezovski, K.P.Kabaşnikov, N.V.Novikov) L.: Nauka, 1979

Köynək. AA 315*B = 318 (Paslı qılınc) + 881 (Böhtanlanmış)

Təpəgöz canavar. AA 465C (Gülüqahqah)

Əhməd şahın nağılı. (995*) (Ölünün qulağına söz demək)

Xor-xor molla. AA130 (Pişik və vəhşi heyvanlar)

Tülkünün hiyləbazlığı. AA 55 (Şərikli göl).

Tülkü və xoruz. AA *61 II = SUS 61B Aarne-Andreyev göstəricisində xoruz pişiyin, Azərbaycan variantında isə itin köməyi ilə tülküdən xilas olur.

Armudan bəy. 545B

Sehrli kisə. 566 (Buynuz)

Səbr daşı. AA 533*B = SUS 533**

Dartanla Yırtan. SUS 313J* = AA *313 II (Adamyeyən qız)

Sehrli ilan. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Padşahla oğlu. AA 406 (İlan oğlan)

İki qardaş. AA 1643 (Dəli kəsəyə nə ət satır) + AA 1653B = SUS 1653A (Dəli və ağıllı qardaş ağacda gecələyir)

Molla ilə dovşan. SUS 185* (Poçtalyon dovşan) + (1539*) (Sehrli tütək)

Üç sual. (922*)

Xan ilə oğlu. (915*) (Qurbağaların səsinə kəsmək)

Aslanla canavar. AA *119 = SUS117* (Uğursuz təqlid)

Haqqı-say. (788*) (Gələcək nəsil)

Qorxaq. AA 1641 (Yalançı falçı)

Xeyirxahla Alçaq. AA 613 (Xeyir və Şər)

Halvaçının nağılı. AA 560 (Sehrli üzük)

Tacir nən kənddi. AA 882A (Sədaqətli arvad) + AA *313 I = SUS 313H* (Müxtəlif əşyalar tullamaqla divdən qaçma)

Bəhrəmin nağılı. (895**)

Üç bacının nağılı. AA 707 (Uşaqların dəyişdirilməsi)

Qadın Sədaqəti və Qara sövdəgər. AA 485B = SUS 485A + SUS 612* (Ər arvadın qəbrində)

Mürsəlin nağılı. (522*)

Dərviş Xudayarın nağılı. (994**) (Səxavətli qız) + 0 (Korun əhvalatı) + 0 (Özünü minarədən atan molla) + (839*) (Dəmirçinin əlini od yandırmayı)

Ədalətli vəzir. (908*) (Bayquşların söhbəti) + (833**) (Qeyri-adi sünbül)

Qaraçuxasını axtaran kişi. AA 460B (Bəxtin axtarılması)

Gülü qah-qahın nağılı. AA 465C

Nargilə. K 451B* (Yeddi qardaş bir bacı)

Fatmanın nağılı. AA 480B = SUS 480*

Göyçək Fatma. AA 450 (Axsaxca ceyran)

Ovçu Pirim. 670 + 0 (Ovçu Pirim keçisi dərisinə bürünmüş oğlunu vurur)

İtin payı. AA 750B

Darının nağılı. AA 327C

Aşbaz oğlu padşahın nağılı. AA 925* = SUS 655

Dəvə ilə dəvəçinin nağılı. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Zümrüd quşu. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Şahzadə Yusif və Ceyran qızının nağılı. (706E**) (Arzuolunmaz övlad)

Mahmud xan və qoca. AA 981* (Qocaların öldürülməsi)

Bağbanla üç oğlu. AA 910E (Bağa basdırılmış küp)

Ata vəsiyyəti. (910S*) (Hər kənddə bir ev tik)

Xudayarın qızı. SUS 828*** (Bir qıza üç elçi)

Qismətin qoyruğu kəsildi. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Pəhləvan Nəzərin nağılı. AA1060 (Qoxaq Əhməd)

Yoxsul kəndli və Xudayar bəy. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Selim və Sultan. (833*) (Qızıla dönmüş taxıl)

İki qunşu. 752 (Torbanın bərəkətini dağara verir)

Keçəlin nağılı. (1539F*) (Bilici quş) + AA 1115 + AA 1380 (Gom-gom piri) + AA 1530 (Uçan qaya) + (1539E*) (Sehrli dəyənək) + (1539H*) (Sehrli ağac) + (1593*) +

(1594*A) (Kim yerini bulasa, öldürüləcək)

Şah Abbasın nağılı. SUS 1590A* (İnsana paltarına görə hörmət edirlər) + SUS 888A* (Baftacı Şah Abbas)

Kimin əvvəli, kimin axırı. (868*)

Törənin nağılı. (1449**) (İz eşşəyin, fel gəlinin) + (1449***) (Gəlin qayınanasının sözlərini özünə sərf edən şəkildə izah edir)

Dəmirdeşin nağılı. AA *313 II = SUS313J*

Süleyman şahın yuxusu. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Pulun bəlası. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Yusif və Mərcan. Aarne-Andreyev göstəricisindən belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Qoca ilə qarının nağılı. AA *559 I = SUS 559* (Danışmayan qız) + 661* (Xarrat, dərzi və molla) + AA 653A (Üç qardaş)

Tapdız. AA 460B

Ağıllı şah qızı. Bu nağılın süjeti N.Gəncəvinin "Yeddi Gözəl" poemasında verilmiş "Fitnə" süjetinə uyğundur.

Kasıb Məhəmmədlə ağılsız pəhləvanın nağılı. AA 1060 (Qorxaq Əhməd) + AA 1115

Heş zad. AA1696A = SUS 1696 (Döyülən axmaq)

Ata nəsihəti. SUS 911* (Gədədən pul istəmə, atını başqasına vermə, arvadı atası evinə getməyə qoyma)

Pəhləvanın dostluğu. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Aylülə. AA 301A (Boyu bir qarış) + AA 300A = SUS 3001 (Suyun qabağını kəsmiş əjdaha)

Birə beş, beşə min. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.

Oğlan paltarlı qız. AA 884* = SUS 884B* (Qız gəldim, qız getdim)

Ovçu Pirimin övladları. AA 301A (Boyu bir qarış) +

AA 300A = SUS 3001 (Suyun qabağını kəsmiş əjdaha)
Bilici qəhrəman. SUS 671F* (Balıqların gülməsi)
Bibilcanın nağılı. AA 480A = SUS 480*
Xəncərin şahidliyi. (780**) Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.
Şah oğlu və naxırçı qızı. AA *934 = SUS 930A (Təyin olunmuş arvad)
Cəmşid padşah. SUS 1590A* (İnsana paltarına görə hörmət edirlər)
Qaz göndərsəm yolarsanmı? SUS 921
Oğurrux. Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.
Qonax. AA 750 + AA 300A = SUS 3001 (Suyun qabağını kəsmiş əjdaha)
Yazıya pozu yoxdu. (930K*) Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.
Şah oğlu ilə vəzir oğlu. (928***) + AT 861 (Döşəyin altındakı üzük)
Süleyman peyğəmbərnən Simurq quşu. (930K*)
Keçəl və dayısı. AA 1725 + AA 1380 (Gom-com piri)
Şirlə tülkü. AA 75 (Şir, tülkü və çaqqal)
Ekiz qardaşların nağılı. AA 1165* = SUS 1353 (İnsan şeytanı aldadır) + (928**) (İnəyin qarındakı buzov)
Aqıl padşah. (972*) (Qızıl təsbeh) Aarne-Andreyev göstəricisində belə bir süjetə təsadüf olunmur.
Tülkünün nağılı. AA 545B (Armudan bəy)

Nağılların süjet göstəricisinin tərtibçisi
İlkin Rüstəməzadə

MÜNDƏRİCAT

Köynək.....	3
Təpəgöz canavar.....	18
Əhməd şahın nağılı.....	29
Xor-xor molla.....	33
Tülkünün hiyləbazlığı.....	35
Tülkü və xoruz.....	38
Armudan bəy.....	40
Sehirli kisə.....	42
Səbr daşı.....	43
Dartanla Yırtan.....	46
Sehirli ilan.....	48
Padşahla oğlu.....	49
İki qardaş.....	51
Molla ilə dovşan.....	52
Üç sual.....	53
Xan ilə oğlu.....	55
Aslanla canavar.....	56
Haqqı-say.....	58
Qorxaq.....	62
Xeyirxahla bədxah.....	65
Tacir Mehdinin nağılı.....	68
Halvaçının nağılı.....	75
Tacir oğlu.....	82
Ovçunun sirri.....	87
Tacirnən kənddi.....	90
Bəhrəmin nağılı.....	98
Üş bacının nağılı.....	101
Qadın sədaqəti və ya qara sövdəgar.....	106
Mürsəlin nağılı.....	112
Kasıvın nəfsi.....	116
Daş-ağac.....	119
Dərviş Xudayarın nağılı.....	124

Ədalətli vəzir.....	128
Qaraçuxasını axtaran kişi.....	133
Gülü qah-qahın nağılı.....	138
Nargilə.....	145
Fatmanın nağılı.....	147
Göyçək Fatma.....	150
Ovçu Pirim.....	153
İtin payı.....	155
Darının nağılı.....	157
Aşbaz oğlu padşahın nağılı.....	159
Dəvə ilə dəvəçinin nağılı.....	163
Zümrüd quşu.....	165
Şahzadə Yusif və Ceyran qızın nağılı.....	168
Zərnişan xanımın nağılı.....	172
Paxıl qardaşdar.....	176
Mahmud xan və Quca.....	179
Bağbanla üç oğlu.....	181
Ədalətli vəzir.....	183
Kafirin müsəlman olması.....	184
Ata vəsiyyəti.....	185
Xudayarın qızı.....	187
Qismətin qoyruğu kəsildi.....	189
Pəhləvan Nəzərin nağılı.....	190
Yuxsul kəndli və Xudayar bəy.....	193
Selim və Sultan.....	194
İki qunşu.....	196
Keçəlin nağılı.....	198
Şah Abbasın nağılı.....	204
Kiminin əvvəli, kiminin axırı.....	208
Törənin nağılı.....	210
Dəmirdeşin nağılı.....	212
Süleyman şahın yuxusu.....	214
Pulun bəlası.....	217
Yusif və Mərcan.....	219

Qoca ilə qarının nağılı.....	224
Tapdix.....	234
Ağıllı şah qızı.....	327
Kasıv Məhəmmədlə ağılsız pəhlivanın nağılı.....	241
Heş zad.....	245
Ata nəsihəti.....	249
Pəhlivanın dostluğu.....	255
Aylülə.....	264
Birə beş, beşə min.....	274
Oğlan paltarlı qız.....	277
Ovçu Pirimin övladları.....	284
Bilici qəhrəman.....	300
Bibilcanın nağılı.....	318
Xəncərin şahidliyi.....	321
Şah oğlu və naxırçı qızı.....	323
Cəmşid padşah.....	326
Oğurrux.....	328
Qonax.....	329
Yazıya pozu yoxdu.....	331
Şah oğlu ilə vəzir oğlu.....	333
Süleyman peyğəmbərnən Simurq quşu.....	339
Keçəl və dayısı.....	342
Şirlə tülkü.....	351
Ekiz qardaşların nağılı.....	354
Aqıl padşah.....	359
Tülkünün nağılı.....	365
Yetim Məhəmməd.....	368
Nağılları söyləyənlər və toplayanlar haqqında məlumat.....	394
Nağılların süjet göstəricisi.....	395

**Azərbaycan folkloru külliyyatı, IV cild,
Nağıllar (IV kitab),
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2007.**

***Nəşriyyat direktoru:
Elşən Hətəməzadə***

***Kompüterdə yığdı:
Aytən Cəfərova
Ləman Qafarova***

***Korrektorları:
Ləman Süleymanova
Səbinə İsayeva***

***Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Baxşəli Süleymanov***

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 25 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
“Nurlan” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.